DOGMATICA GENERALĂ

Teologia Dogmatică Ortodoxă – Noțiuni introductive

1) Definiție și obiect de studiu;
2) Disciplinele teologice: împărțire și definiții;
3) Morala creştină. Definiție. Legătura ei cu Dogmatica ortodoxă. Temeiuri scripturistice și tradiționale;
4) Dogmele – obiectul de studiu al Dogmaticii ortodoxe. Dogma – etimologie. Înțelesul inițial al cuvântului: profan și religios. Înțelesul „dogmei" în Vechiul și Noul Testament;
5) Definiția dogmei. Cele patru trăsături principale;
6) Necesitatea și scopul studierii Dogmaticii ortodoxe:
   a) Dogmele stau la temelia vieții morale a creştinului;
   b) Numai dogmele, fiind adevăruri descoperite de Dumnezeu, pot potoli setea omului după adevăr;
   c) Pentru a împlini învățătura Mântuitorului, trebuie întâi să o cunoaştem – astfel dogmele sunt temelia îndumnezeirii credinciosului;
   d) Scopul studierii Dogmaticii: cunoaşterea învățăturii Bisericii; fundamentarea ei pe Sf. Scriptură și Sf. Tradiție și totodată apărarea dreptei credințe de erezii;
7) Teologumenele: Definiție. Asemănări și deosebiri față de dogme;
8) Părerea teologică;
9) Canoanele bisericeşti.

1) Teologia (θεός = Dumnezeu; λόγος = cuvânt, ştiință) este ştiința despre Dumnezeu. Teologia are ca obiect de studiu religia care este legătura conştientă și liberă a omului cu Dumnezeu.

Teologia ortodoxă este foarte vastă și complexă. Ea cuprinde o parte teoretică de doctrină, altă parte de trăire morală și alta de cult divin, adică de cinstire, de adorare a lui Dumnezeu.

2) Astfel, disciplinele teologice sunt împărțite în patru grupe:
- biblice: Studiul Noului și Vechiului Testament cu disciplinele auxiliare
- istorice: Istoria bisericească
- sistematice: Apologetica, Dogmatica, Morala
- practice: Liturgica, Pastorala, Omiletica, Catehetica, Dreptul bisericesc

Teologia Dogmatică Ortodoxă sau pe scurt, Dogmatica ortodoxă este expunerea sistematică a dogmelor Bisericii Ortodoxe, adică a adevărurilor ei de credință.

Exegeza şi Ermineutica biblică sunt discipline biblice auxiliare.

Exegeza biblică se ocupă cu interpretarea cărţilor Sf. Scripturi conform principiilor Ermineuticii biblice (care oferă principiile şi regulile de interpretare a Sf. Scripturi).

Apologetica este disciplina teologică ce are ca scop apărarea credinţei creştine (ortodoxe) prin mijloace raţionale, cu argumente logice. A fost iniţiată în secolele al II-lea şi al III-lea de Sf. Iustin Martirul şi Origen.

Simbolica este o subdiviziune a Dogmaticii care expune comparativ învăţătura de credinţă ortodoxă cu a celor 2 confesiuni: catolică şi protestantă.

Dreptul bisericesc sau canonic se ocupă cu normele de conducere în Biserică, precum şi cele referitoare la relaţiile dintre membrii Bisericii. Canoanele sunt regulile de organizare şi conducere în Biserică.

Pastorala (pentru preoţi) arată mijloacele cele mai potrivite de îndrumare şi conducere a credincioşilor pe drumul mântuirii.

Omiletica şi Catehetica arată cum să se explice, să se predea şi să se predice învăţătura creştină în funcţie de împrejurări şi de starea reală a ascultătorilor credincioşi.

Liturgica studiază şi explică cultul divin, adică slujbele bisericeşti.

Mistica ortodoxă sau denumirea întreagă Teologia ascetico-mistică ortodoxă, ca subdiviziune a Moralei, are ca obiect esenţa şi condiţiile unirii sufletului cu Dumnezeu. Cuvântul „mistică" vine de la grecescul μυστήριον = mister, taină, secret.

Dacă Dogmatica se ocupă cu adevărurile de credinţă, Morala cu desăvârşirea omului, Mistica este o culme a desăvârşirii morale. Mistica este o încununare vie, concretă a Dogmaticii şi Moralei. Mistica tratează despre unirea sufletului cu Dumnezeu prin iubire sau îndumnezeirea omului prin harul divin sau se ocupă, putem spune, cu cunoaşterea experimentală, prin trăire, a lui Dumnezeu. Denumirea acestei discipline arată caracterul ascuns, tainic, negrăit, inefabil al vederii lui Dumnezeu. Mistica este unită cu Ascetica pentru că asceza este mijlocul principal prin care ajungem la experienţa mistică. (A se deosebi de misticism = încercarea omului de a comunica cu diferite divinităţi – uneori demoni – pe căi greşite).

3) Morala creştină cuprinde totalitatea principiilor şi regulilor izvorâte din învăţătura Mântuitorului Iisus Hristos şi stabilite de Biserică, după care trebuie să se comporte creştinul faţă de Dumnezeu, faţă de sine, faţă de aproapele, faţă de societate, având ca scop mântuirea prin săvârşirea binelui şi ferirea de rău.

Morala creştină mai poate fi numită transpunerea în viaţă a învăţăturii de credinţă expusă de Dogmatica ortodoxă; Morala creştină este însăşi viaţa creştină, viaţa în Hristos, viaţa creştină îndumnezeită.

Pe scurt, Morala creştină ne învaţă modul în care trebuie să ne comportăm în viaţa noastră zilnică pentru a dobândi mântuirea. Ea este studiul faptelor libere şi conştiente. Este aplicaţia teoriei dogmatice.

Deci, dintre toate disciplinele teologice, Dogmatica este în cea mai strânsă legătură cu Morala. Raportul dintre Dogmatică şi Morală este echivalent cu cel

dintre credință (înțeleasă ca totalitatea adevărurilor revelate, dumnezeiești și mântuitoare) și fapte. Acest raport este exprimat limpede în Sf. Scriptură: *„adevărata credință este cea lucrătoare prin iubire"* – **Galateni 5,6** și *„credința fără fapte este moartă"* – **Iacov 2,26**; de asemenea, de Sf. Părinți: **Sf. Chiril al Ierusalimului** spune: *„Ființa religiei constă din aceste două lucruri: din dogme pioase și din fapte bune"*, iar **Sf. Grigorie de Nazianz** (Teologul) numește dogme, adevărurile centrale de credință, cât și regulile morale, adică regulile practice de viață. Din secolele al IV-lea sau al V-lea, prin dogme se desemnează adevărurile de credință, iar regulile de viață s-au numit canoane.

4) Așadar, dogmele Bisericii Ortodoxe sunt obiectul Dogmaticii ortodoxe. Aceasta este disciplina ce expune în mod științific și sistematic dogmele, adică învățătura Bisericii Ortodoxe.

În domeniul dogmatic, calificativul „științific" este în strânsă dependență cu domeniul credinței. Când spunem științific, nu înseamnă că efortul nostru va tinde către o justificare a dogmelor ortodoxe potrivit logicii omenești sau potrivit legilor cunoașterii naturale (prin experimente, demonstrații matematice), pentru că domeniul dogmelor depășește sfera naturalului și a raționalului. Dogmele pot fi înțelese și explicate prin credință, ele țin de domeniul supranaturalului și suprarationalului.

Cuvântul „dogmă" vine de la grecescul δόγμα = opinie, părere și de la verbul δοκεῖν = a părea. Înțelesul inițial al cuvântului „dogmă" a fost de opinie, părere personală. Dar din cele mai vechi timpuri, încă din antichitate, la vechii elini, cuvântul δόγμα a căpătat înțelesul de „părere bine întemeiată", „poruncă", decret, lege.

În Sf. Scriptură, atât înVechiul cât și în Noul Testament, cuvântul „dogmă" apare cu înțelesul de poruncă emisă de autoritatea politică sau de Dumnezeu.

În Noul Testament, cuvântul „dogmă" este folosit în cinci locuri, în înțeles politic, dar și religios, care este cel de azi al Bisericii Ortodoxe.

Sf. Părinți le numesc: „dogme dumnezeiești", „dogme creștine", „dogme ale Domnului", „dogme evanghelice", „dogme apostolice".

5) Definim dogma ca fiind un adevăr revelat de Dumnezeu, formulat și proclamat de Biserică și predicat credincioșilor în vederea mântuirii.

Potrivit acestei definiții, orice dogmă are patru trăsături esențiale:

1. Este cuprinsă în Revelația dumnezeiască a Sf. Scripturi și a Sf. Tradiții. O învățătură de credință nu se află exclusiv în Sf.Scriptură sau exclusiv în Sf. Tadiție. Orice învățătură dogmatică trebuie să aibă temei atât în Sf. Scriptură, cât și în Sf. Tradiție.

2. Este formulată și proclamată, apărată și impusă de Biserică – *„stâlpul și temelia adevărului"* – **I Timotei 3,15** – prin suprema ei autoritate care este sinodul ecumenic[1]. Când nu se întrunesc sinoade ecumenice, proclamarea sinodală solemnă

---

[1] Prin sinod înțelegem adunarea ierarhilor care constituie autoritatea (forul) supremă a unei Biserici Ortodoxe naționale și care se întrunește periodic pentru rezolvarea problemelor

poate fi înlocuită de consensul unanim al Bisericii de pretutindeni – *Consensus Ecclesiae dispersae*, care este de fapt glasul Bisericii întregi.

3. Dogma este un adevăr imuabil, adică neschimbabil, dat odată pentru totdeauna. O dogmă, odată formulată de sinodul ecumenic nu se poate schimba în veacul veacului, nici în înțeles, nici în formulare (nici o prepoziție sau o virgulă nu se poate modifica). Dogmele au o neschimbabilitate absolută, dar au o perfectibilitate în înțelegere, care se dobândeşte numai prin contemplație unită cu trăire.

4. Dogma este un adevăr care duce la mântuire. Dogmele nu sunt date pentru satisfacerea curiozității omeneşti (Luther răspunde la întrebarea: ce făcea Dumnezeu înainte de crearea lumii?- Pregătea pedepse pentru cei ce pierd timpul cu întrebări deşarte). Dogmele constituie adevărul absolut necesar, „unicul necesar", fiind date cu scopul de a mântui pe oameni. Dacă la mântuire se ajunge prin credință şi fapte bune, obiectul acestei credințe sunt dogmele. Ca să fie dreaptă, credința trebuie să aibă ca obiect dogmele adevărate.

6) Din această ultimă trăsătură definitorie a dogmelor desprindem şi necesitatea şi scopul studierii Dogmaticii.

a. Dogmele stau la temelia întregii trăiri a creştinului. Ele au însemnătate covârşitoare pentru viața noastră pământească şi veşnică. Nu ne sunt indiferente: existența lui Dumnezeu, Întruparea Lui, Învierea Domnului, care este chezăşia învierii noastre, şi alte evenimente care zguduie pământul şi de care depinde destinul nostru de aici şi cel veşnic.

Ceea ce crede şi mărturiseşte omul este de însemnătate capitală pentru destinul său supranatural, veşnic. Căci de ceea ce crede, depinde şi ceea ce face, gândirea este strâns legată de acțiune. De aici nevoia cunoaşterii învățăturii creştine care este cerută de însăşi mântuirea noastră; este condiția mântuirii noastre potrivit învățăturii Mântuitorului: *„Viața veşnică aceasta este: să Te cunoască pe Tine, singurul, adevăratul Dumnezeu şi pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis"* – **Ioan 17,3**.

b. Se cunoaşte năzuința permanentă a omului de a căuta răspunsuri la marile probleme ale vieții şi morții, ale originii şi scopului creației. Ca o încercare de a răspunde acestor întrebări vitale, apar curentele filozofice, credințele religioase din cursul istoriei omenirii. Ele, însă, fiind plăsmuiri ale minții omeneşti, mai mult sau mai puțin depărtate de la adevăr, nu au putut satisface setea omului după absolut, după adevăr. Numai cunoştința adevărată venită direct de la Dumnezeu poate potoli

---

Bisericii. Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române este cea mai înaltă autoritate în Biserica Ortodoxă Română pentru toate problemele spirituale, canonice şi administrative. Este alcătuit din patriarh, ca preşedinte, şi din toți mitropoliții, episcopii, episcopii-vicari (ajutători sau suplinitori) şi arhierei vicari în funcțiune, ca membri.

Sinoadele ecumenice sunt adunări ale episcopilor din întreaga Biserică creştină, având autoritate absolută în materie de doctrină şi morală. Cele 7 sinoade ecumenice ținute în primele opt secole creştine sunt recunoscute de întreaga Biserică Ortodoxă, hotărârile lor rămânând valabile pentru totdeauna în Biserica Ortodoxă.

setea omului după adevăr şi poate da răspuns clar şi sigur întrebărilor pe care omul şi le pune cu privire la existenţa sa după cuvântul Mântuitorului: *„Cuvintele pe care vi le-am spus sunt duh şi viaţă"* - **Ioan 6,63** sau *„Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu"* - **Matei 4,4**.

c. Dogmele, în aparenţă adevăruri teoretice, dobândesc pentru noi o aplicare practică, devin norme de viaţă morală. De exemplu, adevărul dogmatic: Dumnezeu este iubire, bunătate, adevăr este transpus în porunca morală: *„Fiţi desăvârşiţi, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârşit este"* – **Matei 5,48**. Iisus Hristos a afirmat despre Sine: *„Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa"* – **Ioan 14,6**. Deci altă cale spre cer, spre mântuire nu există. Alt adevăr mântuitor afară de învăţătura adusă de Mântuitorul nu găsim. Noi, creştinii, suntem chemaţi să devenim asemenea Lui prin har, să-I urmăm Lui. Şi cum putem să-I urmăm fără să-I cunoaştem învăţătura, adevărul dumnezeiesc propovăduit de El? Cunoscând şi împlinind învăţătura propovăduită de Mântuitorul, ne facem sălaşe ale Sf. Treimi: *„Dacă Mă iubeşte cineva, va păzi cuvântul Meu, şi Tatăl Meu îl va iubi, şi vom veni la el şi sălaş la el ne vom face"* - **Ioan 14,23**.

Iată, deci, cum cunoaşterea învăţăturii Bisericii, a dogmelor este suportul, temelia desăvârşirii şi a sfinţeniei, a îndumnezeirii credinciosului. Omul rareori face binele de dragul binelui. Cel mult, dacă nu crede în Dumnezeu, face bine de dragul unei persoane ori pentru a fi cinstit de oameni, dar atunci cade în vanitate, în mândrie sau în judecata altora, iar binele săvârşit de el nu mai este bine. Împlinirea binelui şi ferirea de păcat cer omului să se angajeze cu toată fiinţa sa, cu toate puterile şi inteligenţa sa într-un efort susţinut pentru a duce o viaţă după voia lui Dumnezeu pentru că *„Lupta noastră nu este împotriva trupului şi a sângelui, ci împotriva (...) duhurilor răutăţii..."* – **Efeseni 6,12**.

În privinţa raportului dintre dogme şi trăirea creştină, patriarhul **Filaret al Moscovei** spune: *„Niciuna dintre tainele înţelepciunii lui Dumnezeu, nici cea mai tainică, nu trebuie să ne pară străină, sau cu totul transcendentă, ci în toată smerenia trebuie să ne adaptăm mintea noastră la contemplarea lucrurilor dumnezeieşti. Nu se poate despărţi cugetarea de credinţă vie, lucrătoare prin fapte. Credinţa este cea care însufleţeşte şi conferă adevărata valoare faptei"*.

d) Folosul acestei discipline reiese şi din scopul pe care şi-l propune: să facă cunoscută şi să lămurească învăţătura Bisericii, să o fundamenteze cu argumente din Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie şi uneori şi cu argumente raţionale, apărând adevărul dumnezeiesc şi ferind pe creştini de erori, de deviere de la dreapta credinţă (= ortodoxia). Devierea de la dreapta credinţă este erezia, care este rupere de la comuniunea credinţei şi iubirii, depărtare de Duhul Sfânt. Erezia este negarea sau pervertirea dogmei, conştientă şi voită, adică a adevărului clar formulat de Biserică. Ereticii, de fapt, se excomunică singuri (se dau anatema), Biserica doar constată această stare a lor.

Lectură: pr. prof. dr. D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator,* pag.70-71; 80-81.

7) Teologumenele sunt păreri teologice care nu au valoare absolută de dogme. De aceea ele nici nu au caracter obligatoriu ca dogmele (pot fi acceptate sau respinse). Teologumena este acea afirmație teologică cu un temei în Sf. Scriptură și în scrierile Sf. Părinți, în special ale Sf. Trei Ierarhi, dar nu destul de clar. Adesea ele sunt de largă circulație printre teologi, dar nu întrunesc consensul unanim al Bisericii, spre care aspiră. Cu cât se realizează mai mult consensul Bisericii de pretutindeni, cu atât se apropie mai mult de dogmă.

Valoarea unei teologumene depinde, pe de o parte, de evidența bazei ei în tezaurele Revelației divine, iar pe de altă parte, de adaosul de lămurire cu care vine ea în cercetarea și cunoașterea teologică, apărând uneori chiar necesară din acest punct de vedere. Exemple de teologumene: durata zilelor creației, soiul pomului cunoștinței binelui și a răului din grădina raiului, cele 24 de vămi ale văzduhului. Deși nu sunt investite cu autoritatea unui sinod ecumenic, teologumenele fac parte din Tradiția bisericească (Tradiția dinamică ce crește din Tradiția apostolică), atâta vreme cât păstrează legătura organică cu dogmele de credință și se bucură de o largă circulație în Biserica Ortodoxă.

8) Părerea sau opinia teologică este opinia particulară aparținând unui teolog de autoritate, care, însă, nu are o justificare suficientă în Revelația divină a Sf. Scripturi sau a Sf. Tradiții și este cu circulație restrânsă în lumea teologică.

Părerile teologice încearcă să răspundă la întrebări referitoare la amănunte mai mult subînțelese în Sf. Scriptură, ca de exemplu: „când s-a instituit Taina Sf. Maslu? Când a fost ridicată Nunta la rang de Sf. Taină?" Însă, din cauza temeiurilor insuficiente în Revelația divină, opiniile teologice rămân simple păreri personale, lipsite de valoare deosebită.

Dogmatica se bazează fundamental pe dogme, dar pentru că trebuie să-și exprime atitudinea în toate problemele de credință, ea se folosește și de teologumene și de opinii teologice, în măsura în care acestea nu contrazic dogmele.

9) Canon bisericesc – normă sau regulă privind etica creștină (morala), cultul, disciplina clerului și a monahilor, organizarea și jurisdicția bisericească, promulgate de sinoade ecumenice sau locale. De canoanele bisericești se ocupă Dreptul bisericesc.

Canoanele nu sunt imuabile ca dogmele, ci pot fi adaptate de către Biserică în funcție de schimbarea condițiilor istorice. Biserica are dreptul să modifice sau să scoată din uz canoane ce nu mai au aplicabilitate, sunt perimate (ex: instituția catehumenatului).

Ființa religiei

1) Religia – obiectul de studiu al Teologiei.

Etimologie. Definiție. Părți constitutive;

2) Cunoașterea adevăratului Dumnezeu cu însușirile Lui reale – condiție esențială a legăturii spirituale dintre credincios și Dumnezeu;

3) Adevărul despre Dumnezeu e promovat numai de religia creştină ortodoxă. Cunoaşterea lui Dumnezeu e absolut necesară pentru mântuire prin stabilirea unei legături libere şi conştiente între om şi Dumnezeu prin cele 3 puteri sufleteşti;

4) Năzuința către Dumnezeu cu care a fost înzestrat omul de la creaţie se manifestă prin universalitatea credințelor religioase, de multe ori în forme eronate;

5) Fiind un singur Dumnezeu adevărat, nu poate exista decât o singură credință religioasă adevărată: în trecut – mozaismul; actual – credința ortodoxă;

6) Împărțirea credințelor religioase.

1) Pentru că religia este obiectul teologiei, vom lămuri această noţiune. Cuvântul „religie" vine de la latinescul „religio", derivat de la verbul „religare" = a lega; sinonimul ebraic este „berit" = legătură, legământ.

Religia este legătura conştientă şi liberă a omului cu Dumnezeu.

În conținutul acestei legături intră: cunoaşterea lui Dumnezeu, adică doctrina religioasă, şi trăirea după voia lui Dumnezeu, în care se disting 2 părţi: trăirea morală şi adorarea lui Dumnezeu prin cultul divin. Deci religia are 3 părţi constitutive: doctrină, morală şi cult, care trebuie să alcătuiască un tot unitar.

Potrivit etimologiei termenului „religie" şi definiției ei, religie, în înțelesul deplin al cuvântului este, actual, numai cea creştin-ortodoxă, pentru că Dumnezeu, fiind unic, nu poate fi decât o singură viață de comuniune cu El stabilită prin cunoaşterea adevărului dumnezeiesc şi prin împlinirea voii Lui potrivit acestui adevăr. Existența mai multor vieți de comuniune cu Dumnezeu şi deci, existența mai multor religii, ar conduce la existența unei opoziții reale în Dumnezeu, adică la ideea existenței mai multor dumnezei, ceea ce este un nonsens (vezi *Atributele divine: „Unitatea lui Dumnezeu"*).

În înțeles larg, însă, se foloseşte numirea de religie şi pentru alte credințe ale omului în divinitate, ele fiind o expresie, o concretizare a aspirației firii umane către Dumnezeu (cu care a fost înzestrată de El de la creaţie), sau a credinţei naturale a omului dobândită prin Revelația naturală. Însă, deşi se numesc religii, prin ele omul nu intră în legătură cu Dumnezeu cel adevărat, ci cu „dumnezei" inexistenţi, de fapt cu demoni.

Astfel, se afirmă că sunt trei mari religii: creştinismul, mahomedanismul şi hinduismul.

Observație: În mod greşit, însă, se consideră că religia creştină ar cuprinde 3 confesiuni: ortodoxă, catolică şi protestantă. Confesiuni sunt doar cele 2: protestantă şi catolică, în timp ce credința ortodoxă nu este confesiune, ci dreapta credinţă, singura religie adevărată. Aceasta pentru că, potrivit definiției, *„confesiunea este o organizație a unui grup de credincioşi care s-a rupt din întreg pe baza unei noi mărturisiri de credință."* (**P.I.David**, ***„Manual de sectologie"***, Editura Arhiep. Tomisului, Constanța, 1999, pag. 413). Aceasta s-a întâmplat cu Biserica apuseană care s-a rupt, întâi, de Trupul lui Hristos, adică de Biserica Ortodoxă răsăriteană, odată cu Schisma cea Mare din 1054. Iar mai târziu, din catolicism, au răsărit confesiunile protestante reformate.

A afirma despre Biserica Ortodoxă că este o confesiune înseamnă a nega sobornicitatea ei, adică adevărul că ea este **un întreg unitar**, viu şi activ peste tot pământul, fiind **una în ființa sa**, ca Trup tainic al lui Hristos, şi totodată, înseamnă a confirma ideea greşită ecumenistă că Biserica lui Hristos – cea Ortodoxă – nu este Biserică deplină, adevărată, ci doar o ramificație a Bisericii care se va constitui abia în viitor, în chip văzut. (**obs.**)

2) Pentru ca omul să poată avea într-adevăr legătură cu Dumnezeu, este absolut necesar ca Dumnezeu să fie înţeles aşa cum este El, adică: Ființa absolută, vie, mai presus de lume, spirituală şi personală. Căci dacă Dumnezeu este gândit, înţeles şi afirmat fără aceste însuşiri, sau chiar dacă I-ar lipsi una din ele, atunci ceea ce s-ar numi Dumnezeu nu mai este Dumnezeu, ci simplă ficțiune, iar ceea ce se numeşte religie nu mai este religie care să-şi merite numele.

Astfel, dacă Dumnezeu nu este conceput ca fiind mai presus de lume, atunci religia se reduce la o simplă superstiție (prejudecată ce decurge din credința în spirite bune şi rele răspândite în natură, în farmece, semne prevestitoare) sau la idolatrie fetişistă sau naturistă. Dacă Dumnezeu nu este înţeles ca ființă spirituală, El poate fi confundat cu materia, ceea ce înseamnă tocmai negarea Lui – materialism. Dacă Dumnezeu nu este privit ca o ființă personală, orice legătură cu El devine imposibilă (orice ființă personală are conştiință de sine, cugetare şi libertate de hotărâre – autodeterminare; specific persoanei este deschiderea spre comuniune cu alte persoane) şi panteismul ia locul religiei.

3) În cazul religiei creştine ortodoxe, singura cunoscătoare şi propovăduitoare a adevăratului Dumnezeu, Dumnezeu întruneşte şi aceste însuşiri pe lângă altele, şi are totodată inițiativa legăturii Lui cu noi. El doreşte să ni Se descopere. Iisus Hristos de aceea S-a întrupat ca să ne aducă adevărul despre Dumnezeu. Mai mult, Dumnezeul nostru, singurul Dumnezeu, are permanentă grijă părintească față de noi, luminându-ne mintea şi sporindu-ne puterile sufleteşti ca să-L putem cunoaşte (căci *„Fără Mine nu puteți face nimic"* – **Ioan 15,5**) atât cât ne este necesar pentru mântuire. Iar cunoaşterea lui Dumnezeu este absolut necesară pentru mântuire – **Ioan 17,3**.

În creştinism, legătura liberă şi conştientă a omului cu Dumnezeu este posibilă în virtutea celor 3 puteri sufleteşti cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om de la creație: rațiunea, voința şi sentimentul.

4) Se afirmă universalitatea religiei pentru că credințe religioase sunt întâlnite la toate popoarele lumii – nu a existat popor fără credință în divinitate. Aceasta se explică prin aceea că ideea de Dumnezeu, înțeleasă ca năzuință a omului spre Dumnezeu, a fost sădită în om de la creație ca o condiție pentru împlinirea scopului creației, chiar dacă ulterior, această idee sau năzuință a îmbrăcat, s-a manifestat sub atâtea forme eronate.

5) Dintre toate credințele religioase, până la venirea Mântuitorului numai religia mozaică, iar actual cea creştină (ortodoxă) sunt religii adevărate ale singurului şi adevăratului Dumnezeu – Creatorul şi Proniatorul universului, Părintele tuturor.

Celelalte religii sunt toate false pentru că promovează credința și cinstirea unor dumnezei inexistenți, a unor idoli sau a demonilor. În decursul istoriei omenirii au evoluat numeroase credințe religioase care sunt obiectul de studiu al Istoriei religiilor.

Aici vom explica pe scurt doar câteva noțiuni legate de diverse religii și câteva concepții religioase greșite mai importante, cunoașterea acestora fiind necesară pentru înțelegerea disciplinei de care ne ocupăm.

6) Religiile sunt monoteiste și politeiste. Monoteiste sunt religiile în care există credința într-un singur Dumnezeu. Religiile monoteiste sunt: mozaismul, creștinismul și mahomedanismul. Politeiste sunt religiile în care se crede în mai multe zeități. Religiile politeiste au fost și sunt multe și variate. Cele mai vechi sunt religiile animiste, întâlnite la popoarele primitive; ele au pornit de la înclinația omului primitiv de a anima, de a însufleți lucrurile din natură. Pentru primitivi, natura înconjurătoare era împânzită de spirite.

Animismul ia diferite forme:

- manismul – cultul zeilor strămoși
- totemismul – cultul sufletelor strămoșilor reîncarnate în animale sau plante, numite totemi.
- cultul fetișist al popoarelor primitive, în care se adoră un fetiș (amuletă) – obiect considerat ca fiind înzestrat cu putere magică supranaturală, capabil să dea ajutor celor ce-l poartă sau îl venerează.
- cultul naturist cu închinare la elemente din natură[2].

Teorii greșite despre originea religiei

În decursul vremii, cei care au luptat împotriva lui Dumnezeu și a oricărei credințe religioase, așadar, ateii și, în general, materialiștii, au emis diverse teorii greșite pentru a explica existența credințelor religioase, deci proveniența lor. Acestea sunt:

A. Teoriile raționaliste despre originea religiei, prin care se consideră religia o invenție a unor oameni, făcută în mod deliberat și cu scop interesat. Acestea cuprind:

1. Raționalismul istorico-programatic, după care religia este o invenție a preoților și a conducătorilor de state pentru a exploata mai ușor poporul;
2. Raționalismul naturist, potrivit căruia religia și-ar avea originea în personificarea fenomenelor naturii și adorarea lor;

---

[2] magie – invocarea forțelor supranaturale demonice pentru a produce miracole; științe oculte = doctrine și practici secrete care se ocupă cu fenomene inaccesibile cunoașterii obișnuite.

3. Raționalismul psihologic, prin care se explică originea religiei în sensul că zeii sunt plăsmuiri ale minții omenești după modelul însușirilor sufletului omenesc. Adică, spun aceștia, omul în mod conștient și-a creat divinități, înzestrându-le cu însușiri umane și apoi li s-a prosternat lor, deși știa că el le-a creat, deci că nu au existență reală.

B. Teorii nativiste despre originea religiei, prin care se susține că ideea de Dumnezeu și de religie sunt înnăscute sufletului omenesc. Împotriva acestor teorii, noi obiectăm că ideea de Dumnezeu este sădită în om de la creație, însă numai ca aspirație, ca năzuință (dor, sete) spre Dumnezeu, pe Care omul este dator să-L cunoască și să stea în legătură cu El, împlinind astfel scopul pentru care a fost creat[3].

C. Teorii evoluționiste, prin care se afirmă că religia ar fi apărut în perioada în care omul trecea de la starea preumană la cea umană.

Concepții contrare învățăturii creștine despre existența lui Dumnezeu

1. Evoluționismul religios – promovat de Herbert Spencer și alții. După ei ideea de Dumnezeu nu are corespondent în realitate, ea fiind o pură ficțiune (deci Dumnezeu nu ar exista).

2. Deismul este o concepție filozofico-religioasă apărută în sec. al XVII-lea în Anglia ca o reacție împotriva cultelor oficiale: catolicismul și protestantismul, opunându-le o religie „naturală" sau „rațională".

Adepții deismului sunt: Herbert de Cherbury, Tindall, Voltaire etc. Ei au încercat să desprindă nucleul „rațional" comun tuturor religiilor, elaborând o religie abstractă, un sistem teoretic. Trăsătura generală a deismului este recunoașterea lui Dumnezeu numai drept cauză primară a lumii și a omului, dar cu negarea intervenției Lui ulterioare, natura dezvoltându-se după propriile ei legi. Ei admit existența unui Creator personal, dar neagă posibilitatea omului de a intra în legătură cu El. Sentimentul religios se reduce la un sentiment de admirație față de puterea lui Dumnezeu.

3. Existențialismul – sistem religios creat de teologul danez Sören Kirkegaard (1813-1855).

Principalelelui idei: omul căzut prin păcat nu mai este în stare să-L cunoască pe Dumnezeu prin rațiune; Dumnezeu nu poate fi cunoscut, nici nu comunică cu oamenii să le împărtășească harul divin, deci Biserica și preoții nu au nici un rost.

---

[3] Nu înseamnă deci că omul se naște având religia sădită în suflet (religia este chiar legătura liberă și conștientă a omului cu Dumnezeu la care se ajunge prin voință și efort propriu). Religia, deci, nu este ceva înnăscut în om pentru că atunci n-ar mai exista atei care nu vor să creadă în Dumnezeu și nu cred, nici nu sunt în comuniune cu Dumnezeu.

4. Panteismul (παν = tot și θεός = Dumnezeu), prin care se susține că Dumnezeu și natura sunt două realități identice, așadar substanța lumii este Dumnezeu, tot ce există este Dumnezeu sau Dumnezeu este totul. Termenul de panteism a fost folosit întâi de Toland în 1705. Primele idei panteiste apar în Grecia, la stoici, la începutul erei creștine. Împotriva creștinismului au apărut erezii panteiste în primele secole creștine: unii gnostici și manihei.

În filozofia modernă, panteismul se află în numeroase sisteme filozofice, la Giordano Bruno, Spinoza, Fichte, Hegel, Schelling.

Panteismul este de două feluri:

a. Panteismul acosmistic, în care se reduce lumea la Dumnezeu, tot ce există în lume – materia și viața – dispărând în El.

b. Panteismul pancosmistic, după care singura realitate este lumea materială, Dumnezeu confundându-Se sau pierzându-Se în ea.

Însă, a admite că lumea este identică cu Dumnezeu este un nonsens și din punct de vedere logic, căci materia nu poate fi spirit și spiritul nu poate fi materie, aceste două realități fiind net deosebite.

Raportul dintre religie și artă

1) Raportul dintre religie și artă.
2) Ce cuprinde arta bizantină? Legătura strânsă dintre arta bizantină și religia creștină.
3) Expresivitatea, mesajul transmis de pictura bizantină.
4) Trăsături caracteristice.

1) Arta este o expresie a năzuinței omului către frumos, către perfecțiune. Cu această aspirație a fost înzestrat omul de Dumnezeu de la creație, pentru ca acesta, iubind frumosul și căutându-l, să-L caute și să-L găsească, de fapt, pe Dumnezeu și să ajungă astfel în comuniune de viață cu El, omul fiind condus și pe această cale de Pronia divină spre împlinirea scopului creației. Aceasta pentru că, potrivit credinței ortodoxe, frumosul, în lumea spirituală, se identifică cu sfințenia, adică cu Dumnezeu - Adevărul și Binele suprem, Izvorul sfințeniei. Odată cu înclinația, sensibilitatea față de frumos, Dumnezeu l-a înzestrat pe om și cu puterea de a-și manifesta această sensibilitate în forme concrete, prin artă, pentru ca și pe această cale, el să-L slăvească pe Dumnezeu și să se apropie mai mult de El.

Dacă omul denaturează conceptul de frumos, despărțindu-l de sfințenie, atunci și arta îmbracă forme eronate ca o expresie a acestei greșite înțelegeri. Atunci, ea, nemaiconducându-l pe om spre sfințenie, ceea ce se numește artă nu mai este, de fapt, artă adevărată, ci o simplă plăsmuire a minții omenești întunecate de păcat, fiind inspirată mai mult de cel rău.

Aşadar, arta adevărată, ca expresie a iubirii de frumos a ființei umane, este pusă totdeauna în slujba sfințirii omului, a unirii lui cu Dumnezeu. Religia și arta pot fi deci legate între ele numai când arta este pusă în slujba religiei, dobândind prin aceasta un plus de frumusețe spirituală și un caracter moralizator.

Sacrul se manifestă prin artă în mai multe domenii, în primul rând, în pictură și muzică, dar și în arhitectură, sculptură, broderie etc. Sunt sfinți canonizați de Biserică pentru creațiile lor artistice ca: Roman Melodul, Andrei Rubliov. Desigur însă, că acestea au fost rodul unei înalte trăiri duhovnicești.

2) În prezent, stilul bizantin este stilul promovat cu precădere în muzica Bisericii Ortodoxe, cât și în pictura iconografică, fiind cel mai potrivit mijloc de exprimare artistică a înaltelor concepții teologice creștine.

Arta bizantină s-a dezvoltat odată cu răspândirea creștinismului în Imperiul bizantin. Ea cuprinde mai multe domenii: pictura, muzica, arhitectura, sculptura, broderia. Cultura și arta bizantină erau puternic legate de religia creștină și de autoritatea bazileului în Imperiul bizantin. Arta bizantină s-a dezvoltat, astfel, odată cu răspândirea creștinismului în Imperiul bizantin fondat de împăratul Constantin cel Mare. Începutul acestei arte este plasat, așadar, în secolul al IV-lea și ea decade odată cu declinul Imperiului bizantin datorită extinderii puterii otomane, în secolul al XV-lea.

Muzica bisericească și pictura sunt principalele mijloace de exprimare ale artei bizantine. Pictura bizantină, ca o continuare a artei paleocreștine, are caracter dualist, adică se manifestă în două direcții. Pe de o parte, este pusă în slujba religiei creștine, dezvoltându-se concomitent cu răspândirea credinței creștine în Imperiu, iar pe de altă parte, ea este un instrument de propagandă a puterii imperiale. În această calitate, arta bizantină trebuia să înalțe sufletul spre Dumnezeu și totodată să arate măreția Imperiului creștin de Răsărit.

Pictura bizantină este simbolică, ea nu mai reprezintă realitatea și viața pământească, ci caută doar esența sau ideea. În evoluția ei, pictura bizantină rămâne fidelă tradiției creștine și este o artă conservatoare, în care inovațiile nu sunt îngăduite decât cu consimțământul Bisericii. Personalitatea artistului are importanță secundară, de aceea, în general, operele artiștilor bizantini nu sunt semnate.

Arta bizantină a luat naștere din arta elenistă și arta populară a Orientului creștin. În iconografie primele opere de artă bizantină au fost portretele celebrilor pustnici din secolul al V-lea.

3) Pictura bizantină exprimă o complexă concepție teologică, are menirea de a ascende de la vizibil la invizibil, de la sensibil la suprasensibil. Cu ajutorul icoanei, mintea trebuie să se desprindă de cele pământești și să se înalțe la contemplarea lui Dumnezeu. În pictura bizantină se încearcă să se dematerializeze conținutul icoanelor pentru a se exprima o spiritualitate înaltă, opusă unei arte realiste. Icoana bizantină redă asceza, războiul nevăzut, fața sufletească, duhovnicească a sfântului. Corpul sfântului pictat arată asceza, veșmintele cad în cute rigide, copacii sunt stilizați, geometrici, munții, dealurile au formă de cristale.

Imaginea artistică are caracter transcendental în pictura bizantină. Capul sfântului concentrează capacitatea expresivă a sufletului, este elementul dominant. Corpul are importanţă secundară, este lipsit de greutate, nevoluminos. După ei adevăratul pictor nu reprezintă doar trupul, ci şi sufletul.

4) În stilul bizantin, există anumite trăsături caracteristice sfinţilor pictaţi. Astfel, ochii acestora, exagerat de mari, sunt fixaţi asupra privitorului, a celui ce se roagă; buzele sunt subţiri, imateriale, lipsite de senzualitate; nasul este o linie verticală sau uşor curbă, nesemnificativă; fruntea foarte înaltă domină faţa. Ochii sfântului sunt totdeauna fixaţi asupra celui ce se roagă.

Imobilitatea figurilor este o caracteristică a picturii bizantine. Aceasta conţine un element profund religios. Pentru bizantini omul este imobil când ia parte la pacea vieţii divine. Omul ce a pierdut harul sau nu l-a câştigat, care nu s-a liniştit în Domnul, este prezent ca o figură mobilă într-o continuă tensiune nervoasă. Sfinţii, deci, sunt reprezentaţi într-o stare de ascetică impasibilitate, cu simţurile adormite, în contemplaţie. Icoana bizantină este, astfel, desprinsă de realitate, creată pentru a-l cufunda pe om în liniştea contemplaţiei, fiind lipsită de dinamism.

Fiind mobile, icoanele au permis propagarea artei bizantine cu caracteristicile ei în perioada iconoclastă (secolul al VIII-lea – al IX-lea), în Italia, Rusia, Bulgaria, Serbia, Ţările Române. Acest fenomen al răspândirii artei bizantine dincolo de graniţele Imperiului bizantin, a avut loc şi după decăderea acestuia în secolele al XIV-lea – al XV-lea, în special în ţările slave, datorită convertirii lor la credinţa ortodoxă. Astfel s-au format renumitele şcoli ruseşti de la Novgorod şi Moscova, care continuă tradiţia iconografică şi după căderea Constantinopolului sub turci în 1453.

Argumente raţionale pentru dovedirea existenţei lui Dumnezeu

În toate timpurile, oamenii au căutat să-şi explice toate fenomenele ce se petrec în lume, încercând să înţeleagă care este cauza ultimă şi raţiunea vieţii şi a întregii lumi[4]. Astfel omul a ajuns să atribuie originea întregii creaţii unei cauze prime, absolute, unice şi transcendente, care nu poate fi decât Dumnezeu. În această încercare a omului de a-şi explica originea întregii creaţii, îşi au originea şi argumentele raţionale pentru dovedirea existenţei lui Dumnezeu[5]. Aceste argumente sunt dovezi bazate exclusiv pe raţiune şi dovedesc numai existenţa lui Dumnezeu.

---

[4] adică cine este creatorul întregului univers, dătătorul vieţii şi susţinătorul a toate.

[5] Deci, înţelegând că la baza întregului Univers, a întregii existenţe, se află o cauză primară care nu poate fi decât Dumnezeu, omul a căutat să aducă şi argumente raţionale în sprijinul acestei ideii.

Cunoştinţe mai bogate despre Dumnezeu primim din Revelaţia dumnezeiască. Argumentele raţionale pentru dovedirea existenţei lui Dumnezeu nu au tăria necesară pentru a face să creadă în Dumnezeu pe cei ce nu vor să creadă. Pentru că credinţa este un rod al Duhului Sfânt, care nu apare şi nu se dezvoltă în sufletul omului fără consimţirea lui liberă şi conlucrarea acestuia cu harul divin. De asemenea, ele nici nu sunt necesare pentru cei ce cred în Dumnezeu pe temeiul Revelaţiei divine. Folosul lor este că atunci când cei necredincioşi încearcă să demonstreze că Dumnezeu nu există prin mijloace raţionale, cei credincioşi pot la rândul lor, folosind aceeaşi armă – raţiunea – să îi combată şi să le dovedească contrariul.

În epoca modernă, sunt cunoscute 5 argumente raţionale pentru dovedirea existenţei lui Dumnezeu: istoric, cosmologic, teleologic, moral şi ontologic.

1. Argumentul istoric

Argumentul istoric deduce existenţa lui Dumnezeu din universalitatea credinţei în Dumnezeu. Numeroase ştiinţe dovedesc fără nici o îndoială că nu a existat nici un popor care să nu aibă o credinţă în Dumnezeu, indiferent de modul cum acesta şi L-a reprezentat pe Dumnezeu. **Cicero** spune: *„Nu este nici un popor atât de înapoiat şi de sălbatic ca să nu creadă într-un Dumnezeu, chiar dacă nu ştie ce fel este"*. Această credinţă naturală universală ne duce la concluzia existenţei lui Dumnezeu. În acest sens, **Aristotel** afirmă: *„Ceea ce toţi oamenii ţin instinctiv ca adevărat, este un adevăr natural"*.

S-a obiectat, însă, de unii că, în decursul vremii, oamenii şi-au creat multe superstiţii pentru a-şi explica diferite fenomene din natură, însă odată cu progresul ştiinţei, multe fenomene naturale au fost explicate şi atunci au fost părăsite şi superstiţiile legate de ele. Deci, spun aceştia în continuare, şi credinţa în Dumnezeu va dispărea când oamenii îşi vor explica toate fenomenele naturii pe cale ştiinţifică.

La această obiecţie, răspunsul nostru este că toate superstiţiile nu au avut caracterul de credinţe universale, deci nu li se aplică dictonul mai sus citat pentru că au avut existenţă locală şi temporară. Doar ideea de Dumnezeu este universală şi aceasta conduce la concluzia că numai Dumnezeu există fără însă să fie cunoscut cum este El de către cei mai mulţi din trecut.

Pentru că ideea de Dumnezeu există la toate popoarele, acest argument s-a numit *a consensu gentium*, adică el se bazează pe consensul tuturor popoarelor. El este unul dintre cele mai vechi argumente, cunoscut şi formulat încă de filozofii antici. Astfel **Plutarh**, la începutul secolul al II-lea d.Hs, scria: *„Veţi vedea poate cetăţi fără întărituri, fără legi, veţi întâlni popoare care nu cunosc legi şi întrebuinţarea banilor, dar un popor fără Dumnezeu n-a văzut încă nimeni"*.

Cicero afirma în secolul I î.Hs: *„Ceea ce este admis de toţi, nu se poate să fie fals, pentru că trebuie să-şi aibă rădăcina în însăşi fiinţa omului"*, iar **Mircea Eliade** scrie: *„ Sacrul este un element în structura conştiinţei fiecărui om. A fi om înseamnă a fi religios, adică a crede"*.

2. Argumentul cosmologic

Denumirea îi vine de la cuvântul grecesc χόσμος = univers, lume, frumusețe. Acest argument se bazează pe principiul cauzalității: orice efect are o cauză. Să vedem deci, cum se aplică această lege a cauzalității în dovedirea existenței lui Dumnezeu. Lumea, fiind mărginită și contingentă[6], trebuie să existe o ființă absolută și veșnică, o ființă care să fie cauza întregii existențe. Cu alte cuvinte, realitatea lumii ne apare ca o existență condițională (supusă unei condiții) și dependentă, ceea ce presupune cu necesitate o existență necondițională, o cauză absolută.

Argumentul cosmologic este cel mai vechi argument și era cunoscut și în filozofia antică greacă. Astfel Aristotel spune: *„Dumnezeu, Care nu poate fi văzut de nimeni, Se vădește în lucrurile Sale"*. Acest argument este prezent și în Sf. Scriptură a Vechiului și a Noului Testament: *„Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria"* - **Psalmi 18,1**, iar Apostolul Pavel scrie: *„Cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la facerea lumii, înțelegându-se din făpturi, adică veșnica Lui putere și dumnezeire"* – **Romani 1,20**.

În epoca modernă, scriitorul francez **Voltaire** scrie: *„Universul mă încurcă și nu pot gândi măcar că poate exista ceasul fără un ceasornicar"*. Savantul Leibniz face constatarea că toate lucrurile din lume se condiționează reciproc[7], încât lumea în totalitatea ei trebuie să aibă o cauză absolută primară, care este Dumnezeu pentru că nimic din ce este creat nu este fără cauză. Trebuie, deci, să fie un principiu necreat, cauza întregului univers[8].

În acest argument se folosesc 3 procedee care dau naștere la alte 3 argumente: argumentul cauzalității, argumentul mișcării, argumentul contingenței[9]. Mai există, apoi, un argument cosmologic bazat pe legea entropiei – argumentul entropologic.

A. Argumentul cauzalității

Experiența și rațiunea ne arată că lumea se prezintă ca o înlănțuire organizată de cauze și efecte, orice lucru și orice fenomen având-și o cauză și, la rândul lor, putând fi cauza unui alt efect. Nu e însă posibil ca un lucru să fie propria

---

[6] contingent = care poate să fie sau să nu fie, care există întâmplător; ≠ absolut.

[7] Deci, se intercondiționează, nimic din ce este creat nu este fără cauză, deci lumea în totalitatea ei trebuie să aibă o cauză primară absolută, trebuie să existe un principiu necreat care este Dumnezeu după Leibniz.

[8] Pentru că acest argument se bazează pe contingența lumii, adică pe existența întâmplătoare a lumii, se numește "a contingentia mundi", adică din contingența lumii.

[9] Aceste argumente sau raționamente se bazează pe aceeași lege a cauzalității și conduc la aceeași idee: existența lui Dumnezeu.

sa cauză, pentru că totdeauna cauza precede sau este anterioară efectului. Dacă am admite aşa ceva, ar însemna că un lucru există înainte de a exista, ceea ce este imposibil atât din punct de vedere logic, cât şi al realității. La fel, nu este posibil să mergem la infinit din cauză în cauză, ci trebuie să ne oprim, în sfârşit, la o primă cauză care nu mai presupune o alta şi a cărei existență se impune cu necesitate. Pe aceasta primă cauză o numim Dumnezeu.

La acelaşi rezultat ajungem dacă urmărim cauzalitatea în regnul vegetal, animal şi uman. De asemenea, la fel stau lucrurile şi în lumea anorganică.

Împotriva acestui argument s-au ridicat filozofii D. Hume şi I. Kant, care au atacat propriu-zis principiul şi legea cauzalității.

Afirmațiile lor însă nu pot sta în picioare pentru că actual, descoperirile ştiințifice demonstrează neîndoielnic că legea cauzalității este o legea fundamentală a tuturor fenomenelor ce se petrec în univers, deci este o lege obiectivă şi nu un fapt subiectiv, dependent de conştiință.

B. Argumentul mişcării

Originea acestui argument o găsim la Aristotel. În Evul Mediu i s-a dat o mare importanță de către teologia catolică. Susținătorii lui afirmă că tot ceea ce se mişcă în univers nu se mişcă de la sine şi prin sine, ci este mişcat de ceva. Aşadar, mişcarea în lume se transmite de la unul la altul, dar rațiunea noastră pretinde existența unui prim mişcător (*primum movens*), un prim motor care a introdus mişcarea în lume, el nefiind mişcat de altcineva sau de altceva, şi acesta nu poate fi decât Dumnezeu.

În acest argument însă, trebuie remarcat că mişcarea nu este luată în sens restrâns, ci în cel mai larg sens, cuprinzând orice devenire, orice transformare, orice trecere de la o stare la alta. Nu este vorba deci numai de mişcarea spațială, ci şi de transformările calitative care se petrec în viața organică sau psihică.

Prin acest argument nu se neagă posibilitatea mişcării proprii la unele lucruri şi ființe, căci o astfel de mişcare există atât în lumea anorganică, cât şi în cea organică. Dar aceasta nu se manifestă ca o mişcare de sine, absolută, ci ca una cauzată de altceva, de exemplu: picioarele sunt mişcate de muşchi, aceştia sunt puşi în mişcare de sistemul nervos, care la rândul lui e mişcat de stările sufleteşti, de voință etc. Precum se vede, toate aceste mişcări sunt determinate de factori exteriori lor, fiind cauzate de aceştia.

Lectură: pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, EIBMBOR, Bucureşti, 2005, p.155-156.

C. Argumentul contingenței

Întregul cosmos văzut cu tot ce există în el este contingent, numai Dumnezeu este Ființă absolută ce există cu necesitate. Dovezile care arată că lumea nu are existență absolută sunt: mărginirea, varietatea lucrurilor sau fenomenelor din

natură, transformările, existența lor limitată în timp. Toate creaturile se interconditionează, iar existența lor este întâmplătoare, nu absolut necesară, lumea rămânând în esență aceeași chiar dacă unele creaturi dispar și apar altele noi.

Dacă toate lucrurile create, componentele cosmosului văzut sunt contingente, atunci și lumea în totalitatea ei este contingentă, căci oricâte lucruri mărginite am pune la un loc, suma lor ar rămâne tot mărginită.

Însă, dacă toate lucrurile existente în lume sunt contingente și se condiționează reciproc, atunci și lumea întreagă este condiționată de ceva, adică de o cauză primară, de o Ființă absolută, necontingentă, a Cărei existență se impune cu necesitate, și Care să nu mai aibă altă cauză în afară de Sine, ci să Își fie propria cauză, să aibă existența prin Sine și de la Sine, să nu depindă de nimeni. De aceea, Dumnezeu zice în Sf. Scriptură: *„Eu sunt Cel ce sunt"* – **Exod 3,14**.

Noțiunea de contingent și mărginit se referă atât la limitarea creaturilor în timp și spațiu, dar și la natura și calitatea lucrurilor create. De exemplu, o piatră chiar dacă ar rămâne aceeași pentru veșnicie, tot piatră rămâne – ceva mărginit, fără viață, a cărei existență este întâmplătoare. Tot așa, prin contrast, nemărginirea lui Dumnezeu nu e numai nemărginire în timp și spațiu, ci indică și nesfârșita Lui măreție, perfecțiunea și plenitudinea Ființei Sale.

D. Argumentul entropologic

Știința afirmă că în univers există legea conservării materiei (sau energiei), precum și legea deprecierii energiei sau entropiei.

Prin legea conservării energiei se afirmă că în univers cantitatea de energie rămâne neschimbată. Prin legea entropiei se afirmă că în orice transformare sau în orice proces din natură, o mică parte din energia inițială se transformă în energie calorică, aceasta pierzându-se în spațiu.

Potrivit acestor legi, în final, în univers se va ajunge la o stare de completă imobilitate datorită pierderii totale de energie, viața organică luând sfârșit, precum și orice proces de transformare în natură.

Dar dacă energia din univers va avea un sfârșit, ea trebuie să fi avut și un început. Deci ne întrebăm: de unde provine energia din univers? Dacă lumea cu mișcarea ei ar exista din eternitate atunci potrivit legii entropiei, de mult timp, ar fi trebuit să ajungă la o imobilitate totală; iar dacă n-a ajuns încă, înseamnă că lumea cu energia și mișcarea ei are un început.

La întrebarea: de unde provine energia lumii a cărei mișcare în final va ajunge la un repaos total, răspunsul este: de la sine nu o poate avea căci natura nu poate nici câștiga, nici pierde energia (conform legii conservării energiei). Deci izvorul energiei în lume nu poate fi decât un principiu necreat, în afara lumii, supranatural, care este cauza și scopul final al creației.

***

În urma unei priviri generale asupra argumentului cosmologic sub toate aspectele sale, constatăm că: argumentul cauzalității ne-a condus la o primă cauză a lumii; argumentul mişcării la un prim motor care a adus mişcarea în lume; argumentul contingenței la necesitatea existenței unei ființe absolute; argumentul entropologic la o cauză activă care a început procesul de transformare a lumii.

Reunind aceste argumente, ele ne conduc la concluzia existenței unei prime cauze a lumii. Această cauză primară este absolută, unică, transcendentă, conştientă şi activă. În al doilea rând, însăşi lumea creată ne dă mărturie că Ființa absolută care a creat-o este inteligentă, rațională, creatoare, perfectă, unică. Dar aceste însuşiri sunt chiar caracteristicile esențiale ale lui Dumnezeu aşa cum Îl cunoaştem din religia creştină. Iată, deci, cum şi pe cale rațională, ajungem la cunoaşterea unor adevăruri pe care ni le descoperă Revelația divină supranaturală.

3. Argumentul teleologic

În toate timpurile, dorința de cunoaştere a omului s-a manifestat în 2 direcții: întâi, spre a descoperi cauzele fenomenelor şi lucrurilor existente şi, apoi, pentru a afla scopul pentru care există sau se produce fiecare fenomen. Astfel prin argumentul cauzalității, rațiunea omenească postulează existența lui Dumnezeu pe temeiul legii cauzalității, iar prin argumentul teleologic se deduce existența lui Dumnezeu pe temeiul legii finalității.

Teleologia este doctrina filozofică potrivit căreia totul în natură a fost creat în conformitate cu un scop final. Această concepție teleologică este în consens deplin cu învățătura noastră teologică despre lume. Teologia ortodoxă ne învață că omul a fost creat de Dumnezeu pentru a ajunge la desăvârşire, la îndumnezeire şi prin el, întregul cosmos ca un trup care se prelungeşte urmează să se transfigureze, să se împărtăşească de har, să se unească cu Dumnezeu. <u>**Sf. Vasile cel Mare**</u> spune că omul a fost creat pentru Dumnezeu şi lumea pentru om. Astfel natura înconjurătoare serveşte omului ca suport indispensabil vieții şi ca mediu în care omul îşi lucrează mântuirea. Iar omul are responsabilitatea să păstreze armonia, echilibrul din natură şi să o conducă împreună cu el spre unirea ei cu Dumnezeu. Destinul întregului cosmos este solidar cu destinul omului. Odată cu căderea primilor oameni, stricăciunea ca urmare a păcatului a trecut de la om în întreaga natură. Prin împăcarea omului cu Dumnezeu şi redobândirea harului, întreaga natură împreună cu omul se izbăveşte de stricăciune şi se împărtăşeşte de har şi urmează, în final să se îndumnezeiască împreună cu omul, când vor fi *„ceruri noi şi pământ nou, în care locuieşte dreptatea"* <u>**II Petru 3,13**</u>.

Argumentul teleologic pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu porneşte de la ideea justă că întregul cosmos cu fiecare componentă a sa trebuie să aibă un scop final pentru care a fost creat. Această lege a finalității, pe care se bazează argumentul teleologic este dedusă uşor din echilibrul, legile naturale, armonia care domnesc în universul creat. Pentru că dacă o Ființă creatoare, perfectă şi inteligentă a creat lumea, pentru aceasta dând mărturie armonia şi frumusețea ei, această creație

nu poate să fie la întâmplare, fără nici un rost sau țintă, ci trebuie să aibă și un scop, un țel final spre care se îndreaptă, fiind înzestrată cu toate însușirile și capacitatea necesare pentru a-l atinge.

Despre argumentul teleologic se vorbește în Sf. Scriptură, în scrierile Sf. Părinți, precum și în cugetările filozofilor din toate timpurile.

Împotriva acestui argument simplu și evident unii au adus diferite obiecții zicând că în lume nu există ordine, armonie sau frumusețe, nici finalitate și lumea nu are nici un scop sau țintă finală. Ei își întemeiază această afirmație pe constatarea că multe lucruri sau fenomene în natură, luate în parte nu au nici un rost și ar putea lipsi. Despre frumusețea și armonia lumii, ei spun că acestea ar fi doar o impresie subiectivă a unora pentru că există destule lucruri, fenomene catastrofale și dezgustătoare în natură care provoacă dezordine în lume.

Acestora le răspundem că trebuie să ținem seama de 2 adevăruri:

a. Lumea creată de Dumnezeu este cea mai bună și mai potrivită pentru scopurile urmărite de Creator, pe care noi însă nu le cunoaștem în întregime. Noi nu cunoaștem în stadiul actual rostul tuturor creaturilor. Ne dovedesc aceasta descoperirile științifice care arată rostul existenței unor fenomene sau lucruri în natură ori a unor organe în corpul uman, al căror scop mai înainte era necunoscut.

b. Omul a fost creat de Dumnezeu și cu scopul de a-l fi colaborator în opera de îmbunătățire și perfecționare a lumii pentru ca omul să se folosească de creația lui Dumnezeu și ca rod al propriei sale activități și străduințe (**Facere 1,28**: *„Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți..."*; **Facere 3,19**: *„În sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta"*). Pământul nu-și dă roadele sale dacă omul nu-l muncește, tot așa și cu privire la celelalte bunuri materiale, omul trebuie să depună efort pentru a se bucura de ele. O dovadă că oamenii au înțeles rostul lor constă și în numeroasele realizări ale omenirii prin care omul a valorificat bogățiile naturale oferite de Dumnezeu spre folosul său prin eforturile lui intelectuale sau fizice.

Răspunsul la întrebarea cu privire la existența răului în lume – fizic sau moral – ne apare mai lămurit când vom studia capitolul „Providența divină".

În ce privește frumusețea lumii pe care unii o neagă, aceasta este dovedită și de marii artiști ai tuturor timpurilor care au creat opere nemuritoare, inspirate tocmai din frumusețile naturii. Mărturie despre frumusețea lumii ne-o dă și propriul nostru suflet care vibrează în fața frumuseților naturii înconjurătoare, umplându-se de liniște, de bucurie și de admirație față de Creatorul tuturor. Datorită frumuseții sale, lumea a fost numită de grecii antici κόσμος, adică frumusețe, podoabă, ordine.

Ori toate aceste atribute ale creației nu pot fi rodul întâmplării sau hazardului. Chiar știința modernă afirmă că între toate fenomenele naturale există o strânsă dependență și determinare.

Toate acestea ne conduc la ideea existenței unei Ființe supreme și a unui organizator al lumii, Care a creat totul cu un scop bine definit[10].

---

[10] Astăzi, datorită progresului științei, și savanții mărturisesc că "O ordine implicită, foarte profundă și invizibilă lucrează dedesubtul dezordinii explicite (aparente), spun unii dintre ei.

4. Argumentul moral

S-a constatat că în orice timp, loc şi societate, există o viaţă morală a oamenilor, în sensul că oamenii îşi trăiesc, în general, viaţa respectând anumite principii, reguli morale, prin care fac deosebire între bine şi rău, drept şi nedrept, permis şi nepermis, având convingerea că binele trebuie făcut, iar răul, evitat, nefiind permis. Există deci o lege morală universală în general recunoscută de toţi oamenii[11].

Legea morală naturală este un dat primar, nefiind dobândită prin experienţă, ci aparţinând naturii umane de la creaţie. Despre ea, Apostolul Pavel spune că este *„scrisă în inima omului"* – **Romani 2,15**. Pe ea o posedă toţi oamenii, fiind înnăscută în firea omului, dar nu sub forma unei idei clare, ci în sensul că omul posedă de la naştere predispoziţia ca, în mod spontan, să-şi formeze cu ajutorul

---

La originea creaţiei nu există evenimente întâmplătoare, nu există hazard, ci o ordine cu mult superioară celor pe care le putem imagina, ordinea supremă care reglează constantele fizice, condiţiile iniţiale, comportamentul atomilor şi viaţa stelelor. Puternică, liberă, existentă în infinit, tainică, invizibilă, sensibilă, ordinea se află acolo eternă şi necesară, în spatele fenomenelor, foarte sus, deasupra universului, dar prezentă în fiecare particulă" – Jean Guitton, "Dumnezeu şi ştiinţa", p.94. Despre această prezenţă a Întregului în parte ca mod de a fi al realităţii vorbeşte şi Sf. Atanasie cel Mare atunci când spune că Logosul Tatălui, Care sălăşluieşte în toate, Îşi întinde pretutindeni puterile Sale, dă viaţă tuturor şi "le păzeşte împreună şi pe fiecare în parte", alcătuind o singură lume şi o "ordine frumoasă şi armonioasă a ei, El Însuşi rămânând nemişcat, dar mişcându-le pe toate prin crearea şi orânduirea lor după bunăvoinţa Tatălui" – Sf. Atanasie cel Mare, "Cuvânt către elini", p.79 (PSB vol.15). – citat întreg în "Iisus Hristos Pantocrator" de Dumitru Popescu, p.138-139.

[11] De pildă, în Mesopotamia, în imperiul asiro-babilonian, cu mii de ani înainte de Hristos, împăratul era judecător suprem, împărţind dreptate poporului în fiecare zi. Este cunoscut codul lui Hamurabi – cel mai vechi cod din lume care a funcţionat cam 1000 de ani în antichitate. Acesta prevedea pedepse foarte aspre, chiar şi pedeapsa cu moartea; era valabilă şi la ei legea talionului. Dreptul era socotit de origine divină, împăratul se socotea că ar fi primit legile de la zeul dreptăţii. În codul lor de legi era prevăzută ocrotirea orfanilor, a văduvelor. Totuşi se făcea o discriminare clară între bogaţi şi săraci, pedeapsa fiind diferită în funcţie de condiţia socială a inculpatului.

În Egipt, cu 3000 de ani înainte de Hristos, faraonul făcea dreptate cu ajutorul marelui vizir (de ex: Iosif, fiul lui Iacov); existau tribunale şi numeroşi judecători în fiecare localitate mai importantă. Se ţinea cont de depoziţiile martorilor, de probele materiale, se prevedeau pedepse ca: munca forţată în lagăre, închisori; moartea (şi pentru judecătorii corupţi).

Legislaţia iudaică era în strânsă legătură cu legislaţia altor civilizaţii antice. Ea avea, însă, caracter revelat. La început, capul familiei avea autoritate supremă în familie. Când s-a înmulţit poporul, după darea Legii prin Moise, se aplica legea talionului, ca o oprelişte în calea încălcărilor legilor divine. Pentru hulă împotriva lui Dumnezeu, pentru idolatrie sau încălcarea sabatului era prevăzută pedeapsa cu moartea prin uciderea cu pietre.

rațiunii ideile despre bine și despre rău și totodată să înțeleagă că binele trebuie făcut, iar răul evitat.

În afară de legea morală naturală, mai există o realitate de netăgăduit în viața oamenilor: conștiința morală. Legea morală are caracter impersonal obiectiv, iar conștiința morală are caracter personal, subiectiv, fiind organul de cunoaștere și aplicare a legii morale în fiecare om.

Astfel, cu ajutorul conștiinței morale, care este un dar sufletesc cu care este înzestrat fiecare om, acesta este în stare să judece și să aprecieze fiecare caz în parte din viața sa sau a semenilor săi, din punct de vedere moral, adică raportându-l la legea morală, prin prisma legii morale.

Conștiința morală este îndrumătoarea activității morale a omului, prin care acesta este îndemnat să se conformeze legii morale. Lucrarea conștiinței morale se arată atât înaintea săvârșirii unei fapte, cât și în timpul săvârșirii ei și după ce fapta a fost săvârșită, conștiința morală apreciind fiecare faptă după legea morală, și ca urmare, îndemnând pe om sau oprindu-l să o săvârșească. De aceea, conștiința morală mai este numită de Sf. Părinți „glasul lui Dumnezeu în om".

Conștiința morală și legea morală nu se confundă, sunt distincte, dar sunt în strânsă legătură. Despre existența lor chiar și la păgâni, care nu au o cunoștință clară despre Dumnezeu, ne dă mărturie Apostolul Pavel: **Romani 2,14-15**.

Argumentul moral pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu se bazează pe realitatea legii morale și a conștiinței morale în om, cât și pe importanța pe care o au acestea în viața oamenilor.

Întrebarea care se pune este: de unde provin legea morală, conștiința morală precum și ordinea morală existentă în lume? Răspunsul la această întrebare nu poate fi decât unul singur: creatorul acestora nu poate fi decât Dumnezeu.

Ordinea morală din lume cere ca totdeauna binele să fie răsplătit, iar răul pedepsit. Se știe, însă, că de multe ori în lumea aceasta, dimpotrivă, cei virtuoși suferă, în timp ce oamenii nedrepți și răi de multe ori se bucură de multe desfătări. Mintea noastră nu se poate împăca cu această situație, de aceea postulează cu necesitate existența unei vieți viitoare, în care fiecare să primească răsplata pentru faptele sale, și de asemenea, existența unui drept judecător, care să facă dreptate, iar acesta nu poate fi decât Dumnezeu.

REVELAȚIA DUMNEZEIASCĂ

1) Religia creştină este o religie revelată pentru că se întemeiază pe Descoperirea de Sine a lui Dumnezeu, adică pe Revelația divină;
2) Definiția Revelației divine;
3) Necesitatea Revelației divine;
4) Posibilitatea Revelației divine din punct de vedere al Descoperitorului şi al primitorului;
5) Cele 2 căi ale Revelației divine.

1) Spre deosebire de alte religii, religia creştină Îl concepe pe Dumnezeu ca fiind o Ființă personală, Care nu rămâne distantă şi indiferentă față de creaturile Sale, ci stă în legătură cu ele, îndeosebi cu omul, coroana creației. Cunoaştem din istoria omenirii, dar mai ales, din Vechiul şi Noul Testament, că Dumnezeu S-a îngrijit permanent de om prin Pronia Sa, de viața lui sufletească, dar şi trupească, dorind să rămână în comuniune de iubire cu el. Pentru menținerea acestei comuniuni, era nevoie ca Dumnezeu să Se descopere în parte, căci numai cunoscând voia lui Dumnezeu şi împlinind-o, omul poate rămâne în comuniune de har cu Dumnezeu. De aceea, religia creştină este o religie revelată, fiind întemeiată pe Descoperirea de Sine a lui Dumnezeu.

2) Revelația (de la latinescul revelatio = descoperire) sau Descoperirea dumnezeiască este lucrarea dumnezeiască prin care Dumnezeu Se descoperă, adică Se face cunoscut pe Sine oamenilor, arătându-le acestora voința şi planurile Sale în legătură cu lumea. Prin acțiunea Revelației, Dumnezeu_Se coboară la om, împărtăşindu-i acestuia, pe măsura puterii lui de înțelegere (prin mijloace accesibile lui), cunoştințe despre Sine, despre voința şi planurile Sale, în scopul mântuirii şi sfințirii sale.

<u>Observație</u>: Trebuie precizat că multe dintre adevărurile de credință descoperite de Dumnezeu în Revelația supranaturală sunt mai presus de puterea de înțelegere a omului, fiind suprarationale. De pildă: dogma Sf. Treimi, dogma despre păcatul strămoşesc sau despre Întruparea Domnului ş.a. Acestea sunt primite de om prin credință, chiar dacă ele se împotrivesc rațiunii şi logicii umane. Însă, nici aceste adevăruri nu trebuie să ne rămână străine, cu totul transcendente, pentru că ele ne sunt împărtăşite de Dumnezeu spre mântuirea noastră. Dar în înțelegerea acestor taine, credinciosul poate să înainteze doar prin trăire, adică prin împlinirea poruncilor divine şi rugăciune, fiind susținut de harul divin. **(obs.)**

3) Revelația divină este absolut necesară omului pentru mântuire. Aceasta pentru că Dumnezeu, fiind Ființă pur spirituală, nu poate fi cunoscut prin simțuri (cum sunt cunoscute cele materiale), ci numai din Revelația dumnezeiască. Fără ea, omul nu ar cunoaşte nimic despre Dumnezeu, despre voia Sa, nici despre scopul pentru care a fost creat. Necunoscând voia lui Dumnezeu, omul nu ar putea să o

împlinească şi nu s-ar putea mântui. De aceea, Mântuitorul spune: „*Viaţa veşnică aceasta este: să Te cunoască pe Tine, singurul şi adevăratul Dumnezeu şi pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis*" – **Ioan 17,3**.

4) Posibilitatea Revelaţiei divine. Revelaţia dumnezeiască este cu putinţă atât în ce priveşte Descoperitorul, adică Dumnezeu, cât şi în ce priveşte primitorul, adică omul. Dumnezeu vrea să se descopere omului pentru că El „*vrea ca toţi oamenii să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină*" – **I Timotei 2,4** şi această Descoperire a Sa este necesară omului pentru mântuire. Ori, odată ce Dumnezeu vrea să Se descopere, toate câte vrea, le şi poate: „*Dumnezeul nostru, în cer şi pe pământ, toate câte a vrut a făcut*" – **Psalmi 113,11** şi „*La Dumnezeu nimic nu este cu neputinţă*" – **Luca 1,37**. Iar omul este creat apt ca să primească Descoperirea despre Dumnezeu, să-L cunoască pe El, prin mănunchiul de puteri sufleteşti cu care a fost înzestrat de Dumnezeu de la început. Acestea sunt: sentimentul, voinţa şi raţiunea, întrucât acestea constituie chipul lui Dumnezeu în om. Prin ele omul cunoaşte pe Dumnezeu şi poate rămâne în comuniune de iubire cu El, împlinind astfel scopul pentru care a fost creat.

5) Dumnezeu S-a descoperit pe Sine oamenilor în 2 feluri: pe cale naturală şi pe cale supranaturală, de unde rezultă cele 2 feluri ale Revelaţiei: naturală şi supranaturală.

Rezumat

Religia creştină este o religie revelată pentru că este întemeiată pe Descoperirea de Sine a lui Dumnezeu, adică pe Revelaţia divină.

Definiţia Revelaţiei divine: ea este lucrarea dumnezeiască prin care Dumnezeu Se descoperă oamenilor, arătându-le acestora voinţa şi planurile Sale, aceasta fiindu-le necesară pentru mântuire.

Necesitatea Revelaţiei divine. Este absolut necesară pentru om căci, numai cunoscând voia lui Dumnezeu, acesta poate să o împlinească şi astfel să se mântuiască. – **Ioan 17,3**.

Posibilitatea Revelaţiei divine. Aceasta este posibilă din punct de vedere al Descoperitorului (Dumnezeu), pentru că aceasta este voia Lui: să Se descopere omului spre mântuirea sa **I Timotei 2,4** şi pentru că împlinirea voii Lui nu poate fi împiedicată de nimic – **Psalmi 113,11**; **Luca 1,37**. Este posibilă şi din punctul de vedere al primitorului, adică al omului. El a fost creat apt să primească şi să înţeleagă Descoperirea dumnezeiască cu ajutorul facultăţilor sale sufleteşti (chipul lui Dumnezeu în om), cu care a fost înzestrat de la creaţie. Cunoaşterea lui Dumnezeu prin care omul poate ajunge la unirea sa cu Dumnezeu este scopul pentru care acesta a fost creat.

Dumnezeu S-a descoperit oamenilor prin: Revelaţia naturală şi supranaturală.

Revelația dumnezeiască naturală

1) Revelația naturală se referă la cunoașterea lui Dumnezeu din contemplarea celor văzute, prin cugetare, conform **Psalmi 18,1**; **Romani 1,19-20**;
2) Rațiunea are un rol important în primirea Revelației naturale, însă la aceasta îl ajută pe om și harul divin, precum și propria sa voință;
3) Acceptarea Revelației naturale necesită, însă, și o credință naturală a omului;
4) Mărturii în Sf. Scriptură și viețile Sfinților despre cunoașterea lui Dumnezeu din Revelația naturală (Melchisedec, Sf. Varvara; sfinții pustnici retrași din lume, care s-au desăvârșit petrecându-și viața în mijlocul naturii: Sfinții: Teodora, Maria Egipteanca, Onufrie, etc.);
5) Legătura dintre Revelația naturală și supranaturală.

1) Ca ființă rațională, omul este în stare să observe și să tragă concluzii asupra celor ce se petrec în jurul său, în univers. Din contemplarea lumii văzute, a armoniei din univers, a mersului istoriei omenești, precum și a propriei sale ființe, prin cugetare (datorită rațiunii), omul își poate da seama că toate aceste realități nu pot exista de la sine, nu sunt produsul întâmplării, ci se desfășoară după anumite legi, (știința prezintă parțial legile, dar rar ajunge la cauza primară care este Dumnezeu), fiind îndreptate spre un anumit scop, potrivit unei ființe superioare care le-a creat și le susține pe toate. Astfel, din contemplarea lumii văzute, cugetând la echilibrul, la frumusețea care domnesc în univers, omul poate ajunge ușor la concluzia că toate câte există sunt opera unei ființe atotputernice, atotînțelepte și atotperfecte. Tot pe această cale, omul înțelege că există o lege a finalității, că întreaga creație împreună cu el nu pot exista la întâmplare, ci trebuie să aibă și un țel final spre care se îndreaptă și pentru care au fost făcute.

Acest adevăr este exprimat în Sf. Scriptură: *„Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria"* – **Psalmi 18,1**, iar Apostolul Pavel spune: *„Pentru că ceea ce este cunoscut despre Dumnezeu este vădit între ei, căci Dumnezeu le-a arătat lor. Într-adevăr, însușirile Lui cele nevăzute, puterea Lui veșnică și dumnezeirea Lui se văd, prin cugetare, din fâpturi, de la zidirea lumii"* – **Romani 1,19-20**. Iar Voltaire, scriitor francez clasicist (secolul al XVIII-lea) scrie: *„Universul mă încurcă și nu pot gândi măcar că poate exista ceasul fără un ceasornicar"*.

Prin natură, omul ca făptură conștientă și rațională, vede, deci, atotputernicia lui Dumnezeu, bunătatea și înțelepciunea Sa de Creator a toate și Proniator. Dar, mai mult decât atât, prin legea morală naturală, care aparține naturii umane de la creație, și prin conștiința sa morală – o altă realitate de netăgăduit din viața omului – cf **Romani 2,14-15**, acesta învață totodată din propria lui fire și din natura exterioară, adică din Revelația divină naturală, să fie el însuși bun, înțelept, să tindă spre perfecțiune și spre unirea cu Dumnezeu (vezi *Argumentul moral*, pg. 16).

2) Astfel, în Revelația divină naturală, Dumnezeu Se revelă, Se descoperă omului în parte prin natură, prin întreaga creație văzută, dar trebuie să-L căutăm pe Dumnezeu în natură ca să-L găsim. Este deci nevoie și de inițiativa, de acțiunea omului pentru a-L cunoaște pe Dumnezeu pe această cale (ca și în lucrarea mântuirii subiective), El Însuși, de altfel, vrând să Se descopere omului. Natura este ca o carte și trebuie să fim în stare să citim această carte. Natura Îl ascunde și Îl descoperă pe Dumnezeu în același timp; ea este și voalată și transparentă. Cel ce nu-L caută nu-L găsește pe Dumnezeu în natură. După cum toate lucrurile dau mărturie despre Dumnezeu celor ce-L iubesc și-L caută pe El, tot așa toate lucrurile Îl voalează. Îl ascund pe Dumnezeu față de cei care nu doresc să- L cunoască pe El. Potrivit învățăturii filocalice, natura poate fi și *„mormântul lui Dumnezeu"*.

Deci prin Revelația divină naturală ajungem la o cunoaștere pe cale naturală a lui Dumnezeu. Există însă o deosebire între Revelația divină naturală și cunoașterea lui Dumnezeu pe cale naturală, precum și între Revelația divină supranaturală și cunoașterea lui Dumnezeu pe cale supranaturală. În acțiunea Revelației divine, inițiativa o are Dumnezeu (subiectul ei este Dumnezeu), iar acțiunea de cunoaștere a lui Dumnezeu este răspunsul pozitiv al omului la chemarea lui Dumnezeu pentru că Dumnezeu nu silește libertatea omului, ci omul de bunăvoie alege binele sau răul.

3) Concluziile pe care le tragem asupra existenței lui Dumnezeu și asupra unor însușiri ale Lui din contemplarea naturii – atotputernicia, atotînțelepciunea, bunătatea, iubirea Lui față de toată făptura – oricât de evidente apar, nu se impun, însă, ca niște concluzii științifice, dobândite din cercetarea fenomenelor naturii, prin demonstrații și experimente. De aceea, acceptarea acestor concluzii despre Dumnezeu observând firea înconjurătoare presupune și credința din partea omului. Nu este vorba aici, însă, de o credință deplină, ca dar al Duhului Sfânt, ci de o credință naturală, nedeplină.

<u>Observație</u>: Această credință naturală trebuie înțeleasă mai mult ca o năzuință către Dumnezeu sădită în om de la creație. Pentru că Dumnezeu Se vrea căutat și iubit de om, a așezat în acesta – făptura mâinilor Sale – de la început, dorul după infinitate, după o iubire absolută și fără sfârșit. Această aspirație se împlinește doar prin comuniunea omului cu Dumnezeu, El singur fiind Persoană infinită și absolută.

Prin această credință naturală, înțeleasă ca aspirație către Dumnezeu inerentă firii sale, omul, fiind chip al lui Dumnezeu, se orientează permanent către Prototipul său, către Dumnezeu, prin puterile sale sufletești, și nu-și găsește liniștea, fericirea deplină decât în comuniunea de iubire cu El. Către această unire cu Dumnezeu este atras și susținut omul de harul divin, care îl ajută astfel la împlinirea scopului creației, fără însă să-l constrângă.

Însă, credința această naturală, înnăscută în om, se întărește prin cunoașterea lui Dumnezeu din Revelația divină naturală și, în mod deplin, se luminează prin Revelația supranaturală **(obs.)**.

Aşadar, deşi raţiunea are un rol foarte important în cunoaşterea lui Dumnezeu pe cale naturală, ea trebuie să fie luminată de credinţă. Numai proiectarea credinţei asupra firii întregi o face să vorbească despre Dumnezeu. Aceasta o spune şi **Fer. Augustin**: *„Iată, cerul şi pământul există. Ele strigă că Dumnezeu le-a creat. Mai strigă că nu ele însele s-au făcut. De aceea existăm, fiindcă am fost făcute, aşadar nu existam mai înainte de a exista ca să ne putem face pe noi înşine"*. Toate lucrurile proclamă, aşadar, existenţa lui Dumnezeu Atoatefăcătorul pentru cel care meditează mai adânc la originea şi sensul întregii creaţii.

4) Oamenii înaintaţi duhovniceşte, iubindu-L pe Dumnezeu mai presus de toate, Îl văd pe El pretutindeni şi Îi simt prezenţa. Ei se înalţă cu mintea de la creatură la originea ei, şi află astfel, dincolo de lucrurile sensibile, cauza cea nevăzută şi raţiunea tuturor lucrurilor, prin puterea lor de discernământ duhovnicesc (înţelegere dobândită prin credinţă). Astfel natura devine pentru ei o carte din care Îl pot cunoaşte pe Dumnezeu, o oglindă care reflectă ceva din Fiinţa însăşi a Creatorului. Pentru marii trăitori duhovniceşti, întreaga creaţie este o mărturie despre Dumnezeu . Ea capătă o anumită transparenţă în ochii celui înduhovnicit, care prin ea vede pe Dumnezeu potrivit Sf. Scipturi: *„Unde mă voi duce de la Duhul Tău şi de la faţa Ta unde voi fugi?..."* – **Psalmi 138,7-9**.

5) **Legătura dintre Revelaţia naturală şi cea supranaturală.** Revelaţia naturală este cunoscută şi înţeleasă deplin în lumina Revelaţiei supranaturale. Atât în conţinut, cât şi ca putere de acceptare a adevărului mântuitor, credinţa naturală sau credinţa bazată pe Revelaţia naturală are nevoie de completarea ei prin credinţa ce ni se dăruieşte din Revelaţia supranaturală.

Însă, cele două Revelaţii nu se împotrivesc una alteia, ci se completează reciproc şi nu trebuie să fie despărţite. Revelaţia naturală este importantă atât înainte de primirea Revelaţiei supranaturale de către om, dar şi după aceea. Totuşi, Revelaţia supranaturală este superioară celei dintâi. Revelaţia naturală singură este nedeplină şi insuficientă pentru cunoaşterea lui Dumnezeu, căci pe temeiul ei, omul poate dobândi doar o credinţă naturală în Dumnezeu. Această credinţă naturală, care îşi are izvorul în Revelaţia lui Dumnezeu prin natură, oricât de evidentă ar părea, este supusă îndoielii. Pentru că, deşi omul întrezăreşte prin natură existenţa lui Dumnezeu ca Fiinţă Atotînţeleaptă şi Atotputernică, el nu află posibilitatea unei comunicări reale cu Dumnezeu. Numai din contemplarea naturii, omul nu are nici siguranţa că Creatorul şi Proniatorul universului (cel ce susţine în viaţă întreaga creaţie) este o fiinţă personală şi se poate comunica cu El.

Cunoaştem din istoria omenirii că acolo unde Revelaţia naturală a rămas singură, s-au produs grave întunecări ale credinţei naturale în Dumnezeu, dându-se naştere religiilor păgâne cu idei greşite despre Dumnezeu.

Aşadar, în această situaţie ne vine în ajutor Revelaţia divină supranaturală.

Lectură: Despre legătura dintre cele două Revelaţii, **pr. Dumitru Stăniloae** spune:

„Biserica Ortodoxă nu face o separaţie între Revelaţia naturală şi cea supranaturală. Revelaţia naturală e cunoscută şi înţeleasă deplin în lumina

Revelației supranaturale; sau Revelația naturală e dată și menținută de Dumnezeu în continuare printr-o acțiune a Lui mai presus de natură (prin Revelația supranaturală). *De aceea, Sf. Maxim Mărturisitorul nu face o deosebire esențială între Revelația naturală și cea supranaturală sau biblică. Ultima nu e, după el, decât încorporarea celei dintâi în persoane și acțiuni istorice.*

Afirmația lui trebuie înțeleasă probabil mai mult în sensul că cele două Revelații nu sunt despărțite: Revelația supranaturală se desfășoară și își produce roadele în cadrul celei naturale, ca un fel de ieșire mai accentuată în relief a lucrării lui Dumnezeu, de conducere a lumii fizice și istorice spre ținta spre care a fost creată, după un plan stabilit din veci. Revelația supranaturală restabilește numai direcția și dă un ajutor mai hotărât mișcării întreținute în lume de Dumnezeu prin Revelația naturală. De altfel, la început, în starea deplin normală a lumii, Revelația naturală nu era despărțită de o Revelație supranaturală.

Ca atare, Revelația supranaturală pune doar în lumina mai clară însăși Revelația naturală.

Se poate vorbi totuși atât de o Revelație naturală, cât și de una supranaturală, întrucât lucrarea lui Dumnezeu în cadrul Revelației naturale nu e la fel de accentuată și de vădită ca în cea supranaturală." (pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, EIBMBOR, Buc., 2003, pg.9)

Rezumat

Revelația naturală ni se dă prin toate lucrurile create de Dumnezeu, din lumea exterioară sau din cea lăuntrică a omului.

Omul poate cunoaște pe Dumnezeu în chip natural prin puterile lui firești de cunoaștere: adică prin conștiință, prin rațiune, înțeleasă ca dreaptă judecată. Acestea sunt „ochi ai sufletului" prin care omul poate citi în cartea creației și poate descifra din cuprinsul ei existența unui Creator preaînțelept și atotputernic al lumii cf.: **Psalmi 18,1**; **Romani 1,19-20**.

Dar omul nu ar putea să-L cunoască pe Dumnezeu pe cale naturală fără ajutorul harului divin, care îl întărește pe om în orice faptă bună mântuitoare.

Dintre puterile sufletești, rațiunea îl ajută cel mai mult pe om să-L cunoască pe Dumnezeu din contemplarea naturii. Harul divin îl întărește și îl călăuzește pe om în această lucrare, dar, numai dacă omul voiește să-L cunoască pe Dumnezeu și Îl caută în mod liber.

Însă, concluziile pe care le formulăm despre Dumnezeu din contemplația naturală nu se impun asemenea unor demonstrații științifice. De aceea acceptarea lor presupune și credința într-o fază începătoare – credința naturală.

Numai pentru cei care Îl caută pe Dumnezeu cu credință, natura poate fi o carte deschisă sau o oglindă care reflectă ceva din Ființa Creatorului. Despre cunoașterea lui Dumnezeu pe cale naturală găsim numeroase mărturii în viețile multor sfinți și drepți din Vechiul Testament sau chiar la unii păgâni, care numai prin Revelația naturală au ajuns să-L cunoască și să-L cinstească pe adevăratul

Evrei 1,1-2. Cuvintele *„în multe rânduri şi în multe chipuri"* arată că Revelaţia supranaturală s-a făcut în trepte sau etape care marchează o creştere şi o dezvoltare a ei în timp, determinate de grija permanentă a lui Dumnezeu de a Se descoperi după puterea de înţelegere, după sensibilitatea spirituală diferită a celor ce o primeau. Se poate vorbi astfel de un progres în Revelaţia supranaturală, atât cantitativ, cât şi calitativ (de exemplu: descoperirea treptată a dogmei Sfintei Treimi sau Legea lui Moise precedată de unele dispoziţii date patriarhilor Noe, Avraam), însă caracteristica ei rămâne unitatea. Întreaga Revelaţie divină supranaturală constituie un întreg unitar, fiind dată de un autor unic – Dumnezeu, ea fiind totodată o expresie a unităţii şi continuităţii planului lui Dumnezeu de mântuire a neamului omenesc după căderea în păcat.

6) Revelaţia supranaturală se numeşte aşa pentru că, pe de o parte, ea ni se comunică în chip supranatural de Dumnezeu Însuşi, într-un mod minunat, mai presus de legile naturale, fiind deseori însoţită de minuni, şi pe de altă parte, pentru că Revelaţiei supranaturale îi corespunde în om un organ de sesizare supranatural: credinţa, ca dar supranatural, ca virtute teologică, înţeleasă, deci, aici ca o transformare a sufletului prin harul Sf. Duh. Aceasta o produce Dumnezeu în om prin Duhul Sfânt, folosind însă şi puterile sufleteşti ale omului.

7) Revelaţia supranaturală este superioară celei naturale, pentru că cea dintâi cuprinde adevăruri mai numeroase şi mai bogate în conţinut decât cea naturală. Revelaţia supranaturală înseamnă, de fapt, o descoperire de adevăruri doctrinare şi morale de către Dumnezeu. Unele adevăruri de credinţă (doctrinare) pot fi înţelese şi cu raţiunea, de exemplu: existenţa şi nemurirea sufletului, pildele Mântuitorului etc. Însă, multe din adevărurile revelate de Dumnezeu depăşesc puterea de înţelegere a omului (exemple: taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu, dogma Sf. Treimi), ele fiind supraraţionale. De aceea, ele sunt acceptate de om numai prin credinţă, pe temeiul autorităţii lui Dumnezeu, Care a dat aceste descoperiri (iar cuvântul lui Dumnezeu este mereu păstrat nealterat de Biserică). Dar în acest caz, şi raţiunea luminată de credinţă îi spune omului că Dumnezeu nu poate să ne înşele, deci are şi ea un anumit rol.

Totuşi în acceptarea Revelaţiei divine supranaturale, rolul primordial îl are credinţa. De aceea, şi cunoaşterea lui Dumnezeu pe cale supranaturală se mai numeşte cunoaştere prin credinţă a lui Dumnezeu. În primirea Revelaţiei naturale, am văzut că rolul preponderent îl are raţiunea, de aceea cunoaşterea lui Dumnezeu pe cale naturală se mai numeşte cunoaştere raţională a lui Dumnezeu.

Primind Revelaţia supranaturală prin credinţă, omul capătă o cunoştinţă mai bogată şi clară despre Dumnezeu şi despre voia Lui. Revelaţia supranaturală, fiind dată prin Duhul Sfânt prin cuvinte şi semne minunate, este ferită de orice greşeală. Ea este *„acţiune luminătoare şi lumină transformatoare a celui ce crede"* (**pr. D. Stăniloae**), iar de această lumină cel credincios se împărtăşeşte mai ales în Biserică prin Sf. Taine.

Observaţie: Împărţirea Revelaţiei supranaturale „după forma ei" în Revelaţie internă şi externă, pe care o face teologia catolică, este neîntemeiată. De

altfel, din înseşi numirea şi definiţia acestei Revelaţii, se înţelege că Revelaţia supranaturală este dată în întregime într-un mod supranatural, într-un chip minunat, mai presus de legile naturale, şi nu numai în „forma externă" a acestei Revelaţii. **(obs.)**

Pr. D. Stăniloae remarcă: *„Revelaţia supranaturală constă nu atât în descoperirea unei sume de cunoştinţe teoretice despre un Dumnezeu închis în trancendenţa Sa, ci în acţiunea de coborâre a lui Dumnezeu la om şi a înălţării omului la Dumnezeu până la realizarea unirii depline a omului cu Dumnezeu prin Iisus Hristos. Cunoştinţele date în Revelaţia supranaturală înfăţişează tocmai această acţiune de coborâre a lui Dumnezeu la om şi de înălţare a omului credincios către Dumnezeu. Dar unirea maximă a lui Dumnezeu cu omul care crede, prin Revelaţia divină, nu se face fără colaborarea liberă a acestuia (ca şi în procesul mânturii subiective cu care, de fapt, cunoaşterea lui Dumnezeu se identifică).*

Lectură: fragment din *Învăţătura ortodoxă despre dezvoltarea şi împlinirea Revelaţiei divine* de **pr. prof. Petru Rezuş,** în Ortodoxia, nr.1/1966:

„Căderea în păcat şi-a avut urmările ei, dar nu până la a desfiinţa posibilităţile de învăţare şi de înălţare a omului (chipul lui Dumnezeu în om s-a alterat, s-a întunecat dar nu s-a distrus) căci altminteri ar fi fost inutil procesul progresiv revelaţional, care a început cu patriarhii şi a ţinut de milenii.

Protopărinţii Adam şi Eva vin cu zestrea lor paradisiacă doctrinară şi o transmit urmaşilor lor din Vechiul Testament. Revelaţia divină merge necontenit ca un fluviu doctrinar, care primeşte mereu afluenţi mai bogaţi, cu cât se apropie de revărsarea cea mare din Noul Testament. Adevărurile se măresc necontenit, cresc şi se maturizează şi odată cu ele şi instrumentele revelaţionale (profeţii) şi cele primitoare (evreii în Vechiul Testament şi toţi oamenii în Noul Testament).

Luminile devin mai orbitoare, aşteptările mai înfrigurate, înălţările religioase mai sublime până în clipa cea supremă a venirii Domnului nostru Iisus Hristos. Atunci s-a realizat Revelaţia iarăşi la maximum; Dumnezeu Fiul a desăvârşit procesul revelaţional, după pilda lui Dumnezeu Tatăl în paradis. După înălţarea Domnului la cer, continuă activitatea Sa Mângâietorul, Duhul Adevărului, a 3-a Persoană a Sf. Treimi. Sf. Duh însă nu mai măreşte fondul Revelaţiei divine, ci ajută la însuşirea ei".

B. Etapele istorice ale Revelaţiei supranaturale

1. Mai întâi, Dumnezeu S-a descoperit prin Revelaţia supranaturală protopărinţilor noştri în rai. Aceasta este Revelaţia supranaturală primordială şi a fost păstrată prin urmaşii primilor oameni. Despre ea se vorbeşte în primele 3 capitole ale Genezei şi a fost întreruptă de căderea în păcat. Moise a avut cunoştinţă de ea când a scris Facerea, dar, desigur, tradiţia aceasta i-a fost întregită prin inspiraţia divină. Revelaţia primordială consta într-o cunoaştere superioară directă,

Dar dacă după o vreme Cel aşteptat de noi ar reveni acasă şi ne-ar primi cu bucurie în braţele Sale, ne-ar privi cu dragoste, ne-ar aşeza la masă alături de El şi ne-ar învrednici de cuvintele Sale înţelepte şi blânde, atunci, sufletul nostru, buimăcit de bucurie, ar sălta de fericire şi de recunoştinţă căci s-ar satisface deplin din această întâlnire personală cu Cel Preabun. Iar această întâlnire a omului cu Dumnezeu ca Persoană este mijlocită în special de Revelaţia divină supranaturală.

Vorbind cu El gură către gură, am înţelege lămurit cele ce mintea Sa le gândeşte, cele ce sufletul Său le doreşte şi le iubeşte. Iar din gesturi şi din faptele lui minunate, tălmăcite în cuvintele atotînţelepte, sensul vieţii noastre şi al tuturor celor făcute s-ar lumina deplin. Un singur ţel am mai avea apoi: de a trăi numai pentru El, de a deşerta la picioarele lui „mir din vas de alabastru", jertfa întregii noastre vieţi. Şi aceasta pentru o privire binevoitoare, ca să-I câştigăm prietenia, ca să ne împărtăşim *„tot mai adevărat"* de El, ca să fim *„os din oasele Lui şi carne din carnea Lui"* – **Efeseni 5,30**, să ne contopim cu El prin iubire, devenind una cu El.

Şi aşa, să avem mereu bucuria de a iubi şi de a fi iubiţi, de a ne sătura de Cel de care nu ne putem sătura pentru că este necuprins. Acesta, spuneam, ar rămâne singurul nostru ţel.

C. Mijlocitorii Revelaţiei supranaturale

În ceea ce priveşte mijlocitorii prin care Dumnezeu a făcut cunoscută oamenilor Revelaţia Sa, în Noul Testament, Însuşi Fiul lui Dumnezeu, a 2-a Persoană a Sf. Treimi, ia trup omenesc, devine persoană istorică, (vieţuind pe pământ într-un anumit timp şi spaţiu) trăieşte între noi şi ne descoperă zi de zi adevărurile supranaturale ce alcătuiesc tezaurul cel mai de preţ al creştinismului (cuprins în Noul Testament şi Tradiţia apostolică).

În Vechiul Testament, mijlocitorii Revelaţiei divine supranaturale erau oameni aleşi direct de Dumnezeu, pe care El îi cheamă şi îi trimite către colectivitatea umană, în general către poporul evreu pentru a face cunoscută voia Sa. Aceşti mijlocitori sunt organele revelaţionale sau instrumentele Revelaţiei divine. Pe aceştia Dumnezeu îi alegea şi îi dăruia cu puteri supranaturale de a profeţi şi a face minuni pentru a întări adevărul celor descoperite înaintea poporului ales.

Mijlocitorii Revelaţiei divine erau credincioşi deosebiţi între semenii lor. Ei aveau calităţi sufleteşti incontestabile, fiind personalităţi religioase şi morale marcante în mijlocul poporului evreu. Mijlocitorii Revelaţiei divine erau pilde de urmat şi de ascultat pentru ceilalţi credincioşi, care îşi dădeau seama că prin aceste vase alese se arătau puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu.

Mijlocitorul Revelaţiei era chemat la îndeplinirea misiunii sale prin alegere divină nemijlocită, directă. Această chemare nu depindea de voinţa omului. Iniţiativa de a-l face profet aparţinea exclusiv lui Dumnezeu. Spre deosebire de

preoţie care era ereditară, acordată doar celor din seminţia lui Levi şi neamul lui Aaron, chemarea la profeţie era un dar individual acordat de Dumnezeu cui găsea El de cuviinţă. Dumnezeu porunceşte şi mijlocitorul ascultă îndemnul glasului dumnezeiesc lăuntric: *„Scoală-te şi străbate ţara în lung şi în lat, zice Domnul Dumnezeul lui Avraam, că ţie ţi-o voi da"* – **Geneză 13,17**. Pe Moise Dumnezeu îl cheamă pe muntele Horeb pe nume: *„ Moise, Moise! iar el a răspuns: iată-mă!"* – **Exod 3,4** sau: *„Acum vino, Eu te voi trimite la faraon, zice Domnul către Moise, şi vei scoate din Egipt pe poporul Meu"* – **Exod 9,10**. Tot astfel îl cheamă Dumnezeu şi pe Samuel la misiunea profetică – **I Regi cap. 3**.

Proorocii sunt mesagerii voii dumnezeieşti, păstrători ai dialogului dintre poporul evreu şi Dumnezeu. Dumnezeu comunică profeţilor nu numai adevăruri doctrinare şi morale, dar îi face executori în istorie ai planurilor Sale atotînţelepte. Prin ei se descoperă poporului evreu, voia lui Dumnezeu în diferite condiţii istorice şi sociale (exemple: în robia egipteană prin Moise, cetăţii Ninive prin Iona, în multe rânduri prin prooroci, Dumnezeu previne poporul ales că dacă nu se va întoarce la Dumnezeu, va fi pedepsit, dus în robie etc.).

Asemenea planuri de îndeplinit au primit majoritatea mijlocitorilor Revelaţiei. **Profetul Isaia** zice: *„Am auzit glasul Domnului întrebând: Pe cine să trimit şi cine va merge pentru noi? Eu am răspuns: Iată-mă, trimite-mă!"* – **Isaia 6,8**. Lui Ieremia Dumnezeu îi porunceşte: *„Dar tu, încinge-ţi coapsele şi spune-le tot ce-ţi voi porunci. Nu tremura înaintea lor..."* – **Ieremia 1.17**. Mijlocitorul primeşte de la Dumnezeu putere şi întărire: *„ Nu zice: sunt un copil! spune Dumnezeu lui Ieremia căci te vei duce la toţi aceia la care te voi trimite şi le vei spune tot ce le voi porunci. Nu te teme de ei, căci Eu sunt cu tine ca să te scap. Apoi Domnul şi-a întins mâna şi mi-a atins gura şi Domnul mi-a zis: iată, pun cuvintele Mele în gura ta. Iată, astăzi te pun peste neamuri şi peste împărăţii ca să smulgi şi să tai, să dărâmi şi să nimiceşti, să zideşti şi să sădeşti"* – **Ieremia 1,7-10**.

Din momentul alegerii, consacrării lor, se poate spune că proorocii nu mai aparţineau lor înşişi, ci lui Dumnezeu. Consacrării directe din partea lui Dumnezeu, proorocul nu îndrăznea să nu se supună. Dezertarea de la datorie, neîndeplinirea ei, nu numai că era neadmisă, dar era sancţionată cu cele mai grozave pedepse (exemplu: Iona). Chemarea la apostolat a Apostolului Pavel este şi ea tipică din acest punct de vedere: *„Scoală-te şi intră în cetate şi ţi se va spune ce trebuie să faci"* – **F.A. 9,6**. Porunca aceasta primită în pulberea de pe drumul Damascului schimbă profund pe Saul în Apostolul Pavel.

Despre rolul profeţilor ca mijlocitori ai Revelaţiei supranaturale, **pr. D. Stăniloae** scrie: *„În Revelaţia supranaturală, Dumnezeu Se face cunoscut în mod clar ca persoană întrucât cheamă şi trimite o persoană anumită către o colectivitate umană. Prin aceasta, Dumnezeu confirmă că unirea omului cu El nu se va realiza şi nu se pregăteşte într-un mod izolat, ci în solidaritatea fiecăruia cu semenii săi. Prin mesajele adresate poporului evreu, prin mijlocirea profeţilor săi, Dumnezeu Îşi arată voinţa Sa de a mântui prin Revelaţia supranaturală, nu indivizi izolaţi, ci marea mulţime de credincioşi într-o responsabilitate reciprocă şi comună faţă de El*

căci toţi trebuie să se ajute unii pe alţii în înaintarea spre ţinta desăvârşirii şi a vieţii eterne şi să întărească comuniunea lor bazată pe comuniunea cu Dumnezeu." (T.D.O., vol. I, pg. 35)

D. Anexă: Revelaţia supranaturală a avut loc prin mesaje, semne minunate şi acte supranaturale

A. Sf. Scriptură a Vechiului Testament prezintă adesea mesajele trimise de Dumnezeu poporului evreu prin profeţi, pe care le recunoaştem ca aparţinând lui Dumnezeu după formulele care le introduc în text: *„Fost-a cuvântul Domnului către mine"* sau *„Şi a zis Domnul către mine"*, foarte des întâlnite în Vechiul Testament. Însăşi denumirea Sf. Scripturi, aceea de Cuvânt al lui Dumnezeu, ne arată că ea este cartea care cuprinde cuvintele şi învăţăturile dumnezeieşti descoperite oamenilor cu scopul mântuirii lor. Iar în Noul Testament, Însuşi Cuvântul lui Dumnezeu S-a întrupat şi ne-a adus învăţătura desăvârşită despre Dumnezeu.

B. Care sunt imaginile, semnele minunate, prin care Se revelă Dumnezeu oamenilor?

În Vechiul Testament, Dumnezeu apărea trecător şi numai prin una din lucrările sau energiile Sale, într-o formă văzută, adică într-un mod perceptibil prin simţuri. Aşa au fost norul sau stâlpul de foc care au condus pe israeliţi prin pustie; focul ce a mistuit jertfa lui Ilie, adierea de vânt ce s-a arătat aceluiaşi – **III Regi 19,12**; arătarea celor 3 îngeri lui Avraam – **Facere cap. 18** şi altele **Facere 32,24-32**.

Prin Iisus Hristos însă, Dumnezeu, în Persoana Mântuitorului, S-a sălăşluit printre oameni, a venit în maximă apropiere de ei şi S-a descoperit lor atât cât pot ei cuprinde (*„Schimbatu-Te-ai la faţă în munte, Hristoase Dumnezeule, arătând ucenicilor Tăi slava Ta pe cât li se putea..."* – **troparul Schimbării la Faţă**). Prin Iisus Hristos, Care este *„chipul lui Dumnezeu cel nevăzut"* – **Coloseni 1,15**, Dumnezeu devine prezent între oameni atât după Fiinţa sau esenţa Sa (substanţial), cât şi personal (sau ipostatic), adică prin Persoana Fiului întrupat, şi nu numai prin energiile sau lucrările Sale.

C. Pentru a Se pune în evidenţă ca Persoană superioară naturii şi suverană asupra ei, Dumnezeu Se face cunoscut pe Sine în Revelaţia supranaturală şi prin acte supranaturale, adică prin minuni.

Despre acestea, **pr. D. Stăniloae** afirmă: *„În Vechiul Testament, în vremurile de început ale formării poporului Israel, în timpul patriarhilor și al lui Moise, minunile se produc mai mult asupra naturii pentru a închega colectivitatea poporului lui Israel prin cunoașterea că este condusă de un Dumnezeu Care este mai presus de natură și pentru a o face să se atașeze mai strâns de El. Odată unificată și întărită această credință, Dumnezeu lucrează prin profeți, mai mult prin cuvintele Sale asupra sufletelor, pentru a le înălța către Sine, descoperindu-le voia Sa, fără însă să renunțe cu totul la minuni. În timpul Mântuitorului, minunile se săvârșesc mai mult asupra naturii umane, pentru că prin opera Sa mântuitoare, s-a restabilit natura umană căzută, restaurându-se chipul lui Dumnezeu în om.*

Dumnezeu recurge la actele supranaturale extraordinare mai ales la început de perioade noi în istoria mântuirii oamenilor. A recurs la ele în momentele principale ale formării și apărării poporului Israel ca purtător al mesajului mântuirii, în timpul patriarhilor, al lui Moise, al lui Ilie. Dar perioada cea cu adevărat nouă și ultimă a Revelației supranaturale este inaugurată de actele supranaturale extraordinare ale lui Iisus Hristos, prin care se formează poporul lui Dumnezeu de pretutindeni." (Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. I, pg. 36-37)

Tot în legătură cu aceasta, **pr. D. Stăniloae** spune: *„ Istoria mântuirii nu este făcută numai din acte supranaturale, pentru că ele nu sunt neîntrerupte, cum nu este neîntreruptă nici Revelația supranaturală a lui Dumnezeu* (de exemplu: în timpul pr. Samuel „cuvântul Domnului era rar și nici vedeniile nu erau dese" – I Regi 3,1). *Între ele se țese trăirea credincioșilor din cuvintele și actele supranaturale ale Revelației* (pentru că un mesaj divin sau o minune răscolește sufletul, îl transformă întorcându-l la Dumnezeu, se imprimă în cuget până la moarte și stimulează pe om pe calea binelui).

Astfel, fiecare etapă a Revelației are în ea o forță de propulsare (de împingere înainte – poporul evreu după plăgile din Egipt, după trecerea prin Marea Roșie s-a întărit în credință, s-a umplut de râvnă pentru împlinirea poruncilor lui Dumnezeu) *a vieții spirituale a omului până la un nivel care o face pe aceasta capabilă de intrare într-o nouă perioadă, marcată de o serie de noi acte supranaturale și extraordinare și de cuvintele unei cunoașteri și trări superioare."* (T.D.O.,vol. I, pg. 37-38)

Astfel toată istoria mântuirii lumii este călăuzită, luminată și întărită în bine de Revelația divină. Această dezvoltare calitativă și cantitativă a Revelației supranaturale o înțelegem când vorbim de progresul Revelației divine. Adevărurile revelate se îmbunătățeau treptat odată cu înălțarea credincioșilor, și se înmulțesc,

adăugându-li-se mereu altele noi. Aceasta de fapt este calea normală a oricărei însuşiri de adevăruri (la şcoala generală – cunoştinţe simple; la liceu – mai complexe). Însuşirea şi adâncirea adevărurilor măresc capacitatea de înţelegere şi posibilitatea de percepere a primitorului.

E. Criteriile Revelaţiei supranaturale autentice: minunile şi profeţiile

Am văzut că mijlocitorii Revelaţiei divine îşi adevereau deseori misiunea încredinţată lor de la Dumnezeu de a transmite oamenilor voia Sa, prin facerea de minuni şi prin profeţii. Minunile şi profeţiile erau criteriile supranaturale după care se recunoştea Revelaţia divină autentică de cele false, precum şi adevăraţii profeţi de falşii profeţi.

Minunile sunt acte supranaturale prin care se supendă într-un anumit timp şi loc legile naturale şi sunt săvârşite numai de Dumnezeu, Ziditorul şi Stăpânul întregii creaţii, uneori prin mijlocirea sfinţilor Săi. Totdeauna minunile au un scop religios-moral: zidirea sufletească a credincioşilor.

Minunile sunt dovada cea mai grăitoare despre adevărul religiei creştine şi despre adevărul Revelaţiei supranaturale pe care se întemeiază credinţa creştină. Mântuitorul Hristos Însuşi a vorbit iudeilor despre puterea doveditoare a minunilor Sale cu privire la divinitatea Sa: *„Dacă nu Mă credeţi pe Mine, credeţi lucrurilor Mele"* – **Ioan 10,38** şi *„De n-aş fi făcut între ei lucrurile pe care nimeni altul nu le-a făcut, păcat nu ar avea..."* – **Ioan 15,24**. La fel fariseul Nicodim recunoaşte în Iisus pe trimisul lui Dumnezeu, adică pe Mesia, tocmai pe temeiul minunilor săvârşite de Iisus: *„Rabi, ştim că de la Dumnezeu ai venit învăţător, căci nimeni nu poate să facă aceste minuni pe care Tu le faci, dacă nu este Dumnezeu cu el"* – **Ioan 3,2**.

Profeţiile sau proorociile. În Vechiul Testament, cuvântul prooroc sau profet avea mai multe înţelesuri. Uneori este numit prooroc cel ce vorbeşte în numele altuia, ca Aaron în numele lui Moise – **Exod 7,1**. Alteori sunt numiţi prooroci, învăţătorii care conduceau aşa numitele şcoli profetice, în care se învăţa Legea lui Moise, iar ucenicii lor erau fiii proorocilor. Dar sensul fundamental al cuvântului prooroc este acela de văzător înainte, de prezicător al unor evenimente viitoare. Profeţiile adevărate sunt descoperiri făcute numai de Dumnezeu în scopul mântuirii oamenilor. Ele sunt întotdeauna clare şi precise, iar nu ambigue şi echivoce (ca să iasă adevărate orice s-ar întâmpla în viitor, cum erau oracolele). Profeţiile sunt deci altceva decât prezicerile ştiinţifice. Iar întrucât cunoaşterea viitorului stă numai în puterea atotştiinţei divine, şi profeţiile pot fi considerate tot minuni.

Minunile şi profeţiile sunt deci criteriile supranaturale după care poate fi recunoscută Revelaţia supranaturală autentică şi deosebită de falsele revelaţii prezentate oamenilor de impostori. Minunile şi profeţiile sunt cele mai clare dovezi ale originii divine a religiei creştine, unica religie revelată autentică. În acest sens, **Sf. Iustin Martirul** spune despre profeţii: *„Împlinirea profeţiilor este argumentul cel mai tare şi mai adevărat al creştinismului"*. Aşadar, minunile şi profeţiile sunt criteriile cele mai importante după care se poate deosebi Revelaţia divină autentică de falsele revelaţii, fiind caracteristice în mod exclusiv religiei creştine.

Odată cu încheierea Revelaţiei supranaturale, profeţiile şi minunile şi-au încheiat şi ele rolul de adeverire a Revelaţiei dumnezeieşti autentice. Ele, însă, continuă să se ivească şi să fie săvârşite de Dumnezeu, în general, prin intermediul sfinţilor, în Biserica creştină, şi după moartea ultimului Apostol care a marcat încheierea Revelaţiei supranaturale (exemple: în vieţile sfinţilor martiri şi cuvioşi). Rostul lor, de atunci şi până în zilele noastre şi în viitor este, însă, nu de a adeveri autenticitatea unei noi Revelaţii divine pentru motivul că astfel de Revelaţie nu mai poate avea loc. Scopul religios moral pentru care Dumnezeu continuă să săvârşească minuni, este de a-i zidi sufleteşte pe credincioşi, ajutându-i să-şi însuşească mântuirea câştigată prin Jertfa Mântuitorului, prin transpunerea în viaţă a adevărurilor doctrinare şi morale revelate, păstrate de Biserică.

Adevărurile revelate comunicate oamenilor de profeţi din însărcinarea lui Dumnezeu nu puteau fi nicidecum în contrazicere cu alte adevăruri revelate, autorul lor comun fiind Dumnezeu – Adevărul absolut. Aceasta este explicaţia unităţii Sf. Scripturi, care deşi a fost scrisă de numeroşi autori, reprezintă un tot unitar, scrierile lor fiind în armonie deplină, întrucât autorul principal al Sf. Scripturi este Dumnezeu. De asemenea, adevărurile revelate nu puteau cuprinde idei absurde, imorale, antisociale sau antiumane, pentru că Dătătorul lor este Dumnezeu – izvorul binelui şi al iubirii.

Pentru recunoaşterea adevăratelor profeţii, din toate timpurile, de cele false, mincinoase şi pentru a feri astfel pe credincioşi de pericolul rătăcirii de la dreapta credinţă a fost necesar să se stabilească anumite criterii pentru profeţiile adevărate. Acestea sunt următoarele:

a. Profeţia creştină autentică este totdeauna clară, lămurită, fără echivoc, deci cu un sens precis, spre deosebire de profeţiile false, care sunt în general ambigue şi obscure.

b. Profeţia adevărată este vestită numai din iniţiativa lui Dumnezeu, din îndemn divin, şi are totdeauna un scop exclusiv religios, neurmărind niciodată vreun interes material sau personal, aşa cum se întâmplă în general în cazul profeţiilor mincinoase, false.

c. Persoana profetului trebuie şi ea să reprezinte o garanţie pentru autenticitatea profeţiei; acesta trebuie să fie de o moralitate ireproşabilă şi întreg la minte;

d. O profeție adevărată nu poate fi niciodată în contrazicere cu Revelația divină supranaturală sau cu învățătura Bisericii (întemeiată tot pe Revelația dumnezeiască);

e. Dovada cea mai grăitoare că o profeție este adevărată și vine de la Dumnezeu este împlinirea ei exactă în viitor.

Rezumat

Minunile sunt acte supranaturale săvârșite numai de Dumnezeu sau prin puterea lui Dumnezeu de sfinții Săi, având totdeauna ca scop mântuirea credincioșilor.

Minunile sunt dovezile cele mai puternice despre divinitatea Mântuitorului Hristos și a religiei creștine întemeiate de El și pentru adevărul Revelației supranaturale pe care se întemeiază religia creștină – **Ioan 10,38**; **Ioan 15,24**; **Ioan 3,2**.

Profețiile împreună cu minunile sunt criteriile supranaturale ale Revelației supranaturale autentice. Înțelesul fundamental al profețiilor este acela de preziceri ale viitorului. Întrucât cunoașterea viitorului stă numai în puterea lui Dumnezeu, și profețiile pot fi socotite tot acte minunate ale lui Dumnezeu.

Încheindu-se Revelația supranaturală, minunile și profețiile și-au încheiat rolul de adeverire a Revelației supranaturale, ele însă au continuat să existe prin bunăvoința lui Dumnezeu, rolul lor în istoria mântuirii fiind zidirea sufletească și mântuirea oamenilor.

Pentru recunoașterea profețiilor adevărate, s-au stabilit mai multe criterii.

Căile de transmitere a Revelației supranaturale: Sf. Scriptură și Sf. Tradiție

Revelația dumnezeiască supranaturală s-a realizat în întreaga istorie a omenirii, începând cu cea dată protopărinților noștri în rai, și atingând punctul culminant în Iisus Hristos. Procesul Revelației supranaturale s-a încheiat cu Mântuitorul Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, prin Care ni s-a dat în mod desăvârșit Revelația divină privind cunoașterea lui Dumnezeu și mântuirea omului – **Evrei 1,1-2** și **Ioan 1,17**: *„Căci Legea prin Moise s-a dat, dar harul și adevărul prin Iisus Hristos au venit"*. Procesul inspirației divine, prin care s-au așternut în scris învățătura și faptele minunate ale Mântuitorului, precum și predica și activitatea Sf. Apostoli, s-a încheiat odată cu moartea ultimului Apostol (cca anul 100).

Revelația supranaturală s-a încheiat deci la moartea ultimului Apostol, dar de atunci, ea s-a păstrat și s-a transmis neschimbată până astăzi, și tot astfel se va păstra și transmite până la sfârșitul veacurilor, păstrătoarea și transmițătoarea ei fiind Biserica.

Când vorbim de păstrarea şi transmiterea Revelaţiei supranaturale, ne punem mai multe întrebări: unde a fost ea fixată şi consemnată? Când şi de către cine? Care sunt căile de păstrare şi transmitere a Revelaţiei supranaturale? În lecţiile următoare vom răspunde la aceste întrebări.

Revelaţia dumnezeiască supranaturală se cuprinde în Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie. Acestea sunt cele 2 tezaure ale ei. Mai exact spus, Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie sunt cele 2 căi sau modalităţi sau forme de fixare, păstrare şi transmitere a Revelaţiei supranaturale. Ele nu se deosebesc ca fond, ci numai ca formă. Între ele există o strânsă legătură. Formularea în scris a Revelaţiei supranaturale în Sf. Scriptură s-a făcut până la sfârşitul secolului I (anul 97), iar celelalte învăţături orale rămase de la Sf. Apostoli au fost precizate şi fixate în scris în primele 8 secole – în perioada sinoadelor ecumenice (sinodul al VII-lea în 787) şi a Sf. Părinţi – perioada patristică se socoteşte încheiată la moartea **Sf. Ioan Damaschin** în anul 749 – fiind păstrată astfel Tradiţia apostolică.

Avem astfel 2 căi de păstrare a Revelaţiei supranaturale: Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie.

Sfânta Scriptură

1a) Definiţie. b) Cuprins c) Autori d) Împărţire;
2) Raportul dintre Vechiul şi Noul Testament:
   a) caracterul normativ al Sf. Scripturi ce rezultă din inspiraţia ei divină;
   b) caracterul Vechiului Testament comparativ cu Noul Testament;
   c) superioritatea Noului Testament şi valoarea lui absolută pentru mântuire;
   d) legătura dintre cele 2 Testamente.

1a) Sf. Scriptură sau Biblia (grecescul βίβλιον, βίβλια = carte, cărţi) este colecţia de cărţi sfinte scrise de prooroci, apostoli şi alţi oameni aleşi, sub inspiraţia Duhului Sfânt, într-o perioadă de aproape 1500 ani. Cărţile Vechiului Testament au fost scrise începând cu Moise, primul autor al Pentateuhului, în secolul al XIII-lea î.Hr., ultima carte a Vechiului Testament a fost scrisă pe la 400 î.Hr. Prima scriere a Noului Testament – Evanghelia după Matei – a fost făcută în anul 43 d.Hr. şi ultima – Apocalipsa – în 97 d.Hr.

b) Sf. Scriptură cuprinde adevăruri de credinţă, norme de viaţă (ceea ce cuprinde Revelaţia supranaturală), precum şi unele relatări istorice descoperite de Dumnezeu pentru a fi scrise, păstrate şi transmise credincioşilor în scopul mântuirii lor. Deoarece Sf. Scriptură cuprinde adevăruri descoperite de Dumnezeu, fiind scrisă sub inspiraţie divină, mai este numită şi Cuvântul lui Dumnezeu.

c) Sf .Scriptură este cartea cărţilor, care nu poate fi comparată cu nicio carte, având o valoare inestimabilă. Deşi cuprinde 66 de cărţi canonice scrise de

aproape 40 de autori deosebiți ca stare socială și intelectuală, de la păstori la împărați, ea este o carte unitară datorită inspirației divine prin care a fost scrisă. Autorul ei principal este Duhul Sfânt Dumnezeu.

d) Sf. Scriptură se compune din 2 părți: Vechiul Testament și Noul Testament.

Vechiul Testament cuprinde Revelația supranaturală de la Adam până la Hristos (o perioadă de 5508 ani de la crearea lui Adam până la venirea Mântuitorului). Vechiul Testament are 39 de cărți canonice sau inspirate și 14 cărți necanonice, (13 + Rugăciunea lui Manase), neinspirate, dar folositoare de suflet, bune de citit (anaghinoscomena). Acestea au o stare intermediară, nu au nici o autoritate absolută (ca cele canonice), dar nici nu sunt lipsite cu totul de autoritate divină.

Noul Testament are 27 de cărți inspirate și deci canonice. Lista cărților canonice ale Sf. Scripturi s-a stabilit la sinodul local de la Laodiceea în 360.

2a) Ambele Testamente sunt normative, adică obligatorii pentru viața creștină, dar cea mai mare valoare o are Noul Testament pentru că cuprinde Descoperirea dumnezeiască făcută de Însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat.

b) Revelația cuprinsă în Vechiul Testament are caracter pedagogic, de călăuză spre Hristos; ea este nedesăvârșită și are caracter prefigurativ față de Revelația absolută adusă de Iisus Hristos, care are caracter ultim, definitiv, desăvârșit și irevocabil. Totuși și Vechiul Testament are o anumită valoare pentru viața religios-morală a credincioșilor. Vechiul Testament face parte din iconomia mântuirii neamului omenesc (iconomia divină este planul lui Dumnezeu de mântuire a lumii, care cuprinde pregătirea ei în Vechiul Testament și realizarea ei în Noul Testament prin Iisus Hristos).

Partea esențială a Vechiului Testament o constituie cele 10 porunci date lui Moise pe Muntele Sinai – Decalogul (**Exod 20,1-7**) sau cele 2 Table ale Legii care cuprind datoriile omului față de Dumnezeu și de aproapele său. Mântuitorul a spus că Decalogul își menține valabilitatea, chiar dacă este completat, desăvârșit cu învățăturile Evangheliei (**Marcu 10,17-21**). Jertfele Vechiului Testament au fost simboluri (având caracter prefigurativ) ale Jertfei unice pe care a adus-o o dată pentru totdeauna Fiul lui Dumnezeu întrupat. Prin Vechiul Testament, Dumnezeu a pregătit poporul ales pentru primirea Domnului Iisus Hristos; Vechiul Testament a fost pedagog către Hristos.

Valoarea Vechiului Testament a fost recunoscută de Însuși Mântuitorul Hristos: *„Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii. N-am venit să stric, ci să împlinesc"* – **Matei 5,17**. Iar Sf. Apostol Pavel spune: *„Așa că Legea (lui Moise) este sfântă și porunca este sfântă și dreaptă și bună"* – **Romani 7,12**. În alt loc numește Legea lui Moise *„pedagog spre Hristos"* - **Galateni 3,24** și *„umbra bunurilor viitoare"* – **Evrei 10,1**.

c) Însă Noul Testament are valoare inestimabilă pentru că cuprinde cuvintele vieții veșnice, adică învățături dumnezeiești descoperite de Fiul lui Dumnezeu întrupat pentru mântuirea noastră. Noul Testament ne arată cum a fost

înfăptuită mântuirea lumii de Fiul lui Dumnezeu întrupat, mântuire pregătită de Dumnezeu prin Revelația Vechiului Testament.

Noul Testament este absolut necesar pentru cunoaşterea lui Dumnezeu şi desăvârşirea noastră morală – **Ioan 17,3**, deci este indispensabil pentru mântuire. Sf. Evanghelii nu sunt opere biografice sau istoriografice, ci sunt scrise pentru dovedirea dumnezeirii lui Iisus Hristos – **Ioan 20,31** – şi pentru împărtăşirea învățăturilor Lui dumnezeieşti.

d) Sf. Părinți au arătat clar care este legătura dintre cele 2 Testamente, precum şi superioritatea Noului Testament față de cel Vechi. După ei, cărțile Vechiului Testament sunt izvor al adevărului dumnezeiesc prin care creştinii pot să ajungă la adevărata înțelegere a tainelor dumnezeieşti revelate în Noul Testament. Raportul dintre Noul şi Vechiul Testament este arătat de **Fericitul Augustin** astfel: *„Noul Testament este ascuns în cel Vechi, Vechiul Testament se deschide în cel Nou"*.

Cele 2 Testamente alcătuiesc deci un întreg, ele nu pot fi despărțite pentru că amândouă sunt Cuvântul lui Dumnezeu. Sf. Scriptură rămâne o carte pururea actuală: *„Cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece"* – **Marcu 13,31**, spune chiar Mântuitorul. Prin cuvintele Sf. Scripturi, Hristos continuă să ne vorbească şi nouă, să ne provoace la răspuns cu fapta, să lucreze astfel şi în noi potrivit făgăduinței Sale: *„Iată Eu sunt cu voi până la sfârşitul veacurilor"* - **Matei 28,20** şi **Evrei 4,12**: *„Cuvântul lui Dumnezeu este viu şi lucrător..."*, în Biserică prin slujbe, prin Sf. Taine şi prin împlinirea voii lui Dumnezeu. Mai ales în comunitatea Bisericii, Duhul Sfânt actualizează cuvintele Sf. Scripturi. Hristos rosteşte şi acum în Duhul Sfânt cuvintele Sale, scoțând în relief noi sensuri potrivit nivelului fiecăruia de înțelegere.

În felul acesta, Sf. Scriptură nu este numai o carte prin care păstrăm în memorie ce a făcut Dumnezeu prin întruparea Fiului Său pentru mântuirea noastră, ci şi o carte care ne spune ce face şi ce va face Fiul lui Dumnezeu cel întrupat şi înviat până la sfârşitul veacurilor pentru a ne conduce şi pe noi la înviere (**Matei 28,20**). **Pr. D. Stăniloae** spune: *„Sf. Scriptură este Fiul şi Cuvântul lui Dumnezeu, Care S-a tălmăcit pe Sine în cuvinte; El lucrează prin cuvintele acestea asupra noastră, pentru a ne conduce şi pe noi la starea la care a ajuns El."* (T.D.O., vol I, pg.53).

Deci Sf. Scriptură este una din formele în care se păstrează Revelația supranaturală, atât ca mântuire realizată obiectiv de Hristos, în urmă cu două milenii, dar şi ca mântuire subiectivă, prin lucrarea actuală a lui Hristos asupra credincioşilor prin care îi înalță la asemănarea cu Dumnezeu. Sf. Scriptură este mijlocul prin care cuvintele rostite odinioară de Hristos devin cuvinte prin care El Se adresează continuu Bisericii, prin Duhul Sfânt, ca să o ferească de erori şi să o sporească duhovniceşte.

Rezumat

Sf. Scriptură este colecția cărților sfinte inspirate de Duhul Sfânt, scrise de prooroci, apostoli şi alţi oameni aleşi numiţi aghiografi, într-o perioadă de cca 1500 ani. Vechiul Testament s-a scris de pe la 1250 î.Hr. până pe la 400 î.Hr., iar Noul Testament de la anul 43 d.Hr. până la 97 d.Hr.

Sf. Scriptură cuprinde adevăruri de credință (dogmatice), norme de viață (reguli morale) şi relatări istorice descoperite de Dumnezeu oamenilor în scopul mântuirii lor.

Deşi cuprinde 66 cărți canonice scrise de diferiți autori, Sf. Scriptură este o carte unitară pentru că autorul ei principal este Duhul Sfânt Dumnezeu.

Vechiul Testament cuprinde Revelația supranaturală de la Adam – 5508 î.Hr. până la venirea lui Hristos. Are 39 de cărți inspirate, deci canonice şi 14 cărți necanonice. Revelația cuprinsă în Vechiul Testament are caracter pedagogic, călăuzitor către Hristos; ea este nedesăvârşită şi are caracter prefigurativ față de Revelația Noului Testament care este desăvârşită, are caracter ultim, definitiv şi irevocabil.

Despre valoarea Vechiului Testament: Matei 5,17; Romani 7,12; Evrei 10,1.

Noul Testament cuprinde 27 cărți inspirate, canonice; cuprinde viața şi învățăturile Mântuitorului Hristos. Noul Testament este absolut necesar pentru cunoaşterea lui Dumnezeu şi desăvârşirea noastră morală – Ioan 17,3; Ioan 20,31.

Raportul dintre Vechiul şi Noul Testament după fericitul Augustin. Ele alcătuiesc un tot unitar, amândouă sunt Cuvântul lui Dumnezeu.

Sf. Scriptură îşi păstrează valoarea şi rămâne actuală pentru credincioşii din toate timpurile.

Inspirația Sf. Scripturi

1) Dovezi din Vechiul şi Noul Testament pentru inspirația divină a Sf. Scripturi;
2) Ce înțelegem prin inspirația divină?

1) Sf. Scriptură însăşi afirmă limpede despre insuflarea ei dumnezeiască. Din numeroase locuri în Vechiul Testament rezultă că autorii acestuia l-au scris după porunca lui Dumnezeu: *„Fost-a cuvântul Domnului către mine..."* – **Ieremia 2,1**; **Isaia 8,1** etc. Referindu-Se deseori la ele, Mântuitorul le acordă o prețuire

deosebită: *„Cercetați Scripturile căci acelea sunt care mărturisesc despre Mine"* – **Ioan 5,39**.

În Noul Testament avem numeroase dovezi despre inspirația divină a întregii Sf. Scripturi: *„Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre povățuire întru dreptate"* – **II Timotei 3,16**; *„După ce Dumnezeu, odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri a grăit părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea din urmă ne-a grăit nouă prin Fiul"* – **Evrei 1,1-2**; *„Pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit,purtați fiind de Duhul Sfânt"* – **II Petru 1,21**.

2) Ce se înțelege prin inspirația sau insuflarea dumnezeiască?

Este acțiunea de înrâurire dumnezeiască asupra unui autor sfânt (aghiograf) prin care Dumnezeu îi luminează mintea acestuia spre a cunoaște și înțelege cele descoperite, îl îndeamnă să scrie și îl ferește de greșeli în decursul scrisului. Inspirația divină nu trebuie înțeleasă ca o inspirație verbală, în sensul că Duhul Sfânt ar fi dictat autorului sfânt, cuvânt cu cuvânt cele scrise – cum au crezut Filon, Sf. Iustin Martirul, Ipolit și cum cred neoprotestanții – ci doar că acesta a primit de la Dumnezeu conținutul de idei al Revelației, fără a-i fi anulată cugetarea ori stilul în care a redat cele descoperite. Deci Dumnezeu a respectat autorului personalitatea și libertatea de a reda în felul său propriu mesajul Revelației. Dovada acestui fapt o constituie stilul specific al scrierilor fiecărui autor sfânt.

Lectura și tâlcuirea Sf. Scripturi

1) Lectura Sf. Scripturi e recomandată tuturor credincioșilor, dar tâlcuirea ei este rezervată doar Bisericii;
2) Interpretul autorizat de Biserică al Sf. Scripturi trebuie să aibă anumite calități morale și intelectuale.

1) Biserica Ortodoxă nu numai că permite, dar și recomandă credincioșilor săi citirea Sf. Scripturi, dar aceasta nu înseamnă că ea îngăduie fiecăruia să o tâlcuiască după mintea și priceperea sa.

În Ortodoxie, tâlcuirea Sf. Scripturi este rezervată numai Bisericii – *„stâlpul și temelia adevărului"* – **I Timotei 3,15**. Pentru că, spune Apostolul Petru despre unele scrieri ale Apostolului Pavel: *„în ele sunt unele lucruri anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare"* – **II Petru 3,16**. De asemenea, diaconul Filip întâlnind pe famenul etiopian care citea din Isaia, l-a întrebat: *„Oare înțelegi cele ce citești? Famenul i-a răspuns: cum voi putea înțelege de nu mă va povățui cineva?"* – **F.A. 8,30-31**. Tot Apostolul Petru spune *„nicio proorocie a Scripturii nu se tâlcuiește după socotința fiecăruia pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut după voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit purtați fiind de Duhul Sfânt"* – **II Petru 1,20-21**.

<u>Rezumat</u>

Sf. Scriptură este colecția cărților sfinte inspirate de Duhul Sfânt, scrise de: prooroci, apostoli și alți oameni aleși numiți aghiografi, într-o perioadă de cca 1500 ani. Vechiul Testament s-a scris de pe la 1250 î.Hr. până pe la 400 î.Hr., iar Noul Testament de la anul 43 d.Hr. până la 97 d.Hr.

Sf. Scriptură cuprinde adevăruri de credință (dogmatice), norme de viață (reguli morale) și relatări istorice descoperite de Dumnezeu oamenilor în scopul mântuirii lor.

Deși cuprinde 66 cărți canonice scrise de diferiți autori, Sf. Scriptură este o carte unitară pentru că autorul ei principal este Duhul Sfânt Dumnezeu.

Vechiul Testament cuprinde Revelația supranaturală de la Adam – 5508 î.Hr. până la venirea lui Hristos. Are 39 de cărți inspirate, deci canonice și 14 cărți necanonice. Revelația cuprinsă în Vechiul Testament are caracter pedagogic, călăuzitor către Hristos; ea este nedesăvârșită și are caracter prefigurativ față de Revelația Noului Testament care este desăvârșită, are caracter ultim, definitiv și irevocabil.

Despre valoarea Vechiului Testament: <u>Matei 5,17</u>; <u>Romani 7,12</u>; <u>Evrei 10,1</u>.

Noul Testament cuprinde 27 cărți inspirate, canonice; cuprinde viața și învățăturile Mântuitorului Hristos. Noul Testament este absolut necesar pentru cunoașterea lui Dumnezeu și desăvârșirea noastră morală – <u>Ioan 17,3</u>; <u>Ioan 20,31</u>.

Raportul dintre Vechiul și Noul Testament după fericitul Augustin. Ele alcătuiesc un tot unitar, amândouă sunt Cuvântul lui Dumnezeu.

Sf. Scriptură își păstrează valoarea și rămâne actuală pentru credincioșii din toate timpurile.

Inspirația Sf. Scripturi

1) Dovezi din Vechiul și Noul Testament pentru inspirația divină a Sf. Scripturi;
2) Ce înțelegem prin inspirația divină?

1) Sf. Scriptură însăși afirmă limpede despre insuflarea ei dumnezeiască. Din numeroase locuri în Vechiul Testament rezultă că autorii acestuia l-au scris după porunca lui Dumnezeu: *„Fost-a cuvântul Domnului către mine..."* – **<u>Ieremia 2,1</u>**; **<u>Isaia 8,1</u>** etc. Referindu-Se deseori la ele, Mântuitorul le acordă o prețuire

deosebită: *„Cercetați Scripturile căci acelea sunt care mărturisesc despre Mine"* – **Ioan 5,39**.

În Noul Testament avem numeroase dovezi despre inspirația divină a întregii Sf. Scripturi: *„Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre povățuire întru dreptate"* – **II Timotei 3,16**; *„După ce Dumnezeu, odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri a grăit părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea din urmă ne-a grăit nouă prin Fiul"* – **Evrei 1,1-2**; *„Pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit,purtați fiind de Duhul Sfânt"* – **II Petru 1,21**.

2) Ce se înțelege prin inspirația sau insuflarea dumnezeiască?

Este acțiunea de înrâurire dumnezeiască asupra unui autor sfânt (aghiograf) prin care Dumnezeu îi luminează mintea acestuia spre a cunoaște și înțelege cele descoperite, îl îndeamnă să scrie și îl ferește de greșeli în decursul scrisului. Inspirația divină nu trebuie înțeleasă ca o inspirație verbală, în sensul că Duhul Sfânt ar fi dictat autorului sfânt, cuvânt cu cuvânt cele scrise – cum au crezut Filon, Sf. Iustin Martirul, Ipolit și cum cred neoprotestanții – ci doar că acesta a primit de la Dumnezeu conținutul de idei al Revelației, fără a-i fi anulată cugetarea ori stilul în care a redat cele descoperite. Deci Dumnezeu a respectat autorului personalitatea și libertatea de a reda în felul său propriu mesajul Revelației. Dovada acestui fapt o constituie stilul specific al scrierilor fiecărui autor sfânt.

Lectura și tâlcuirea Sf. Scripturi

1) Lectura Sf. Scripturi e recomandată tuturor credincioșilor, dar tâlcuirea ei este rezervată doar Bisericii;
2) Interpretul autorizat de Biserică al Sf. Scripturi trebuie să aibă anumite calități morale și intelectuale.

1) Biserica Ortodoxă nu numai că permite, dar și recomandă credincioșilor săi citirea Sf. Scripturi, dar aceasta nu înseamnă că ea îngăduie fiecăruia să o tâlcuiască după mintea și priceperea sa.

În Ortodoxie, tâlcuirea Sf. Scripturi este rezervată numai Bisericii – *„stâlpul și temelia adevărului"* – **I Timotei 3,15**. Pentru că, spune Apostolul Petru despre unele scrieri ale Apostolului Pavel: *„în ele sunt unele lucruri anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare"* – **II Petru 3,16**. De asemenea, diaconul Filip întâlnind pe famenul etiopian care citea din Isaia, l-a întrebat: *„Oare înțelegi cele ce citești? Famenul i-a răspuns: cum voi putea înțelege de nu mă va povățui cineva?"* – **F.A. 8,30-31**. Tot Apostolul Petru spune *„nicio proorocie a Scripturii nu se tâlcuiește după socotința fiecăruia pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut după voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit purtați fiind de Duhul Sfânt"* – **II Petru 1,20-21**.

2) Astfel, numai persoanele autorizate de Biserică au dreptul să interpreteze Sf. Scriptură oficial, adică în biserici şi în şcoli prin predică şi catehizare. Interpretul autorizat de Biserică trebuie să îndeplinească anumite condiţii:

a. să cunoască Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie precum şi învăţătura Bisericii;

b. să aibă o bogată cultură teologică, atestată oficial;

c. să aibă o viaţă morală corespunzătoare, în supunere deplină faţă de Biserică.

Iar credincioşii care citesc Sf. Scriptură trebuie să se menţină numai pe linia tâlcuirii pe care le-o dă Biserica, neinterpretând nici un text contrar tâlcuirii Bisericii.

Despre pregătirea care este necesară pentru înţelegerea Sf. Scripturi şi grija cu care trebuie ea interpretată, **Sf. Maxim Mărturisitorul** spune: „*E nevoie de multă ştiinţă duhovnicească pentru ca, înlăturând mai întâi cu grijă vălurile literelor care acoperă Cuvântul, să putem privi cu mintea dezvăluită pe Cuvântul Însuşi, stând de Sine şi arătând în Sine limpede pe Tatăl, atât cât e cu putinţă oamenilor*".

Rezumat

Lectura Sf. Scripturi este recomandată de Biserică fiind folositoare pentru toţi credincioşii. Dar tâlcuirea ei este rezervată numai Bisericii, adică persoanelor autorizate de Biserică, având calităţi morale şi o pregătire teologică adecvată pentru această lucrare.

Deci interpretarea oficială a Sf. Scripturi, adică în biserici şi şcoli, se face numai cu aprobarea Bisericii, a ierarhilor, de către persoane desemnate de aceştia. Credincioşii trebuie să urmeze întotdeauna tâlcuirii date de Biserică.

Sfânta Tradiţie

1) Cuvântul tradiţie (latinescul *traditio*) înseamnă predare, transmitere, de unde şi numele de Predanie ce se mai dă Tradiţiei, sau „datina", rânduiala Bisericii. În greacă cuvântul este παράδοσις.

În înţeles profan, tradiţia înseamnă totalitatea învăţăturilor, datinilor, practicilor, creaţiilor spirituale de valoare ale fiecărui popor, transmise de la o generaţie la alta.

În sens teologic, în înţeles larg, prin tradiţie se înţelege învăţătura dată de Dumnezeu în mod direct oamenilor aleşi (întreaga Revelaţie supranaturală). În acest înţeles, Sf. Tradiţie se extinde şi asupra celor conţinute în Sf. Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament. Astfel, în ordine cronologică, Sf. Tradiţie începe cu primele date ale Revelaţiei primordiale, pe care mai târziu, Moise le-a aşternut în scris.

Cuvântul lui Dumnezeu s-a transmis mai întâi pe cale orală. După multe veacuri, chiar milenii, o parte din Sf. Tradiție a început să fie consemnată în scris, dând naștere Vechiului Testament. De abia acum începe Sf. Scriptură.

Despre Sf. Tradiție însă se vorbește, de regulă, în înțeles restrâns. **Definiția Sf. Tradiții** în înțeles restrâns este: prin Sf. Tradiție se înțelege totalitatea adevărurilor revelate predate de Mântuitorul prin viu grai Sf. Apostoli (de altfel toată învățătura Sa, Mântuitorul a dat-o prin viu grai) și care nu se cuprind în Sf. Scriptură, dar care au fost ulterior consemnate în scris și sunt păstrate de Sf. Biserică până în zilele noastre.

La această Tradiție în înțeles restrâns ne vom referi în continuare.

Importanta Sf. Tradiții

2) Mântuitorul nu ne-a lăsat nimic scris, modul în care a propovăduit Evanghelia Sa a fost întotdeauna predica orală. După exemplul și porunca Mântuitorului: *„Mergând învățați toate neamurile... învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă"* – **Matei 28, 19-20**, tot așa au propovăduit Evanghelia și Sf. Apostoli. Cei mai mulți dintre Apostoli nu ne-au lăsat nimic scris. Cărțile Noului Testament scrise de unii Apostoli sau de ucenicii lor – Matei, Ioan, Marcu, Luca; Pavel, Petru, Iacov, Iuda – au fost scrise mai mult ocazional, fiind determinate de anumite împrejurări sau situații speciale ivite în comunitățile creștine primare. Așadar, scrierile Noului Testament nu sunt tratate de teologie, adică nu prezintă învățătura de credință și morală în mod sistematic și complet. Ci aceste scrieri, adresate unor comunități creștine sau persoane singure, au fost trimise cu scopul de a da lămuriri în problemele care se iviseră în timp și interesau comunitatea respectivă. Însă modul obișnuit al Sf. Apostoli de a preda învățătura primită de la Mântuitorul era predica orală. Faptul că scrierile Noului Testament au aceeași valoare inestimabilă pentru creștinii din toate timpurile, fiind păstrate cu mare grijă până azi, dovedește originea lor divină, în sensul că sunt adevăruri revelate scrise sub inspirația Sf. Duh și de aici și necesitatea lor absolută pentru mântuire.

Din cele scrise în cărțile Noului Testament, rezultă clar că modul obișnuit de predare a învățăturii evanghelice nu era scrisul, ci propovăduirea orală. Astfel, Apostolul Ioan scrie în a 2-a sa epistolă: *„Multe am a vă scrie, dar n-am voit să le scriu pe hârtie, cu cerneală, ci nădăjduiesc să vin la voi și să grăiesc gură către gură, ca bucuria noastră să fie deplină"* – **II Ioan 12**, iar lui Gaiu îi scrie: *„Multe lucruri aveam să-ți scriu; totuși nu voiesc să ți le scriu cu cerneală și condei. Ci nădăjduiesc să te văd curând și atunci vom grăi gură către gură"* – **III Ioan 13-14**.

3) Această practică a Sf. Apostoli de a propovădui Evanghelia mai ales prin viu grai își are temeiul în exemplul Mântuitorului și în porunca dată de El și este modalitatea optimă de răspândire a credinței creștine, după cum spune și Apostolul Pavel: *„Căci credința vine din auzire* (presupune predica orală), *iar auzirea vine din cuvântul lui Dumnezeu"* – **Romani 10,17**. Astfel, după Sf. Părinți, se creează comuniunea între credincioși, uniți în Trupul tainic al lui Hristos care este Biserica. Apoi mesajul transmis de propovăduitor este mult mai bogat, este înțeles deplin de ascultători, și totodată, predicatorii Evangheliei insuflau credincioșilor și

dragostea lor pentru Dumnezeu, credința și zelul lor. În acest sens, **Sf. Maxim Mărturisitorul** scrie: *„Căci harul propovăduirii aducea o viață dumnezeiască și o slujire nouă, deosebită de cea a legii, și o învățătură a sufletului, care îl face să se elibereze de bunăvoie și din propria hotărâre de trup, precum și o naștere mai dumnezeiască din alt izvor. Dar tocmai din această pricină cei încredințați cu slujba propovăduirii aveau nevoie la tot cuvântul de învățătura Celui ce i-a trimis. Ba dacă nu par cuiva mai scrupulos decât trebuie, fiecare cuvânt al poruncii dumnezeiești avea trebuință de o învățătură și de o descoperire care să-i hotărască modul în care trebuie împlinit. Căci nu se află nicidecum cineva care să cunoască modul de aplicare al vreunui cuvânt, fără descoperirea celui ce a grăit acest cuvânt. Știind-o aceasta și vestitul Petru, după ce a primit de la Domnul porunca propovăduirii între neamuri, nu a pornit la lucru, ci a așteptat să fie învățat modul de aplicare a poruncii de către Cel ce a dat porunca"*. **Sf. Maxim** face referire aici la textul **Luca 24,47; 49**: *„Și să se propovăduiască în numele Său pocăința spre iertarea păcatelor la toate neamurile, începând de la Ierusalim. Și iată, Eu trimit peste voi făgăduința Tatălui Meu; voi însă ședeți în cetate, până ce vă veți îmbrăca cu putere de sus"*.

4) Reținem deci că Sf. Scriptură a Noului Testament este o colecție de cărți sfinte scrise sub inspirația Duhului Sfânt, care cuprinde Descoperirea dumnezeiască a adevărurilor de credință și morală absolut necesare pentru mântuire, dar cărțile ei au fost scrise mai mult ocazional pentru nevoile sau problemele ivite în unele comunități creștine locale, și ea nu cuprinde totalitatea învățăturii propovăduite de Mântuitorul și Sf. Apostoli.

Nefiind deci cuprinsă în Sf. Scriptură întreaga învățătură revelată, o mare parte din aceasta a rămas nescrisă, dar nu s-a pierdut, ci a fost predată de Sf. Apostoli prin viu grai Bisericii, adică ierarhiei bisericești din vremea lor, și păstrată în continuare nealterată de Biserică. În această privință, Apostolul Ioan mărturisește că: *„Sunt încă și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus, care dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, mi se pare că nici în lumea aceasta n-ar încăpea cărțile ce s-ar fi scris"* – **Ioan 21,25**, iar în alt loc: *„Încă și alte multe semne a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sunt scrise în cartea aceasta"* – **Ioan 20,30**.

Așadar, dacă Sf. Scriptură cuprinde numai o parte din Descoperirea dumnezeiască adusă de Mântuitorul Hristos, cealaltă parte a acestei Descoperiri, care nu a fost consemnată în Sf. Scriptură, ci s-a păstrat pe cale orală, timp de mai multe secole, formează un tezaur la fel de prețios ca și Sf. Scriptură, ea purtând numele de Sf. Tradiție sau Predanie.

5) De subliniat este faptul că învățăturile păstrate și transmise în Sf. Tradiție au aceeași valoare și importanță ca și cele cuprinse în Sf. Scriptură, pentru că ele provin din aceeași Descoperire dumnezeiască (din definiția Sf. Tradiții: ceea ce Mântuitorul a predat Sf. Apostoli). Apostolul Pavel exprimă clar această idee: *„Drept aceea, fraților, stați neclintiți și țineți predaniile pe care le-ați învățat fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră"* – **II Tesaloniceni 2,15**. Reiese de aici că tot ce a predicat Apostolul Pavel prin viu grai tesalonicenilor are aceeași valoare ca și ceea ce le-a transmis în scris, prin epistolă. Că autoritatea învățăturilor predate

verbal este egală cu a celor fixate în scris rezultă şi din alte locuri din Sf. Scriptură, în care Apostolul Pavel numeşte Tradiţia *„dreptarul cuvintelor sănătoase"* – **II Timotei 1,13**. Pe acesta Apostolul Pavel îl îndeamnă pe Timotei să-l păzească ca pe o comoară, *„şi să o încredinţeze la oameni credincioşi, care vor fi destoinici să înveţe şi pe alţii"* – **II Timotei 2,2**.

6) De reţinut este şi faptul că însăşi Sf. Scriptură a fost scrisă pe temeiul Sf. Tradiţii, căci la început a fost numai Tradiţia şi apoi s-a scris Scriptura ca o parte a acesteia (la II Tesaloniceni 2,15, Apostolul Pavel numeşte Predanie - παράδοσις - atât învăţătura orală cât şi cea scrisă, adică Sf. Scriptură a Noului Testament). Cea mai veche carte a Noului Testament s-a scris abia la anul 43, deci după un deceniu de propovăduire orală a Evangheliei lui Hristos de către Apostoli (în care a fost cunoscută numai Sf. Tradiţie), iar scrierile Apostolului Ioan au fost redactate abia la sfârşitul secolului I. Se ştie, de asemenea, că evanghelistul Marcu (ucenicul apropiat al Apostolului Petru) şi Luca (al Apostolului Pavel) şi-au scris Evangheliile lor pe temeiul Sf. Tradiţii. Uneori chiar, în unele locuri din Sf. Scriptură, autorii lor redau învăţături şi fapte cunoscute numai de Sf. Tradiţie.

Astfel, Apostolul Pavel adresează preoţilor din Efes, adunaţi la Milet, următoarele cuvinte: *„Toate vi le-am arătat..., aducându-vă aminte de cuvântul Domnului Iisus că El a zis : Mai fericit este a da decât a lua"* – **F.A. 20,35**.

La fel la **II Timotei 3,8**, el aminteşte de vrăjitorii egipteni Iannes şi Iambres care i s-au împotrivit lui Moise în Egipt (ceea ce de asemenea nu-i consemnat anterior în Sf. Scriptură).

Iar în Epistola Sf. **Iuda v.9**, acesta aminteşte de cearta arhanghelului Mihail cu diavolul pentru trupul lui Moise, iar în **v.14-15**, Sf. Iuda mai pomeneşte şi de proorocia lui Enoh. Aceste învăţături şi fapte nu au putut fi luate decât din Sf. Tradiţie, pentru că Sf. Scriptură nu aminteşte nicăieri de ele.

7) Sf. Părinţi au învăţat în unanimitate că Sf. Tradiţie este alături de Sf. Scriptură păstrătoare a Revelaţiei divine. Astfel, **Sf. Vasile cel Mare** spune: *„Din dogmele şi practicile ţinute de Biserică, pe unele le avem în învăţătura scrisă, iar pe altele le-am primit din Tradiţia Apostolilor. Ambele au aceeaşi valoare pentru pietate"*. Iar **Sf. Ioan Gură de Aur** zice: *„Este evident că Apostolii nu au predat toate prin scrisori, ci multe fără de scrisori, dar şi acestea sunt vrednice de credinţă"*. Alte mărturii asemănătoare găsim la sfinţii: Ignatie al Antiohiei, Policarp al Smirnei, Irineu, Ciprian, Clement Alexandrinul, Grigorie de Nyssa şi alţii.

Sf. Tradiţie a mai fost numită *„memoria vie a Bisericii"* de **Serghei Bulgakov**: *„viaţa Duhului Sfânt în Biserică"* de **Vladimir Lossky** sau *„Evanghelia predicată de la Apostoli până la noi"* de teologul catolic J. A. Moehler. După **V. Lossky** *„Sf. Tradiţie are un caracter pnevmatologic, ea este însăşi viaţa Bisericii în Duhul Sfânt"*.

Rezumat

1. Cuvântul „tradiție" vine de la latinescul „*traditio*" = predare, transmitere, de unde rezultă numele de Predanie sau datina, rânduiala Bisericii ce se mai dă Tradiției. În greacă παράδοσις.

Definiția tradiției: în sens profan (nereligios);

În înțeles teologic, în sens larg, prin tradiție se înțelege învățătura dată de Dumnezeu în mod direct oamenilor aleşi. Începe cu primele date ale Revelației primordiale în rai, apoi cu descoperirile făcute poporului evreu prin patriarhi, de la Avraam (cca 1900 î.Hr.), prin profeții Vechiului Testament, prin Moise pe la 1250 î.Hr. la intrarea poporului evreu în Canaan şi prin alți profeți care i-au urmat, precum și prin Mântuitorul Hristos în Noul Testament.

În sens teologic restrâns, prin Tradiție înțelegem învățătura dată prin viu grai de Mântuitorul Sfinților Apostoli şi care nu se cuprinde în Sf. Scriptură, iar ulterior s-a fixat în scris de Biserică.

2. Mântuitorul nu ne-a lăsat nimic scris, totdeauna a propovăduit învățătura Sa verbal. Modul obişnuit de a predica Evanghelia de către Sf. Apostoli a fost tot oral – **II Ioan 12**; **III Ioan 13-14** – potrivit poruncii Mântuitorului – **Matei 28,19-20**.

Cărțile Noului Testament sunt scrieri ocazionale, prilejuite de ivirea unor probleme, situații deosebite în comunitățile creştine din secolul I şi nu cuprind toată învățătura lăsată de Mântuitorul Hristos.

3. Predica orală este modalitatea optimă pentru răspândirea Evangheliei conform **Romani 10,17** pentru că astfel:

a. se creează o comuniune sufletească între membrii Bisericii (prin auzirea Cuvântului lui Dumnezeu);

b. mesajul transmis oral este mai bogat şi deci mai bine înțeles de ascultători;

c. prin predica vie li se poate uşor insufla ascultătorilor credință şi dragoste față de Dumnezeu.

4. Învățăturile lăsate de Mântuitorul Sfinților Apostoli care nu au fost consemnate în Sf. Scriptură – **Ioan 21,25**; **Ioan 20,30**, ci au fost predate de ei Bisericii prin viu grai, formează deci Sf. Tradiție.

5. Învățăturile cuprinse în Sf. Tradiție au aceeaşi valoare cu cele din Sf. Scriptură pentru că ambele provin din Revelația divină conform **II Tesaloniceni 2,15**; **II Timotei 1,13**; **II Timotei 2,2**.

6. Însăşi Sf. Scriptură a fost scrisă pe temeiul Sf. Tradiție, la început fiind doar Sf. Tradiție. Uneori în Sf. Scriptură sunt amintite învățături, fapte cunoscute doar din Sf. Tradiție.

7. Deci, potrivit părerii unanime a Sf. Părinți, Sf. Tradiție împreună cu Sf. Scriptură sunt mijloacele de păstrare şi transmitere a Revelației supranaturale.

Aspectul statornic al Sf. Tradiții

1) Tradiția apostolică este deci învățătura încredințată de Iisus Hristos Sf. Apostoli și care nu a fost consemnată în Sf. Scriptură. Deci Sf. Tradiție își are originea în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat. Această învățătură a Sf. Tradiții cuprinde, pe lângă adevăruri doctrinare (de credință), morale și istorice, și o serie de practici de cult ale Bisericii (de exemplu: rânduiala Sf. Taine: a Botezului etc. epicleza euharistică, binecuvântările, toate ierurgiile, ca sfințirea apei, a untdelemnului), precum și anumite rânduieli privind viața Bisericii și a membrilor ei, cum ar fi: postul de miercuri și vineri, serbarea Duminicii, însemnarea cu semnul Sf. Cruci, închinarea la rugăciune spre Răsărit, îngenuncherile și altele. Toate aceste rânduieli bisericești fac parte din Tradiția apostolică, fiind constituite din vremea Sf. Apostoli, așa cum le-au deprins ei de la Mântuitorul Hristos: *„Căci am primit de la Domnul ceea ce v-am predat"* – **I Corinteni 11,23** sau *„credința care a fost dată sfinților odată pentru totdeauna"* – **Iuda v.3**.

2) Sf. Tradiție cuprinde 2 aspecte:

a. un aspect statornic care se identifică cu Tradiția apostolică (deci ceea ce Sf. Apostoli au predat la început Bisericii, adică ierarhiei bisericești prin viu grai).

b. un aspect dinamic, în care Biserica, preluând Tradiția apostolică și rămânând statornic în ea, o dezvoltă continuu, după nevoile ei lăuntrice și exterioare, ca răspuns la problemele fiecărei epoci.

3) Aspectul statornic al Tradiției poate fi delimitat în timp, ca începând la Cincizecime, la Pogorârea Sf. Duh (ziua de naștere a Bisericii), fiind momentul când Apostolii și-au început lucrarea misionară de propovăduire a Evangheliei, când au început să predea Bisericii învățătura dumnezeiască primită de la Mântuitorul, și ținând până la moartea ultimului Apostol, find fixat apoi în scris de Biserică în epoca sinoadelor ecumenice. Iar aspectul dinamic al Tradiției începe odată cu cel statornic și se continuă până la sfârșitul veacurilor, pentru că Biserica, călăuzită permanent de Duhul Sfânt, răspunde mereu tuturor problemelor din fiecare epocă, stând ferm în Tradiția apostolică.

4) Părțile principale ale Tradiției statornice sunt: definițiile dogmatice și canonice ale sinoadelor ecumenice, precum și învățăturile Sf. Părinți care se bucură de consensul majorității lor și au fost însușite de Biserică, apoi și cărțile de slujbă bisericească.

5) Dar izvoarele Tradiției statornice sunt mai numeroase. Dogmatiștii numără 8 izvoare ce cuprind învățătura apostolică, fixată în aspectul statornic al Tradiției dumnezeiești. Acest aspect formează temelia nezdruncinată a învățăturii Bisericii Ortodoxe, iar păstrarea nealterată a Tradiției statornice de-a lungul veacurilor, îi dă dreptul Bisericii răsăritene de a se numi: „una sfântă, sobornicească și apostolească", ea fiind unica păstrătoare a învățăturii autentic apostolice (la catolici, toată tradiția se poate schimba de papa, iar la protestanți se neagă valoarea Tradiției).

Cele 8 izvoare ale Tradiţiei statornice sunt:

1. Hotărârile (definiţiile) dogmatice şi canonice ale celor 7 sinoade ecumenice şi 9 sinoade particulare aprobate de Sinodul al VI-lea ecumenic trulan – Constantinopol – 680-681 şi 691-692.

2. Cele 80 canoane apostolice. Acestea nu au fost formulate de Sf. Apostoli, dar cuprind rânduielile lor.

3. Canoanele Sf. Părinţi (canoanele bisericeşti sunt reguli de viaţă creştină, norme privind morala creştină, cultul, disciplina clerului, organizarea, conducerea şi jurisdicţia Bisericii, promulgate de sinoade ecumenice sau locale).

4. Scrierile Sf. Părinţi care se bucură de consensul majorităţii lor.

5. Simbolurile de credinţă: apostolic, atanasian şi niceo-constantinopolitan (acestea sunt mărturisiri concise ale învăţăturii Bisericii), precum şi Mărturisirile de credinţă (catehisme – întrebări şi răspunsuri – despre învăţătura Bisericii date în lipsa sinoadelor ecumenice). Cele mai importante Mărturisiri de credinţă în Biserica Ortodoxă sunt:

a. Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, aprobată de sinodul de la Iaşi în 1642.

b. Mărturisirea lui Dositei, patriarhul Ierusalimului, aprobată la sinodul din Ierusalim în 1672.

Şi alte două mai puţin folosite:

c. Mărturisirea lui Ghenadie Scholarul făcută de Ghenadie, patriarhul Constantinopolului, la cererea sultanului Mahomed al II-lea, după cucerirea Constantinopolului în 1453.

d. Mărturisirea lui Mitrofan Kritopulos din secolul al XVII-lea.

6. Mărturisirile de credinţă ale martirilor aşa cum au fost consemnate în documentele vremii – Actele martirice – potrivit cuvintelor Mântuitorului: *„Când veţi fi duşi la dregători şi la împăraţi pentru numele Meu, nu vă îngrijiţi de mai înainte ce veţi răspunde căci Duhul Sfânt vă va da chiar în ceasul acela ce să grăiţi"* – **Luca 12,11-12**.

7. Practicile de cult bisericeşti (rânduiala Sf. Taine, a ierurgiilor etc.) şi cărţile de slujbă, mai ales cele 3 Sf. Liturghii ale Bisericii.

8. Mărturii istorice şi arheologice referitoare la credinţa creştină apostolică (catacombe, documente, epistole, scrieri etc), precum şi datele oferite de artele sacre – pictura şi muzica – despre credinţa străveche creştină. Canoanele arhitecturii şi picturii bisericeşti s-au format în epoca patristică, iar cântările bisericeşti cuprind învăţătura Bisericii fără greşeală.

Rezumat

1. Tradiţia apostolică este deci învăţătura predată de Iisus Hristos Sfinţilor Apostoli, neconsemnată în Sf. Scriptură. Ea cuprinde adevăruri de credinţă, morale, istorice, precum şi practici de cult şi rânduieli privind viaţa creştină – **I Corinteni 11,23**; **Iuda v.3.**

2. Sf. Tradiţie are 2 aspecte:

a. **cel statornic** care se identifică cu Tradiţia apostolică (deci ceea ce Sf. Apostoli au predat la început Bisericii, adică ierarhiei bisericeşti, prin viu grai);

b. **cel dinamic** care cuprinde Tradiţia apostolică dezvoltată de Biserică potrivit problemelor noi apărute în timp.

3. Aspectul statornic începe la Pogorârea Sf. Duh şi ţine până la moartea ultimului Apostol, ulterior a fost fixat în scris în perioada primelor 8 secole creştine.

Aspectul dinamic începe odată cu cel statornic şi ţine până la sfârşitul lumii.

4. Părţile principale ale Tradiţiei statornice:

a. definiţiile dogmatice şi hotărârile canonice ale sinoadelor ecumenice;

b. învăţăturile Sf. Părinţi care se bucură de consensul majorităţii lor;

c. cărţile de slujbă bisericească.

5. Dar în total sunt 8 izvoare ce cuprind Tradiţia statornică. Tradiţia statornică constituie tezaurul nepreţuit şi temelia nezdruncinată a Bisericii Ortodoxe răsăritene, care este astfel unica păstrătoare a întregului adevăr revelat nealterat.

Aspectul dinamic al Sf. Tradiţii

1) Aspectul statornic al Sf. Tradiţii cuprinde deci fondul (esenţa) Tradiţiei apostolice, adică predania, învăţătura Apostolilor în esenţa ei, deci învăţătura orală şi rânduiala Bisericii predate de Sf. Apostoli Bisericii, pe care Biserica le-a fixat în scris, rând pe rând, în primele 8 veacuri creştine. Acest aspect este statornic, fix şi rămâne neschimbat în toate timpurile şi locurile, pentru că Biserica trebuie să rămână neclintită pe temelia Apostolilor şi a proorocilor, adică pe învăţătura lor. pe credinţa mărturisită de ei, potrivit Sf. Scripturi: *„Zidiţi fiind pe temelia Apostolilor şi a proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind Hristos”* – **Efes 2,20**.

Totuşi Sf. Tradiţie nu este ceva static, închis, o simplă culegere de reguli rigide, ci ea este o realitate vie. Tradiţia este mijlocul prin care se păstrează şi se transmite de la o generaţie la alta credinţa pe care Biserica a primit-o de la Apostoli. Această credinţă nu are doar un caracter teoretic, ci şi unul duhovnicesc care se adresează inimii. Sf. Tradiţie este „viaţa Bisericii în Duhul Sfânt” după V. Lossky sau „permanenta lucrare a Duhului Sfânt în Biserică”. Iar acesta constituie aspectul dinamic al Sf. Tradiţii. Aspectul dinamic constă în preluarea, comentarea, detalierea, actualizarea şi trăirea aspectului statornic de către Biserică până la sfârşitul veacurilor.

2) Cele 2 aspecte: statornic şi dinamic sunt strâns unite. Aspectul dinamic nu se poate despărţi de cel statornic, fiind ca o dezvoltare organică a lui. În Biserică este de fapt mereu aceeaşi Tradiţie, aceeaşi învăţătură, aceeaşi credinţă, acelaşi har, explicate însă şi actualizate, făcute contemporane tuturor generaţiilor de credincioşi. Scriitorul bisericesc **Vincenţiu de Lerini** (secolul al IV-lea) spune: *„Dezvoltarea*

Tradiţiei nu înseamnă schimbarea ei, ci o amplificare în ea însăşi". Această aprofundare sau amplificare a Tradiţiei în ea însăşi reprezintă aspectul dinamic.

Exemple de Tradiţie dinamică: învăţătura Bisericii împotriva drogurilor, a fumatului, a sulimenitului, a pornografiei, a avorturilor, în problema calendarului, a reprimirii ereticilor în Biserică, instituirea de noi sărbători, noi canonizări de sfinţi şi noi slujbe închinate lor etc.

Deci, dezvoltarea, îmbogăţirea Sf. Tradiţii nu se face prin adăugarea unor învăţături necunoscute, ci prin aplicarea şi adâncirea celor ştiute, (primite de la Sf. Apostoli) în momente şi situaţii diferite din viaţa Bisericii.

3) O analogie foarte potrivită a legăturii organice dintre cele 2 aspecte ale Sf. Tradiţii este unirea ce există între sufletul şi trupul omului. Cu toate că trupul îşi dezvoltă şi îşi măreşte părţile constitutive odată cu creşterea vârstei, totuşi persoana umană rămâne aceeaşi, sufletul este identic. Membrele sugacilor sunt mici, ale tinerilor sunt mai mari, dar ele sunt ale aceleaşi persoane. Nimic nu apare mai târziu în om, care să nu fi stat latent mai înainte în copil. Dacă chipul sau aspectul exterior al omului s-ar schimba într-o formă de alt gen, sau dacă s-ar adăuga sau s-ar scoate unul din membrele sale, ar pieri tot trupul, sau ar deveni monstruos ori cel puţin ar slăbi. Tot astfel se petrece şi cu Tradiţia apostolică, ea a trebuit să fie actualizată pentru fiecare generaţie, din toate părţile lumii şi din toate timpurile istorice, dar în esenţă, în conţinutul ei, ea a rămas întreagă şi nealterată.

4) Tradiţia dinamică s-a manifestat, pe de o parte, pe plan liturgic şi canonic, adică în domeniul cultului divin şi al organizării Bisericii, aşa cum am arătat la exemplele de Tradiţie dinamică, iar pe de altă parte, Tradiţia dinamică s-a manifestat şi pe plan doctrinar, aprofundând izvoarele Tradiţiei permanente, adica statornice, mai ales, scrierile Sf. Părinţi, comentându-le şi accentuând unele sensuri mai potrivite unor epoci, mentalităţi şi greutăţi ale lor. S-au aprofundat, de pildă, capitole privitoare la har, Răscumpărare, Biserică. Prin adoptarea lor de întreaga Biserică, prin acel consens al Bisericii de pretutindeni sau printr-un viitor sinod ecumenic, aceste învăţături pot deveni un bun al Bisericii pentru totdeauna. Şi acum, cu cât se apropie de acordul unanim al Bisericii, cu atât sunt mai aproape de proclamarea lor oficială ca învăţături ale Bisericii Ortodoxe. De exemplu: învăţătura isihastă care a fost precizată mai ales de Sf. Grigorie Palama în secolul al XIV-lea, după multe frământări şi controverse, a fost proclamată învăţătura oficială a Bisericii răsăritene la un sinod din Constantinopol în 1351.

<u>Rezumat</u>

1) Sf. Tradiţie este viaţa Bisericii în Duhul Sfânt după V.Lossky. Astfel ia naştere aspectul dinamic al Sf. Tradiţii, din comentarea, actualizarea, trăirea aspectului statornic în Biserică.

2) Aspectul dinamic e strâns unit de cel statornic, fiind o dezvoltare organică a acestuia fără a-i aduce modificări sau adăugiri necunoscute.

3) O analogie potrivită a unirii dintre cele 2 aspecte este legătura dintre trup şi suflet.

4) Tradiția dinamică, adică dezvoltarea Tradiției statornice, s-a manifestat pe plan liturgic, canonic dar și doctrinar prin aprofundarea scrierilor patristice privind unele capitole din Dogmatică. Cu cât aceste învățături se apropie de consensul Bisericii de pretutindeni, cu atât sunt mai aproape de a deveni dogme.
5) Pentru a deosebi Tradiția adevărată de falsele tradiții, Biserica folosește criteriul formulat de Vincențiu de Lerini în secolul al IV-lea: „Tradiția constă în ceea ce s-a crezut totdeauna, pretutindeni și de către toți". Tot el spune că dezvoltarea Tradiției nu înseamnă o schimbare a ei, ci o amplificare în ea însăși.

5) Criteriile Sf. Tradiții

Pentru că Sf. Tradiție s-a păstrat și s-a transmis pe cale orală, nu este de mirare că, de-a lungul timpului, alături de tradițiile adevărate, au apărut și tradiții false, fie din bigotism (importanță exagerată acordată factorilor externi ai religiei, neglijându-se esențialul), fie în mod deliberat, fiind puse în circulație de unii eretici pentru a-și justifica, pe baza pretinsei Tradiții, învățătura lor greșită. Exemple de false tradiții sunt: evangheliile apocrife – cele în legătură cu copilăria lui Iisus pentru că despre perioada copilăriei Mântuitorului până la vârsta de 30 ani Biserica nu deține aproape nicio știre; scrisoarea adresată regelui Avgar al Edesei de Iisus și altele. Acestea se numesc scrieri apocrife. Ele nu sunt recomandate de Biserică să fie citite pentru că nu corespund adevărului și nu sunt autentice (adică nu sunt scrise de autorii cărora le sunt atribuite).

Pentru a deosebi Tradiția dumnezeiască adevărată de tradițiile false, Biserica se folosește de un criteriu foarte clar formulat în secolul al IV-lea de scriitorul bisericesc **Vincențiu de Lerin**. El a precizat că tradiția adevărată constă „în ceea ce s-a crezut totdeauna, pretutindeni și de către toți". Conform acestui principiu, Tradiția adevărată trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

1. Ceea ce se găsește în Tradiție să fi fost crezut totdeauna în Biserică, începând cu Biserica veche apostolică.

2. Ceea ce se găsește în Tradiție să fie crezut în toate Bisericile creștine de pretutindeni.

3. Ceea ce se găsește în Tradiție să fie la fel consemnat de către Sf. Părinți și scriitori bisericești, adică de cea mai mare parte dintre ei.

Rezultă deci că Sf. Tradiție cuprinde toate învățăturile care s-au păstrat neștirbite și nealterate în Bisericile creștine de pretutindeni și întotdeauna, iar aceste învățături au aceeași valoare cu cele cuprinse în Sf. Scriptură.

În privința raportului dintre Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, el este, în general, unul de completare și interpretare reciprocă. Sf. Tradiție a completat unele prevederi ale Sf. Scripturi în domeniul liturgic și organizatoric, deci privind cultul și viața Bisericii. Exemple de Tradiție completivă: ierurgiile în legătură cu Tainele

(exorcisme, sfințirea apei, a untdelemnului), invocarea sfinților, cinstirea icoanelor și a moaștelor, împărtășirea copiilor îndată după Botez.

Din punct de vedere dogmatic, nu se poate spune că Sf. Tradiție a completat Sf. Scriptură (pentru că dogmele trebuie să aibă temeiuri atât în Sf. Scriptură cât și în Sf. Tradiție), ci doar a adus unele precizări și formulări noi. Sf. Tradiție a dezvoltat numai cele expuse pe scurt în Sf. Scriptură. De exemplu: despre ierarhia îngerească, colegialitatea apostolică și combaterea primatului papal; despre existența ierarhiei bisericești încă de la început; despre nașii la Botez și Nuntă, ritualul săvârșirii Tainelor și, în general, Sf. Tradiție a adus înțelegerea Sf. Scripturi în lumina Sf. Părinți.

Text facultativ: Prin Sf. Tradiție se transmite în Biserică conținutul duhovnicesc al Sf. Scripturi, care contribuie la desăvârșirea credinciosului. Tradiția perpetuează în viața Bisericii dinamismul Sf. Scripturi, care are în centrul ei pe Hristos cel necuprins, Care Se vrea cunoscut și trăit cu intensitate de fiecare credincios în comunitatea Bisericii. Rolul Tradiției este acela de a actualiza dinamismul Sf. Scripturi fără să-l altereze. Sf. Tradiție este nedespărțită de primirea lui Hristos în Biserică de credincioși prin Sf. Taine și prin cuvântul explicativ care ne vine de la El prin Apostoli. Dar această transmitere prin Tradiție a lui Hristos integral dă și posibilitatea unei continue adânciri și explicări a conținutului Sf. Scripturi prin Tradiția bisericească. Este vorba însă de o adâncire și de o explicare care rămâne în cadrul Tradiției și Sf. Scriptură, pentru că este o adâncire în comuniune cu același Hristos infinit în bogățiile spirituale pe care ni le comunică. Tradiția bisericească ce crește din Tradiția apostolică și rămâne în cadrul ei, ca Tradiție dinamică și identică în același timp, înaintează prin aprofundare pe un drum ale cărui jaloane sunt date virtual în Tradiția apostolică. (Extras din studiile teologice despre Sf. Tradiție, v. bibliografie) – **fac.**

Raportul Sf. Scriptură – Sf. Tradiție – Biserică

Revelația dumnezeiască sub ambele ei aspecte: oral și scris (Sf. Tradiție și Sf. Scriptură) este cuvântul infailibil al lui Dumnezeu adresat omului și acest cuvânt trebuie transmis omului tot prin mijloace infailibile. Omul singur este păcătos (în istorie se cunosc și patriarhi eretici). Singurul mijloc infailibil este Sf. Biserică pentru că ea este Trupul lui Hristos și are cap pe Hristos – **Efeseni 1,22-23**: Biserica este *„stâlpul și temelia adevărului"* – **I Timotei 3,15** și în ea lucrează permanent Sf. Duh.

Biserica este singurul mijloc de păstrare, judecare și interpretare a cărților sfinte și canonice, cât și a Tradiției adevărate.

Astfel, Sf. Scriptură există datorită Bisericii și este aplicată și interpretată de Biserică. Nu Biserica a luat ființă prin mijlocirea Sf. Scripturi, ci Sf. Scriptură a luat

naştere în sânul Bisericii, ca fixare în scris a unei părţi din Tradiţia apostolică, deci a unei părţi a Revelaţiei dumnezeieşti. Sf. Scriptură nu s-a scris deci în afară de Biserică, ci în Biserică de Sf. Apostoli şi ucenicii lor – Apostolii fiind nucleul şi temelia Bisericii creştine. Apoi Biserica este cea care a stabilit cărţile canonice ale Sf. Scripturi pe temeiul autenticităţii şi inspiraţiei lor divine (la sinodul de la Laodiceea în 360). Aceasta pentru că, deşi spune Apostolul Pavel: *„Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu..."* – **II Timotei 3,16**, dar Sf. Scriptură nu ne spune câte cărţi sunt inspirate şi care sunt acestea. Lista cărţilor canonice ale Sf. Scripturi o stabileşte Biserica. **Sf. Chirii al Alexandriei** scrie: *„Să cunoşti de la Biserică, care sunt cărţile Vechiului şi Noului Testament. Fără Biserică, nu ar fi fost Sf. Scriptură, sau cel puţin nu ar fi cum o avem azi. În al doilea rând, tot Sf. Biserică este cea care judecă şi păstrează Sf. Tradiţie".*

Biserica prin Sf. Tradiţie actualizează, aprofundează şi aplică în viaţa credincioşilor conţinutul Sf. Scripturi. Sf. Tradiţie este explicatoarea adevărată a Sf. Scripturi, iar această explicare este în esenţă apostolică. De la început, Biserica *„stăruia în învăţătura Apostolilor"* – **F.A. 2,42**, aceştia relatând cuvintele şi faptele lui Hristos, dar dându-le şi o explicare comună, pe înţelesul tuturor. Deşi această explicare sau *„învăţătura apostolică"* îmbracă forme variate în expunere, în esenţă ea rămâne aceeaşi pentru că nu se făcea fără Duhul lui Hristos (**F.A. 13,12**). De aceea, ea trebuie să rămână ca un model permanent, ca o regulă de neschimbat în înţelegerea şi interpretarea Sf. Scripturi. Numai prin Sf. Tradiţie şi în Biserică, conţinutul Sf. Scripturi devine mereu viu, actual, eficient, dinamic în toată integritatea lui pentru fiecare generaţie de credincioşi. **Pr. D. Stăniloae** spune: *„Dacă Scriptura n-ar avea decât un înţeles îngust, literal, static, ea n-ar avea nevoie de Tradiţie, de o explicare, care să-i păstreze totuşi nealterate înţelesurile apostolice originare. Dacă Scriptura n-ar intenţiona să treacă pe Hristos în viaţa oamenilor... n-ar avea nevoie de completare prin Tradiţie".*

Fără Sf. Tradiţie deci, nu se poate pătrunde şi trăi tot conţinutul Sf. Scripturi. Toate cântările bisericeşti sunt pătrunse de texte din Sf. Scriptură şi toate actele liturgice (cultul divin) simbolizează şi actualizează momente din Sf. Scriptură. Prin aceasta, imnele şi actele liturgice dau Sf. Scripturi *„o adâncă tâlcuire dogmatică şi spirituală. Sf. Scriptură, fără explicarea liturgică şi fără aplicarea ei în Liturghie şi în celelalte Taine, se usucă, se desfigurează"* – **pr. D. Stăniloae**, adică devine literă moartă, nu mai este cuvânt viu şi lucrător.

În Biserică, sunt păzite şi transmise din generaţie în generaţie, elementele Sf. Tradiţii căci Tradiţia este datina, predania, rânduielile Bisericii. Prin Sf. Taine, prin sărbători, prin toate lucrările de sfinţire şi propovăduire ale Bisericii, Hristos trece în viaţa fiecărui membru al Bisericii prin intermediul Sf. Tradiţii. Aceasta îl face pe **Paul Evdokimov** să afirme că: *„Sf. Tradiţie este transmiterea prezenţei lui Hristos, adică a Cuvântului viu şi mereu actual de către Biserică".*

Dacă Sf. Scriptură a apărut în sânul Bisericii, în ce priveşte Sf. Tradiţie, ea apare odată cu Biserica şi Biserica odată cu Sf. Tradiţie. Fără Biserică, Tradiţia nu ar fi putut exista, încetând de a mai fi practicată şi transmisă. Dar nici Biserica nu ar fi

putut exista fără Tradiție căci Tradiția este însăşi lucrarea Duhului Sfânt în Biserică, este viața Bisericii în Duhul Sfânt.

Aşadar, între Biserică, Sf. Scriptură şi Sf. Tradiție este un raport de intercondiționare, de reciprocă împlinire şi confirmare. Biserica se mişcă în interiorul Revelației supranaturale, adică se orientează mereu după Sf. Scriptură şi Sf. Tradiție, fiind zidită pe temelia Apostolilor şi a proorocilor, şi având cap pe Hristos – **Efeseni 2,20**. Dar, în acelaşi timp, Biserica propovăduieşte cuprinsul adevărat al Sf. Scripturi şi Sf. Tradiții, păstrându-le nealterate şi dând mereu garanție pentru autenticitatea lor.

Biserica explică şi aplică Sf. Scriptură în conținutul ei autentic prin Tradiția apostolică păzită de ea. Sf. Scriptură îşi descoperă conținutul ei în interiorul Bisericii şi al Tradiției, iar Sf. Tradiție este vie în interiorul Bisericii. Această împletire între Sf. Scriptură, Sf. Tradiție şi Biserică este rezultatul lucrării Duhului Sfânt. Legătura indisolubilă dintre Sf. Scriptură, Sf. Tradiție şi Biserică, în Duhul Sfânt, constituie garanția căii drepte şi mântuitoare spre comuniunea de viață veşnică a Sf. Treimi, care este Însuşi Hristos.

Rezumat

Raportul Sf. Scriptură – Sf. Tradiție este de completare şi interpretare reciprocă. Numai în domeniul Dogmaticii, Sf. Tradiție nu poate completa Sf. Scriptură, ci doar aduce precizări, formulări noi. Prin caracterul ei statornic, Tradiția „păzeşte"sau păstrează conținutul Sf. Scripturi care are în centrul ei pe Hristos, iar prin aspectul dinamic, Tradiția „adânceşte", aprofundează acest conținut al Sf. Scripturi, pe parcursul istoriei pe care o are de străbătut.

Raportul Sf. Scriptură – Sf. Tradiție – Biserică. Revelația dumnezeiască cuprinde adevărurile dumnezeieşti mântuitoare fără nicio eroare; aceste adevăruri trebuie păstrate şi transmise oamenilor, printr-un mijloc infailibil – Sf. Biserică – **I Timotei 3,15** pentru că în ea lucrează mereu Sf. Duh.

1. Sf. Scriptură a luat naştere în sânul Bisericii, prin consemnarea unei părți a Tradiției apostolice de către Sf. Apostoli şi ucenicii lor – care erau nucleul Bisericii primare. Apoi Biserica a stabilit canonul Sf. Scripturi la sinodul de la Laodiceea în anul 360. Doar Biserica interpretează Sf. Scriptură.

Biserica ocroteşte Sf. Scriptură, iar Sf. Scriptură hrăneşte Biserica.

2. Biserica este, de asemenea, şi cea care discerne adevărata Tradiție de falsele tradiții. Biserica este cea care dezvoltă Tradiția statornică în Tradiție dinamică, şi cea care păstrează Sf. Tradiție.

3. Biserica, prin Sf. Tradiție, actualizează, explică şi aplică în viața credincioşilor conținutul Sf. Scripturi: numai prin Sf. Tradiție şi numai în Biserică, cuvântul Sf. Scripturi devine mereu viu, actual, lucrător asupra fiecărui credincios cf. **Evrei 4,12**, pentru că scopul Sf. Scripturi este de a deschide sufletele credincioşilor pentru primirea lui Hristos.

Cultul divin actualizează momente din Sf. Scriptură: prin slujbele bisericeşti adevărurile Sf. Scripturi capătă o adâncă tâlcuire dogmatică şi morală.

Sf. Scriptură, fără explicarea liturgică şi fără aplicarea ei în Sf. Liturghie şi în celelalte Taine, se usucă, moare, nu mai poate fi cuvânt viu şi lucrător.

Sf. Tradiţie, fiind predania, datina, rânduiala Bisericii (viaţa Bisericii în Duhul Sfânt), prin Biserică, ea este păstrată şi transmisă din generaţie în generaţie. Sf. Tradiţie apare odată cu Biserica. Ele nu pot exista una fără alta.

Între Biserică, Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie este un raport de intercondiţionare, împlinire reciprocă şi confirmare. Biserica se orientează mereu după Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie. Totodată Biserica păstrează nealterate Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie, le aplică în viaţa credincioşilor şi le aprofundează.

Deosebiri confesionale

Protestanţii admit ca izvor unic al credinţei şi ca singură formă a Revelaţiei dumnezeieşti numai Sf. Scriptură, potrivit dictonului lor în care este concentrată dogma lor soteriologică: *„Sola Scriptura, sola fide, sola gratia"*. La protestanţi, mântuirea se realizează numai prin har fără efortul omului, iar harul este dăruit omului numai prin credinţă, fără fapte bune. Pentru ei, Tradiţia nu are nicio valoare dogmatică, ci cel mult una istorică. Unii dintre ei admit într-o oarecare măsură Tradiţia explicativă, dar cu toţii resping Tradiţia completivă (nu socotesc învăţătura Sf. Tradiţii adevăr revelat).

În ce priveşte Sf. Scriptură, ortodocşii susţin că numai autoritatea bisericească (ierarhia – Biserica învăţătoare) are dreptul să tâlcuiască Sf. Scriptură şi aceasta numai în spiritul Tradiţiei (deci învăţătura Bisericii este considerată normă, regulă de credinţă).

Protestanţii susţin că orice creştin are dreptul să tâlcuiască Sf. Scriptură, afirmând că aceasta este destul de clară pentru a fi înţeleasă prin ea însăşi – *„Scriptura Scripturae interpres"* spun ei, şi aceasta pentru că nu recunosc valoarea Sf. Tradiţii. Înlăturând aportul Sf. Tradiţii la explicarea Sf. Scripturi, protestanţii motivează aceasta susţinând că orice credincios, fără chiar să fie teolog, poate înţelege şi tâlcui corect Sf. Scriptură pentru că Duhul Sfânt luminează mintea şi inima fiecărui credincios. Dar atunci de unde vine varietatea de sensuri şi controverse pentru aceleaşi texte? Unii teologi mai noi recunosc numai raţiunii dreptul de a explica Sf. Scriptură, afirmând că ea, ajutată de luminile ei naturale şi de critica istorică, poate să explice şi chiar să modifice Sf. Scriptură. Dar câţi dintre cei ce o citesc dispun de aceste cunoştinţe şi care este totuşi norma de conducere a interpretului? (în Biserica Ortodoxă este Ermineutica biblică). Şi apoi cum pot aceşti teologi să se încreadă în luminile raţiunii dacă, potrivit doctrinei protestante, ea a rămas cu totul întunecată după păcatul strămoşesc?

Dar şi între Biserica Ortodoxă şi catolicism există deosebiri în privinţa Sf. Scripturi şi a Sf. Tradiţii. Cele 14 cărţi necanonice ale Vechiului Testament sunt

socotite de catolici deuterocanonice – canonice de mâna a doua, cu o valoare aproape egală cu cele canonice.

Apoi catolicii socotesc că Tradiţia apostolică nu este fixată în primele 8 veacuri, ci ea se continuă mereu sub aceeaşi formă. Ei consideră că au aceeaşi valoare şi hotărârile conciliilor lor „ecumenice” până în prezent, şi multe bule şi hotărâri papale. Ei nu fac deosebire între Tradiția apostolică cu aspectul ei statornic şi între Tradiția dinamică. Ei consideră că aspectul statornic se continuă până în zilele noastre.

La catolici, nu este nevoie ca o învățătură să fie întemeiată pe Revelația supranaturală (adică să aibă temei în Sf. Scriptură şi în Sf. Tradiţie ca la ortodocşi) ca să fie proclamată dogmă, ci este deajuns să fie proclamată ca atare de papa (papa Pius al IX-lea afirmă: „eu sunt Tradiţia”). După decretarea învățăturilor emise de papa ca dogme, ele devin „Tradiție apostolică”. Astfel s-a ajuns la dogme greşite ca: infailibilitatea şi primatul papal, nepătata zămislire etc. Rolul teologilor catolici este apoi să demonstreze că ceea ce „dogmatizează” papa este „ceea ce s-a crezut totdeauna, de către toți şi pretutindeni în Biserică”.

Pe când în Ortodoxie, aspectul dinamic al Tradiției este secundar. Prin el se înțelege nu numai creația de ordin cultic, canonic-administrativ şi în general, organizatoric (această latură a Tradiției dinamice se numeşte Tradiția bisericească), care este mereu în stare de perfectibilitate şi acomodare la situațiile speciale prin care trece, ci prin Tradiția dinamică se mai înțelege şi aprofundarea, accentuarea şi precizarea cu timpul, a unor practici şi învățături, care au temeiul în Revelația divină, şi ca urmare, sunt primite de întreaga Biserică, având valoare de dogme, de principii.

Rezumat

Protestanții recunosc doar Sf. Scriptură ca formă de păstrare a Revelației supranaturale, Sfintei Tradiții nu-i recunosc valoarea de adevăr revelat.

De asemenea, ei permit oricărui credincios să o tâlcuiască fiind ajutat de rațiunea sa şi de cunoştințele acumulate. De aici provin şi numeroasele interpretări controversate ale Sf. Scripturi la protestanți.

Catolicii socotesc cele 14 cărți necanonice ale Vechiului Testament – deuterocanonice, adică având o valoare aproape egală cu cele canonice.

Ei nu fac deosebire între Tradiția statornică şi cea dinamică; socotesc că Tradiția statornică se continuă până azi. Astfel, toate învățăturile emise de papa (acesta fiind infailibil) sunt proclamate dogme. Astfel, s-a ajuns la multe învăţături greşite contrare dogmelor adevărate ortodoxe ca: infailibilitatea papală, primatul papal etc.

Pentru că erezia înseamnă deviere de la dreapta credință, prin negarea sau pervertirea dogmelor, conștientă și voită, rezultă că cele 2 „Biserici", așa zise „surori", sunt de fapt eretice și sunt numite impropriu Biserici.

DOGMATICA SPECIALĂ

CUNOAŞTEREA LUI DUMNEZEU

1) Dumnezeu este Fiinţă absolută, atotperfectă; El singur există prin Sine Însuşi; El este cauza, suportul vieţii şi existenţei şi condiţionează întreaga creaţie văzută şi nevăzută. Dumnezeu este plinătatea şi perfecţiunea vieţii şi a existenţei. Numai El există cu necesitate, iar tot ce există în afară de El este contingent (poate fi sau nu fără să se schimbe sensul existenţei; care depinde de ceva din afara lui, este întâmplător; un antonim aproximativ este „absolut" sau „necesar"), fiind opera lui Dumnezeu. Fiinţa, esenţa însăşi a lui Dumnezeu rămâne oceanul de nepătruns, abisul insondabil care învăluie în transcendenţa Sa pe cel ce se ispiteşte să o înţeleagă.

Totuşi Dumnezeu nu ne-a lăsat în ignoranţă absolută cu privire la Sine Însuşi, ci S-a descoperit omului spre cunoaştere în măsura puterii acestuia de înţelegere, de a cuprinde ceva din ce este necuprins, şi în măsura în care această cunoaştere îi este necesară şi folositoare pentru mântuire.

2) Cunoaşterea lui Dumnezeu şi a lucrărilor Lui se întemeiază (este posibilă) pe bunăvoinţa Sa de a ni Se descoperi ca Fiinţă spirituală personală, de a ne chema la comuniune cu Sine, iar pe de altă parte, pe capacitatea (posibilitatea) omului de a intra în dialog cu El, de a primi descoperirea de Sine a lui Dumnezeu datorită puterilor sale sufleteşti ce constituie în om chipul lui Dumnezeu, creat pentru a fi într-o continuă relaţie de iubire cu Creatorul său – **Facere 1,27**. Dumnezeu coboară către om pentru ca omul să se înalţe la adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu.

3) Datorită bunăvoinţei lui Dumnezeu de a ni Se descoperi, cunoaşterea lui Dumnezeu este obiectivă şi sigură (nu se bazează pe impresii personale, subiective, ci este detaşată de acestea; este o cunoaştere adevărată a lui Dumnezeu). Nu este o cunoaştere hazardată întemeiată doar pe puterile omului, ci este sprijinită şi călăuzită de harul divin ca orice lucrare mântuitoare. Dar este nevoie şi din partea omului de conlucrare şi de credinţă, cunoaşterea lui Dumnezeu fiind dobândită prin străduinţă proprie şi ajutorul divin.

Cunoaşterea lui Dumnezeu nu este numai posibilă, ci şi poruncită de Dumnezeu pentru că înaintarea în cunoaşterea lui Dumnezeu înseamnă, de fapt, înaintarea în desăvârşire; cunoscându-L pe Dumnezeu, dobândim mântuirea şi viaţa veşnică. Rolul cunoaşterii duhovniceşti a lui Dumnezeu este acela de a contribui la progresul spiritual al creştinului în Hristos: *„Şi aceasta este viaţa veşnică să Te cunoască pe Tine, singurul, adevăratul Dumnezeu şi pe Iisus Hristos pe Care L-ai*

trimis" – **Ioan 17,3**. Însă, potrivit învățăturii ortodoxe, este vorba aici de adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu care nu înseamnă o sumă de informații, ci în primul rând, trăire spirituală prin asceză și iubire, prin împlinirea poruncilor și rugăciune, prin participare la viața lui Dumnezeu, adică la sfințenie.

4) Astfel împărtășindu-se de harul divin, omul cunoaște pe Dumnezeu în parte, încă din această viață, dar va cunoaște în mod desăvârșit „față către față" în viața viitoare: *„Căci acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci față către față; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut și eu"* – **I Corinteni 13,12.** Așadar, în această viață, nimeni nu-L poate cunoaște pe Dumnezeu deplin „față către față", potrivit Sf. Scripturi: **Ioan 1,18; Exod 33,20-23; Judecători 6,22 și 13,22; Isaia 6,5; Ieșire 19,21; III Regi 19,13.** Însă, nici cunoașterea totală, desăvârșită pe care o vom dobândi în viața viitoare nu înseamnă o cunoaștere a Ființei lui Dumnezeu, ci doar a lucrărilor Sale, a energiei dumnezeiești ori a slavei ce-L înconjoară, căci Dumnezeu este: *„Cel ce singur are nemurire și locuiește în lumina neapropiată, pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut și nici nu poate să-L vadă"* – **I Timotei 6,16**, iar **Fer. Augustin** spune: *„Mărginitul nu-L poate cuprinde pe Cel Nemărginit"*.

5) Numai Persoanele Sf. Treimi Se cunosc desăvârșit pe Ele Însele și Una pe Alta, având aceeași Ființă comună: *„Nimeni nu-L cunoaște pe Fiul, fără numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni fără numai Fiul"* – **Matei 11,27** și *„...Duhul toate le cercetează, chiar și adâncurile lui Dumnezeu. Cele ce sunt ale lui Dumnezeu nimeni nu le cunoaște, fără numai Duhul lui Dumnezeu"* – **I Corinteni 2,10-11**.

Deși Dumnezeu este Ființă personală și spirituală ca și omul, pe care L-a creat după chipul Lui, însă Dumnezeu ca Persoană necreată este infinit superioară persoanelor umane create. **Sf. Maxim Mărturisitorul** spune: *„Numai aceasta se poate cuprinde din cele ale lui Dumnezeu: nesfârșirea"* adică infinitatea lui Dumnezeu, și aceasta ne dovedește că suntem inapți să cunoaștem însăși Ființa lui Dumnezeu ca făpturi finite, limitate (fericitul Augustin – jocul copilului cu marea).

6) Deci Dumnezeu rămâne complet ascuns, transcendent în Ființa Sa, dar El se face cunoscut, se împărtășește prin lucrările Sale, adică prin energiile dumnezeiești sau harul Său; El a dat un răspuns ca să potolească dorul mistuitor al celor ce strigă cu psalmistul: *„Însetat este sufletul meu de Tine"* și *„Neliniștit este sufletul meu până ce se va odihni întru Tine, Doamne"* – **Fer. Augustin** (după psalmul 41,1-2).

Învățătura ortodoxă este deci că Dumnezeu, într-o privință este cognoscibil, în altă privință este incognoscibil. Este cunoștibil după lucrările sau energiile Sale. Energiile divine sunt revărsări ale Ființei lui Dumnezeu. Ele există ca potențe ale lui Dumnezeu din veșnicie și se manifestă prin activitatea Lui în lume, adică prin creație, providență, mântuire, sfințire. Ele izvorăsc veșnic din Ființa divină și sunt nedespărțite de Ea. Harul este energie dumnezeiască necreată care se împărtășește oamenilor prin Duhul Sfânt în scopul mântuirii lor, de aceea se numește har mântuitor. Dumnezeu este însă necunoștibil și cu totul transcendent

după Ființa Sa. Astfel se explică expresiile aparent contrazicătoare ale Sf. Scripturi în care se afirmă că *„Dumnezeu locuiește în lumina neapropiată și nimeni din oameni nu poate să-L vadă"* – **I Timotei 6,16**, iar pe de altă parte, că *„Cuvântul trup S-a făcut... și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr"* – **Ioan 1,14**.

Tot de aici provine și faptul că Sf. Părinți, pe de o parte, dau lui Dumnezeu o mulțime de numiri și Îi spun: *„Cel cu multe nume"*, iar pe de altă parte, declară că nu I se potrivește nici un nume și Îi spun: *„Cel fără de nume"*. Numirile se referă la lucrările Lui prin care a creat, poartă de grijă și mântuiește lumea, iar după Ființă, este nenumit. Când **Sf. Dionisie Areopagitul** se ocupă de lucrările dumnezeiești, scrie o carte întreagă *„Despre numirile divine"*, iar când se ocupă cu Ființa dumnezeiască, scrie o altă carte *„Teologia mistică"*, în care arată că lui Dumnezeu nu I se potrivește nici un nume, nici un atribut.

O analogie în acest sens, putem face cu persoana umană. Așa cum despre eul nostru spunem că este cugetare, simțire, mișcare pentru că toate acestea pornesc din noi, dar pe de altă parte, spunem că nu este cugetare, nu este simțire, nu este mișcare pentru că el este mai presus de ele, așa și în cazul Ființei divine, uneori referim la ea toate numirile ce le dăm lucrărilor divine, alteori renunțăm la aceste numiri, socotind Ființa divină mai presus de orice numire.

Tot așa relația noastră cu Dumnezeu își găsește o analogie în relația persoanei umane cu altă persoană umană. În raporturile noastre cu persoanele umane putem avea cea mai strânsă comuniune cu ele, totuși nu le cunoaștem în ființa lor, ci în lucrările lor, fără însă ca lucrările lor să pună un zid între ele și noi. Ființa însă rămâne misterul etern al fiecărei existențe, focarul inepuizabil al tuturor manifestărilor ei. Eul fiecărui om rămâne transcendent chiar propriei persoane, căci după Sf. Scriptură numai Dumnezeu cercetează inimile și rărunchii fiecăruia (**Ieremia 17,9-10**).

Observație: Sub influența teologiei catolice, se afirmă în mod greșit, despre cunoașterea lui Dumnezeu de către om în această viață pământească, că ar fi indirectă, analogică și simbolică. Însă, aceste trăsături le regăsim doar pe treapta cunoașterii raționale sau catafatice a lui Dumnezeu, dar aceasta este depășită în Ortodoxie de cunoașterea apofatică, experimentală. **(obs.)**

Rezumat

1. Ființa lui Dumnezeu este absolut transcendentă înțelegerii omenești. Dumnezeu S-a descoperit oamenilor atât cât le este folositor pentru mântuire.

2. Cunoașterea lui Dumnezeu și a lucrărilor Lui este posibilă datorită bunăvoinței lui Dumnezeu spre aceasta și datorită naturii spirituale a omului prin care poate intra în comuniune cu Dumnezeu.

3. Fiind voită de Dumnezeu, deci călăuzită de harul divin, cunoașterea lui Dumnezeu este obiectivă și sigură. Cunoașterea lui Dumnezeu este nu doar posibilă, ci și poruncită de Dumnezeu, fiind o lucrare mântuitoare - **Ioan 17,3**. Adevărata

cunoaştere a lui Dumnezeu prin asceză şi iubire se identifică cu desăvârşirea morală a omului.

4. Cunoaşterea lui Dumnezeu din viaţa viitoare este superioară celei de acum - **I Corinteni 13,12**, dar niciodată nu putem cunoaşte pe Dumnezeu în Fiinţa Sa. Dumnezeu este cunoştibil numai după energiile divine, după Fiinţă rămâne absolut transcendent.

5. Numai Persoanele dumnezeieşti se cunosc desăvârşit Una pe Alta şi după Fiinţă.

6. Conform Sfintei Scripturi şi Sfinţilor Părinţi, Dumnezeu este cunoştibil, împărtăşibil prin energiile dumnezeieşti, adică prin har şi incognoscibil, neîmpărtăşibil, după Fiinţa Sa.

* * *

Aşadar, omul îl poate cunoaşte pe Dumnezeu în măsura în care El i Se descoperă prin energiile sau lucrările Sale, în calitate de: Creator, Proniator, Mântuitor şi Sfinţitor al lumii. Pentru cunoaşterea lui Dumnezeu şi a lucrărilor Sale divine care sunt nedespărţite de Fiinţa Sa, ne sunt deschise mai multe căi: pe de o parte, calea naturală prin Revelaţia naturală şi cea supranaturală prin Revelaţia supranaturală, iar pe de altă parte, există o cunoaştere catafatică sau raţională a lui Dumnezeu şi una apofatică prin experierea harului divin. În afară de acestea, mai este o cale de cunoaştere a lui Dumnezeu existenţială, din împrejurările concrete ale vieţii omului.

Cunoaşterea lui Dumnezeu pe cale naturală

(de revăzut Revelaţia naturală)

Potrivit învăţăturii patristice, există o cunoaştere naturală a lui Dumnezeu care porneşte de la creaţie către Creatorul ei. Pe această cale Îl cunoaştem pe Dumnezeu mai ales cu ajutorul raţiunii, în calitatea Sa de Cauză creatoare şi susţinătoare a lumii.

Zidirea întreagă, de la cele neînsufleţite, de la făpturile cele mai neînsemnate până la făpturile cele mai mari, mărturiseşte că există un Creator şi Proniator a toate. Acestea ne învaţă şi Sf. Scriptură: *„Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria"* – **Psalmi 18,1** şi *„Cele nevăzute ale lui Dumnezeu, veşnica Lui putere şi dumnezeire, se văd de la facerea lumii, înţelegându-se din făpturi"* – **Romani 1,20**.

Contemplând creaţia cu legile şi armonia ei, precum şi însăşi structura fiinţei umane, mintea creştinului postulează cu necesitate existenţa unui Creator atotperfect şi atotştiutor, susţinător a toate, mai presus de creaţie, dar prezent în ea. (a postula = a enunţa un adevăr fundamental care apare ca evident şi care nu are nevoie să fie demonstrat. Exemplu în matematică: două drepte paralele nu se

întâlnesc niciodată; o dreaptă este determinată de 2 puncte etc.). În acest sens, **Sf. Grigorie de Nazianz** spune că: *„Cel ce priveşte o chitară minunat întocmită şi bună în armonia şi orânduirea ei... n-ar putea să nu se gândească la creatorul chitarei, chiar dacă nu-l cunoaşte din vedere; aşa ne este evident şi nouă Cel ce le-a creat pe toate, le mişcă şi le conservă, chiar dacă nu-L cuprindem cu înţelegerea".*

La baza acestei cunoaşteri se află ordinea raţională sau raţionalitatea creaţiei care vădeşte înţelepciunea şi puterea Creatorului. În legătură cu aceasta, **pr. D. Stăniloae** afirmă: *„Cosmosul şi natura umană sunt imprimate de o raţionalitate, iar omul e dotat în plus cu o raţiune capabilă de cunoaşterea conştientă a raţionalităţii cosmosului şi a propriei sale naturi."*

Raţiunile unei făpturi arată principiul, sensul existenţei făpturii în virtutea legăturii sale cu Logosul divin, dar în acelaşi timp arată şi scopul pe care Dumnezeu îl are cu acea făptură şi implicit cu lumea întreagă, căci *„nimic din cele făcute nu este un scop în sine"* după **Sf. Maxim Mărturisitorul**, care leagă astfel toate de scopul final – îndumnezeirea creaţiei (θεώσις). Potrivit **Sf. Atanasie cel Mare** şi Sf. Maxim Mărturisitorul, universul este organizat într-un mod corespunzător capacităţii noastre de cunoaştere pentru că dispune de o raţionalitate care poate fi cunoscută de raţiunea omului, iar raţionalitatea cosmosului constituie dovada faptului că acesta este produsul unei Fiinţe raţionale Care vrea ca acesta să fie cunoscut de om prin raţiunea lui.

În cunoaşterea lui Dumnezeu pe cale naturală, un rol primordial îl are raţiunea omului. Astfel, dacă omul poate cunoaşte pe Dumnezeu din natură, aceasta se datorează puterilor sufleteşti cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om, mai ales raţiunii, precum şi dorinţei nestinse a omului de a se orienta spre Dumnezeu. Despre acest dor după divinitate, sădit în om de la creaţie, **pr. D. Stăniloae** spune: *„Noi aspirăm ca nişte înăbuşiţi după infinitate, după absolut. Noi vrem să iubim şi să fim iubiţi tot mai mult, tinzând spre o iubire absolută şi fără sfârşit. Iar aceasta n-o puteam afla decât în relaţia cu o Persoană absolută şi infinită... Mai bine zis, într-o comuniune de Persoane infinite în Fiinţă, în iubire, în frumuseţe."* Însă această năzuinţă a firii de a se îndrepta spre Dumnezeu nu lucrează independent de el. Cunoaşterea lui Dumnezeu prin Revelaţia naturală, ca şi creaţia însăşi, nu are caracter autonom, ci teonom pentru că este luminată şi călăuzită de harul divin. **Sf. Maxim Mărturisitorul** spune: *„Aşa cum ochiul nu poate să perceapă cele sensibile fără lumina soarelui, la fel mintea omenească nu ar primi vreo vedere duhovnicească fără lumina Duhului. Cea dintâi luminează simţul văzului prin fire spre perceperea corpurilor, cea de-a doua luminează mintea spre contemplare, pentru a înţelege cele mai presus de simţuri".* Astfel, chiar şi cunoaşterea naturală a lui Dumnezeu nu este total naturală pentru că se realizează tot cu ajutorul supranatural al lui Dumnezeu căci *„Duhul lui Dumnezeu nu lipseşte din nici o făptură"* spune **Sf. Maxim Mărturisitorul**. Astfel, din contemplarea celor văzute, prin cugetare şi prin aspiraţia, dorul după Dumnezeu sădit în om de la creaţie, cine Îl caută pe Dumnezeu, ajunge să-L cunoască pe El din natură. Credinţa aceasta, dobândită de om din Revelaţia naturală este însă nedesăvârşită, este numai o

credință naturală. Deci cunoașterea lui Dumnezeu pe cale naturală nu este completă, fiind neclară și nesigură. Din contemplarea naturii știm doar că există un Creator mai presus de toate, bun, înțelept, iubitor, dar altceva, de pildă, cum să intrăm în legătură cu El, ori ce avem noi de făcut în această viață, nu știm.

Rezumat

Există o cale naturală prin care Îl putem cunoaște pe Dumnezeu, deschisă tuturor și celor credincioși și necredincioșilor. Mântuitorul vorbește despre această cunoaștere în Predica de pe munte: *"Priviți la crinii țarinii... la păsările cerului..."* - **Matei 6,26; 28**. Despre această cunoaștere ne vorbește Sfânta Scriptură: **Psalmi 18,1**; **Romani 1,19-20**.

Contemplând creația cu legile și armonia ei, precum și însăși structura ființei umane, omul postulează existența unui Creator atotperfect și atotștiutor, susținător a toate.

Pe această cale Îl cunoaștem pe Dumnezeu (prin cugetare sau contemplație cu ajutorul rațiunii) în calitate de Creator atotbun, atotputernic și atotînțelept al întregii lumi. Prin aspirația sădită în om de la creație, cine Îl caută, Îl cunoaște pe Dumnezeu din natură. Credința dobândită astfel este o credință naturală nedesăvârșită care nu este totdeauna ferită de greșeli.

Personalități biblice sau sfinți care au ajuns la cunoașterea și adorarea lui Dumnezeu numai pe cale naturală: dreptul Melchisedec, sfânta Varvara.

Cunoașterea lui Dumnezeu pe cale supranaturală

(de revăzut Revelația supranaturală)

Prin Revelația naturală, dobândim o cunoaștere și o credință naturală în Dumnezeu care, însă, sunt nesigure și nedesăvârșite. De aceea Dumnezeu, pentru a-l feri pe om de erori, l-a învrednicit de o descoperire mai directă și mai sigură a Sa, prin Revelația supranaturală, adică prin cuvinte și fapte minunate, cuprinsă în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție. Astfel, prin această Revelație, cunoașterea naturală a lui Dumnezeu este întărită și completată. În mod supranatural, Dumnezeu S-a descoperit de la început protopărinților noștri în rai, cât timp comuniunea dintre ei și Dumnezeu nu a fost ruptă de păcat. Apoi, în cadrul poporului evreu: patriarhilor, lui Moise, drepților și proorocilor Vechiului Testament, iar la *„plinirea vremii"*, ni S-a descoperit în mod desăvârșit prin Fiul lui Dumnezeu întrupat conform **Evrei 1,1-2**.

Revelația supranaturală Îl face cunoscut omului pe Dumnezeu ca Ființă personală absolută, deosebit de natură, transcendent lumii după Ființa Sa (transcendent = care este dincolo de orice experiență posibilă, inaccesibil cunoașterii omenești, mai presus de orice realitate), și totuși prezent în lume prin lucrările Sale necreate.

Revelaţia supranaturală, întrucât cuprinde adevăruri supraraţionale, este primită de om prin credinţă, înţeleasă aici ca virtute teologică aprinsă în el de Duhul Sfânt în colaborare cu omul. Dar omul se foloseşte şi de raţiunea sa în cunoaşterea lui Dumnezeu pe cale supranaturală. Primind datele Revelaţiei supranaturale prin credinţă, pe temeiul autorităţii divine care a inspirat-o, omul dobândeşte o cunoaştere completă şi întru totul sigură despre Dumnezeu (spre deosebire de credinţa naturală care era supusă îndoielii, nesiguranţei), despre voia Lui privind viaţa şi mântuirea sa.

Mai departe, înaintând pe calea virtuţii, prin curăţirea de patimi şi păcate, omul ajunge, prin lucrarea Duhului Sfânt, şi la o trăire a celor dumnezeieşti, la o unire treptată cu Dumnezeu (prin conlucrare cu harul divin), iar aceasta este adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu – cunoaşterea în Duh, despre care Sf. Scriptură spune că este identică cu înaintarea în desăvârşire, identică cu îndumnezeirea omului.

Cele două căi de cunoaştere a lui Dumnezeu: naturală şi supranaturală sunt în strânsă legătură şi sunt complementare, nefiind despărţite una de alta, deşi cunoaşterea supranaturală este superioară celei naturale.

Rezumat

Pentru a-l feri pe om de rătăciri, Dumnezeu S-a descoperit oamenilor şi pe cale supranaturală. Avem astfel Revelaţia supranaturală cuprinsă în Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie.

Revelaţia supranaturală a început în Rai fiind îmbinată cu Revelaţia naturală. Apoi, după ce a fost întreruptă de om prin căderea în păcat, s-a continuat prin descoperirea făcută poporului evreu prin drepţii şi profeţii Vechiului Testament şi a culminat cu învăţătura desăvârşită adusă de Mântuitorul Hristos.

Revelaţia supranaturală cuprinde multe adevăruri supraraţionale, de aceea este primită de om prin credinţă.

Cunoaşterea supranaturală este superioară celei naturale, însă ele sunt complementare.

Cunoaşterea catafatică şi apofatică a lui Dumnezeu

1) În altă ordine de idei, există o cunoaştere raţională (intelectuală) sau catafatică a lui Dumnezeu, dobândită din Revelaţia naturală şi chiar din citirea Sf. Scripturi, şi altă cunoaştere apofatică sau supraraţională, negrăită a lui Dumnezeu, dobândită prin experierea celor cunoscute pe cale raţională (pentru că desăvârşirea nu se reduce la lucrarea minţii, ci cuprinde şi inima. *„Dă-mi inima ta, fiule!"* – **Pildele lui Solomon 23,26**). Această cunoaştere este superioară celei dintâi, dar se sprijină pe prima; este supraraţională, dobândită prin trăirea Cuvântului lui

Dumnezeu cuprins în Revelația supranaturală, prin înaintarea în urcușul duhovnicesc, care este totuna cu înaintarea spre Dumnezeu, spre vederea Lui și unirea cu El.

Cei doi termeni: catafatic și apofatic sunt utilizați în teologie în înțelesul de căi de cunoaștere a lui Dumnezeu, precum și în înțelesul de forme de exprimare a cunoașterii lui Dumnezeu dobândite pe aceste căi. Numirea de catafatic vine de la grecescul καταφατικός = afirmativ, iar apofatic de la αποφατικός = negativ.

2) Astfel, în teologia catafatică, afirmăm despre Dumnezeu că este viu, personal, că este spirit absolut, deținând toate perfecțiunile în sens absolut, că este atotbun, atotștiutor, atotputernic, că este iubire desăvârșită etc.

Însă, în cunoașterea rațională sau catafatică, credinciosul își dă seama că aceste însușiri ale lui Dumnezeu formulate pozitiv sunt altfel decât le înțelege mintea omenească prin analogie cu cele existente și create. Dumnezeu nu poate fi cunoscut în același chip în care sunt cunoscute realitățile din lumea creată, folosind ideile sau noțiunile de timp și spațiu așa cum le înțelegem noi, căci Dumnezeu le transcende pe toate, le depășește în chip absolut, fiind veșnic și nemărginit. Ceea ce se poate „cuprinde" din Dumnezeu este numai infinitatea, nesfârșirea Lui după **Sf. Maxim Mărturisitorul**. Iar infinitatea lui Dumnezeu și celelalte atribute ale Lui nu pot fi descrise în mod adecvat, complet prin cuvinte omenești, prin concepte intelectuale. De aceea, omul recurge la o corectare prin negarea conceptului respectiv, vrând astfel să cuprindă oceanul realității dumnezeiești.

3) Afirmând deci, ceea ce nu este Dumnezeu, se spune mai mult despre El, despre misterul divin inefabil, inexprimabil în grai omenesc, decât se spune în concepte și noțiuni afirmative. Astfel, pe de o parte, spunem că Dumnezeu este existență, viață, bunătate etc., ca Cel ce face prin lucrările Sale toate acestea; pe de altă parte, spunem despre Dumnezeu că nu este viață, nu este bunătate, nu este existență, nu ca Unul ce nu are acestea, ci ca Unul ce este izvorul acestora și mai presus de toate acestea. Aceste negații despre perfecțiunile lui Dumnezeu sunt mai adecvate, mai corespunzătoare cunoașterii lui Dumnezeu. Prin negații se încearcă o exprimare a profunzimii misterului dumnezeiesc, depășindu-se existențele create.

4) Însă, și negarea este tot o expresie intelectuală, căci negația se referă mereu la ceea ce s-a afirmat. Aceasta este *via negativa* – calea negativă, apofatică a teologiei occidentale. Teologia ortodoxă însă nu se oprește aici, la această cunoaștere a lui Dumnezeu prin negații, care este tot o cunoaștere rațională. La catolici, această cunoaștere prin negații este cunoașterea apofatică a lui Dumnezeu, ea fiind tot o cunoaștere rațională alături de cea afirmativă. În teologia răsăriteană, cunoașterea apofatică a lui Dumnezeu, este o experiență directă a prezenței și lucrării lui Dumnezeu în om. În Ortodoxie, se afirmă deci cunoașterea lui Dumnezeu prin puterea Duhului dumnezeiesc, care este o cunoaștere experimentală, suprarațională și negrăită, o cunoaștere care implică totodată cunoștința că Dumnezeu este necunoștibil. Căci Dumnezeu Se face cunoscut credincioșilor nu în Ființa Sa, Care rămâne nepătrunsă, ci în lucrările sau energiile Sale necreate și nedespărțite de Ființa divină. Numai prin acestea Se comunică și Se împărtășește

oamenilor. Aşadar, misterul Ființei dumnezeieşti depăşeşte, transcende atât catafatismul cât şi apofatismul. Dumnezeu rămânând în Sine incognoscibil, de necunoscut, de necuprins cu mintea, de neajuns prin puterile umane. În acest sens, **<u>Sf. Dionisie Areopagitul</u>** numeşte pe Dumnezeu *„întuneric”* ca fiind total necunoscut. Dar tot el afirmă că lui Dumnezeu nu I se potriveşte nici termenul de întuneric, căci El e dincolo de întuneric şi de lumină, fiind mai presus de ele; Dumnezeu, afirmă **<u>Sf. Dionisie</u>**, este *„întunericul supraluminos”*. Astfel Sf. Părinți dau, pe de o parte, lui Dumnezeu o mulțime de numiri şi Îi spun: *„Cel cu multe nume”*, iar pe de altă parte, declară că nu I se potriveşte nici un nume şi Îi spun: *„Cel fără de nume”*. Numirile se referă la lucrările Lui, iar după Ființă, este nenumit.

Catolicismul accentuează mai mult catafatismul, adică cunoaşterea rațională a lui Dumnezeu prin afirmații, prin analogie cu lucrurile create. La catolici, apofatismul se rezumă la *via negativa*, adică la negarea perfecțiunilor lui Dumnezeu enunțate de teologia catafatică, fără să se ajungă la o cunoaştere experimentală a lui Dumnezeu prin energiile divine. Aceasta pentru faptul că ei combat învățătura ortodoxă despre energiile divine necreate, promovând concepția greşită despre *gratia creata*.

Teologia ortodoxă însă înțelege apofatismul ca o cale superioară a cunoaşterii lui Dumnezeu prin experiența mistică, adică prin împărtăşirea de Dumnezeire, de harul divin, prin credință şi trăirea Cuvântului lui Dumnezeu. E drept că teologia apofatică ortodoxă recurge şi ea în exprimare la termenii teologiei negative intelectuale (sau raționale), însă, în ea însăşi, este deosebită de aceasta. În continuare, ne vom referi la cunoaşterea apofatică a lui Dumnezeu, adică cea experimentală, dobândită prin trăire.

<u>Rezumat</u>

1. Cunoaşterea lui Dumnezeu mai poate fi rațională ori catafatică şi suprarațională sau apofatică dobândită prin trăirea celor cunoscute prin rațiune.

2. În teologia catafatică exprimăm în mod pozitiv însuşirile lui Dumnezeu. Înțelegând, însă, că Dumnezeu, deşi deține toate perfecțiunile în sens absolut, le transcende pe toate, se recurge la o negare a conceptelor afirmative.

3. Astfel, pe de o parte, afirmăm că Dumnezeu este viață, bunătate etc., iar pe de altă parte, spunem că Dumnezeu nu este viață, nu este bunătate, nu ca Unul ce nu are toate acestea, ci ca Unul ce este mai presus de toate şi Izvorul acestora.

4. La această cunoaştere a lui Dumnezeu prin negații se rezumă teologia apofatică occidentală. Teologia apofatică ortodoxă înseamnă o cunoaştere mai înaltă a lui Dumnezeu, o cunoaştere experimentală, dobândită prin trăire şi prin puterea Duhului Sfânt.

Cunoaşterea experimentală a lui Dumnezeu

1) Aceasta este socotită cea mai înaltă cunoaştere a lui Dumnezeu pentru că este experienţă directă şi vie, întâlnire personală cu Dumnezeul cel viu. Această experienţă nu este accesibilă oricărui credincios, ci este o cunoaştere excepţională, rezervată celor desăvârşiţi, sfinţilor. Experierea, trăirea lucrărilor dumnezeieşti are loc numai pe o treaptă superioară de viaţă curăţită şi înduhovnicită, iar în viaţa pământească, în mod nedeplin. O trăire deplină şi continuă în slava dumnezeiască are loc numai în viaţa viitoare.

2) Cele două căi de cunoaştere a lui Dumnezeu, catafatică şi apofatică, nu se contrazic, nu se exclud, ci se completează reciproc. Astfel, cel ce are o cunoaştere raţională a lui Dumnezeu şi-o completează cu cea apofatică. De fapt, cunoaşterea apofatică a lui Dumnezeu este cerută de însăşi cunoaşterea raţională sau catafatică. Căci, de pildă, atributele lui Dumnezeu, deduse cu ajutorul cunoaşterii catafatice, nu pot rămâne în mintea noastră numai ca gândite, ci ele trebuie să fie întrucâtva trăite direct. În cunoaşterea apofatică *„infinitatea şi atotputernicia sau iubirea lui Dumnezeu nu sunt numai noţiuni intelectuale, ci o experienţă directă. În actul cunoaşterii apofatice, subiectul uman trăieşte, în mod real, un fel de scufundare în infinitatea lui Dumnezeu, în atotputernicia Lui, în iubirea Lui. Prin cunoaşterea apofatică, subiectul uman nu ştie numai că Dumnezeu este infinit, atotputernic etc., ci şi experiază aceasta"* – **Pr. D. Stăniloae**.

Pe de altă parte, cunoaşterea experimentală, apofatică a lui Dumnezeu nu exclude cunoaşterea catafatică, ca fiind nefolositoare, căci o completează pe aceasta. Credinciosul nu poate ajunge direct la cunoaşterea superioară a lui Dumnezeu prin experienţă mistică, ci trece întâi prin cunoaşterea catafatică, raţională (cum să trăieşti, să împlineşti voia lui Dumnezeu dacă nu o ştii mai întâi?). Cunoaşterea apofatică este o adâncire, o trăire a cunoaşterii catafatice. **Pr. D. Stăniloae**: *„Totuşi nu se poate renunţa nici la cunoaşterea raţională. Chiar dacă ceea ce se spune despre Dumnezeu nu este cu totul adecvat, ea nu spune ceva contrar lui Dumnezeu. Ceea ce spune ea trebuie să fie numai adâncit prin cunoaşterea apofatică."* Apoi, cel ce are o experienţă apofatică înaltă, când se exprimă, recurge la termenii teologiei catafatice (raţionale), sub ambele ei aspecte; raţional-afirmativ şi raţional-negativ. **Pr. D. Stăniloae** scrie: *„De altfel, chiar cunoaşterea apofatică, atunci când vrea cât de cât să se tălmăcească pe sine, trebuie să recurgă la termenii cunoaşterii intelectuale, umplându-i însă mereu cu un înţeles mai adânc decât îl pot reda noţiunile intelectuale"*.

Când Apostolul Pavel spune: *„Cele ce ochiul n-a văzut, urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, acelea le-a descoperit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El"*- **I Corinteni 2,9**, el exprimă, prin termenii cunoaşterii catafatice, atât cât este cu putinţă, experienţa apofatică a întâlnirii personale cu Dumnezeu.

3) Însă cunoaşterea apofatică a lui Dumnezeu este superioară celei raţionale. În cunoaşterea apofatică directă, tainică a lui Dumnezeu, subiectul uman

trăieşte prezenţa lui Dumnezeu ca Persoană într-un mod profund şi mai accentuat decât în cunoaşterea raţională, în care taina Persoanei Lui nu i se dezvăluie atât de pregnant. Trebuie însă reţinut că cunoaşterea lui Dumnezeu ca Persoană ne-o mijloceşte, în amândouă aceste cunoaşteri, ca un fapt sigur, numai Revelaţia supranaturală. Deci nu trebuie să deosebim cunoaşterea apofatică de cea raţională prin faptul că cea dintâi ar fi o cunoaştere supranaturală revelată, iar a doua o cunoaştere pur naturală. Amândouă au la bază Revelaţia supranaturală, când este o cunoaştere a lui Dumnezeu ca Persoană.

4) Cunoaşterea experimentală a lui Dumnezeu este, deci, dobândită prin trăire. Ea este prilejuită credinciosului de Revelaţia naturală, adică de contemplarea firii înconjurătoare, dar mai ales de Cuvântul lui Dumnezeu cuprins în Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie, de trăirea şi aplicarea acestui cuvânt în Biserică, în Sf. Taine. Cuvântul Sf. Scripturi este mereu actual în Biserică, prin Sf. Taine, în care Hristos Se uneşte cu fiecare credincios prin Botez, Mirungere, Pocăinţă, Euharistie, care implică din partea noastră devotament, iubire către Dumnezeu, împlinirea poruncilor Lui. Fiind astfel unit cu noi în Trupul Său tainic care este Biserica, al cărei Cap este, Hristos ne mântuieşte, ne sfinţeşte, urcând împreună cu noi pe treptele desăvârşirii.

Deci, pe Dumnezeu Îl putem cunoaşte din Revelaţia naturală, din considerarea raţională a creaţiei, care este un rezultat al energiilor divine, dar mai ales prin trăirea, experierea prin credinţă a energiilor divine, a harului divin. Prin energiile divine, prin harul Său, Dumnezeu ni Se comunică, ni Se împărtăşeşte, unindu-Se real cu noi.

5) Desigur, nu de la început şi nu orice credincios poate avea experienţa tainică a lucrării lui Dumnezeu, ci numai cei ce se ridică la o viaţă duhovnicească mai înaltă. Din acest punct de vedere, există un progres în cunoaşterea lui Dumnezeu, care atârnă de progresul în viaţa spirituală. Cunoaşterea apofatică este o cunoaştere prin iubire, iar progresul în iubire este progresul în cunoaştere. Înaintând pe calea unirii cu Dumnezeu prin trăire, înaintăm şi pe calea cunoaşterii lui Dumnezeu. Iar cel ce conduce pe om la acestea este Duhul Sfânt. Dar şi din partea omului se cer mult efort personal, asceză, rugăciune, practicarea virtuţilor, toate fiind încununate de iubire.

6) Deci, potrivit învăţăturii ortodoxe, calea spre cunoaşterea adevărată a lui Dumnezeu, prin experienţa mistică a lucrărilor divine, trece prin mai multe trepte:

1. curăţirea de patimi şi dobândirea virtuţilor
2. dobândirea iubirii ca virtute culminantă
3. cunoaşterea în Duh care izvorăşte din iubire. Aceasta este experiată de sfinţii răsăriteni ca lumină. Vederea lui Dumnezeu înseamnă vederea luminii slavei dumnezeieşti, pentru că *„Dumnezeu este lumină"* – **I Ioan 1,5**, aşa cum a fost văzută de Sf. Apostoli pe Tabor, după cum afirmă şi sfinţii răsăriteni, mai ales în tradiţia isihastă. **Sf. Simeon Noul Teolog** vorbeşte mai mult despre vederea lui Dumnezeu ca lumină ce străluceşte din toate:

„ Ea străluceşte cum a strălucit Dumnezeul meu în învierea Sa,

Mai presus de razele soarelui pe care îl vedem;
Şi astfel, stând lângă Cel ce i-a slăvit pe ei
Oamenii rămân buimăciţi de prisosinţa slavei
Şi de creşterea neîncetată a strălucirii dumnezeieşti.
Înaintarea în ea nu se va sfârşi în vecii vecilor,
Căci oprirea creşterii în acest sfârşit fără sfârşit
Nu ar fi decât cuprinderea Celui necuprins.
În acest caz Cel de care nu ne putem sătura ne-ar sătura.

*

Şi harul Tău va lumina ca soarele, Dumnezeul meu...

*

Şi vei lumina, Tu, soare neapropiat în mijlocul sfinţilor,
Şi toţi vor fi luminaţi după măsura
Credinţei, a faptuirii, a nădejdii şi a iubirii,
A curăţirii şi luminii, ce vin din Duhul Tău.

*

Nicio minte nu poate înţelege varietatea slavei Tale
Şi frumuseţea frumuseţii Tale."

(Din Imnele **Sf. Simeon**, după pr. D. Stăniloae, T.D.O., vol. I, pg. 138-139)

Deci cunoaşterea în Duh a lui Dumnezeu apare numai unde este dragostea. În Răsărit *„gnoza şi iubirea nu fac decât una"* – **Vladimir Lossky**. Cea mai înaltă cunoaştere a lui Dumnezeu este, deci, prin iubire, ca virtute teologică dobândită de om prin harul Sf. Duh, izvorâtă din credinţa adevărată. Iubirea este coroana virtuţilor – **I Corinteni 13,13**: *„Şi acum rămân acestea trei: credinţa, nădejdea şi dragostea. Iar mai mare dintre acestea este dragostea"* şi *„Dumnezeu este iubire"* – **I Ioan 4,8**, prin aceasta înţelegându-se atât iubirea intratrinitară, cât şi iubirea revărsată către întreaga creaţie, mai ales către om. Din iubire pentru noi, Dumnezeu Se pogoară spre noi, dorind să Se unească cu noi şi chemându-ne şi pe noi să ne înălţăm spre El tot prin iubire, pentru că *„iubirea este de la Dumnezeu şi oricine iubeşte este născut din Dumnezeu şi-L cunoaşte pe Dumnezeu. Cel ce nu iubeşte, nu-L cunoaşte pe Dumnezeu"* – **I Ioan 4,7-8** şi mai departe spune: *„Dumnezeu este iubire şi cel ce rămâne în iubire, rămâne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămâne întru el"* – **I Ioan 4,16**.

Pe toată calea urcuşului spre vederea, spre cunoaşterea lui Dumnezeu, care este de fapt calea spre desăvârşire, spre sfinţenie şi spre unire cu Dumnezeu prin iubire, principiul dinamizator este Duhul Sfânt. Dar faptul că sunt cerute şi virtuţile cu toată osteneala pe care o implică, arată că este necesară şi colaborarea omului şi, deci, depinde şi de om, nu numai de Duhul Sfânt Dumnezeu, înţelegerea tainelor divine. (Harul este dăruit tuturor, dar nu toţi ajung la sfinţenie şi chiar nu se mântuiesc toţi. De ce? E vorba de predestinaţie? Nicidecum. Ci tocmai din cauza necolaborării omului cu harul, din lipsa aportului personal).

Rezumat

1. Cunoaşterea apofatică, experimentală a lui Dumnezeu este o cunoaştere dobândită de cei credincioşi pe măsură ce înaintează pe treptele desăvârşirii.

2. Cele două cunoaşteri nu se împotrivesc una alteia, ci se completează reciproc. Cunoaşterea experimentală se sprijină pe cunoaşterea catafatică, este o adâncire, o aplicare a cunoaşterii catafatice.De asemenea, cel ce are o cunoştinţă înaltă despre Dumnezeu, pentru a se exprima, foloseşte tot termenii teologiei catafatice, deşi nu poate exprima deplin experienţa mistică trăită. (Părintele Cleopa, vrând să descrie o stare de extaz, spunea că lacrimile îi curgeau râu şi în acele momente simţea că *„Iisus îi înghite inima şi inima înghite pe Iisus"*). Apostolul Pavel descrie experienţa apofatică a umplerii sufletului de har astfel: *"Cele cu ochiul n-a văzut..."* – **I Corinteni 2,9**. Stările de extaz sunt o arvună a fericirii veşnice, o prelungire a bunătăţilor veşnice, care nu pot fi descrise în cuvinte omeneşti.

3. Atât în cunoaşterea catafatică, cât şi în cea apofatică, Revelaţia supranaturală are un rol foarte important, în cunoaşterea lui Dumnezeu ca Persoană. Dar cea apofatică este superioară cunoaşterii raţionale.

4. Cunoaşterea apofatică se sprijină şi pe Revelaţia naturală, dar mai ales pe cea supranaturală, pe trăirea învăţăturilor dumnezeieşti cuprinse în Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie. Aceasta o poate face credinciosul mai ales în Biserică, prin Sf. Taine, prin care urcă împreună cu Hristos treptele desăvârşirii. (Pr. Arsenie Papacioc în închisoare îl vede pe Hristos într-un chip identic cu al lui, suferind alături de el). Astfel, *„Hristos suferă împreună cu fiecare om care suferă, până la sfârşitul veacurilor"* după **Sf. Maxim Mărturisitorul**, de unde rezultă că Hristos e în agonie până la sfârşitul veacurilor.

5. Progresul în cunoaşterea lui Dumnezeu este de fapt progresul în desăvârşirea morală, adică în iubire. Cel ce îl întăreşte şi îl călăuzeşte pe om în această lucrare este Duhul Sfânt.

Potrivit **Ioan 15,5**, lucrarea Sf. Duh este nevăzută, dar simţită intens de sufletul credinciosului. Cuviosul Paisie Aghioritul numeşte faptele noastre bune zerouri. Ca să capete valoare, trebuie ca Dumnezeu să adauge unitatea înaintea lor (*„De n-ar zidi Domnul cetatea, în zadar ne-am osteni"* – **Psalmi 126,1**). Este, însă, nevoie şi de aportul nostru personal, adică de asceză, rugăciune, practicarea virtuţilor, mai ales a iubirii.

6. Cunoaşterea experimentală a lui Dumnezeu trece prin trei trepte. Cea mai înaltă cunoaştere a lui Dumnezeu este cea prin iubire ca virtute teologică dobândită şi cultivată în suflet prin harul Sf. Duh.

Lectură: despre importanţa dragostei creştine – **I Corinteni, cap.13**.

Acțiune și contemplație în cunoașterea lui Dumnezeu

Potrivit învățăturii Sf. Părinți, înălțarea omului spre Dumnezeu prin cunoaștere urcă prin treptele amintite, dar se realizează deodată pe două planuri distincte, dar strâns legate între ele: cel al acțiunii - πρᾶξις - și cel al contemplației - θεωρία - sau altfel spus: al lucrării practice, adică al împlinirii poruncilor, și al rugăciunii. Amândouă sunt de nedespărțit în cunoașterea creștină pentru că de fapt, și rugăciunea sau contemplația este inclusă în împlinirea poruncilor (în porunca iubirii și nu numai: *„Rugați-vă neîncetat"* – **I Tesaloniceni 5,17**, iar după Sf. Părinți rugăciunea este faptă bună și orice faptă bună este numită în înțeles mai larg rugăciune).

După **Sf. Maxim Mărturisitorul** contemplarea fără lucrare, teoria care nu este sprijinită pe practică, nu se deosebește cu nimic de închipuire, de fantezia fără subzistență reală, potrivit cuvintelor Sf. Scripturi: *„Nu tot cel ce-Mi zice Mie Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce împlinește voia Tatălui Meu"* – **Matei 7,21**. Ne înșelăm deseori încercând să studiem teologia fără să experiem latura ei practică. Căci Dumnezeu nu dăruiește darul Duhului Sfânt pentru cunoașterea cuvântului Său, a adevărului dumnezeiesc, aceluia care nu vrea să asculte de Cuvântul Său și să-l împlinească. Deci nu există cunoaștere adevărată a lui Dumnezeu fără împlinirea poruncilor, fără curățirea sufletului de păcat. Această idee este exprimată des în scrierile Sf. Părinți.

„Tot așa, și lucrarea, dacă nu este însuflețită de teorie, este stearpă și înțepenită ca o statuie" spune **Sf. Maxim Mărturisitorul**. Aici el se referă la aceeași idee întâlnită și la Sf. Serafim de Sarov și promovată de întreaga teologie ortodoxă, și anume că orice faptă bună, orice lucrare trebuie să aibă ca scop dobândirea Duhului Sfânt, adică unirea omului cu Dumnezeu, mântuirea sa. Orice faptă bună, ca să fie mântuitoare, trebuie să izvorască din credință și iubire către Dumnezeu și să aibă ca scop împlinirea voii Lui. Orice lucru bun trebuie împlinit cu scopul de a plăcea lui Dumnezeu, spre slava lui Dumnezeu după cuvântul Sf. Scripturi: *„toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți"* – **I Corinteni 10,31**. Toată fapta bună trebuie săvârșită în numele lui Iisus Hristos, din dragoste pentru Dumnezeu, altfel nu are valoare pentru mântuire, dacă este împlinită din alt motiv și este îndreptată spre alt scop (de exemplu: dacă pornește din dragoste firească a părinților pentru copii – **Matei 5,46** – sau este împlinită spre a plăcea oamenilor: postul pentru sănătate, pentru siluetă sau pentru slava deșartă).

În acest sens, **Sf. Serafim de Sarov** spune: *„Cât despre posturi, privegheri, rugăciuni, milostenii și celelalte fapte bune săvârșite în numele lui Hristos, ele sunt mijloace în vederea dobândirii Sf. Duh. Băgați de seamă: numai faptele bune săvârșite în numele lui Hristos ne aduc roadele Sf. Duh! Alte fapte, dacă nu sunt săvârșite în numele lui Hristos, deși sunt bune, nu vor putea să ne aducă răsplată în viața veacului viitor, nici să ne dea harul lui Dumnezeu în viața*

de acum. De aceea, Domnul Iisus Hristos a spus: Cel ce nu adună cu Mine, risipește" – **Matei 12,30**. Cu alte cuvinte, binele autonom nu trebuie să existe pentru creștin (ci doar fapta bună izvorâtă din credință și iubire adevărată pentru Dumnezeu, din dorința de a împlini voia Lui); o faptă este bună în măsura în care slujește unirii cu Dumnezeu; în măsura în care ne ajută să dobândim harul. Virtuțile nu sunt scopul, ci mijlocul sau mai degrabă semnele, manifestările dinafară ale vieții creștine, singurul scop fiind dobândirea harului.

Astfel, împlinirea poruncilor lui Dumnezeu, izvorâtă din iubire față de El, ne conduce în mod sigur, prin harul Duhului Sfânt, la unirea cu Dumnezeu, și deci, la adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, după cuvântul Sf. Scripturi: *„Dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvântul Meu, și Tatăl Meu îl va iubi, și vom veni la el și locaș la el vom face"* – **Ioan 14,23**.

Rezumat

Cunoașterea lui Dumnezeu se realizează simultan pe două planuri distincte, dar legate între ele:

- cel al acțiunii - πράξις - al lucrării practice sau al împlinirii poruncilor.
- al contemplației - θεωρία - al rugăciunii.

Ele sunt strâns unite căci potrivit Sf. Părinți, de fapt, rugăciunea este totodată și faptă bună, iar orice faptă bună poate fi socotită și rugăciune.

Teoria fără lucrare nu conduce la mântuire conform **Matei 7,21**, după cum nici teologia fără practică nu conduce la cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu.

Pe de altă parte, faptele bune, dacă nu izvorăsc din credință și din iubire de Dumnezeu, nu sunt mântuitoare: **I Corinteni 10,31**.

Caracterul cunoașterii apofatice a lui Dumnezeu
(facultativ)

Cunoașterea în Duh este mai presus de cunoașterea omenească; ea este un dar al Sf. Duh oferit celor ce se fac vrednici de el, prin curățirea de patimi. Nicio noțiune, niciun cuvânt omenesc nu o poate exprima complet. De aceea, este numită de Sf. Părinți și necunoaștere, având caracter apofatic, în sensul depășirii oricărei cunoașteri. Cunoașterea mistică a lui Dumnezeu este cuprinsă deci în cunoașterea apofatică a lui Dumnezeu, fiind treapta ei cea mai înaltă.

Dar, deși experiența aceasta are loc la o înălțime mai presus de rațiune, Ortodoxia nu disprețuiește nici rațiunea în cunoașterea lui Dumnezeu. Rațiunea, în primul rând, are un rol pregătitor pentru vederile cele mai înalte, pentru că prin rațiune, omul luptă împotriva patimilor pentru dobândirea virtuților. Sf. Părinți afirmă că virtutea este rațională, că a deveni virtuos înseamnă a deveni rațional. Iar,

în al doilea rând, rațiunea ajută la exprimarea experienței spirituale, care nu este irațională, ci suprarațională.

Prin urmare, există două apofatisme: apofatismul a ceea ce se experiază, dar nu se poate defini prin concepte raționale și apofatismul a ceea ce nu se poate nici experia. Acestea sunt simultane. Dar ceea ce se experiază are și un caracter inteligibil (care poate fi înțeles și exprimat cu ajutorul gândirii logice, al cuvintelor) întrucât se exprimă o parte din experiența mistică în termeni intelectuali afirmativi și negativi. Dar inteligibilitatea aceasta este mereu insuficientă pentru că Ființa divină rămâne dincolo de orice experiență sau trăire, inaccesibilă oricărei cunoașteri posibile. Astfel, în actul cunoașterii apofatice, dincolo de bogăția mereu nouă pe care o sesizăm, înțelegem că există un izvor al acesteia, care nu intră în raza experienței noastre.

Deci, potrivit învățăturii ortodoxe, Dumnezeu este într-o privință cunoștibil, împărtășibil, iar în altă privință, necunoștibil, neîmpărtășibil. Este cunoștibil după energiile Sale, prin care a creat, proniază și mântuiește lumea și este necunoștibil și cu totul transcendent omului și întregii creații, după Ființa Sa. Apostolul Pavel arată că cunoașterea de acum este inferioară celei din viața viitoare, când vom cunoaște față către față – **I Corinteni 13,12**. Există însă un progres necontenit în viața aceasta, cât și în cea viitoare, în cunoașterea prin experiență a lui Dumnezeu, fără însă ca omul să poată ajunge vreodată la vederea Ființei, esenței divine. Această idee este subliniată foarte des de Sf. Părinți.

Astfel, **Sf. Vasile cel Mare** scrie: *„Firea dumnezeiască în toate numirile cugetate rămâne după ceea ce este, neindicată, conform învățăturii noastre. Căci binefăcător și judecător și bun și drept și câte de acestea am cunoscut, am învățat că sunt deosebiri ale lucrărilor. Iar firea Celui ce lucrează (Ființa divină) nu o putem cunoaște mai mult decât din înțelegerea lucrărilor"* și tot el: *„Dimpotrivă, se constată că Ființa însăși nu poate fi cunoscută nimănui decât numai Celui Unuia Născut și Duhului Sfânt, dar înțelegând din lucrările lui Dumnezeu care vin la noi și prin făpturi, pe Făcător, primim cunoștința bunătății și înțelepciunii Lui"*. Aceeași idee o precizează și **Iosif Vrienie**: *„Și noi din lucrări zicem că cunoaștem pe Dumnezeu, iar de Ființa Lui a ne apropia nu ne făgăduim. Lucrările Lui se pogoară la noi, iar Ființa Lui rămâne neapropiată"*.

Însă faptul că nu putem pătrunde niciodată esența dumnezeirii, nu înseamnă că am cunoaște prea puțin despre Dumnezeu. Dimpotrivă, putem cunoaște mult dacă însă ne străduim să înaintăm pe calea cunoașterii lui Dumnezeu oferită nouă prin Revelația naturală și supranaturală, și dacă ne silim să o transpunem în viață. Biserica Ortodoxă ne învață tot ceea ce ne este necesar pentru mântuire (Extras din studiile teologice despre cunoașterea lui Dumnezeu, vezi bibliografie.)-**fac.**

Lectură: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, cap. *Cunoașterea supranaturală a lui Dumnezeu*, pg.90-91.

Cunoaşterea lui Dumnezeu din împrejurările concrete ale vieţii

1) *„Cunoaşterea prin afirmaţii şi negaţii a lui Dumnezeu este mai mult o cunoaştere intelectuală, iar în cunoaşterea apofatică, prin smerenie şi experienţă duhovnicească, fac progrese oamenii îmbunătăţiţi, dar toţi credincioşii Îl cunosc pe Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieţii lor"* – **Pr. D. Stăniloae**.

Aceasta este o cunoaştere existenţială a lui Dumnezeu (care consideră existenţa umană din punct de vedere al trăirii afective a subiectului uman), din raporturile Lui directe cu noi. Dacă suntem atenţi la cursul propriei noastre vieţi, ne dăm seama de permanenta purtare de grijă a lui Dumnezeu faţă de noi, manifestată atât prin necazurile, suferinţele, bolile trimise, cât şi prin ajutorul, puterea ce ni le dă ca să depăşim orice încercare. De asemenea, Îl cunoaştem pe Dumnezeu şi din bucuriile, binefacerile pe care ni le dăruieşte şi care trebuie să ne stimuleze spre recunoştinţă, iubire şi împlinirea voii Lui. Referindu-se la această cunoaştere, **Pr. D. Stăniloae** spune: *„Este o cunoaştere care ajută la conducerea fiecărui om pe un drum propriu de desăvârşire. Este o cunoaştere palpitantă, apăsătoare, dureroasă, bucuroasă, care trezeşte în fiinţa noastră responsabilitatea şi încălzeşte rugăciunea şi care o face să se strângă mai mult lângă Dumnezeu"*. Acest mod concret de cunoaştere a lui Dumnezeu prin înţelegerea călăuzirii directe a vieţii noastre de către Dumnezeu este numit de **Sf. Maxim Mărturisitorul**: *„conducere prin judecată"*. Din călăuzirea, purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru noi, cunoaştem: bunătatea, dreptatea, puterea, iubirea, înţelepciunea, răbdarea lui Dumnezeu, grija Lui specială pentru fiecare dintre noi.

2) Mai ales suferinţa ne apropie de Dumnezeu. Suferinţa este modul cel mai sensibil, mai puternic, mai convingător al vorbirii lui Dumnezeu către om. De aceea se şi spune că *„suferinţa este şcoala lui Dumnezeu sau şcoala sfinţeniei"*. Suferinţele, ispitele ne ajută să ne apropiem de Dumnezeu şi să-L cunoaştem mai bine. Sf. Scriptură fericeşte pe cel ce rabdă ispita - **Iacov 1,12**, căci prin răbdarea ispitelor ne dovedim şi ne întărim credinţa şi iubirea de Dumnezeu şi de aproapele şi ne câştigăm mântuirea. Necazurile şi ispitele ne fac să ne recunoaştem neputinţa şi să ne smerim (deseori mândria e cauza ispitei şi a suferinţei) potrivit îndemnului Sf. Scripturi: **Galateni 6,3** şi **I Corinteni 4,7**, şi să cerem ajutorul lui Dumnezeu.

Fiecare om Îl cunoaşte pe Dumnezeu din necazurile trecătoare sau mai îndelungate, din bolile proprii sau ale celor apropiaţi (de altfel, boala trupului este medicament pentru suflet după Sf. Părinţi şi *„Fericirea veşnică este ascunsă în suferinţa trecătoare"* – spune **Sf. Macarie cel Mare**) ca urmare a relelor săvârşite, din mustrările conştiinţei pentru păcate. Omul Îl mai cunoaşte pe Dumnezeu şi din ajutorul primit de la El pentru a birui necazurile vieţii. Toate împrejurările acestea produc o sensibilizare a fiinţei noastre pentru viaţa duhovnicească şi o cunoaştere vie a lui Dumnezeu. Toate acestea ne determină să căutăm sensul lor şi al vieţii, fac sufletul mai sensibil pentru prezenţa lui Dumnezeu şi ne încălzesc rugăciunea

noastră către El. Experienţele dificile ale vieţii, *„care se înfig ca nişte cuie în fiinţa noastră, ne împing la rugăciune mai simţită"* – **Păr. Dumitru Stăniloae**. Iar **Sf. Ioan Gură de Aur** spune: *„Când vreo împrejurare de aici de jos îl strâmtorează şi îl apasă puternic, cugetul omului înalţă rugăciuni curate şi fierbinţi către cer, după cuvântul proorocului: <<Întru necazul meu către Domnul am strigat şi m-a auzit>>"* – **Psalmi 119,1**.

Însă din necazurile trimise Îl cunoaştem pe Dumnezeu numai dacă le primim cu mulţumire, fară cârtire şi dacă vedem că la baza lor stau păcatele, greşelile noastre, mai ales egoismul, lipsa de iubire faţă de semeni. Atunci când folosim darurile lui Dumnezeu numai în interesul nostru egoist, Dumnezeu ni le ia înapoi: *„Căci Dumnezeu vrea să ne facă şi pe noi dăruitori ai darurilor Sale, ca să creştem în iubirea faţă de alţii făcând aceasta"* – **Păr. Dumitru Stăniloae** (potrivit cuvântului Sfintei Scripturi: Mai fericit este a da decât a lua; vezi şi *Dăruind vei dobândi* de N. Steinhardt). Sau cauza încercărilor mai poate fi şi încrederea prea mare în noi înşine prin care uităm că tot darul, toate bunătăţile le avem de la Dumnezeu.

Dar şi bucuriile vieţii ne pot sensibiliza pentru viaţa religioasă.

3. Cunoscând el însuşi suferinţa, omul devine mai sensibil la necazurile semenilor săi. Întinzându-le acestora o mână de ajutor, de fapt, o oferă chiar lui Hristos.

Îl mai cunoaştem pe Dumnezeu deci şi din solicitările semenilor noştri. În fiecare creştin este sălăşluit Hristos de la Botez. Mai ales Hristos este ascuns în cei săraci, în suferinţă şi ne solicită mereu prin ei ajutorul nostru: *„Căci flămând am fost şi Mi-aţi dat să mănânc, însetat am fost şi Mi-aţi dat să beau, străin am fost şi M-aţi primit, gol am fost şi M-aţi îmbrăcat, în temniţă şi aţi venit la Mine"* – **Matei 25,35-36**. Împlinirea acestor fapte de ajutorare constituie criteriul după care se va desfăşura Judecata universală: *„Adevărat zic vouă: întrucât aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai Mei mai mici, Mie Mi-aţi făcut"* – **Matei 25,40**.

Exemple de cădere din mândrie: Irod, Ap. Petru, împăraţii romani care se autodivinizau; în istorisirea din Pateric despre pustnicul care se lăuda înaintea tâlharului spunând: *„Fiecare binele pofteşte"*; în istorisirea despre cei doi fraţi:egumenul şi pustnicul care sare peste grămada de aur.

Exemple de mântuire prin răbdare: Iov, sfinţii mucenici şi cuvioşi;

Exemple de întoarcere la credinţă prin necazuri: regele Manase;

Exemple de sfinţi recunoscători lui Dumnezeu pentru binefacerile primite: Sf: Constantin cel Mare, Ştefan cel Mare; Zaheu.

Lectură: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, cap. *Dinamismul cunoaşterii lui Dumnezeu*, pg. 94-95 şi pg. 116.

Rezumat

1. Toţi credincioşii Îl pot cunoaşte pe Dumnezeu din examinarea cursului propriei lor vieţi. Îl putem cunoaşte pe Dumnezeu atât din necazurile trimise nouă şi

totodată din puterea ce ne-o dă ca să le răbdăm, cât și din bucuriile dăruite de Dumnezeu pentru a ne stimula în iubire și în împlinirea voii Lui.

2. Mai ales suferințele și ispitele ne ajută să Îl cunoaștem pe Dumnezeu pentru că ne apropie de El. Sf. Scriptură fericește pe cei ce rabdă ispitele – **Iacov 1,12**. Răbdând ispitele ne dovedim și ne întărim în credință și în dragostea de Dumnezeu și de aproapele (astfel s-au legat prietenii strânse în război, în închisori, în seminar). Încercările ne ajută să ne recunoaștem neputința și să ne smerim potrivit îndemnului Ap. Pavel: **Galateni 6,3; I Corinteni 4,7**. Împăratul David se spune că ar fi căzut în cele două mari fărădelegi pentru că s-a înălțat în mintea sa, zicând în psalmi: *„Eu am zis întru îndestularea mea: nu mă voi clătina în veac"* – **Psalmi 29,6**.

Suferința ne încălzește și rugăciunea către Dumnezeu – **Psalmi 119,1**. Exemplu de întoarcere prin suferință la Dumnezeu: regele Manase.

3. Cunoscând el însuși suferința, omul devine mai sensibil la necazurile semenilor. Întinzându-le acestora o mână de ajutor, de fapt, o oferă chiar lui Hristos – **Matei 25,35-36**. Iar o cugetare din popor spune: *„Cel ce dă săracului, împrumută lui Dumnezeu"*.

Concluzii: Rezumând cele spuse de Sf. Părinți despre cunoașterea lui Dumnezeu, putem afirma că:

1. În primul rând, există o cunoaștere a lui Dumnezeu pe cale naturală, dobândită de om mai ales cu ajutorul rațiunii, și o altă cunoaștere din Revelația supranaturală, primită prin credință.
2. Pe de altă parte, există o cunoaștere rațională (intelectuală) a lui Dumnezeu, dobândită din Revelația naturală, dar și din cea supranaturală, cunoaștere ce poate fi afirmativă sau negativă. Altă cunoaștere a lui Dumnezeu, superioară celei raționale afirmative sau negative, este cunoașterea apofatică, experimentală a lui Dumnezeu prin credință, bazată mai ales pe Revelația supranaturală. Aceasta o întărește, o lărgește și o limpezește pe prima.
3. Această cunoaștere a lui Dumnezeu prin trăire, prin experiență mistică, se dezvoltă prin curățirea de patimi, spre o experiere vie a ceea ce ne comunică Dumnezeu în chip supranatural. Înaintând în această cunoaștere experimentală prin întărirea în virtuți, mai ales în iubire, prin împărtășirea de harul divin, omul poate ajunge la cea mai înaltă treaptă a cunoașterii lui Dumnezeu în această viață pământească. Aceasta este adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu ce se identifică cu sfințirea, cu îndumnezeirea omului, este cunoașterea apofatică a lui Dumnezeu specifică Ortodoxiei.
4. Dincolo de această cunoaștere este vederea lui Dumnezeu *„față către față"*, a slavei dumnezeiești, cunoașterea deplină a lui Dumnezeu, cf. **II Corinteni 13,12**, de care se vor împărtăși cei drepți în viața viitoare.

Însă, deși este numită de **Ap. Pavel** *„deplină"*, Ființa lui Dumnezeu este mai presus și de această cunoaștere, Ea rămânând inaccesibilă și neîmpărtășibilă creaturilor.

5. Cunoaşterea lui Dumnezeu poate fi deci catafatică sau raţională (afimativ-raţională sau negativ-raţională) şi supraraţională sau apofatică, prin experienţă mistică, această cunoaştere fiind întâlnită doar în Ortodoxie. Cele două căi de cunoaştere: raţională sau catafatică şi supraraţională sau apofatică nu se contrazic, nu se exclud, ci se completează una pe alta. Astfel, cel ce are o cunoaştere raţională a lui Dumnezeu, şi-o completează deseori cu cea apofatică, iar cel ce-L cunoaşte pe Dumnezeu prin experienţă mistică, apofatică, recurge în exprimarea ei la termenii cunoaşterii raţionale, afirmative sau negative.

6. Însă cunoaşterea lui Dumnezeu ca Persoană este mijlocită în amândouă aceste cunoaşteri numai de Revelaţia supranaturală. Deci, cunoaşterea raţională catafatică a lui Dumnezeu nu se rezumă la o cunoaştere a lui Dumnezeu numai din Revelaţia naturală, ci poate cuprinde cunoştinţe din Revelaţia supranaturală, rezumându-se însă doar la o cunoaştere prin raţiune a lui Dumnezeu, fără experierea celor însuşite.

FIINȚA ȘI LUCRĂRILE LUI DUMNEZEU
sau energiile divine

1. Învățătura ortodoxă despre Ființa și lucrările dumnezeiești este deosebit de importantă pentru că ne arată modul unirii omului cu Dumnezeu, fiindcă, așa cum am învățat mai înainte, omul se unește cu Dumnezeu prin energiile sau lucrările Sale necreate, adică prin har, iar nu după Ființă. Iar această unire cu Dumnezeu este chiar desăvârșirea, sfințirea omului, care trebuie să fie și ținta studierii teologiei. Învățătura ortodoxă despre Dumnezeu nu are caracter teoretic, ci este însuflețită de interesul vital al mântuirii. De aceea, în centrul Dogmaticii ortodoxe stă învățătura despre mântuirea omului în Iisus Hristos – Soteriologia.

2. Pentru această unire cu Dumnezeu, cum este înțeleasă mântuirea în Ortodoxie, a fost creat omul. Pentru realizarea ei a fost înzestrat cu puteri sufletești de la creație (minte, voință, sentiment). Pentru această unire Dumnezeu a sădit în fiecare om setea după absolut, după infinit, după adevăr, aspirația spre tot ce este frumos și bun. Această aspirație, acest dor nestins după divinitate este sădit de Dumnezeu în noi tocmai pentru că El Se vrea căutat și iubit și ea se împlinește numai prin unirea noastră cu Dumnezeu, Care singur este Persoană absolută, desăvârșită, infinită în frumusețe, bunătate, iubire.

Dumnezeul nostru, singurul Dumnezeu adevărat, așa cum Se face cunoscut în Revelația supranaturală, nu este o ființă abstractă, un principiu fără voință, ci este un Dumnezeu personal, plin de viață și de simțire, Care revarsă iubirea Sa nemărginită peste noi și ne cheamă și pe noi să ne unim cu El prin iubire. De altfel, așa cum am învățat, acesta este chiar scopul Revelației supranaturale – unirea omului cu Dumnezeu care s-a realizat deplin prin Jertfa Mântuitorului.

3. Despre unirea omului cu Dumnezeu, despre împărtășirea de El, despre fericirea vederii Lui, vorbește în multe locuri Sfânta Scriptură. Creștinii sunt destinați să devină *„părtași ai firii dumnezeiești"* – **II Petru 1,4**, să se împărtășească de Dumnezeire. Mântuitorul făgăduiește celor ce împlinesc poruncile Lui că Se va sălășlui împreună cu Tatăl în ei – **Ioan 14,23**, și spune că cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu – **Matei 5,8**, de asemenea, *„cel ce se lipește de Domnul este un Duh cu El"* – **I Corinteni 6,17**. Ar fi neserios și neevlavios ca aceste expresii să fie considerate simple metafore pentru că atunci Revelația supranaturală s-ar goli de sens (căci scopul Revelației supranaturale este unirea omului cu Dumnezeu, îndumnezeirea omului). Pe de altă parte însă, este incontestabil că Sf. Scriptură și Tradiția creștină vorbesc și despre o incomunicabilitate absolută a lui Dumnezeu.

4. Deci, într-o anumită privință, și anume după Ființa Sa, Dumnezeu este absolut transcendent, cu totul neîmpărtășibil și incognoscibil; în altă privință, și anume după lucrările Sale sau energiile care izvorăsc din Ființa Lui și coboară la noi, Dumnezeu este imanent (imanent = care se descoperă prin experiență ≠ transcendent = care depășește orice experiență posibilă, inaccesibil oricărei

cunoașteri), împărtășibil, cognoscibil, accesibil și chiar vizibil. Fără accesibilitatea, fără comunicabilitatea lui Dumnezeu, ar fi imposibilă experiența mistică (tainică) a unirii cu Dumnezeu, participarea la El prin har și îndumnezeirea omului. Un Dumnezeu Care ar fi în toate privințele transcendent și inaccesibil, n-ar mai fi un Dumnezeu al iubirii, al unirii, al experienței tainice. Dar nici un Dumnezeu Care nu ar fi în nici o privință transcendent și inaccesibil, n-ar mai fi Dumnezeu adevărat, dacă ar putea fi cuprins, cunoscut în întregime de creatură (deci și rațiunea omenească ne confirmă acest adevăr). Experiența mistică le afirmă pe amândouă.

5. Dar se pune întrebarea: în ce sens Dumnezeu este totodată și accesibil și inaccesibil? Problema aceasta s-a pus în Răsărit, unde trăirea mistică a constituit totdeauna o preocupare mai intensă.

Despre modul unirii omului cu Dumnezeu s-au purtat îndelungate dispute de-a lungul mai multor ani în secolul al XIV-lea, când s-a produs o ciocnire violentă a spiritului mistic răsăritean cu teologia scolastică raționalistă a Apusului. Această dispută teologică între catolici și ortodocși este cunoscută sub numele de disputa isihastă. Susținătorul învățăturii ortodoxe a fost **Sf. Grigorie Palama** – marele trăitor isihast – care a precizat și a formulat în mod strălucit învățătura despre energiile divine, despre unirea omului cu Dumnezeu prin har, la sinoadele de la Constantinopol între anii 1341 – 1352. Învățătura lui a fost canonizată de Biserica Ortodoxă, fiind cunoscută sub numele de doctrina isihastă.

6. Isihasmul este o tradiție ascetică de origine monastică practicată din secolele al IV-lea – al V-lea odată cu începutul vieții monahale organizate, la început de părinții pustiului. Mai târziu, isihaștii aveau ca sursă de inspirație Filocalia și se desăvârșeau sub îndrumarea unor povățuitori spirituali. Întemeietorul isihasmului, cel ce a expus sistematic doctrina isihastă, este considerat **Sf. Ioan Scărarul** (+649). Lucrarea lui a fost continuată de alți Sf. Părinți: **Sf. Simeon Noul Teolog** (+1022); **Sf. Grigorie Sinaitul** (+1346), de **Sf. Nil** și **Sf. Nicolae Cabasila** (sec. al XIV-lea), iar la noi de **Sf. Nicodim de la Tismana** (sec.al XIV-lea) și alții.

Isihasmul vine de la grecescul ησυχία = tăcere, liniște, concentrare interioară. Trăirea isihastă constă în practicarea rugăciunii inimii - a lui Iisus – pe baza textelor: *„Împărăția lui Dumnezeu este în mijlocul vostru"* – **Luca 17,21** și *„Rugați-vă neîncetat"* – **I Tes. 5,17**. Prin practica rugăciunii neîncetate se creează o stare potrivită pentru împlinirea virtuților: curăția inimii, pocăința, trezvia, atenția inimii, atingându-se stări înalte de contemplație și ajungându-se să se vadă lumina slavei dumnezeiești, lumină asemănătoare cu lumina necreată taborică.

Sf. Grigorie Palama, din propria lui trăire, învață că nu este imposibil a vedea lumina Dumnezeirii, necreată, imaterială, identică cu lumina Taborului, și care este una din lucrările sau energiile divine. Acestea iradiază veșnic din Ființa divină nevăzută fără să fie identice cu ea. Este deci diferență (distincție) între Ființa lui Dumnezeu cea invizibilă și inaccesibilă oamenilor și lucrările sau energiile divine necreate, care emană din Ea, prin care Dumnezeu cel nevăzut Se descoperă oamenilor, asupra cărora revarsă harul Său spre a dobândi mântuirea, sfințenia, îndumnezeirea până la *„măsura vârstei deplinătății lui Hristos"* – **Efeseni 4,13**.

Această doctrină nu era ceva nou în teologia Răsăritului, căci ea își are izvorul în Noul Testament și în scrierile Sf. Părinți din vechime, Ap. Pavel spune „*pe cei cunoscuți mai dinainte... Dumnezeu i-a hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său*" – **Romani 8,29**, iar **Sf. Atanasie cel Mare**: „*Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om pentru ca noi să fim îndumnezeiți*".

7. **Doctrina isihastă a Sf. Grigorie Palama despre energiile divine.** Punctul de vedere care s-a precizat la sinodul de la Constantinopol din 1352 în legătură cu antinomia: Dumnezeu este neîmpărtășibil și împărtășibil totodată, este că Dumnezeu, împărtășindu-ni-Se nouă, nu ni Se împărtășește după Ființă, ci după energiile sau lucrările necreate ce emană din Ființa dumnezeiască. Dacă ni S-ar împărtăși după Ființa Sa, am deveni dumnezei după natură. Dumnezeu n-ar mai fi în trei ipostasuri ci în miliarde de ipostasturi. Iisus Hristos singur este Fiul lui Dumnezeu după Ființă, după natură și este și om adevărat. Noi putem deveni dumnezei după har, Dumnezeu ni Se împărtășește nouă numai după lucrările Sale, prin harul îndumnezeitor al Duhului Sfânt.

Potrivit învățăturii Bisericii Ortodoxe, harul este energia dumnezeiască necreată, revărsată asupra oamenilor prin Duhul Sfânt, pentru mântuirea și sfințirea lor.

Există deci Ființa dumnezeiască neîmpărtășită și puterile și lucrările ce izvorăsc din Ea și care se lasă împărtășite celor vrednici. Lucrările sau energiile divine sunt necreate și ele, nedespărțite de Ființa divină și eterne. Energiile nu sunt efecte ale Cauzei dumnezeiești așa cum sunt făpturile; ele nu sunt create, produse din nimic, din neant, ci sunt o veșnică curgere a Ființei divine a Sf. Treimi. Toate energiile divine au existat din eternitate, mai înainte de a fi lumea, deși nu toate au fost activate de Dumnezeu înainte de a fi lumea. De exemplu, mila a activat-o Dumnezeu numai după ce a existat lumea (creând lumea, purtând grijă de ea, mântuind-o), dar ea – mila – ca orice energie divină, nu are început, căci altfel ar fi creată. De aceea, spunem că energiile divine necreate, ca potențe, sunt deodată cu Ființa divină, dar acte devin aceste lucrări prin voința lui Dumnezeu în timp.

Astfel, Dumnezeu este înconjurat etern de cele din jurul Său, de energiile divine ce iradiază veșnic din Ființa Sa. Ele sunt revărsările firii dumnezeiești, sunt slava Dumnezeirii Sale, ca manifestare a ceea ce este în adâncul Ființei Sale; ele sunt „*lumina neapropiată în care locuiește Dumnezeu*" – **I Timotei 6,16**, aceeași lumină care a apărut Apostolilor pe Tabor, pe care au văzut-o marii trăitori isihaști. În această lumină ne ridicăm și noi începând din lumea aceasta și dacă vom fi vrednici, în mod deplin, în viața viitoare. Energiile sunt chiar Împărăția cerurilor, în care drepții vor străluci ca soarele – **Matei 13,43**, sunt lumina ce iradiază din fața lui Dumnezeu. În această slavă proprie, Dumnezeu trăiește într-o fericire desăvârșită („Lumină lină"), mai presus de orice slavă, neavând nevoie de vreun martor. Dar cum în mila și dragostea Sa fără de sfârșit, El dorește să-Și comunice și altora fericirea Sa, El își activează desăvârșirile Sale nesfârșite și le dezvăluie în făpturile Sale: slava Sa se arată în făpturile cerești, în întreaga creație și în om, îmbrăcând în măreția Sa întregul univers.

Energiile sunt în număr infinit. Oceanul infinit de raze dumnezeieşti al energiilor divine pătrund întregul univers creat: *„Cuvântul era Lumina cea adevărată... În lume era şi lumea prin El s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut"* – **Ioan 1,9-10**. Dumnezeu a creat totul prin energiile Sale. Energiile veşnice şi infinite ale lui Dumnezeu rămân în făpturi ca lumină dumnezeiască pe care lumea creată nu o poate cuprinde. Ele fac să strălucească în fiinţele create, mărginite şi schimbătoare măreţia lui Dumnezeu. Dumnezeu a creat totul prin energii pentru ca natura creată împreună cu omul să ajungă în mod liber la unirea cu Dumnezeu prin aceleaşi energii, căci spune **Sf. Maxim Mărturisitorul**: *„Dumnezeu ne-a făcut pentru ca noi să ajungem părtaşi ai firii dumnezeieşti, pentru ca să intrăm în veşnicie, pentru ca să apărem asemănători Lui, fiind îndumnezeiţi de harul care produce toate fiinţele existente şi cheamă la existenţă tot ceea ce nu există"*.

Sf. Scriptură afirmă clar că Dumnezeu în Sf. Treime îşi face sălaş în cei vrednici, vine să locuiască în ei – **Ioan 14,23**. Această sălăşluire a Sf. Treimi în om are loc în chip real tocmai prin energiile divine, comune celor trei ipostasuri, adică prin har – cum sunt numite energiile îndumnezeitoare, pe care ni le comunică Sf. Duh. Cei îndumnezeiţi prin har au prin energiile divine, tot ceea ce Dumnezeu are prin fire, în afară de identitatea de fiinţă (după **Sf. Maxim Mărturisitorul**). Rămânând deci creatură, putem deveni dumnezei după har aşa cum Iisus Hristos a rămas Dumnezeu, dar a devenit şi om prin Întrupare. **Sf. Grigorie Palama** precizează că: *„Harul este una din numărul infinit de raze sau energii care izvorăsc veşnic din Dumnezeu şi care, ca fiinţă sau esenţă, nu se deosebeşte întru nimic de toate celelalte energii, ci numai ca lucrare, întrucât se referă în special la lucrarea mântuirii oamenilor adusă de Dumnezeu lumii prin Iisus Hristos"*.

Energiile sau lucrările divine sunt deci dumnezeieşti şi îndumnezeitoare, necreate, eterne, nedespărţite de Fiinţa dumnezeiască, dar distincte de ea. Deşi distincte, Fiinţa şi lucrările lui Dumnezeu sunt una (pentru că sunt nedespărţite). De aceea se poate spune că Dumnezeu este o lucrare, de exemplu: Dumnezeu este iubire – **I Ioan 4,8** – întrucât iubirea, ca energie divină este manifestarea Fiinţei divine şi este nedespărţită de ea. Dar lucrările lui Dumnezeu sunt multiple, pentru că activitatea lui Dumnezeu, deşi unitară, este multiformă. Numirile ce le dăm lui Dumnezeu se referă toate la aceste lucrări. Una din ele este numită viaţă, ca făcătoare de viaţă, alta înţelepciune, ca dătătoare de înţelepciune, alta bunătate, ca făcătoare de bunătate. Fiinţa lui Dumnezeu însăşi este mai presus, însă, de orice nume, pentru că este mai presus de orice energie sau lucrare, este ascunsul suprafiinţial (mai presus de orice fiinţă, existenţă). Astfel, Dumnezeu, pe de o parte, este nenumitul, pe de altă parte, Cel cu multe nume. **Sf. Grigorie Palama** spune: *„Fiinţa lui Dumnezeu cea mai presus de fiinţă este fără nume; neputându-se exprima şi depăşind înţelesul oricărui nume; lucrările au, însă, fiecare nume. De aceea, neavând un nume propriu pentru acea suprafiinţă, o numim cu nume de-ale lucrărilor"*. Acesta este unul din sensurile teologiei apofatice ortodoxe. Aşa după cum despre eul nostru spunem că este cugetare, simţire, mişcare, deşi el este mai presus de ele, şi în cazul Fiinţei lui Dumnezeu, referim la ea toate numirile ce le dăm

lucrărilor divine, dar în raport cu Ființa Sf. Treimi ne aflăm în apofatism (necunoaştere) deplin.

Energiile divine infinite nu au o existență proprie, personală, paralelă cu existența lui Dumnezeu, ca ceva de sine stătător şi despărțite de El, ci sunt Însuşi Dumnezeu în acțiunea şi revelația de Sine față de lume, neavând nicio autonomie sau ipostas propriu, ci sunt doar manifestări exterioare ale lui Dumnezeu, sunt însăşi Dumnezeirea Sa. Prezența lui Dumnezeu în ele este reală, întrucât izvorăsc şi se revarsă veşnic din esența Sf. Treimi, independent de existența sau neexistența lumii create.

Sinodul de la Constantinopol din 1352, se referă atât la distincția dintre Ființa divină şi lucrările Sale necreate, cât şi la unitatea dintre Ființa şi energiile divine: *„Noi mărturisim că această energie este o mişcare ființială a lui Dumnezeu şi afirmăm că ea purcede din esența divină ca dintr-o sursă pururea izvorâtoare. Această energie nu este niciodată fără esența divină, ci totdeauna rămâne neseparată de ea. Din veşnicie energia există împreună şi unită în mod inseparabil cu esența dumnezeiască, cu neputință de a fi disociată de aceasta nici în eternitate, nici în timp"*.

Pentru că se vorbeşte despre Dumnezeu în esența Sa şi despre Dumnezeu în manifestările Sale exterioare, nu trebuie să ne gândim la vreo împărțire a lui Dumnezeu sau a naturii Sale în două: una cunoscută şi alta necunoscută, ci trebuie să înțelegem numai două moduri de existență a lui Dumnezeu: în esență şi în afară de esență.

La obiecția adversarilor săi catolici: Varlaam de Calabria şi Grigorie Achindin, că admițând o deosebire între Ființa şi lucrările divine, ar face pe Dumnezeu compus, Sf. Grigorie Palama a răspuns că lucrarea nu face compusă ființa, ci este o manifestare necesară a ei, că lucrarea sau manifestarea ține de firea ființei. Numai în abstract cugetăm la o ființă fără lucrări. În realitate, ființa înseamnă izvor de lucrări. Nu poate fi ceva compus cu propria sa lucrare; starea ființei nu face ființa compusă.

Aşa cum subiectul nostru omenesc e simplu în sine, dar din el răsar la nesfârşit gânduri, sentimente şi acte, într-un mod asemănător, dar infinit mai înalt, Dumnezeu Cel întreit rămâne simplu în Ființa Sa, din care însă răsar la nesfârşit acte prin care se face cunoscută o mulțime de atribute. Unitatea divină este unitatea supranaturală cu caracter antinomic, care ține împreună unitatea cu diversitatea. Unitatea lui Dumnezeu nu poate fi aşa cum o cugetăm noi, printr-un concept rațional, care reduce totul la o singură latură, la uniformitate. Energiile dumnezeieşti sunt un ocean infinit de raze dumnezeieşti. Dar deşi în număr infinit, energiile divine sunt unitare. Unitatea lui Dumnezeu, deci unitatea energiilor divine, este o unitate de ocean, unitar, dar nesfârşit în nuanțele, în puterile, în aspectele şi manifestările lui. Unitatea aceasta face ca posibilitățile şi manifestările lui Dumnezeu, deşi nenumărate, să fie totuşi unitare, conforme cu Ființa Lui. Lucrarea lui Dumnezeu este una, întrucât este mişcarea lui Dumnezeu în general, este activitatea, este manifestarea aceleiaşi Ființe veşnic neschimbată. Dar lucrarea este multiplă, deci

spunem că sunt mai multe lucrări sau energii divine necreate pentru că activitatea lui Dumnezeu, deşi unitară, este multiformă.

Dumnezeu ca Persoană infinită Se manifestă în nesfârşitele Sale lucrări, în crearea lumii, în susținerea, conducerea şi desăvârşirea ei. Însă, *„infinitatea este în jurul lui Dumnezeu, dar nu este în Dumnezeu, căci Dumnezeu rămâne mai presus de infinitate"* – **Păr. Dumitru Stăniloae**.

Text facultativ: „Lucrările lui Dumnezeu apar grupate nu numai după atributele pe care le activează şi ni le împărtăşesc, ci şi după diferite secțiuni ale planului urmărit de Dumnezeu cu creația. Prin unele din aceste lucrări se inaugurează perioade noi, care sunt anticipate de cele anterioare şi continuate de cele următoare. Creația lumii este urmată de lucrările Providenței divine, iar mântuirea, anticipată de proorociile Vechiului Testament, culminează cu Întruparea şi Învierea Fiului lui Dumnezeu şi cu îndumnezeirea făpturii prin lucrarea harului necreat. **Sf. Maxim Mărturisitorul** spune că: *„Dumnezeu a împărțit veacurile în două: în veacuri prin care Dumnezeu coboară la oameni şi veacuri prin care omul se înalță către Dumnezeu"*.

Tot dinamismul sau mişcarea creației spre îndumnezeire îşi are cauza în dinamismul lucrărilor dumnezeieşti, ca energii necreate care urmăresc conducerea creației spre îndumnezeire potrivit planului divin veşnic. Dumnezeu este izvorul actelor care pornesc din El şi prin care creația este dusă către El. Aceste acte nu-L îmbogățesc şi nu-L schimbă pe Dumnezeu, întrucât El este mai presus de toate actele Sale şi decât toate atributele care le manifestă prin ele.

Infinitatea lui Dumnezeu nu este o realitate impersonală care să se confunde cu lumea creată, în mod panteist, sau să se separe de ea, în mod deist, ci are caracter personal, pentru că este atributul Persoanei supreme. Supraesența divină este izvorul infinității, iar esența divină este ipostaziată în mod treimic în comuniunea de Persoane divine, infinite care oferă persoanei umane finite, putința de a se bucura de bogăția ei inepuizabilă. Ființa noastră finită poate face proprie experiența infinității lui Dumnezeu numai în comuniune cu Dumnezeu ca Persoană, fără ca ființa noastră să-şi piardă granița ei după fire. Ridicarea persoanei umane la infinitatea divină se face prin coborârea Persoanei divine către noi prin energiile necreate. Datorită lucrărilor necreate prin care Dumnezeu coboară către om, omul face experiența potențială a infinității divine în Hristos încă din hotarele vieții pământeşti. De aceea, Ap. Pavel doreşte creştinilor: *„să Se sălăşluiască prin credință Hristos în inimile voastre... ca să cunoaşteți iubirea copleşitoare a cunoştinței lui Hristos şi să vă umpleți de toată plinătatea lui Dumnezeu"* – **Efeseni 3,17-19**. Omul caută mereu infinitul în lucrurile create, mărginite, dar acestea nu pot satisface setea lui de infinit pentru că sunt bunuri pământeşti trecătoare. Infinitul se descoperă în Hristos, fiindcă nu este numai om, ci şi Dumnezeu. Prin Hristos, Dumnezeu în Sf. Treime coboară către noi pe firul lucrărilor necreate pentru ca noi să facem experiența infinității lui Dumnezeu prin curăția vieții" (Extras din studiile teologice despre energiile divine, vezi bibliografie) - **fac**.

Lectură: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, pg. 98-99; 101-102

Rezumat

1. Teologia ortodoxă ne învață despre modul unirii omului cu Dumnezeu, că aceasta se realizează prin energiile divine necreate, adică prin har. Harul divin mântuitor este energia divină pe care Dumnezeu o revarsă asupra oamenilor prin Duhul Sfânt pentru mântuirea şi sfinţirea lor.

2. În vederea unirii omului cu Dumnezeu, Dumnezeu a sădit în om de la creaţie o aspiraţie, un dor nestins după divinitate, ca o trăsătură a chipului Său în om.

3. Prin unirea sa cu Dumnezeu, omul se împărtăşeşte în mod real de dumnezeire prin har, adică devine dumnezeu după har conform II Petru 1,4; Ioan 14,23; Matei 5,8; I Corinteni 6,17.

4. Deci, după Fiinţa Sa, Dumnezeu este absolut transcendent şi cu totul neîmpărtăşibil – numai Persoanele Sf. Treimi sunt unite după Fiinţă – iar după lucrările Sale sau energiile divine, Dumnezeu este accesibil şi împărtăşibil făpturilor raţionale.

5. Învăţătura despre energiile divine, despre unirea omului cu Dumnezeu prin har, a fost strălucit precizată şi formulată de Sf. Grigorie Palama – marele trăitor isihast – la sinoadele de la Constantinopol între anii 1341 – 1352. Învăţătura lui a fost canonizată de Biserica Ortodoxă, fiind cunoscută sub numele de doctrina isihastă.

6. Despre isihasm

7. Ideile mai importante ale acestei învăţături – cele subliniate din lecţie.

* * *

Deosebiri confesionale. Potrivit teologiei catolice, *gratia divina* cum este numit harul, este o putere creată, impersonală, despărţită şi net deosebită de Dumnezeu. Ca urmare a teoriei lor despre *gratia creata*, sufletul nu se poate uni niciodată în mod real cu Dumnezeu, creatul interpunându-se ca un zid între Dumnezeu şi om.

Iar protestanţii nu fac distincţie între har şi Dumnezeu.

Care este raportul dintre energiile divine şi cele 3 ipostasuri divine?

Energiile divine izvorăsc din Fiinţa divină şi se manifestă, se activează sau se actualizează prin intermediul Persoanelor treimice. Energiile divine sunt deci comune celor 3 Persoane ale Sf. Treimi căci fiecare Persoană divină posedă aceeaşi Fiinţă comună, dar într-un mod diferit. Iar Fiinţa divină comună celor 3 ipostasuri sau Persoane divine nu este o Fiinţă nelucrătoare, lipsită de puteri, ci o Fiinţă plină de puteri şi de lucrări. Astfel, nu există o lucrare care să fie proprie numai unei

singure Persoane. Cele 3 Persoane divine au aceleaşi lucrări, dar fiecare activându-le într-un mod propriu, precum şi Fiinţa divină o are Fiecare altfel.

Trebuie să deosebim potenţa de act. Lucrările dumnezeieşti există ca potenţe în Dumnezeu din veşnicie (dacă ar avea început, ar însemna că ar fi create), dar ele sunt activate, devin acte, acţiuni, atunci când vrea Dumnezeu, când le activează Persoanele treimice. Deci energiile divine sunt dependente de voinţa lui Dumnezeu de a le activa sau nu. Energiile divine înseamnă de fapt bogăţia inepuizabilă a Fiinţei divine, posibilităţile lui Dumnezeu de a Se manifesta în chipuri nesfârşite; dar Dumnezeu activează din aceste posibilităţi pe acelea pe care le vrea El potrivit înţelepciunii Sale.

Energiile dumnezeieşti sunt nedespărţite de Fiinţa şi Persoanele dumnezeieşti. Deşi lucrările divine sunt distincte de Fiinţa şi de ipostasurile treimice, dar ele sunt nedespărţite de Fiinţa divină, deci nu sunt separate, ci sunt unite cu Fiinţa divină. Astfel, toate Persoanele divine sunt prezente prin lucrările Lor. Oriunde sunt energiile divine, acolo sunt şi Persoanele divine cu Fiinţa Lor. Numai prin lucrările Lor, Persoanele treimice ni Se împărtăşesc şi Se unesc în mod real cu noi. Noi Le putem experia prezenţa nu după Fiinţa, ci după lucrarea Lor. Prin energiile divine, cele 3 Persoane divine pot fi experiate ca foarte aproape de noi, ca locuind în noi. Faptul că nu ne împărtăşim de Ele după Fiinţă, nu înseamnă că nu ne unim în mod real cu Dumnezeu. Astfel, în harul dumnezeiesc mântuitor, ca lucrare comună a Sf. Treimi, este prezentă în noi întreaga Sf. Treime: Hristos ca Cel ce ne-a câştigat harul divin prin Jertfa Sa, Tatăl, prin dragostea pe care ne-o arată în Fiul, iar Duhul Sfânt ca Cel ce ni-l împărtăşeşte în Biserică, prin Sf. Taine, conform Sf. Scripturi: *„Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sf. Duh să fie cu voi cu toţi!"* – **II Corinteni 13,13**.

Aşadar, noi ne putem uni cu Dumnezeu nu după Fiinţă, ci prin energiile Sale divine. Dar fiindcă nu există distanţă între Persoanele divine şi lucrările Lor, unirea noastră cu Dumnezeu prin har este reală căci toate Persoanele divine sunt oriunde cu Fiinţa şi lucrarea Lor (oriunde sunt lucrările divine, este şi Dumnezeu, dar ele sunt pretutindeni) şi împărtăşindu-ne de ele, de harul divin, ne unim real cu Dumnezeu. **Harul divin mântuitor este energia divină pe care Dumnezeu o revarsă asupra oamenilor prin Sf. Duh pentru mântuirea şi sfinţirea lor**.

Aceasta se întâmplă şi în raporturile noastre cu persoanele umane. Putem avea o comuniune strânsă cu ele, totuşi nu le cunoaştem în fiinţa lor, ci în lucrările lor. Fiinţa este sâmburele de mister al fiecărei existenţe, focarul inepuizabil al tuturor manifestărilor ei. Precum atunci când vorbim de un om că este frumos, de neam bun, bogat, n-am indicat ce este fiinţa însăşi a acelui om, tot aşa toate câte ni le arată Sf. Scriptură despre Dumnezeu, că este atotputernic, că nu are cauză, că nu este mărginit, sunt din cele din jurul Lui, dar Fiinţa Lui nu poate fi încăpută de cugetarea noastră, nici exprimată de cuvânt.

V. Lossky atrage atenţia asupra deosebirii stăruitoare ce o fac Sf. Părinţi între Treimea teologică, ca misterul vieţii intrinsece a Sf. Treimi (Dumnezeu în esenţa, în Fiinţa Sa) şi Treimea iconomică, ca acţiune dumnezeiască exterioară, ca

operă comună a Persoanelor divine în raport cu lumea. Noi, în fiecare lucrare dumnezeiască venită în lume, cunoaştem Treimea iconomică. Energiile divine ţin un loc de mijloc: pe de o parte, ele aparţin teologiei, ca forţe eterne şi inseparabile ale Treimii, existând independent de actul creaţiei lumii; pe de altă parte, ele ţin, de asemenea, de domeniul iconomiei, pentru că Dumnezeu Se manifestă creaturilor în energii. În fiecare lucrare ce vine la noi, avem toate Persoanele întoarse spre noi, intrate în legătură cu noi. **V. Lossky** spune că în manifestarea aceasta iconomică a Sf. Treimi în lume *„fiecare lucrare provine de la Tatăl, se comunică prin Fiul în Duhul Sfânt"*. Mântuitorul a spus despre Sine: *„Dacă M-aţi fi cunoscut pe Mine, aţi fi cunoscut pe Tatăl"* – **Ioan 14.7. Sf. Simeon Noul Teolog** spune că Fiul este uşa spre Tatăl, iar Sf. Duh este cheia care deschide această uşă. Astfel, cine se împărtăşeşte de Duhul, cunoaşte în El pe Fiul, iar în Fiul vede pe Tatăl.

Importanţa învăţăturii despre energiile divine in Ortodoxie

Aşadar, numai teologia ortodoxă prezintă corect raportul dintre Fiinţa divină şi energiile dumnezeieşti necreate, eterne, dar nedespărţite de Fiinţa lui Dumnezeu. Teologia ortodoxă Îl prezintă pe Dumnezeu ca o Fiinţă cu o bogăţie nesfârşită de potenţe şi lucrări prin care Se manifestă în afară şi coboară la noi. Numai în Ortodoxie Îl cunoaştem pe Dumnezeu ca Persoană liberă, stăpână pe lucrările Sale, şi Care după Fiinţă este absolut transcendent, inaccesibil, iar prin lucrările Sale este imanent şi prezent El Însuşi în noi, îndumnezeindu-ne şi unindu-ne cu Sine.

Numai teologia ortodoxă explică corect înţelesul autentic al participării noastre la firea dumnezeiască, înţelesul îndumnezeirii şi unirii noastre cu Dumnezeu prin har, ca şi al cunoaşterii şi vederii slavei lui Dumnezeu. Acesta este de fapt drumul desăvârşirii creştine, al creşterii duhovniceşti necontenite până la măsura lui Hristos – **Efeseni 4,13** – şi asemănarea cu Dumnezeu. De aici şi importanţa excepţională a învăţăturii despre energiile divine pentru Teologia Dogmatică şi, implicit, pentru viaţa duhovnicească a credincioşilor, această învăţătură fiind temelia dogmatică a oricărei trăiri mistice.

Nesocotirea deosebirii între Fiinţa şi energiile divine, sau între Treimea teologică şi Treimea iconomică a dus la teoria eronată despre Sofia a lui Serghei Bulgakov. El a identificat energiile divine şi ideile eterne ale lucrurilor create cu însăşi Fiinţa divină, numindu-le Sofia necreată. Căci Fiinţa comună a Persoanelor divine nu poate fi, zice el, o formă lipsită de conţinut, o esenţă abstractă. A ştiut şi Sf. Palama că fiinţa fără energie este o formă abstractă, posibilă numai de gândit, dar nu de existat. Dar de aici nu a tras concluzia că Fiinţa divină nu este decât totalitatea energiilor şi ideilor divine, cum a făcut Bulgakov şi că Fiinţa fără energie nu există aşa cum nu există minte fără cugetare. *„Natura şi lucrarea nu sunt acelaşi lucru"*

spune **Sf. Grigorie Palama**. De ființă țin în mod natural energiile (înțelepciunea, viața, bunătatea etc.) așa cum de minte ține în mod natural cugetarea, dar de aici nu urmează că ființa nu este altceva decât energiile, sau că mintea este actele cugetării.

Aceasta este învățătura isihastă ortodoxă formulată în secolul al XIV-lea mai ales prin contribuția Sf. Grigorie Palama. Sinoadele ținute la Constantinopol între anii 1341 – 1352 canonizează învățătura Sf. Grigorie Palama – învățătura isihastă – ca doctrină oficială a Bisericii Ortodoxe, considerând-o expresia foarte corectă a credinței ortodoxe și chiar culminarea ei.

Teologii apuseni nu recunosc semnificația și valoarea palamismului, ceea ce face ca între Apus și Răsărit să treacă o graniță care le desparte profund, sub aspect dogmatic. Apusul se lipsește de doctrina îndumnezeirii omului, de taina comuniunii cu Dumnezeu. Comuniunea omului cu Dumnezeu este potrivit palamismului energetică. După **Paul Evdokimov**: *„Dumnezeu ni Se comunică și îndumnezeiește prin lucrările îndumnezeitoare* (adică prin harul divin), *iar omul participă la firea dumnezeiască fără să se amestece cu esența lui Dumnezeu: Cei ce se învrednicesc să se unească cu Dumnezeu, se fac un Duh cu El, cum spune Ap. Pavel: <<Cel ce se lipește de Domnul este un Duh cu El>> – I Corinteni 6,17, dar nu se unesc cu Ființa lui Dumnezeu. În aceasta este cuprinsă întreaga învățătură răsăriteană despre natura omenească și harul implicat în ea. După Sf. Irineu: <<Cu cele 2 mâini ale Sale – Cuvântul și Duhul – Tatăl sculptează fața eonică a dumnezeilor după har ai Împărăției>>. Lucrările sunt inseparabile de natura lui Dumnezeu, iar Dumnezeu este în întregime prezent în ele. Inaccesibil, absolut transcendent în Ființa Sa, Dumnezeu este imanent și Se manifestă în lucrările Sale, ceea ce determină cele 2 moduri de existență dumnezeiască: existența intradivină în El și extradivină în lumea creată liber. Energiile divine necreate nu implică nicidecum ideea de cauzalitate: harul ca efect al Cauzei divine. Dumnezeu nu lucrează ca o cauză a harului, ci Se manifestă în el și activează într-o reciprocitate liberă"*.

Potrivit teologiei catolice, harul este însușire supranaturală, dar creată – *gratia creata*, cum este numit de ei harul. Acesta, afirmă ei, este o putere creată, impersonală, despărțită și net deosebită de Dumnezeu. Ca urmare a teoriei lor despre *gratia creata*, sufletul nu se poate uni niciodată în mod real cu Dumnezeu, creatul interpunându-se ca un zid între Dumnezeu și om.

Iar protestanții nu fac distincție între har și Dumnezeu.

Întreaga teologie răsăriteană este determinată de această afirmație fundamentală: că Ființa lui Dumnezeu este absolut transcendentă, iar lucrările (adică energiile, harul) sunt imanente și cooperante cu omul. (mântuirea subiectivă rezultă din colaborarea liberă a omului cu harul). Aici nu este vorba de un joc abstract de idei, ci de o chestiune de viață și de moarte, pentru că este vorba de însăși realitatea legăturii dintre Dumnezeu și om. Omul nu poate să aibă legătură și să coopereze cu esența lui Dumnezeu, iar pe de altă parte, orice legătură cu un element creat (cum este *gratia creata* la catolici) nu constituie o legătură reală cu Dumnezeu (ci cu creatura). În Ortodoxie, omul intră în legătură reală cu cele dumnezeiești, cu

manifestările lui Dumnezeu în lume, ca în Taina euharistică; cei care au primit „o lucrare" dumnezeiască, au primit pe Dumnezeu întreg.

Legătura dintre om şi Dumnezeu nu este nici de substanţă (de esenţă după Fiinţă – doar Persoanele divine sunt unite astfel), nici ipostatică (numai în Iisus Hristos, firea dumnezeiască s-a unit ipostatic cu firea omenească), ci este energetică (după har), iar Dumnezeu este în întregime prezent în energiile Sale. Dumnezeu „ne iese înainte" prin energiile Sale şi este prezent în întregime în ele. Energia divină nu este nicidecum o parte din Dumnezeu, ea este Dumnezeu Care Se descoperă, Dumnezeu imanent fâpturilor Sale, fără să piardă nimic prin „neieşirea" radicală din esenţa Sa.

ATRIBUTELE LUI DUMNEZEU

Originea divino-umană a atributelor lui Dumnezeu

Lumea a fost creată de Dumnezeu prin voința Sa, prin energiile divine necreate; întreaga creație este efectul energiilor divine. Privind cu ochii rațiunii luminate de credință efectele lucrării lui Dumnezeu în lume, omul poate cunoaște unele atribute ale lui Dumnezeu, după cum spune Sf. Scriptură: *„Cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la facerea lumii, înțelegându-se prin cugetare, din făpturi, adică veşnica Lui putere şi dumnezeire"* – **Romani 1,20**. Puterea, dumnezeirea, înțelepciunea, iubirea nu sunt altceva decât unele atribute ale lui Dumnezeu. Atributele lui Dumnezeu sunt cunoscute de omul credincios prin concluziile pe care acesta le trage asupra lucrărilor divine în creație. Dar Revelația naturală este completată de Revelația supranaturală. Astfel ceea ce cunoaștem despre însuşirile lui Dumnezeu din Revelația naturală este întărit şi întregit de Revelația supranaturală. Atributele lui Dumnezeu nu sunt, deci, doar concluzii despre Dumnezeu desprinse din contemplarea naturii, ca simple impresii subiective ale omului, ci ele au un fundament real, având temei în Revelația supranaturală. Aşadar, atributele lui Dumnezeu sunt însuşiri reale ale Ființei dumnezeiești, pe care Dumnezeu Şi le manifestă în lucrările sau energiile divine, adică în creație, providență, mântuire, sfințire, judecată, comunicându-Se potrivit posibilităților omenești de cunoaștere.

Originea atributelor lui Dumnezeu este divină şi umană în acelaşi timp, obiectivă şi reală, dar şi subiectivă.

I. Cu privire la originea lor divină, **Sf. Dionisie Areopagitul** socotește că toate atributele divine îşi au originea în Existența de Sine a lui Dumnezeu. Dumnezeu este, pe de o parte, Cauza existenței tuturor celor ce sunt, dar pe de altă parte, Dumnezeu Îşi are Cauza existenței în Sine Însuşi. Dumnezeu este supraesența tripersonală, este Izvorul atributelor, Care rămâne mai presus de atribute. Toate atributele îşi au originea în Dumnezeu, *„Căci toate cele dumnezeiești şi câte s-au arătat nouă se cunosc numai prin participare, dar cum sunt ele însele, cum sunt în obârşia şi în temelia lor, aceasta este mai presus de toată mintea şi cunoştinţa"* - **Sf. Dionisie Areopagitul.**

Ele au caracter obiectiv şi real pentru că sunt însuşiri reale ale lui Dumnezeu, pe care se întemeiază activitatea lui Dumnezeu în lume. Lucrările lui Dumnezeu sunt purtătoarele atributelor divine, sunt Dumnezeu Însuşi într-o mişcare variată, dar unitară. Prin lucrările divine se fac vădite în creaturi atributele lui Dumnezeu. Prin ele sunt activate şi împărtăşite oamenilor atributele divine. Atributele divine sunt cunoscute de cei credincioşi mai ales în măsura în care aceştia se împărtăşesc de ele.

II. Obârşia umană şi subiectivă a atributelor divine provine din faptul că ele sunt cunoscute de om potrivit posibilităţii umane de înţelegere şi simţire a Dumnezeirii. Dumnezeu Se îndreaptă spre om, Se coboară spre noi şi prin energiile Sale intră în comuniune cu cei ce se deschid Lui, cu credincioşii care se îndreaptă spre El.

„Atributele sunt mijlocul prin care Dumnezeul iubirii intră în dialog personal cu omul, pentru ca acesta să se înalţe la viaţa de comuniune personală cu Dumnezeu în Treime" (D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, pg. 97). Iar după **Sf. Dionisie Areopagitul**: *„Atributele lui Dumnezeu sunt lucrările lui Dumnezeu, care se manifestă în diversitatea şi unitatea lor treimică. În fiecare din aceste lucrări sau energii este, în acelaşi timp, Dumnezeu întreg, lucrător şi mai presus de mişcare. Atributele lui Dumnezeu sunt cunoscute în manifestarea lor dinamică spre făpturi şi în măsura în care ne împărtăşim de ele. Însuşirile lui Dumnezeu aşa cum le cunoaştem noi, îşi dezvoltă bogăţia în mod treptat, pe măsură ce devenim apţi să ne împărtăşim de ele prin lucrarea harului şi osteneala noastră."*

Astfel, atributele lui Dumnezeu pot fi cunoscute prin meditaţie asupra lucrării lui Dumnezeu în creaţie, dar mai ales prin trăirea, prin experierea vie a acestor lucrări, prin harul dumnezeiesc, în sufletul omenesc. Ele sunt cunoscute de om prin cugetarea asupra lucrării lui Dumnezeu în lume, dar mai ales prin descoperirea însăşi a acestor lucrări, adică a energiilor divine în sufletul omenesc. Teologia ortodoxă trece de la efectele lucrărilor divine la chiar aceste lucrări ale lui Dumnezeu; astfel atributele devin ceva viu, trăit, simţit, dinamic şi concret. Nenumărate sunt lucrările lui Dumnezeu care străpung inima omului prin lucrarea harului dumnezeiesc. Sf. Scriptură ne vorbeşte despre cuvântul lui Dumnezeu care pătrunde ca sabia până la despărţitura dintre suflet şi duh – **Evrei 4,12**; despre Duhul lui Dumnezeu Care Se roagă în noi cu suspine negrăite – **Romani 8,26**. Unii dintre sfinţi experiază în chip atât de obişnuit această lucrare tainică a energiilor dumnezeieşti, adică a harului îndumnezeitor, încât nici nu concep că poate exista un adevărat creştin care să nu le trăiască şi să nu le simtă – **Sf. Simeon Noul Teolog**.

Atributele lui Dumnezeu nu sunt separate de Fiinţa divină, ci sunt una cu Ea, în unitate desăvârşită cu Ea, deşi dinstincte de Ea. De aceea, cuvintele referitoare la ele pot servi şi ca nume ale Fiinţei divine, căci sunt produse de Ea. Astfel, numim pe Dumnezeu nu numai bun, înţelept, iubitor al adevărului, ci însăşi bunătatea, înţelepciunea, adevărul. Dumnezeu, fiind Binele suprem, El singur are toate atributele bune şi niciunul din cele rele, însă atribuind o numire lui Dumnezeu, trebuie să ne ferim de iluzia că Îl cunoaştem pe Dumnezeu în Fiinţa Sa, care rămâne transcendentă, total inaccesibilă oricărei cunoaşteri. **Sf. Ioan Damaschin** spune: *„Dumnezeiescul este infinit şi de neînţeles şi singurul lucru pe care putem să-l înţelegem este infinitatea şi incomprehensibilitatea Sa. Tot ceea ce spunem despre Dumnezeu în termeni pozitivi lămureşte nu firea Sa, ci ceea ce înconjoară firea Sa".* Atributele lui Dumnezeu îşi dezvăluie bogăţia lor treptat, pe măsură ce ne împărtăşim de ele. Dar ca Fiinţa subzistentă personal, Dumnezeu rămâne totdeauna

mai presus de ele, deşi este Izvorul lor. Ca manifestări dinamice ale lui Dumnezeu, atributele sunt *„în jurul Ființei Lui"*, dar nu sunt Ființa Însăși.

Diferit de învățătura ortodoxă, **teologia catolică** și-a dezvoltat concepția ei despre atributele divine. Diferența esențială dintre cele două concepții este că, în timp ce ortodocșii pun atributele divine în relație cu lucrările necreate care vin din Ființa lui Dumnezeu, și se referă deci la ceea ce este în jurul lui Dumnezeu, teologia catolică așează atributele divine în relație directă cu însăși Ființa lui Dumnezeu. Deci, Răsăritul ortodox vede atributele dincolo de Ființa lui Dumnezeu în efectele lucrărilor necreate ale lui Dumnezeu, iar teologia catolică consideră că atributele divine constituie însăși Ființa lui Dumnezeu.

Împărțirea atributelor divine

O împărțire general recunoscută în teologie a atributelor lui Dumnezeu nu s-a reuşit să se facă din cauza unor concepții deosebite referitoare la raportul atributelor cu Ființa divină şi la legătura atributelor între ele.

Totuşi în teologia ortodoxă se folosesc mai ales 2 împărțiri. Prima pleacă de la ideea de Dumnezeu ca spirit absolut şi infinit, şi împarte atributele divine în: principale – spiritualitatea şi infinitatea – şi speciale, care se deduc sau derivă din cele principale.

Potrivit celei de-a doua împărțiri, pe care o adoptăm şi noi, atributele divine sunt:

- naturale sau fizice, adică specifice naturii sau firii dumnezeieşti absolute şi infinite: aseitatea, spiritualitatea, atotprezența, veşnicia, neschimbabilitatea, atotputernicia şi unitatea.
- intelectuale, specifice cunoaşterii dumnezeieşti: atotştiința şi atotînțelepciunea.
- morale, specifice voinței dumnezeieşti: libertatea, sfințenia, bunătatea, iubirea, dreptatea, veracitatea, fidelitatea.

Rezumat

Atunci când a binevoit Dumnezeu să activeze unele din energiile Sale necreate (ce existau din veşnicie ca potențe împreună cu Ființa divină) ca: mila, bunătatea, atotputernicia, înțelepciunea, Dumnezeu a adus la existență universul: spiritual şi material. Am învățat că lumea a fost creată prin energiile divine – prin Logosul divin conform Sf. Scripturi – care străbat permanent ca nişte raze luminoase, în număr infinit, întregul univers şi luminează ca un soare duhovnicesc întreaga creație.

Privind cu ochii minții luminați de credință aceste roade ale activității lui Dumnezeu în lume, omul poate cunoaşte unele însuşiri sau atribute ale lui

Dumnezeu – **Romani 1,20**. Dar Revelația naturală este completată de Revelația supranaturală. Astfel conform Revelației supranaturale, atributele divine sunt însuşiri reale ale Ființei divine, pe care Dumnezeu Și le manifestă în activitatea Sa externă, adică în creație, providență, mântuire, judecată.

Originea atributelor lui Dumnezeu este divină și umană, obiectivă și reală dar și subiectivă.

Atributele divine își au originea în Dumnezeu. Ele sunt activate prin lucrările lui Dumnezeu în lume. Ele au caracter obiectiv și real pentru că sunt însuşiri reale ale lui Dumnezeu, care există în mod obiectiv (independent de voința sau conștiința omului). Ele sunt vădite prin lucrarea concretă a lui Dumnezeu în creație. Energiile divine, însă, sau atributele necreate ale lui Dumnezeu, există independent de existența sau neexistența lumii create.

Prin obârşia umană şi subiectivă a atributelor divine înțelegem că acestea sunt cunoscute de noi în măsura în care ne împărtăşim de ele. Omul nu-L poate cunoaşte pe Dumnezeu mai mult decât îi permite puterea sa de înțelegere și de percepere a divinității. Atributele lui Dumnezeu nu sunt mărginite, spunem că Dumnezeu este infinit de bun, milostiv, drept, dar mintea noastră mărginită nu poate niciodată înțelege, cuprinde nemărginitul. De aceea, atributele lui Dumnezeu aşa cum sunt cunoscute de om, au origine umană și subiectivă, pentru că nu pot fi niciodată înțelese de noi aşa cum sunt ele în realitate – adică absolute, nemărginite, ci ne sunt cunoscute numai potrivit puterii noastre de înțelegere și de experiere, de tărie și de percepere a lor.

Atributele naturale

Sunt cele pe care le formulăm despre Dumnezeu privind natura înconjurătoare, deci pe temeiul Revelației naturale și apoi pe al celei supranaturale. Acestea, deci, se referă la Dumnezeu în raport cu natura, adică cu spațiul, cu timpul și cu forțele cosmice, și anume în contrast cu ele. Căci Dumnezeu este absolut, nedependent de ceva. În lumea creată domneşte legea cauzalității, Dumnezeu însă nu este cauzat de nimeni și de nimic, deci I se atribuie aseitatea. În lume predomină materia, Dumnezeu însă este Duh absolut, deci I se atribuie spiritualitatea. În lume totul este mărginit și relativ – Dumnezeu este nemărginit şi absolut. Privitor la spațiu, Dumnezeu este aspațial și supraspațial, deci este atotprezent. Privitor la timp, Dumnezeu este atemporal şi supratemporal, deci are veşnicia. Privitor la putere, Dumnezeu este atotputernic. În lume totul este trecător, numai Dumnezeu rămâne în veşnicie acelaşi, deci are neschimbabilitate.

1. Aseitatea sau existența de Sine (lat. *„a se"* = de la sine; *„ens a se"* = existență de la sine). Prin aceasta se afirmă că Dumnezeu există de la Sine și prin Sine și că nu are o cauză afară de Sine, El Însuşi fiind propria Sa cauză. Dumnezeu

este Fiinţă absolut perfectă. El este plinătatea şi perfecţiunea vieţii şi a existenţei[12]. El condiţionează existenţa tuturor celor văzute şi nevăzute, având totul în Sine dimpreună cu principiul propriei Sale Fiinţe fără început şi fără sfârşit: **Exod 3,14-15**: *„Eu sunt Cel ce sunt... Cel ce este (Iahve = ὁ ὤν) – Acesta este numele Meu pe veci"*; **Apocalipsă 1,8**: *„Eu sunt Alfa şi Omega, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este, Cel ce era şi Cel ce vine, Atotţiitorul"*; **Apocalipsă 22,13**: *„Eu sunt Alfa şi Omega, Cel dintâi şi Cel de pe urmă, începutul şi sfârşitul"*; **Romani 11,35-36**: lui Dumnezeu *„cine mai înainte I-a dat ceva?... Pentru că de la El şi prin El şi întru El sunt toate"*.

Sf. Grigorie de Nazianz: *„Dumnezeu era şi va fi de-a pururi sau, mai curând, este de-a pururi... căci cuprinzând totul în Sine, El are Fiinţa, Fiinţa fără început şi fără sfârşit, ca un ocean infinit şi fără hotar"*.

Sf. Clement Alexandrinul: *„Numele <<Cel ce este>> arată că într-adevăr El singur există, că El a fost totdeauna, că este şi va fi"*.

Sf. Ioan Damaschin: *„Dintre toate numele care I se dau lui Dumnezeu, cel mai corespunzător pare să fie <<Cel ce este>>, pentru că el cuprinde întreaga existenţă, ca o mare nemărginită, nesfârşită"*.

2. Spiritualitatea lui Dumnezeu este însuşirea Lui de a fi duh, spirit, deci nematerial, simplu, nevăzut, perfect, raţional, liber, prin analogie cu sufletul omenesc, depăşindu-i însă toate mărginirile acestuia. Este atributul cel mai uşor de stabilit pentru că spiritul este obiectul credinţei religioase (adevărul despre spiritualitatea lui Dumnezeu stă la temelia învăţăturii de credinţă şi morală[13]), dar poate cel mai greu de trăit, de experimentat. Sf. Scriptură ne spune: *„Duh este Dumnezeu şi cel ce se închină Lui, se cade să I se închine în duh şi adevăr"* – **Ioan 4,24** şi *„Duh este Domnul, şi acolo unde este Duhul Domnului este libertatea"* – **II Corinteni 3,17**.

Să nu vedem pe Dumnezeu, nefiind mărginit de materie, neperceput de simţuri, şi totuşi să-L simţim mai aproape de noi decât orice pe lume. Să fim înconjuraţi numai de materie şi totuşi să experimentăm clipă de clipă adevărul că Dumnezeu *„nu este departe de fiecare dintre noi; căci în El avem viaţă, în El ne mişcăm şi suntem... din neamul Lui suntem şi noi"* – **F.A. 17,27-28**; să ştim că viaţa aceasta în trup nu este decât pregătirea celei cu duhul, să mai ştim că Duhul absolut

---

[12] Părintele Rafail Noica afirma: *"Dumnezeu nu există, El este."* În timp ce toate creaturile există pentru că îşi au cauza fiinţei lor în afara lor (ex – este => există), Dumnezeu singur este, El fiindu-Şi propria cauză.

[13] În legătură cu spiritualitatea lui Dumnezeu se afirmă că este atributul cel mai uşor de stabilit pentru că spiritul este obiectul credinţei religioase căci adevărul despre spiritualitatea lui Dumnezeu stă la temelia învăţăturii de credinţă şi morală. Dacă am nega spiritualitatea lui Dumnezeu, am cădea în materialism, adică am nega chiar existenţa Lui, existenţa unui Dumnezeu spiritual. Materialismul este concepţia filozofică potrivit căreia materia este factorul prim, iar conştiinţa factorul derivat (deci spiritul nu ar exista în sine, ci doar dependent, ar deriva din materie).

umple cerul şi pământul cu slava Sa, că este veşnic prezent. Aceasta este antinomia condiţiei noastre de oameni pământeşti şi cereşti totodată.

3. **Atotprezenta sau omniprezenta**. Dumnezeu este atotprezent pentru că este Fiinţă spirituală, absolută, infinită şi necuprinsă. Dumnezeu este mai presus de spaţiu, este supraspaţial, dar în acelaşi timp este prezent în tot spaţiul, este omniprezent. Dumnezeu este prezent în spaţiu căci spaţiul şi toate fiinţele create îşi primesc existenţa de la El; Dumnezeu înconjoară şi cuprinde toate. Dumnezeu este mai presus de spaţiu, fiindcă spaţiul ar mărgini nemărginirea lui Dumnezeu; spaţiul este creat de Dumnezeu, Care îl stăpâneşte şi îi depăşeşte legile. *„Cerul este scaunul Meu şi pământul aşternut picioarelor Mele. Ce fel de casă Îmi veţi zidi voi şi ce loc de odihnă pentru Mine? Pe toate acestea mâna Mea le-a făcut şi sunt ale Mele, zice Domnul"* – **Isaia 66,1-2** şi *„Cerul şi cerul cerurilor nu Te cuprind, Doamne"* – **III Regi 8,27**.

Atotprezenţa lui Dumnezeu înseamnă că El este pretutindeni: *„Unde mă voi duce de la Duhul Tău şi de la faţa Ta unde voi fugi? De mă voi sui la cer, Tu acolo eşti; de mă voi pogorî în iad, de faţă eşti. De voi lua aripile mele de dimineaţă şi de mă voi aşeza la marginile mării, şi acolo mâna Ta mă va povăţui şi mă va ţine dreapta Ta"* – **Psalmi 138,7-9**.

Atotprezenţa lui Dumnezeu este reală şi nu doar prin energii, ca şi cum Dumnezeu ar acţiona de la distanţă, energiile divine nefiind niciodată despărţite de Însuşi Dumnezeu. Ea este nepătrunsă de mintea omenească. Dar prezenţa lui Dumnezeu este diferită în cer, în lumea spirituală îngerească, în alt fel pe pământ, în oamenii drepţi şi păcătoşi, şi cu totul altfel în Biserică, în Sf. Taine şi mai ales în Sf. Euharistie. (Hristos este prezent în Sf. Euharistie substanţial – adică după fiinţă – şi ipostatic sau personal, totuşi noi ne împărtăşim cu Hristos, ne unim cu Dumnezeu numai după har).

4. **Veşnicia sau eternitatea** este atributul prin care se afirmă independenţa absolută a lui Dumnezeu faţă de timp. Dumnezeu nu este supus timpului după cum nu este supus nici spaţiului. Mai mult, timpul este în dependenţă de El, fiind creat de Dumnezeu. El creează timpul odată cu universul şi îl sfârşeşte potrivit sfatului voii Sale. Dumnezeu este supratemporal. El este veşnic prezent: *„Veşnicia lui Dumnezeu este un prezent continuu"* spune **Fer. Augustin**. După Sf. Scriptură: *„Mai înainte de ce s-au făcut munţii şi s-au zidit pământul şi lumea, din veac şi până în veac eşti Tu... Că o mie de ani înaintea ochilor Tăi sunt ca ziua de ieri, care a trecut şi ca straja nopţii"* – **Psalmi 89,2;4** sau *„O singură zi înaintea Domnului este ca o mie de ani şi o mie de ani ca o singură zi"* – **II Petru 3,8**: Dumnezeu este *„Cel ce este, Cel ce era şi Cel ce va să vină"* – **Apocalipsă 1,4**.

5. **Neschimbabilitatea sau imutabilitatea** lui Dumnezeu este în strânsă legătură cu veşnicia Lui[14]. Această însuşire exprimă permanenţa neîntreruptă,

[14] Neschimbabilitatea lui Dumnezeu este în legătură cu veşnicia Sa pentru că atributele naturale ale lui Dumnezeu sunt cunoscute în contrast cu lumea. Iar lumea nu este veşnică, ci trecătoare, deci schimbătoare, numai Dumnezeu fiind veşnic, este şi neschimbător.

neschimbabilă şi veşnică a Fiinţei şi a hotărârilor lui Dumnezeu. La Dumnezeu *„nu este schimbare, nici umbră de mutare"* – **Iacov 1,17** sau *„Dintru început Tu, Doamne, pământul l-ai întemeiat şi lucrul mâinilor Tale sunt cerurile. Acelea vor pieri, iar Tu vei rămâne şi toţi ca o haină se vor învechi şi ca un veşmânt îi vei schimba şi se vor schimba. Dar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor împuţina"* – **Psalmi 101,26-28**.

Aceeaşi idee de existenţă absolută neschimbabilă o exprimă şi numele divin Iahve, adică *Cel ce este* – **Exod 3,14**. Pronunţarea numelui Iahve era interzisă la evrei, în locul lui era folosit numele de Elohim = Domnul Puterilor.

La Dumnezeu nu se poate vorbi despre vreo schimbare, dezvoltare sau progres în fiinţă sau hotărâri. Dumnezeu rămâne întotdeauna acelaşi. Dacă apar schimbări în acţiunile dumnezeieşti în lume, deci în cele exterioare, cum sunt cele din iconomia mântuirii, ele nu se referă la Fiinţa lui Dumnezeu, ci la creaturi. Dumnezeu nu Se schimbă în străfundurile Fiinţei Sale, nu Se schimbă în liniile mari ale planului Său faţă de omenire fiindcă ele rămân în veci aceleaşi, dar apar schimbări în acţiunile dumnezeieşti în lume, după ce omul însuşi s-a schimbat după căderea în păcat (ceea ce a determinat întruparea şi Jertfa Fiului), pentru că alta este atitudinea lui Dumnezeu faţă de un păcătos şi alta faţă de un drept sau faţă de un păcătos pocăit. Evlavia creştină nu a văzut niciodată în Dumnezeu o fiinţă indiferentă la căderile şi ridicările propriului copil, căci altul este duhul Evangheliei. Un Dumnezeu imobil este un concept de Dumnezeu, iar nu un Dumnezeu viu. Dumnezeul Bibliei este plin de viaţă lăuntrică şi dramatică. Există mişcare în El. Un Dumnezeu Care suferă pedeapsa Crucii, oferind jertfa iubirii, este un Dumnezeu mobil şi nu imobil.

Astfel, dacă Dumnezeu Se arată bun şi răsplătitor faţă de cei buni şi aspru faţă de cei răi, aceasta arată numai dreptatea dumnezeiască, în faţa căreia cei buni sunt vrednici de cinstire, iar cei răi de pedeapsă, fără să fie vorba de vreo schimbare în Fiinţa lui Dumnezeu.

După cum atunci când I se atribuie lui Dumnezeu ochi, mâini, picioare în Sf. Scriptură, nu înseamnă că El ar avea trup material, acestea fiind doar analogii cu persoana umană, tot astfel trebuie înţelese şi acele texte din Sf. Scriptură în care se vorbeşte despre căinţa sau părerea de rău a lui Dumnezeu. De exemplu: *„Cuvântul către Samuel: Îmi pare rău că am pus pe Saul rege, căci el s-a abătut de la Mine şi cuvântul Meu nu l-a plinit"* – **I Regi 15,10**. Aceste cuvinte nu se referă la căinţă din partea lui Dumnezeu, ci la nevoia de căinţă a celui ce a greşit. *„căci El nu este om ca să Se căiască"* – **I Regi 15,29**. Celui ce se căieşte îi pare de fapt rău de ce a făcut, adică regretă ce a făcut, considerând că a greşit, ori Dumnezeu nu poate greşi niciodată. Ceea ce spune Dumnezeu este şi rămâne adevărat *„căci nu poate să Se tăgăduiască pe Sine Însuşi"* – **II Timotei 2,13**, iar în alt loc: *„Dumnezeu nu-i ca omul, ca tu să-L minţi, nici ca fiul omului, ca Lui să-i pară rău. Au zice-va El şi nu va face?"* – **Numeri 23,19**. Tot astfel trebuie înţeleasă şi profeţia despre distrugerea cetăţii Ninive la **Iona 3,4;10**, în sensul că prin pocăinţa lor, ninivitenii au atras asupra lor mila lui Dumnezeu şi au schimbat hotărârea Lui de a-i pierde.

6. **Atotputernicia** lui Dumnezeu arată că puterea lui Dumnezeu nu este mărginită de nimic: *„La Dumnezeu nimic nu este cu neputință"* – **Luca 1,37** sau *„La Dumnezeu toate sunt cu putință"* – **Matei 19,26** și *„Eu sunt Dumnezeu Cel Atotputernic"* – **Facere 17,1**.

Raportul dintre voință și putere la Dumnezeu este altul decât la om. La om, voința este mai mare decât puterea; la Dumnezeu, puterea este în perfectă armonie cu voința, puterea lui Dumnezeu acționează conform voinței Sale. Dar Dumnezeu nu acționează în mod arbitrar, ci lucrează numai în direcția binelui, fiindcă binele coincide cu Ființa Sa. **Sf. Ioan Damaschin** spune: *„Dumnezeu poate câte vrea, dar nu vrea câte poate; căci poate pierde lumea, dar nu vrea"*. Dumnezeu nu face nimic rău, nu pentru că nu poate, ci pentru că nu voiește răul. Este o impietate numai gândul că El ar putea face ceva rău. Dumnezeu nu poate săvârși ceva rău fiindcă ar însemna să lucreze împotriva propriei Sale Ființe. El acționează permanent numai în direcția binelui fiind El Însuși Binele suprem.

Capodopera atotputerniciei dumnezeiești este creația: *„El a zis și s-a făcut, El a poruncit și s-a zidit"* – **Psalmi 32,9**. Despre atotputernicia divină, **pr. D. Stăniloae** spune: *„Un singur lucru nu poate Dumnezeu: nu poate cădea de la starea de a nu mai putea face tot ce vrea."* (T.D.O., vol. I, pg. 223) Aceasta înseamnă că lui Dumnezeu Îi este cu neputință un singur lucru: să nu mai fie Atotputernic.

7. **Unitatea** este atributul care arată existența unică a Ființei divine, mai bine zis unicitatea Ei. Logic vorbind, în raport cu atributul infinității, existența a 2 ființe divine este de neconceput, pentru că o ființă divină ar mărgini-o pe cealaltă. La fel, unicitatea mai este legată și de alte atribute ale lui Dumnezeu: atotputernicia, neschimbabilitatea, atotprezența.

Dogma despre unitatea sau unicitatea Ființei divine este specifică religiei mozaice și celei creștine, de la care au împrumutat-o și mahomedanii, acestea fiind singurele religii monoteiste.

În Sf. Scriptură găsim despre acest atribut al lui Dumnezeu: *„Eu sunt Domnul Dumnezeul tău... Să nu ai alți dumnezei afară de Mine"* – **Exod 20,2-3** sau *„Vedeți, vedeți, dar, că Eu sunt și nu este alt Dumnezeu afară de Mine: Eu omor și înviez, Eu rănesc și tămăduiesc și nimeni nu poate scăpa din mâna Mea!"* – **Deuteronom 32,39**, iar Moise zice poporului: *„Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn"* – **Deuteronom 6,4**. Prin profetul Isaia, Domnul zice: *„Eu sunt cel dintâi și Cel de pe urmă și nu este alt Dumnezeu afară de Mine!"* – **Isaia 44,6**, iar în Evanghelia după Ioan, Mântuitorul spune: *„Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat..."* – **Ioan 17,3**.

De asemenea, Sf. Părinți au exprimat des acest adevăr, și anume că Dumnezeu nu poate fi decât unul singur. **Tertulian** scrie: *„Dacă este Dumnezeu, este necesar să fie unic. Dacă nu este unic, nu este"*. Iar **Sf. Atanasie cel Mare**: *„Iarăși ordinea din lume și armonia părților ei arată lămurit că un singur guvernator și orânduitor este în lume, iar nu mai mulți; pentru că dacă ar fi mai mulți, nu s-ar putea păstra această ordine, ci totul s-ar tulbura și nimici căci fiecare ar rândui după bunul său plac și ar lupta împotriva celuilalt"*. (Sf. Treime este un

Dumnezeu în 3 Persoane, între Care însă, nu există deosebiri, Ele având aceeaşi Fiinţă, deci aceleaşi atribute, aceleaşi lucrări, aceeaşi voinţă etc.).

* * *

Atributele intelectuale şi morale sunt strâns legate de însuşirea de persoană a lui Dumnezeu. Învăţătura creştină postulează cu putere caracterul personal al lui Dumnezeu. Nu putem avea legături sufleteşti, nu putem avea o comuniune sufletească decât cu o persoană. Dacă Dumnezeu nu ar fi persoană, ar fi lipsit de tot ce Îl face accesibil, apropiat evlaviei creştine. Persoana este un subiect care are conştiinţă de sine, cugetare şi libertate de hotărâre, deosebindu-se de alte persoane asemenea şi având deschidere către comuniune. Însuşirile specifice persoanei nu exclud celelalte atribute expuse până acum şi nici pe cele din continuare.

Atributele intelectuale scot în evidenţă înţelepciunea lui Dumnezeu, iar cele morale arată sfinţenia absolută dumnezeiască.

Atributele intelectuale

1. **Atotstiinta** este cunoaşterea totală şi desăvârşită a lui Dumnezeu. Totală pentru că El cunoaşte tot din trecut, din prezent şi din viitor, tot ceea ce există sau ar putea să existe, neputându-se cugeta nimic care ar putea depăşi sfera cunoaşterii dumnezeieşti. Altfel spus, Dumnezeu Se cunoaşte pe Sine desăvârşit şi toate cele din lume. Dumnezeu *„ştie toate"* – **I Ioan 3,20** sau *„El vede până la marginile pământului şi îmbrăţişează cu ochii tot ce se află sub ceruri"* – **Iov 28,24**, pentru că *„Cel ce a sădit urechea, oare, nu aude? Cel ce a zidit ochiul, oare nu priveşte?"* – **Psalmi 93,9**; iar despre cunoaşterea de Sine a lui Dumnezeu, Ap. Pavel scrie: *„Duhul toate le cercetează, chiar şi adâncurile lui Dumnezeu... Aşa şi cele ale lui Dumnezeu, nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu"* – **I Corinteni 2,10-11**.

Dumnezeu este atotştiutor *„căci mintea dumnezeiască ştie despre existenţe nu aflând de la existenţe, ci ea are mai înainte, din Sine şi in Sine, în calitate de Cauză, ştiinţa şi cunoştinţa tuturor în esenţa lor, prin faptul că a conceput-o pe aceasta de mai înainte"* – **Pr. D. Stăniloae**.

Dar dacă Dumnezeu le cunoaşte pe toate, nu înseamnă că predetermină făpturile să lucreze împotriva voinţei lor. Neînţelegerea atotştiinţei divine a dat naştere la teorii greşite, cum este cea a predestinaţiei în protestantism. Se ştie că după învăţătura ortodoxă toţi oamenii sunt chemaţi la mântuire. Dar faptul că numai unii sunt aleşi şi că Dumnezeu îi cunoaşte mai dinainte – **Romani 8,29** – nu constituie oare o predestinaţie specială a acestora? Aceasta au afirmat protestanţii calvinişti îndeosebi. Se vede însă uşor că se confundă 2 lucruri deosebite: preştiinţa lui Dumnezeu cu predestinaţia şi se nimiceşte astfel libertatea omului şi Îl face pe

Dumnezeu autor al răului, ceea ce este o impietate. Împotriva acestei teorii **Sf. Ioan Damaschin** afirmă că *„Dumnezeu le preştie pe toate, dar nu le predetermină pe toate"*. Adică Dumnezeu a ţinut seama de libertatea fâpturilor în preştiinţa privitoare la ele, Dumnezeu preştie ce vor face ele în mod liber. Iar potrivit Sf. Scripturi *„Dumnezeu vrea ca toţi oamenii să se mântuiască..."* – **I Timotei 2,4**. De aceea **Sf. Ioan Gură de Aur** spune: *„Dacă ar fi depins numai de Dumnezeu, toţi oamenii s-ar fi mântuit şi ar fi venit la cunoştinţa adevărului"*.

În Sf. Scriptură se vorbeşte şi despre o cunoaştere specială a lui Dumnezeu faţă de cei ce-L iubesc pe El, I se deschid Lui: *„Iar dacă cineva iubeşte pe Dumnezeu, acela este cunoscut de El"* - **I Corinteni 8,3** (sau la **II Timotei 2,19**; **Psalmi 5,2; Psalmi 33,6**). De asemenea, în Sf. Scriptură se aminteşte şi despre o „necunoaştere" a lui Dumnezeu a celor ce n-au făcut voia Lui, la Judecata de Apoi: *„Niciodată nu v-am cunoscut pe voi, depărtaţi-vă de la Mine cei ce aţi săvârşit fărădelegea."* - **Matei 7,23** (sau la **Luca 13,27**, **Iov 13,16**). Această „necunoaştere" a lui Dumnezeu a celor ce nu fac voia Lui trebuie înţeleasă în sens figurat, ca un fel de uitare, de nepreocupare a lui Dumnezeu faţă de ei. Dumnezeu a uitat pe cel ce L-a uitat; nu-l adună pe acesta cu sila la sânul Lui, nu-l face cu sila să-L iubească. Dacă însă cel păcătos, mâhnit de uitarea lui Dumnezeu – **Psalmi 12,1** – revine la Dumnezeu, Dumnezeu încetează de a-l mai lăsa în uitare.

2. **Atotînţelepciunea** lui Dumnezeu se arată prin cunoaşterea celor mai potrivite mijloace pentru atingerea celor mai bune scopuri. Înţelepciunea este un atribut de cunoaştere, nu şi de înfăptuire, dar cunoaşterea divină este nedespărţită de transpunerea ei în faptă. Realizarea celor cugetate şi hotărâte de înţelepciunea divină se face prin lucrarea voinţei şi puterii dumnezeieşti. Atotînţelepciunea apare ca premisă logică a atotputerniciei, iar atotputernicia ca factor realizator al planului înţelepciunii.

Sf. Scriptură insistă asupra rolului înţelepciunii în toate lucrările lui Dumnezeu: creaţie, providenţă, mântuire etc.: *„Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate cu înţelepciune le-ai făcut! Umplutu-s-a pământul de zidirea Ta... Toate către Tine aşteaptă ca să le dai lor hrană la bună vreme. Dându-le Tu lor, vor aduna, deschizând Tu mâna Ta, toate se vor umple de bunătăţi. Dar întorcându-ţi Tu faţa Ta, se vor tulbura; lua-vei duhul lor şi se vor sfârşi şi în ţărână se vor întoarce. Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pământului"* – **Psalmi 103,25; 28-31**. Iar în alt loc: *„Dumnezeu a făcut cerurile cu înţelepciune"* – **Psalmi 135,5** sau: *„Iar Domnul a făcut cerul cu puterea Sa, a întărit lumea cu înţelepciunea Sa şi cu priceperea Sa a întins cerurile"* – **Ieremia 10,12**. Iar Ap. Pavel scrie: *„O, adâncul bogăţiei şi al înţelepciunii şi al ştiinţei lui Dumnezeu! Cât sunt de necercetate judecăţile Lui şi cât de nepătrunse căile Lui!... Pentru că de la El şi prin El şi întru El sunt toate"* – **Romani 11,33; 36**.

Atributele morale

1. **Libertatea absolută** este subînțeleasă în aseitatea lui Dumnezeu, ca o formă a independenței absolute dumnezeiești. Libertatea lui Dumnezeu este însușirea prin care se afirmă absoluta neatârnare a lui Dumnezeu față de orice cauză exterioară Lui, în tot ce cugetă, voiește sau lucrează, Dumnezeu determinându-Se exclusiv de la Sine și prin Sine în toate lucrările Sale. Dumnezeu *„toate le lucrează potrivit sfatului voii Sale"* – **Efeseni 1,11** și *„Dumnezeul nostru în cer și pe pământ, toate câte a voit a făcut"* – **Psalmi 113,11**.

2. **Sfințenia** este acordul desăvârșit al voinței lui Dumnezeu cu Ființa Lui care este Binele suprem. Armonia aceasta deplină între bine și voia dumnezeiască nu trebuie înțeleasă ca ceva extern în raport cu Ființa lui Dumnezeu, ca și cum s-ar acomoda doar una alteia, binele considerându-se ca extern față de Dumnezeu. Sensul adevărat al sfințeniei lui Dumnezeu este acela de acord care exprimă identificarea internă desăvârșită a voii lui Dumnezeu cu binele, adică cu El Însuși. *„La Dumnezeu binele coincide cu Ființa Sa"* spune **Sf. Ioan Damaschin**, adică binele este una cu Ființa Sa. Dumnezeu este *„binele subzistent"* după **Sf. Dionisie Areopagitul**; Dumnezeu este însuși binele, este Binele suprem. Se afirmă de către unii că sfințenia lui Dumnezeu este suma tuturor însușirilor divine.

Sfințenia lui Dumnezeu este ființială, a creaturilor, deci și a omului, prin participare (prin împărtășire) la sfințenia lui Dumnezeu. Sfințenia dumnezeiască este originea (izvorul) și ținta supremă a legii morale. Căci legea morală este dată oamenilor de Dumnezeu; ea trebuie urmată cu voință hotărâtă și fără abateri, ceea ce înseamnă neîntrerupt acord între voință și bine, împlinirea ei cu statornicie conducându-ne la desăvârșire, la sfințenie, adică, de fapt, la starea de participare la sfințenia lui Dumnezeu.

Prin Răscumpărarea adusă de Mântuitorul Hristos, toți avem acces la sfințenie căci toți ne putem uni cu Hristos prin Duhul Sfânt. A urma calea sfințeniei înseamnă a fi *„următori lui Dumnezeu ca niște fii iubiți"* – **Efeseni 5,1**. La aceasta ne îndeamnă mereu cuvântul dumnezeiesc: *„Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este"* – **Matei 5,48**; îndemn adresat în perioada vechi-testamentară doar poporului evreu: *„Sfințiți-vă și veți fi sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeul vostru, sfânt sunt"* – **Levitic 11,44**.

După cădere, toate cele văzute împreună cu omul au fost supuse stricăciunii, au fost golite de sfințenie, iar acum întreaga creație văzută așteaptă o restaurare care trebuie să înceapă cu omul, prin care a venit și căderea – **Romani 8,19-21**: omul este preotul creației care trebuie să o închine lui Dumnezeu. Sfințenia trebuie să pătrundă toate manifestările vieții omenești, toate lucrurile, tot pământul. Sfințenia trebuie să domnească din nou pe pământul purificat, care trebuie să devină *„cer nou și pământ nou, în care locuiește dreptatea"* – **II Petru 3,13**.

Lectură: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, pg. 120-122 și pg. 107.

3. Iubirea dumnezeiască. *„Dumnezeu este iubire"* - **I Ioan 4,8; 16** El este întâi iubire intratrinitară, deci între cele 3 Persoane divine. Iubirea nu se poate manifesta decât într-o comuniune de persoane. De aceea, numai Dumnezeul nostru se poate numi iubire, pentru că numai El este comuniune intratrinitară. Apoi, iubirea dumnezeiască este revărsarea bunătăţii dumnezeieşti asupra creaturilor, împărtăşindu-le, adică, din bunurile Sale cele mai preţioase.

Ca noţiune, iubirea înseamnă dăruire, bunătate, milă, iar nu răsplată, revărsate asupra altuia. Acesta este şi înţelesul mult repetatei rugăciuni: Doamne, miluieşte! Iubirea dumnezeiască înseamnă împărtăşirea propriei fericiri intratrinitare făpturilor. Ea se face prin deschiderea lui Dumnezeu spre lume, prin dăruirea totală a lui Dumnezeu către creaturile Sale, după cuvântul Mântuitorului: *„Şi le-am făcut cunoscut numele Tău şi-L voi face cunoscut, ca iubirea cu care M-ai iubit Tu să fie în ei şi Eu în ei"* – **Ioan 17,26**. Cel dintâi bun dăruit de Dumnezeu oamenilor din iubire a fost existenţa lor prin creaţie. Cel mai de preţ bun împărtăşit de Dumnezeu oamenilor este adevărul mântuitor. Pentru împărtăşirea lui, Dumnezeu Însuşi S-a întrupat după ce vorbise în multe feluri şi de multe ori omenirii. Iar revelarea adevărului mântuitor (Revelaţia supranaturală absolută adusă de Iisus Hristos) a coincis cu Descoperirea iubirii însăşi în Jertfa de pe Cruce. Atunci au înţeles oamenii deplin că *„Dumnezeu este iubire"*.

Faţă de oameni, iubirea lui Dumnezeu ia diferite forme ca: dar, milostivire, răbdare, îndurare, blândeţe etc. Iar în special celor credincioşi, Dumnezeu le împărtăşeşte iubirea Sa prin bunuri spirituale deosebite, care duc la sfinţenie, mântuire şi fericire: *„Dacă păziţi poruncile Mele, veţi rămâne întru iubirea Mea, după cum şi Eu am păzit poruncile Tatălui Meu şi rămân întru iubirea Lui"* – **Ioan 15,10**.

La rândul său, fiind menit să ajungă la asemănarea cu Dumnezeu, omul trebuie să împlinească porunca iubirii faţă de Dumnezeu şi de aproapele, în care se cuprind *„toată legea şi proorocii"* – **Matei 22,37-40**. Contrariul iubirii este egoismul. Dumnezeu l-a osândit creând lumea pentru a-i împărtăşi din iubirea proprie; l-a osândit la Întrupare, l-a osândit pe Cruce; l-a osândit la revărsarea oceanului de haruri la Cincizecime, când a făcut pe oameni părtaşi propriei vieţi dumnezeieşti. Îl osândeşte clipă de clipă. Dar egoistul se osândeşte singur, izolându-se de semenii săi. **Pr. D. Stăniloae** scrie: *„În viaţa pământească suntem pe drum spre iubirea desăvârşită de Dumnezeu şi de semeni. La iubirea şi la unirea desăvârşită cu Dumnezeu şi cu semenii vom ajunge în viaţa viitoare, dacă ne vom strădui în viaţa de aici. Creaţia se află pe drumul iubirii, primindu-şi puterea din iubirea treimică şi înaintând spre desăvârşirea ei în unirea cu Sf. Treime şi cu toţi oamenii"* (T.D.O., vol. I, pg. 292).

Nicio altă religie nu revelează adevărata iubire precum creştinismul, de fapt Ortodoxia. Numai Biserica Ortodoxă trăieşte în comuniunea credinţei prin iubire: *„Să ne iubim unii pe alţii ca într-un gând să mărturisim: pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sf. Duh..."*. Toate poruncile dumnezeieşti se cuprind în iubirea de Dumnezeu şi de semeni.

Lectură: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, pg. 122-123.

4. **Dreptatea** lui Dumnezeu are 2 aspecte deosebite: unul de sfințenie, o stare conformă cu voia Lui sfântă, și altul juridic, adică voința permanentă a lui Dumnezeu de a da fiecăruia ceea ce i se cuvine. Dreptatea și sfințenia lui Dumnezeu stau în strânsă legătură.

Dumnezeu, în calitate de Creator al ordinii morale și al legilor ei, Își manifestă mai ales sfințenia (fiind izvorul sfințeniei și al întregii ordini morale), iar ca păzitor și îndrumător al acestei ordini, veghind ca ea să fie respectată, Își arată în special dreptatea, însușirea de judecător cu desăvârșită nepărtinire.

Din punct de vedere creștin, iubirea cere dreptate. Dreptatea dumnezeiască are 2 aspecte: de răsplătire și de pedeapsă: *„Dumnezeu este judecător drept, tare și îndelung – răbdător"* – **Psalmi 7,11**; El este nepărtinitor: *„Căci nu este părtinire la Dumnezeu!"* – **Romani 2,11** și *„Cu adevărat... Dumnezeu nu este părtinitor"* – **F.A. 10,34** și *„Știm că judecata lui Dumnezeu este după adevăr"* – **Romani 2,2**.

Dreptatea lui Dumnezeu este nedespărțită, însă, de mila Sa. Astfel, Dumnezeu nu este drept fără să fie și milostiv și nu este milostiv, fără să fie drept. Dacă ar fi numai drept, Dumnezeu nu ar fi deplin liber. Iar dacă ar fi numai milostiv, nu ar ține seama de eforturile umane și nu le-ar încuraja. *„În oameni, există o adâncă convingere că Dumnezeu nu se abate de la dreptate în raporturile Lui cu ei și pe baza acestei convingeri, oamenii au în ei un sentiment de așteptare legitimă a dreptății și o pornire de a o cere."* după **Pr. D. Stăniloae** (T.D.O, vol. I, pg. 258). Dreptatea cea mai înaltă a lui Dumnezeu ni s-a arătat prin Iisus Hristos, prin opera Sa mântuitoare (**Romani 1,17**), care, însă, e totodată mila cea mai mare, covârșitoare a lui Dumnezeu (**Tit 3,5**).

5. **Veracitatea** (veridicitatea) este atributul prin care Dumnezeu Se arată ca descoperitor și împărtășitor al adevărurilor către creaturile Sale, neputând exista nimic care să-L abată de la adevăr, El fiind Însuși Adevărul absolut. Ca temeiuri directe ale veracității sunt atotștiința și sfințenia absolută dumnezeiască.

6. **Fidelitatea** sau credincioșia exprimă statornicia sau consecvența nezdruncinabilă a voinței dumnezeiești de a-și îndeplini nestrămutat hotărârile și făgăduințele, la baza acestui atribut stând tot sfințenia și atotștiința divină.

Pentru veracitatea și fidelitatea lui Dumnezeu avem temeiuri în Revelația supranaturală, în textele unde Dumnezeu este numit: adevărat, nemincinos, credincios, neschimbat în hotărâri etc.: *„Dumnezeu nu este ca omul, ca să-L minți, nici ca fiul omului ca să-I pară rău. Au zice-va El și nu va face? Sau va grăi și nu va împlini?"* – **Numeri 23,19** sau *„Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece"* – **Marcu 13,31**.

DOGMA SFINTEI TREIMI

Descoperirea Sf. Treimi în Sf. Scriptură

1) Dogma Sfintei Treimi – adevăr de temelie al religiei creştine – o primim prin credință pe temeiul Revelației supranaturale;
2) Dogma Sfintei Treimi e cuprinsă în afirmația Sf. Scripturi: „Dumnezeu este iubire";
3) Astfel, dogma Sf. Treimi este principiul şi idealul suprem al moralei creştine;
4) Dogma Sf. Treimi este prefigurată şi în religiile păgâne, posibil ca o reminiscență a Revelației primordiale;
5) Descoperirea dogmei Sf. Treimi în Vechiul Testament:
A. Texte din Vechiul Testament în care se face aluzie la pluralitatea Persoanelor divine în unica Ființă divină;
B. Teofanii în care Dumnezeu Se arată în 3 Persoane;
C. Texte din Vechiul Testament în care sunt amintite numiri ale Persoanelor divine.
6) Descoperirea dogmei Sf. Treimi în Noul Testament prin texte care arată:
A. Trinitatea Persoanelor dumnezeieşti şi unitatea Ființei Lor;
B. Existența a 3 Persoane dumnezeieşti reale şi distincte;
C. Unitatea de Ființă a celor 3 Persoane dumnezeieşti..

1) Dogma Sf. Treimi este adevărul de temelie al religiei creştine, fiind proprie, caracteristică religiei noastre. Dogma Sf. Treimi se enunță pe scurt astfel: Dumnezeu este Unul în Ființă şi întreit în Persoane: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. Fiecare dintre cele 3 Persoane sau ipostase ale Sf. Treimi este Dumnezeu adevărat: Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul şi Dumnezeu Duhul Sfânt. Ființa divină aparține întreagă fiecărei Persoane divine fără însă a se multiplica. Una şi aceeaşi Ființă divină este posedată de cele 3 Persoane în trei moduri diferite. Având aceeaşi Ființă divină, Persoanele Sf. Treimi, deşi sunt distincte (deosebite) Una de Alta, Ele au aceleaşi însuşiri, având aceeaşi voință, aceeaşi lucrare, putere şi slavă. Persoanele Sf. Treimi Se deosebesc între Ele numai prin proprietățile sau însuşirile interne, adică prin modul de a poseda Ființa divină. Astfel Tatăl este nenăscut, Fiul este născut din veci din Tatăl, iar Duhul Sfânt purcede din veci din Tatăl.

Dogma Sf. Treimi este o taină mai presus de înțelegerea omenească. Noi o primim, ca şi pe celelalte dogme, prin credință, pe baza mărturiilor Revelației divine supranaturale. O acceptăm deci, pentru că acest adevăr ne-a fost împărtăşit de Domnul Iisus Hristos spre mântuirea noastră şi, întrucât, Sf. Biserică îl propovăduieşte neîntrerupt de când a fost întemeiată (la Pogorârea Sfântului Duh) şi

până azi. De asemenea, dogma Sf. Treimi este mărturisită şi de Revelaţia divină a Vechiului Testament.

2) Pe de altă parte, teologia trinitară susţine că existenţa Persoanelor treimice în Dumnezeu şi comuniunea intratreimică sunt cu putinţă, fiind cuprinse în afirmaţia scripturistică că *„Dumnezeu este iubire"* – **I Ioan 4,8; 16**. Pentru că ştim că iubirea este comunitară, ea nu poate exista acolo unde este o singură persoană (căci dacă s-ar răsfrânge asupra propriei persoane, acest sentiment ar fi egoism, opusul iubirii). De aceea, afirmând că Dumnezeu este iubire, înţelegem prin aceasta că în El există mai multe Persoane între care există o veşnică mişcare de iubire de la Una la Alta. Taina Sf. Treimi este, de fapt, taina iubirii desăvârşite căci numai iubirea desăvârşită uneşte în mod paradoxal două lucruri: mai multe eu-uri care se iubesc rămân neconfundate şi, în acelaşi timp, este o maximă unitate între ele.

3) Iar dacă Dumnezeul credinţei noastre este Dumnezeu - iubire intratrinitară, şi noi, oamenii, suntem îndemnaţi să trăim în iubire, în armonie unii cu alţii, după modelul Persoanelor treimice, Dumnezeul nostru fiind Dumnezeul păcii şi al buneivoiri între oameni. Iată deci cum dogma Sf. Tremi condiţionează intreaga ordine morală creştină, iubirea intratrinitară divină fiind principiul şi idealul ei suprem. Întreaga lege morală creştină este cuprinsă în această regulă de aur a moralei creştine – iubirea de Dumnezeu şi de aproapele. În ea se cuprind *„toată legea şi proorocii"* – **Matei 22,36-40**.

4) Învăţătura despre Dumnezeu Unul în Fiinţă şi întreit în Persoane o aflăm numai în creştinism. Dogma Sf. Treimi este însă prefigurată sau preînchipuită şi în religiile păgâne. Dar între credinţa lor şi credinţa creştină este o mare deosebire. Căci în timp ce noi credem într-un singur Dumnezeu întreit în Persoane sau ipostasuri, în alte religii este vorba fie de un singur dumnezeu, fie de trei dumnezei avându-şi fiecare fiinţa aparte ori care apar doar ca trei manifestări ale aceleiaşi puteri divine. Credinţa într-un singur Dumnezeu o avem astfel şi în mahomedanism, (dar nu în Sf. Treime) care este singura religie monoteistă alături de creştinism şi mozaism. De fapt, credinţa într-un singur Dumnezeu, mahomedanii au împrumutat-o de la creştini, mahomedanismul a apărut pe la anul 600 d.Hr.

Apoi, în hinduism găsim credinţa în trei zeităţi. Ei au credinţa în Trimurti, având zeii: Brahma, Vişnu şi Şiva, care sunt trei manifestări ale zeului central Trimurti; în China, credinţa în zeitatea Tao, producătoare de dualitate şi trinitate; în Egipt, credinţa în zeii Osiris, Isis şi Horus; în parsism, credinţa în treimea compusă din Acarana – Timpul nefăcut, Ormuzd – zeul binelui şi Ahriman, zeul răului.

Toate aceste credinţe păgâne nu au nimic comun cu credinţa creştină în afară de numărul trei. Ele sunt simple preînchipuiri, prefigurări ale dogmei Sf. Treimi din creştinism. Totuşi nu este exclusă posibilitatea ca aceste preînchipuiri trinitare să fie reminiscenţe ale Revelaţiei primordiale descoperite de Dumnezeu primilor oameni în rai. După căderea în păcatul strămoşesc, această Revelaţie primordială se presupune că s-ar fi păstrat în aceste forme alterate, întunecate în

religiile păgâne, iar într-o formă nealterată în Revelația supranaturală descoperită de Dumnezeu poporului ales, exprimată în Sf. Scriptură a Vechiului Testament.

5) Însă, în Vechiul Testament adevărul despre Dumnezeu Unul în Ființă dar întreit în Persoane este descoperit în mod nedeplin, în chip umbrit, urmând ca acest adevăr să fie revelat deplin abia în Noul Testament, prin Revelația absolută adusă de Mântuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Sf. Părinți spun că descoperirea acestei taine nu s-a făcut deplin poporului ales în Vechiul Testament, căci evreii, fiind înconjurați de popoare politeiste, s-ar fi abătut ușor de la monoteism și ar fi căzut în politeism, gândind că dacă Dumnezeu este întreit în Persoane, înseamnă că sunt trei dumnezei și nu Unul Singur. Pentru a-i feri deci pe evrei de politeism, taina Sf. Treimi este indicată numai în linii mari în Revelația Vechiului Testament. Astfel, în unele locuri se face aluzie la o pluralitate în Dumnezeu, în alte locuri, este vorba despre teofanii în care Dumnezeu Se arată în trei Persoane, iar alteori, Persoanele Sf. Treimi apar distincte Una de Alta, fiind numite cu nume diferite.

A. <u>Existenta mai multor Persoane în Fiinta dumnezeiască este indicată în următoarele locuri din Vechiul Testament:</u>

1. *„La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul"* – **<u>Geneză 1,1</u>**. Aici *„Dumnezeu"* este tradus din ebraică, limba originală a majorității cărților Vechiului Testament, unde termenul este Elohim și desemnează un subiect la plural, în timp ce verbul *„a făcut"* în original apare la singular.

2. *„Și a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul și asemănarea Noastră"* - **<u>Geneză 1,26</u>**. Este vorba aici de sfatul Persoanelor dumnezeiești între Ele, nu cu îngeri pentru că apoi se spune: *„Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său"* - **<u>Geneză 1,27</u>**. Cel cu care S-a sfătuit Dumnezeu să-l facă pe om nu poate fi decât Dumnezeu adevărat, Cel care l-a și făcut pe om.

3. *„Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi"* – **<u>Geneză 3,22</u>**.

4. *„Veniți să Ne pogorâm și să amestecăm limbile lor"* – **<u>Geneză 11,7</u>**. De asemenea se referă la Persoanele dumnezeiești căci apoi *„i-a împrăștiat pe ei Dumnezeu de acolo"*, deci cuvintele *„Veniți să amestecăm"* se referă la Acela Care S-a și pogorât și i-a împrăștiat, deci numai la Dumnezeu.

Așadar, în aceste locuri se face aluzie la pluralitatea Persoanelor divine în unica Ființă dumnezeiască. Aceste texte nu pot fi explicate în sensul de plural majestatic pentru că Revelația supranaturală nu prezintă nicăieri pe Dumnezeu vorbind astfel despre Sine. Dimpotrivă, Dumnezeu Se adresează oamenilor la singular: *„Eu sunt Domnul Dumnezeul tău..."* – **<u>Exod 20,2</u>**.

B. <u>Teofanii în Vechiul Testament în care Dumnezeu Se arată în 3 Persoane:</u>

1. În vedenia pe care a avut-o profetul Isaia redată la **<u>Isaia 6,3</u>**, Dumnezeu Se arată în Sf. Treime. În viziunea profetului, serafimii stând în fața lui Dumnezeu strigau: *„Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot"*. În întreita repetare a cuvântului *„sfânt"*, Sf. Părinți văd indicată Sf. Treime, iar în singularul *„Domnul Savaot"* înțeleg unicitatea Ființei dumnezeiești.

2. În teofania de la stejarul Mamvri – **Geneză 18,1-3** – Avraam vede 3 bărbați, dar, inspirat de Duhul Sfânt, li se adresează ca unuia singur: *„Doamne, de am aflat har înaintea Ta, nu ocoli pe robul Tău"* – **Geneză 18,3**. Prin aceasta el mărturisește un Dumnezeu în 3 Persoane.

C. Vechiul Testament conține unele mărturii în care sunt arătate chiar numele Persoanelor Sf. Treimi:

1. Astfel avem texte în care se vorbește despre Înțelepciunea și Cuvântul lui Dumnezeu ca despre o Persoană deosebită de Dumnezeu Tatăl. Sub aceste numiri Sf. Părinți înțeleg pe Fiul lui Dumnezeu. Înțelepciunea lui Dumnezeu apare la început ca o însușire, dar apoi, în cartea Înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah, și a lui Solomon (necanonice), este considerată ca o Persoană.

2. De asemenea, prin Cuvântul lui Dumnezeu – Logosul divin – este desemnată a 2-a Persoană a Sf. Treimi – Fiul lui Dumnezeu. În Vechiul Testament, apare în psalmi expresia referitoare la crearea lumii: *„Prin Cuvântul lui Dumnezeu, cerurile s-au întemeiat și prin Duhul gurii Lui, toată podoaba lor"* – **Psalmi 32,6**.

Observație: Numele de Cuvânt al lui Dumnezeu dat Fiului lui Dumnezeu este explicat de Sf. Părinți astfel: *„Fiul este numit Logos, nu numai fiindcă este născut fără de patimă, ci și pentru că El rămâne legat de Tatăl și Îl revelează... Fiul este o mărturisire clară a firii Tatălui, căci orice ființă născută este o definiție tăcută a celui care l-a născut. În sfârșit, dacă prin cuvântul Logos înțelegem rațiunea ființială a fiecărui lucru, nu ne vom înșela dacă vom atribui acest nume Fiului. Căci nu poate să existe ceva care să nu se sprijine pe Logos"* – după **Sf. Grigorie de Nazianz**, potrivit: *„Pentru că de la El și prin El și întru El sunt toate"* – **Romani 11,35-36** și *„Toate prin El s-au făcut și fără El, nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut"* – **Ioan 1,3**.

Cuvântul *„Logos"* vine din limba greacă și înseamnă cuvânt, rațiune, verb. Termenul este preluat din filozofia antică greacă, dar în teologia creștină are un înțeles deosebit potrivit adevărului revelat mântuitor. **(obs.)**

3. Alte nume ca Mesia, Emanuil – **Isaia 7,14** – se referă tot la Persoana Fiului lui Dumnezeu. Numele de Mesia sau Hristos apare deseori în Vechiul Testament, în profețiile mesianice, începând cu **Geneză 3,15** și altele: **Isaia 9,5; Psalmi 2,7** etc.

4. Despre Duhul Sfânt, ca Persoană divină, se vorbește în Vechiul Testament la **Geneză 1,2**: *„Duhul lui Dumnezeu Se purta deasupra apelor"*; la **Isaia 11,2**: *„Și Se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, duhul înțelepciunii și al înțelegerii..."*;

5. La **Isaia 61,1**: *„Duhul Domnului este peste Mine, că Domnul M-a uns să binevestesc săracilor, M-a trimis să vindec pe cei cu inima zdrobită, să vestesc celor robiți liberarea și celor în lanțuri, mântuire"*. În acest text se vorbește despre toate cele trei Persoane ale Sf. Treimi.

6. Alt text treimic în Vechiul Testament este considerat și binecuvântarea levitică: *„Domnul să te binecuvinteze și să te păzească; Domnul să lumineze fața Sa*

peste tine şi să te miluiască; Domnul să întoarcă faţa Sa spre tine şi să-ţi dea pace" – **Numeri 6,24-26**, asemănătoare binecuvântării apostolice de la **II Corinteni 13,13**.

Aşa cum am arătat la început, adevărul despre Sf. Treime este descoperit nedeplin, în chip umbrit în Vechiul Testament. Pentru a înţelege corect şi deplin Revelaţia Vechiului Testament, ceea ce *„Dumnezeu odinioară, în multe rânduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin prooroci"* – **Evrei 1,1**, trebuie să privim şi să cugetăm toate ale Vechiului Testament în lumina Noului Testament.

6) În Noul Testament, adevărul despre Sf. Treime este descoperit clar şi deplin prin Revelaţia absolută adusă de Mântuitorul Hristos, acest adevăr fiind necesar pentru mântuirea şi desăvârşirea creştină.

Textele trinitare ale Noului Testament pot fi împărţite în 3 categorii:

A. În care se exprimă trinitatea Persoanelor divine în unitatea Fiinţei Lor;

B. În care se arată existenţa a 3 Persoane divine reale şi distincte între Ele;

C. În care se vorbeşte despre unitatea Fiinţei celor 3 Persoane divine.

A. Trinitatea Persoanelor divine şi unitatea Fiinţei Lor sunt arătate limpede în cuvintele prin care Mântuitorul îi trimite pe Sf. Apostoli la propovăduire: *„Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sf. Duh"* – **Matei 28,19**. Acesta este unul din textele clasice ale doctrinei trinitare. Aici sunt amintite cu numele toate cele 3 Persoane dumnezeieşti. Mântuitorul le aminteşte fără să mai dea vreo explicaţie în privinţa Lor, ceea ce arată că Sf. Apostoli erau familiarizaţi cu învăţătura despre Sf. Treime.

Faptul că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt Persoane este dovedit aici de expresia *„în numele"* care nu se foloseşte pentru lucruri, ci numai pentru persoane. Botezul săvârşindu-se în numele Lor şi având ca efect iertarea păcatelor şi renaşterea spirituală, ceea ce stă numai în puterea lui Dumnezeu, înseamnă că cele 3 Persoane sunt Dumnezeu, că au natură dumnezeiască. Fiinţa dumnezeiască a celor 3 Persoane este una şi aceeaşi. Ea există deodată în fiecare Persoană divină. Aceasta o exprimă cuvintele *„în numele"* - εις τό όνομα - care ar fi trebuit să fie urmate de un substantiv genitiv la singular, nu la plural cum avem în text („în numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului Sfânt). Dacă fiecare Persoană şi-ar avea fiinţa deosebită, atunci ar fi trebuit să se zică εις τά ονόματα pentru un substantiv genitiv la plural.

B. Existenta a 3 Persoane divine reale şi distincte între Ele reiese din:

- cuvintele îngerului rostite Sfintei Fecioare la Bunavestire: *„Duhul Sfânt Se va pogori peste tine şi puterea Celui PreaÎnalt te va umbri, pentru aceea şi Sfântul Care Se va naşte din tine, Fiul lui Dumnezeu Se va chema"* – **Luca 1,35**.

- la Botezul Domnului, Se reveleazā lumii Sfânta Treime: *„Iar botezându-se Iisus, îndată a ieşit din apă şi iată cerurile s-au deschis şi Duhul lui Dumnezeu S-a văzut pogorându-Se ca un porumbel şi venind peste El. Şi glas din ceruri s-au auzit zicând: Acesta este Fiul Meu cel iubit întru Care am binevoit"* – **Matei 3,16-17**.

- înainte de Cina cea de Taină, Mântuitorul le spune Sf. Apostoli: *„Iar când va veni Mângâietorul, pe Care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine"* - **Ioan 15,26**.

- binecuvântarea apostolică ce se păstrează și în Sf. Liturghie: *„Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sf. Duh să fie cu voi cu toți"* – **II Corinteni 13.13**.

C. **Unitatea ființială a celor 3 Persoane divine** o arată Mântuitorul: *„Eu și Tatăl una suntem"* – **Ioan 10,30** sau *„Tatăl este întru Mine și Eu întru El"* – **Ioan 10,38**;

- unitatea Ființei Sf. Duh cu a Tatălui este arătată la: **I Corinteni 2,10-11**: *„fiindcă Duhul toate le cercetează, chiar și adâncurile lui Dumnezeu... Cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu".*

Unitatea Ființei divine și deosebirea dintre Persoane în Sf. Treime există înainte de creație, din veșnicie: *„La început era Cuvântul, și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul... Și Cuvântul trup S-a făcut"* – **Ioan 1,1;14** și cf. **I Corinteni 2,10**.

* * *

Dogma Sf. Treimi este una din marile taine care stau la temelia creștinismului, neputând fi cuprinsă de mintea omenească, ci însușindu-se prin credință, pe temeiul Revelației divine. Datorită însemnătății excepționale a acestei învățături pentru religia creștină, s-au făcut încercări de apropiere a înțelegerii omenești de misterul treimic prin analogii sau asemănări din lume.

Astfel, sunt folosite următoarele analogii pentru înțelegerea dogmei Sf. Treimi: sufletul cu cele 3 facultăți spirituale; cauza, mijlocul și scopul; iubirea din familie care îi cuprinde pe tată, mamă și fiu; cărămida compusă din pământ, apă și foc; pomul cu rădăcină, trunchi și coroană; spațiul cu lungimea, lățimea și înălțimea; timpul cu trecutul, prezentul și viitorul; soarele cu discul, razele și căldura sa etc. Însă toate aceste analogii evidențiază mai mult neputința omenească de a pătrunde taina inefabilă a lui Dumnezeu în Sf. Treime.

Formularea dogmei Sf. Treimi în Tradiția creștină

1) Adevărul despre Sf. Treime a constituit temelia credinței creștine încă de la începutul Bisericii creștine;
2) Mărturii din Tradiția apostolică despre dogma Sf. Treimi: Botezul creștin; mărturisirile baptismale; doxologia mică; mărturisile martirilor; mărturiile Părinților Apostolici și ale apologeților anteriori sinoadelor ecumenice;
3) Formularea oficială și definitivă a dogmei Sf. Treimi la sinoadele I și al II-lea ecumenice;

4) Contribuţii remarcabile ale Sf. Părinţi din perioada sinoadelor ecumenice şi după aceea, la precizarea dogmei Sf. Treimi.

1) Dogma Sf. Treimi a fost formulată solemn şi definitiv abia la sinoadele I şi al II-lea ecumenice, în 325 şi 381, formularea ei fiind prilejuită de nevoia de precizare şi întărire a dreptei credinţe din cauza ereziilor antitrinitare ivite. Însă învăţătura despre Sf. Treime a constituit încă din vremea Sf. Apostoli temelia credinţei creştine dată fiind descoperirea ei clară în Noul Testament. Credinţa într-un singur Dumnezeu întreit în Persoane a fost mărturisită de Biserică încă de la început, această credinţă fiind permanent vie în Tradiţia apostolică veche şi înainte de primele sinoade ecumenice:

2) a. Astfel, Botezul creştin săvârşit în numele Sf. Treimi, prin formula sa şi întreita cufundare în apă, a fost totdeauna o mărturisire a credinţei trinitare.

b. Biserica a alcătuit de la început scurte mărturisiri de credinţă pe care le rosteau cei ce se botezau – mărturisirile baptismale – care cuprindeau adevărul despre Sf. Treime. Mai târziu, acestor mărturisiri baptismale li s-a adăugat, pe scurt, învăţătura esenţială creştină despre mântuirea în Iisus Hristos şi au devenit astfel primele simboale de credinţă în Biserica primară. Acestea au fost: simbolul apostolic, ierusalimitean, alexandrin şi, mai târziu, atanasian.

c. Sf. Treime a fost mărturisită şi în cultul Bisericii prin doxologia mică *„Slavă..."* şi cântarea vecerniei *„Lumină lină"*.

d. De asemenea, în mărturisirile martirilor dinaintea morţii este adeverită credinţa în Sf. Treime.

e. Apoi Părinţii Apostolici, Apologeţii şi Sf. Părinţi anteriori sinoadelor I şi al II-lea ecumenice apără învăţătura despre Sf. Treime împotriva ereziilor sabeliană şi subordinaţianistă, încercând să lămurească misterul Sf. Treimi.

Apologeţii creştini din primele veacuri, preluând din filozofia greacă ideea de Logos, o prelucrează în spirit creştin. Însă, în teoria lor despre Logosul divin, ei au făcut unele greşeli, afirmând că, deşi Logosul divin există din veci la Dumnezeu, naşterea Lui din Tatăl ar fi avut loc în timp, punând-o în legătură cu crearea lumii. De asemenea, ei afirmă că Fiul este într-o anumită măsură inferior Tatălui. De aceea, speculaţiile lor au fost respinse de sinodul I ecumenic, dar le este recunoscută o anumită contribuţie în dezvoltarea învăţăturii creştine.

3) Adevărul revelat în Sf. Scriptură despre Sf. Treime, propovăduit totdeauna de Biserică, primeşte o formulare oficială, autoritară şi definitivă la sinoadele I şi al II-lea ecumenice cu prilejul condamnării ereziilor lui Arie şi Macedonie.

Sinodul I ecumenic, împotriva lui Arie care nega dumnezeirea şi egalitatea Fiului cu Tatăl, precizează că Fiul lui Dumnezeu Care S-a întrupat pentru mântuirea oamenilor este Dumnezeu adevărat născut din veci din Tatăl şi este egal şi deofiinţă cu Tatăl.

Apoi, Sinodul al II-lea ecumenic, în 381, combate erezia lui Macedonie care afirma, de data aceasta, că Duhul Sfânt ar fi o creatură a Fiului, fiind inferior Tatălui

şi Fiului. Sinodul al II-lea ecumenic proclamă învăţătura despre deofiinţimea şi egalitatea Duhului Sfânt cu Tatăl şi cu Fiul şi deci Dumnezeirea Duhului Sfânt.

La Sinodul I ecumenic s-au formulat primele 7 articole ale Simbolului de credinţă, încheindu-se cu *„Credem şi în Duhul Sfânt"*, iar la Sinodul al II-lea ecumenic s-au adăugat încă 5 articole. La sinodul al III-lea ecumenic prin canonul 7 s-a hotărât imuabilitatea Simbolului constantinopolitan astfel definit.

4) Sf. Părinţi din timpul Sinoadelor I şi al II-lea ecumenice şi după aceea, care au adus o contribuţie remarcabilă la precizarea dogmei Sf. Treimi, au fost:

- Sf. Atanasie cel Mare în scrierile *„Contra arienilor"* şi *„Către Serapion"*. Sf. Atanasie a introdus termenul *„deofiinţă"* pentru exprimarea egalităţii şi dumnezeirii Persoanelor Sf. Treimi.
- Sf. Vasile cel Mare în *„Contra lui Eunomie"* şi *„Despre Duhul Sfânt"*
- Sf. Grigorie de Nyssa în *„Contra lui Eunomie"*
- Sf. Grigorie de Nazianz în *„Cinci cuvântări teologice"*
- Didim cel Orb în *„Despre Sf. Treime"* şi alţii.

Precizarea terminologiei trinitare

Lectură: arhim. Dosoftei Morariu, *Despre dumnezeiescul har*, Ed. Episcopiei Romanului, 1999, pg. 9-12.

1) Necesitatea formulării clare în termeni raţionali de către Biserică a adevărurilor de credinţă din cauza ivirii ereziilor odată cu răspândirea credinţei creştine.

2) Formularea dogmei Sf. Treimi e strâns legată de precizarea terminologiei trinitare. Sf. Părinţi au preluat termeni din filozofia greacă cărora le-au stabilit înţelesul potrivit credinţei creştine.

3) Termenii folosiţi pentru Fiinţa divină.

Dificultăţi întâmpinate în precizarea terminologiei trinitare:

- cuvântul ουσία
- cuvântul υπόστασις

4) Termenii folosiţi pentru Persoanele divine. Definirea „ipostasului" şi a „persoanei";

5) Modul analogic de cunoaştere a lui Dumnezeu cu specia şi persoanele umane.

1) În primele trei secole creştine, credincioşii primeau adevărurile religioase prin credinţă şi dobândeau o înţelegere duhovnicească a lor (apofatică) pentru înalta lor trăire morală după poruncile lui Dumnezeu. După cele trei secole de

persecuții împotriva Bisericii creștine, dându-se libertate deplină religiei creștine și chiar unele privilegii celor ce o îmbrățișau, mulți au aderat la creștinism, unii dintre ei neavând o preocupare deosebită pentru trăirea duhovnicească. Aceștia încercau să înțeleagă adevărurile de credință în mod rațional (catafatic), neavând suportul unei experiențe vii pentru cunoștințele religioase primite. Deseori acesta era motivul ivirii ereziilor în Biserica creștină. În aceste împrejurări, Biserica a fost nevoită să precizeze adevărurile de credință și în termeni raționali. Astfel, s-au întrunit cele 7 Sinoade ecumenice, la care, parte cu parte, Biserica, trecând peste numeroase împotriviri, călăuzită fiind de Duhul Sfânt, a lămurit și a formulat clar adevărurile esențiale ale credinței creștine.

2) Formularea dogmei Sf. Treimi a fost strâns legată de precizarea, lămurirea terminologiei trinitare. Sf. Părinți au întâmpinat mari dificultăți în redarea corectă a adevărului despre Sf. Treime, din cauza impreciziei sensurilor termenilor folosiți în uzul vorbirii din acea vreme. Termenii folosiți de ei în acest scop au fost preluați din filozofia antică greco – latină cărora însă le-au stabilit precis sensul în exprimarea credinței trinitare, mai bine decât în limbajul filozofiei antice. Acești termeni nu s-au impus de la început în înțelesul în care îi avem azi. Au fost multe controverse în Biserica veche până s-a stabilit definitiv ce anume trebuie să se înțeleagă prin fiecare dintre ei. La început, aceiași termeni erau folosiți de unii pentru a exprima Ființa divină, iar de alții pentru Persoanele divine. Abia mai târziu s-au fixat în Biserică termenii ce se referă la Ființa divină și cei care se referă la Persoanele divine.

Astfel, termenii folosiți pentru Ființa dumnezeiască unică sunt: esență (ουσία), natură (φύσις), ființă, fire și substanță.

Iar termenii folosiți pentru cele trei Persoane divine sunt: ipostas (υπόστασις), persoană (πρόσοπον), subzistență.

3) Deci **<u>prima serie de termeni</u>**: esență, natură, ființă, fire, substanță indică fondul naturii comune a mai multor indivizi de aceeași specie. De exemplu: omenitatea pentru toți indivizii speciei noastre.

Sf. Părinți nu au adoptat, însă, termenul esență - ουσία - în înțelesul uzului filozofiei antice grecești, căci ar fi căzut în triteism (erezie despre existența a trei dumnezei deosebiți între ei).

În filozofia antică grecească, după Aristotel, *„esența"* avea două înțelesuri:

1. prin esență, ca noțiune abstractă, se înțelegea ceea ce este comun tuturor indivizilor aceleiași specii și
2. în mod concret, esența era o existență individuală concretă.

Dacă s-ar fi folosit cuvântul „esență" în creștinism în al doilea înțeles, s-ar fi putut crede că esența lui Dumnezeu este o existență separată individuală (iar nu comună celor trei Persoane), deci că ar exista trei dumnezei cu ființă aparte fiecare, ceea ce ar fi fost triteism.

De aceea, pentru a respinge triteismul, Sf. Părinți au modificat înțelesul obișnuit al cuvântului ουσία și au învățat că cele trei Persoane au aceeași Ființă

divină, întreagă și deodată fiecare Persoană și de aceea este un singur Dumnezeu și nu trei. Aceasta se întâmplă numai în cazul Sf. Treimi. Oamenii au toți aceeași ființă umană (fire), dar nu întreagă (ci dispersată, împărțită) și nici deodată în fiecare, ci ea există succesiv în fiecare om (oamenii nici nu au aceeași cugetare, trăsături de caracter identice, numai Persoanele divine au aceleași însușiri). De aceea, oamenii nu se pot cuprinde sufletește reciproc în mod total, ci rămân mai mult alături unii de alții. Aceasta din cauza păcatului, care a sfâșiat unitatea firii umane și a dezbinat pe oameni între ei. Pe când în Persoanele Sf. Treimi *„se vede o continuă și infinită comunitate"* după **Sf. Vasile cel Mare**.

Un timp, Sf. Părinți au folosit amestecat și termenul υπόστασις pentru a se referi la ουσία - esența divină. Aceasta rezultă dintr-o anatemă a Sinodului I ecumenic în care sunt condamnați toți cei ce învață că Fiul *„este de altă esență sau ipostas"* (de fapt corect) decât Tatăl. Tot astfel, apusenii au tradus cuvântul „ipostas" prin substanță, spunând că în Dumnezeu există numai un singur ipostas sau substanță în trei Persoane. Așadar, și unii și alții foloseau termenul ipostas pentru a desemna Ființa divină după cum arată un sinod din Alexandria de la 362. **Sf. Vasile cel Mare**, într-o scrisoare către fratele său, Grigorie de Nyssa, arată însă deosebirea între ουσία și υπόστασις: *„Ουσία (ființă, esență) este fondul naturii comune mai multor indivizi de aceeași specie, de exemplu: omenitatea, iar ipostasul este individul subzistent concret: Petru, Pavel etc."* După Sf. Vasile, însă, acești termeni nu se pot aplica în mod deplin adecvat Ființei și ipostasurilor divine.

4) **A doua grupă de termeni** ce se referă la Persoanele divine sunt deci: ipostas, subzistență, persoană (a subzista = a se menține, a rămâne, a dura, a continua să existe ca subiect concret).

Ipostasul este forma concretă de existență a unei naturi, este starea de sine a unei firi. Ipostasul este proprietarul, subiectul sau purtătorul naturii. Este natura în forma individuală. Ipostasul este numele comun pentru toate existențele individuale raționale sau neraționale. Ipostasul este modul de subzistență concretă a unei ființe animale, divine, umane etc., care există în sine și pentru sine. Ipostasul este subiectul sau purtătorul naturii pe care o ipostaziază și actualizează. Natura este însuși conținutul ontologic (ființial) al ipostasului. Orice lucru sau ființă concretă este un ipostas. Deosebirea dintre ipostasele speciilor diferite stă în natura pe care o ipostaziază. De exemplu, omul se deosebește de animale sau îngeri prin natura sa umană ipostaziată de fiecare individ.

Termenul persoană vine de la grecescul πρόσοπον. În antichitate, πρόσοπον înseamnă față sau mască, și cum față nu are decât omul, prin πρόσοπον s-a înțeles o față umană concretă, o persoană (în latină *„persona"*). Acest termen a fost folosit la început de ereticii sabelieni pentru a exprima concepția lor greșită că Persoanele divine nu sunt altceva decât fețe sau moduri de manifestare a esenței divine unice. De aceea, mult timp răsăritenii creștini au avut o rezervă față de acest termen. Mai târziu însă, termenul de persoană a fost adoptat și de teologia creștină cu același înțeles cu cel de ipostas, fiind folosit chiar cu prioritate. De fapt, termenul

de „persoană” este cel mai adecvat pentru exprimarea adevărului despre Dumnezeu şi despre om. În prezent însă ambii termeni – persoană şi ipostas – sunt folosiţi în teologia ortodoxă cu acelaşi înţeles.

Ipostasul este numele comun pentru toate existenţele individuale, fie ele raţionale sau neraţionale. Persoana este numele dat numai ipostasurilor raţionale, spirituale. Persoana este modul de subzistenţă a unei firi spirituale. Persoana are conştiinţă de sine, cugetare, libertate şi putere de hotărâre, de autodeterminare şi este înzestrată cu anumite însuşiri morale şi intelectuale. Specific persoanei este deschiderea spre comuniune, având dorinţa spre aceasta şi putinţa de a intra în comuniune cu alte persoane prin puterile sufleteşti: voinţă, raţiune, sentiment.

În teologie, se foloseşte totdeauna termenul de persoană, iar nu cel de individ, tocmai pentru deschiderea spre comuniune ce caracterizează persoana, pe când individul este înţeles ca o subzistenţă izolată, termen folosit cu precădere în pseudo – ştiinţa promovată de ideologiile materialiste, raţionaliste despre lume.

5) Termenii amintiţi până acum se aplică la Dumnezeu numai prin analogie cu noi, fiindcă exprimarea cunoştinţelor despre Dumnezeu este analogică, adică prin comparaţie, prin asemănare cu noi, cu lumea creată.

Aşadar, când vorbim despre specia umană, când ne referim la natura, firea comună, toţi suntem oameni (avem identitate de fiinţă, de fire), dar în virtutea ipostasului sau persoanei, fiecare om este o fiinţă unică în lume, are identitatea sa proprie absolut irepetabilă, cu însuşiri specifice inconfundabile. Iar când vorbim despre Dumnezeu, în virtutea naturii dumnezeieşti comune, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt fiecare Dumnezeu adevărat, fiind un singur Dumnezeu, iar sub aspectul ipostasului sau persoanei, fiecare dintre cei trei este o Persoană distinctă, cu însuşiri personale inconfundabile.

Însă, persoanele sau ipostasurile umane nu sunt unele în altele, în timp ce în Sf. Treime dimpotrivă, Dumnezeirea este neîmpărţită, Ipostasurile sunt Unele în Altele. Lucrările persoanelor umane (manifestările lor) sunt deosebite, pe când cele ale Persoanelor divine nu sunt, pentru că cele trei Persoane, având doar o singură Fiinţă, nu au decât o singură voinţă, o singură putere, o singură lucrare.

Dumnezeu este asemănător, într-un fel, fiinţei şi persoanelor umane, dar într-un mod absolut, excluzând orice imperfecţiune. El nu este ca fiinţa umană care se realizează succesiv în mai multe persoane. Fiinţa divină există întreagă şi deodată în cele trei Persoane divine. Aceeaşi Fiinţă divină unică este posedată de fiecare Persoană divină într-un mod diferit: Tatăl are Fiinţa divină prin nenaştere şi nepurcedere, Fiul prin naştere, iar Duhul Sfânt prin purcedere.

Dar, aşa cum am mai spus, aceste adevăruri sunt taine care depăşesc puterea omenească de înţelegere şi le primim prin credinţă pe temeiul Revelaţiei divine supranaturale.

Persoanele Sfintei Treimi.
Însuşirile personale interne

1) Enunţarea dogmei Sf. Treimi. Consubstanţialitatea şi distincţiile dintre Persoanele divine;
2) Însuşirile personale interne ale Persoanelor treimice: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt cu temeiuri scripturistice;
3) Deosebirile personale şi unitatea fiinţială a Persoanelor divine.

1) Aşadar Dumnezeu este Unul în Fiinţă şi întreit în Persoane: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. Fiecare este Dumnezeu adevărat, deplin, întreg, având toate atributele dumnezeieşti şi totuşi nu sunt trei Dumnezei, ci este un singur Dumnezeu. Spunem că este un singur Dumnezeu pentru că fiecare Persoană divină are întreagă aceeaşi Fiinţă divină Care nu Se împarte, nici nu Se desparte, fiind veşnic Una şi Aceeaşi. Cele trei Persoane divine sunt consubstanţiale, adică deofiinţă, egale şi eterne datorită unităţii fiinţiale dumnezeieşti. Este exclusă, deci, orice subordonare a Persoanelor divine între Ele. Consubstanţialitatea Sf. Treimi este afirmată de Sinodul I ecumenic – 325 – când se foloseşte întâi expresia ομοούσιος τω Πατρί- deofiinţă cu Tatăl.

Însă, Persoanele Sf. Treimi: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt Persoane reale şi ca atare, deosebite între Ele, având Fiecare însuşiri personale interne prin care Se deosebesc ca Persoane. Astfel, cele trei Persoane divine nu Se confundă între Ele, nu Se amestecă şi nu Se contopesc, ci Se disting sau Se deosebesc între Ele după modul în care posedă Fiinţa divină: prima Persoană a Sf. Treimi posedă Fiinţa divină în Sine, neprimită de la nimeni, fiind fără principiu şi fără cauză. A doua Persoană divină Îşi primeşte Fiinţa prin naştere de la prima, iar a treia şi-o primeşte prin purcedere din prima.

2) Despre Dumnezeu Tatăl ne spune Sf. Scriptură că este nepricinuit şi că are viaţă în Sine: „Precum Tatăl are viaţă întru Sine, aşa I-a dat şi Fiului să aibă viaţă întru Sine" – **Ioan 5,26**. Însuşirile prin care Tatăl Se distinge de celelalte Persoane divine sunt nenaşterea şi nepurcederea. Tatăl este principiul unic necauzat al Treimii, originea Fiului pe Care Îl naşte şi a Duhului pe Care Îl purcede din veci. Tatăl este cauza şi izvorul Fiului şi al Sfântului Duh ca Născător şi Purcezător al Lor. Tatăl este principiul, cauza şi izvorul Divinităţii.

Dumnezeu Fiul are ca însuşire personală internă naşterea din veci din Tatăl: *„Din pântece mai înainte de luceafăr Te-am născut"* – **Psalmi 109,3**. Tatăl comunică întreaga Sa Fiinţă Fiului, fără a pierde El ceva din Fiinţa Sa prin această comunicare. Naşterea Fiului se face din veci. De aceea şi Fiul este veşnic. Nu a fost un timp în care să fi fost Tatăl fără Fiu aşa cum nu este niciun timp în care focul să fie fără lumină sau căldură.

Dumnezeu Duhul Sfânt este cauzat de Tatăl, având purcederea din veci din Tatăl, ca proprietate prin care Se distinge de Tatăl şi de Fiul. Despre purcederea Duhului Sfânt din Tatăl ne mărturiseşte Mântuitorul: *„Când va veni Mângâietorul pe Care Eu Îl voi trimite de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine"* – **Ioan 15,26**. Naşterea şi purcederea sunt moduri de origine a Fiului şi a Duhului din Tatăl. Între naşterea Fiului şi purcederea Duhului Sfânt este deosebire, dar în ce constă această deosebire, noi, oamenii, nu putem şti pentru că Revelaţia divină nu ne descoperă aceasta.

Persoanele divine Se deosebesc deci între Ele numai prin aceste însuşiri personale interne numite şi proprietăţi personale sau ipostatice.

3) Deosebirile dintre Persoanele divine sunt deci personale, nu fiinţiale, căci Ele sunt deofiinţă, deci egale, având aceeaşi putere, slavă, voinţă şi lucrare după cum mărturiseşte Mântuitorul: *„Toate ale Mele sunt ale Tale şi ale Tale sunt ale Mele şi Mă preamăresc întru ei"* – **Ioan 17,10** sau *„Ca toţi să cinstească pe Fiul precum cinstesc pe Tatăl"* – **Ioan 5,23** şi *„Cele ce Tatăl le face, acestea şi Fiul le face întocmai"* – **Ioan 5,19**. Afirmând unitatea lui Dumnezeu în Treime, **Sf. Ioan Damaschin** spune: *„Cei trei sori care se compenetrează sunt o singură lumină."*

Antinomiile dogmei Sf. Treimi

1) Antinomia – etimologie;
2) Antinomii în teologia ortodoxă şi Dogmatica ortodoxă;
3) Antinomiile dogmei Sf. Treimi;
4) Analogii pentru înţelegerea antinomiilor treimice;
5) Adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu se realizează prin trăirea virtuţilor şi unirea cu Dumnezeu.

1) Termenul „antinomia" vine de la grecescul αντινομία, în traducere literală înseamnă contradicţie între legi şi desemnează, în înţeles obişnuit, o contradicţie sau un paradox aparent. Antinomiile sunt întâlnite în toate domeniile ştiinţei şi ale filozofiei.

2) Teologia creştină ortodoxă cuprinde numeroase antinomii, mai ales Dogmatica. Dogmele, fiind adevăruri supraraţionale, în mare parte nepătrunse de mintea omenească, ele au de regulă caracter antinomic. De exemplu: dogma hristologică ne învaţă că Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat şi om adevărat, având în acelaşi timp însuşiri dumnezeieşti şi omeneşti; apoi despre Maica Domnului, Dogmatica ne învaţă că este pururea Fecioară şi este Născătoare de Dumnezeu; dogma Sfintei Treimi: Dumnezeu este Unul în Fiinţă şi întreit în Persoane; Dumnezeu este cunoştibil şi necunoştibil; o antinomie în Morală: om

bogat şi mântuit (exemple de paradoxuri reale: râu care urcă muntele; sol fertil şi neroditor; slujirea la 2 Domni: Dumnezeu şi Satan).

Antinomiile dogmatice nu înseamnă deci contradicţii reale între două idei care s-ar exclude una pe alta în înţelesul că numai una ar putea fi adevărată, iar cealaltă, în mod necesar, falsă. Ci antinomiile sunt doar contradicţii aparente, din punct de vedere raţional omenesc, dar pentru credinţă, ambele afirmaţii sunt adevărate şi egale.

3) **Antinomiile dogmei Sfintei Treimi** sunt mai multe:

a. În fiecare Persoană divină: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, Se află întreagă aceeaşi Fiinţă dumnezeiască, fără ca prin aceasta să Se împartă Fiinţa după Persoane, şi totodată Persoanele divine rămân distincte între Ele (deşi posedă aceeaşi Fiinţă şi locuiesc Una în Alta).

b. Cele trei Persoane sunt veşnice, fără început şi fără sfârşit, existând deodată şi sunt egale între Ele, cu toate că Tatăl naşte pe Fiul şi purcede pe Duhul Sfânt. Pentru mintea omenească această însuşire a Tatălui ar conduce la ideea că Tatăl ar avea o existenţă anterioară şi o anumită superioritate faţă de Fiul şi Duhul Sfânt, ceea ce, însă, nu este adevărat despre Sf. Treime.

c. Dumnezeu, fiind veşnic, fără început şi fără sfârşit, supratemporal şi neschimbabil, iar veşnicia fiind înţeleasă ca un prezent continuu, reiese de aici că Fiul Se naşte mereu din Tatăl şi Duhul Sfânt purcede mereu din Tatăl. Naşterea şi purcederea sunt din veşnicie şi se continuă fără întrerupere şi fără sfârşit.

4) Antinomiile dogmei Sf. Treimi depăşesc puterea de înţelegere omenească. Pentru a ne apropia de aceste adevăruri dumnezeieşti supranaturale şi supraraţionale, Sf. Părinţi au încercat să dea unele explicaţii prin comparaţie. Astfel **Sf. Ioan Damaschin** scrie: *„După cum focul există deodată cu lumina din el şi nu este mai întâi focul şi pe urmă lumina, ci deodată... tot astfel şi Fiul Se naşte din Tatăl fără să Se despartă deloc de El, ci este pururea cu El"*.

Teologul german **Nicolaus Cusanus** din secolul al XV-lea Îl numeşte pe Dumnezeu *„coincidenţa sau potrivirea celor opuse"*, vrând să indice esenţa divină subzistentă în trei Persoane. Dumnezeu mai este numit de teologii germani *„das Ganz Andere"* (Cel cu totul diferit). Şi alte comparaţii au mai fost date în scopul înţelegerii antinomiilor treimice, dar ele nu oferă nicidecum o dezlegare mulţumitoare a misterului Sf. Treimi.

5) Dogma Sf. Treimi, fiind descoperită de Revelaţia dumnezeiască supranaturală, o primim şi o mărturisim ca adevăr incontestabil de credinţă, fără însă, să cugetăm că putem pătrunde cu mintea noastră mărginită taina Sf. Treimi. Aceste adevăruri dumnezeieşti depăşesc posibilitatea înţelegerii omeneşti, fiind nu iraţionale, ci supraraţionale şi supranaturale. Antinomiile dogmatice nu sunt contradicţii reale, ci doar aparente din punctul nostru de vedere omenesc. În înţelegerea lor, ca în întreaga cunoaştere religioasă, putem înainta numai prin trăirea virtuţilor creştine încununate de iubire ca virtute teologică, prin care ne împărtăşim şi ne unim cu Dumnezeu. Prin împlinirea voii lui Dumnezeu, prin rugăciune şi iubire, Îl cunoaştem cu adevărat pe Dumnezeu aici, pe pământ, în parte, iar în viaţa

viitoare în mod deplin – **I Corinteni 13,12** – căci spune Sf. Scriptură: *„Atâta vreme cât sălăşluim în trup, suntem departe de Domnul"* – **II Corinteni 5,6**.

Raportul dintre Persoanele Sfintei Treimi.

Raportul dintre Persoanele Sf. Treimi poate fi înfăţişat după mai multe aspecte şi anume după:

A. cel al Dumnezeirii Persoanelor şi al distincţiilor dintre Ele;
B. al comuniunii intratreimice şi al întrepătrunderii Persoanelor – perihoreza;
C. al lucrărilor dumnezeieşti comune celor trei Persoane, dar atribuite în mod special numai Uneia (apropriere).

A. Dumnezeirea Persoanelor Sf. Treimi

1) Dumnezeirea Tatălui este un adevăr pe care nu l-au contestat nici ereticii. Tatăl este afirmat de către toţi ca Dumnezeu *„Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor"*, ca Părinte al tuturor. Mântuitorul Însuşi mărturiseşte despre Tatăl că este Dumnezeu adevărat: *„Viaţa veşnică aceasta este: să Te cunoască pe Tine, singurul şi adevăratul Dumnezeu"* – **Ioan 17,3**. Şi în alte multe locuri din Sf. Scriptură, Tatăl este numit Dumnezeu: **Ioan 3,16**; **Romani 1,7**; **1 Corinteni 1,3**; **Galateni 1,3** etc.

Uneori textul Sf. Scripturi poate da impresia că Dumnezeu Tatăl ar avea o întâietate în Sf. Treime. De exemplu, Mântuitorul spune: *„Mă sui la Tatăl Meu şi la Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu şi Dumnezeul vostru"* – **Ioan 20,17** sau *„Dumnezeul Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl slavei"* – **Efeseni 1,17**. Această impresie greşită se datorează imposibilităţii omeneşti de a exprima în mod deplin adecvat raporturile reale dintre Persoanele divine şi unitatea Lor de principiu. Tatăl deci nu are nici un fel de întâietate sau superioritate faţă de Fiul şi Duhul Sfânt, deşi este Născător şi Purcezător al Lor, ci toate Persoanele divine sunt deofiinţă şi egale între Ele.

2) Dumnezeirea Fiului, ca Persoană distinctă de Tatăl, este afirmată în multe locuri din Sf. Scriptură, fie direct, fie indirect. Fiul este Cuvântul, înţelepciunea, puterea, *„chipul lui Dumnezeu cel nevăzut"* – **Coloseni 1,15**; strălucirea slavei lui Dumnezeu, *„chipul Fiinţei Sale"* – **Evrei 1,3**.

În mod direct, Dumnezeirea Fiului este mărturisită de următoarele texte scripturistice: *„Domnul a zis către Mine: Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut"* – **Psalmi 2,7** şi *„Din pântece mai înainte de luceafăr Te-am născut"* – **Psalmi**

109,3. Cuvintele „astăzi" şi „mai înainte de luceafăr" arată naşterea din veci şi continuă a Fiului din Tatăl.

La Botez, Tatăl Îl numeşte *„Fiul Meu iubit"* – **Matei 3,17**; înaintea lui Caiafa, Hristos Se recunoaşte ca Fiu al lui Dumnezeu – **Matei 26,63-64**. Sf. Apostol Petru mărturiseşte despre Hristos că este *„Fiul lui Dumnezeu Celui viu"* – **Matei 16,16**. Apostolul Toma Îl numeşte *„Domnul meu şi Dumnezeul meu"* – **Ioan 20,28**.

În mod indirect, Dumnezeirea Fiului este afirmată de textele scripturistice unde lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, I se atribuie însuşiri dumnezeieşti ca: veşnicia – **Ioan 17,5** (*„Şi acum Mă preamăreşte, Tu, Părinte, cu slava pe care am avut-o la Tine, mai înainte de a fi lumea"*); atotputernicia – **Matei 28,18** (*„Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pământ"*); omniprezenţa – **Matei 18,20** (*„Că unde sunt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor"*) etc.

În unele locuri din Sf. Scriptură se găsesc expresii care ar părea să contrazică Dumnezeirea Fiului ca: *„Tatăl este mai mare decât Mine"* -**Ioan 14,28** sau *„Iar despre ziua şi ceasul acela nimeni nu ştie, nici îngerii din cer, nici Fiul, ci numai Tatăl"* – **Marcu 13,32**. Aceste expresii, însă, se referă la Iisus Hristos numai ca om, iar pe de altă parte, arată că nu toate tainele sunt menite să se descopere oamenilor, ci numai ceea ce, potrivit hotărârii divine, este de folos spre mântuire, iar cunoaşterea zilei sfârşitului lumii nu este. Primul text **Ioan 14,28** mai poate fi interpretat în înţelesul că *„Tatăl este mai mare decât Fiul"* (şi decât Duhul) doar prin calitatea de cauză, de izvor al celor 2, iar nu cu Dumnezeirea.

3) Dumnezeirea Duhului Sfânt este şi ea afirmată clar în Sf. Scriptură, fie direct, fie rezultând din context: *„Celui ce va huli împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta..."* – **Luca 12,10**. Aici Persoana Duhului Sfânt este pusă în paralel cu Persoana Fiului, ceea ce arată egalitatea Lor. Duhul Sfânt este *„Mângâietorul... Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede"* – **Ioan 15,26**. *„Cine minte Duhului Sfânt, nu minte oamenilor, ci lui Dumnezeu"* – **F. A. 5,3-4**.

Iar indirect, Duhul Sfânt are însuşiri dumnezeieşti, este *„Alt Mângâietor"* – **Ioan 14,16**; este atotştiutor, învaţă *„toate"* – **Ioan 14,26**; este atotputernic, participând la creaţie – **Geneză 1,2**: *„... Şi Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor"* sau **Psalmi 32,6**: *„Cu Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit şi cu Duhul gurii Lui toată puterea lor"*. Botezul se face şi în numele Duhului Sfânt – **Matei 28,19**. El fiind egal cu Tatăl şi cu Fiul. Prin Duhul Sfânt vine mântuirea prin naşterea din nou *„din apă şi din Duh"* – **Ioan 3,5**. Duhul Sfânt este izvorul înţelepciunii, al vieţii, al sfinţeniei.

Unele texte ar părea că neagă Dumnezeirea Duhului Sfânt. Astfel, Duhul Sfânt *„nu va vorbi de la Sine, ci va vorbi ce I s-a spus"* – **Ioan 16,13**. Aceasta nu arată însă că Duhul Sfânt nu este atotştiutor, ci că El nu va descoperi nimic deosebit de cele spuse de Mântuitorul Hristos până la Înălţarea Sa la cer (pentru că în Mântuitorul Hristos s-a încheiat Revelaţia supranaturală). Tot astfel, apare şi textul *„Nimeni nu-L cunoaşte pe Fiul, fără numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaşte nimeni fără numai Fiul"* – **Matei 11,27**. Nici aici nu se neagă atotştiinţa Duhului Sfânt care este dovedită clar de Sf. Scriptură: *„fiindcă Duhul toate le cercetează,*

chiar şi adâncurile lui Dumnezeu... cele ce sunt ale lui Dumnezeu, nimeni nu le cunoaşte, fără numai Duhul lui Dumnezeu" – **I Corinteni 2,10-11**.

Sf. Scriptură trebuie interpretată totdeauna, în fiecare parte, ţinându-se seama de întreg. Existenţa unor astfel de expresii în Sf. Scriptură este explicată prin faptul că Sf. Scriptură nu cuprinde învăţături sistematizate, asemenea unui manual didactic, ci expunerea se face potrivit situaţiilor concrete respective.

În Sf. Scriptură, obişnuita enumerare a Persoanelor divine este: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, dar uneori, Ele sunt numite şi în altă ordine ca: Tatăl, Duhul Sfânt şi Fiul – **I Petru 1,2** sau Fiul, Tatăl şi Duhul Sfânt – **II Corinteni 13,13** sau Duhul Sfânt, Fiul şi Tatăl – **I Corinteni 12,4-6**. Aceasta constituie încă o dovadă pentru egalitatea Persoanelor dumnezeieşti.

B. Comuniunea intratreimică şi întrepătrunderea Persoanelor divine. Perihoreza

1. Ce înţelegem prin perihoreză?
2. Temeiuri din Sf. Scriptură;
3. Temeiul perihorezei: deofiinţimea Persoanelor divine;
4. Prin perihoreză se exprimă unitatea fiinţială şi trinitatea Persoanelor divine;
5. Fără perihoreză s-ar ajunge la erezii trinitare.

1. Posedând una şi aceeaşi Fiinţă divină, Persoanele Sfintei Treimi sunt în perfectă unitate fiinţială dumnezeiască. Deosebirea care există între Ele constă doar în însuşirile interne personale (Tatăl nenăscut şi nepurces, Fiul născut, Duhul purces); între Ele este deci o deosebire personală (pentru că cele trei Persoane sunt distincte, deosebite), nu fiinţială. Dată fiind identitatea de Fiinţă neîmpărţibilă, cele trei Persoane Care o au întreagă fiecare, nu pot fi cugetate altfel decât existând Una în Alta, întrepătrunzându-Se reciproc: Tatăl este şi rămâne în Fiul şi în Duhul Sfânt, Fiul este în Tatăl şi în Duhul Sfânt, Duhul Sfânt este în Tatăl şi în Fiul. Persoanele Sf. Treimi Se întrepătrund, Se înconjoară reciproc, locuiesc Una în Alta, fiecare este întreagă în celelalte 2 Persoane. Această împreună existenţă a Persoanelor divine în înţelesul de a fi fiecare în celelalte, fără amestecare, fără contopire sau confundare, se numeşte perihoreză - περιχώρησις. Ideea de perihoreză a existat totdeauna în Biserică (era exprimată însă prin alţi termeni). Folosirea cuvântului „perihoreză" pentru a exprima modul de existenţă a Persoanelor divine o avem de la **Sf. Ioan Damaschin** încoace (secolul al VIII-lea).

2. Perihoreza Persoanelor Sfintei Treimi este mărturisită lămurit în Sf. Scriptură. Mântuitorul îi spune Apostolului Filip: *„Nu crezi tu că Eu în Tatăl sunt şi Tatăl este întru Mine? Cuvintele pe care vi le grăiesc nu le spun de la Mine, ci Tatăl*

Care sălăşluieşte în Mine face lucrurile Lui" – **Ioan 14,10**. Tot Mântuitorul spune: *„Tatăl este întru Mine şi Eu întru El"* – **Ioan 10,38**. Iar Apostolul Pavel zice: *„Duhul toate le cercetează, chiar şi adâncurile lui Dumnezeu"* – **I Corinteni 2,10**.

3. Perihoreza Persoanelor divine îşi are temeiul în deofiinţimea Acestora, adică în faptul că Prima Persoană divină, Tatăl, împărtăşeşte veşnic celorlalte 2 Persoane divine întreaga Sa Fiinţă (Fiului prin naştere şi Duhului Sfânt prin purcedere), fără ca prin aceasta, Tatăl să-Şi ştirbească integritatea Fiinţei, sau celelalte 2 Persoane să primească doar o parte din Ea, ci fiecare o primeşte întreagă. De altfel, împărţirea Fiinţei dumnezeieşti este absolut imposibilă dată fiind spiritualitatea ei absolută şi deci simplitatea ei absolută.

Text facultativ: *„Perihoreza este o mişcare interpersonală, o comuniune perfectă, fără amestecarea ipostasurilor, având un singur principiu pe Tatăl. Ele nu sunt depărtate Unele de Altele şi nici împărţite în ce priveşte Fiinţa, căci Dumnezeirea este neîmpărţită. Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, deşi fiinţează în mod unitar, Ele Se află într-o veşnică mişcare de iubire Una către Alta, în aşa fel încât Fiecare Se deschide şi Se află în Cealaltă, fără contopire, amestecare sau confundare, ci prin posedare reciprocă"* (Extras din studiile dogmatice despre Sf. Treime, vezi bibliografie) – **fac**.

4. Perihoreza exprimă atât unitatea fiinţială a Sf. Treimi, cât şi trinitatea Persoanelor divine:

Perihoreza exprimă unitatea Sf. Treimi pentru că la baza perihorezei stă deofiinţimea Lor. Adică faptul că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt au aceeaşi Fiinţă, unică, identică, neîmpărţită între Persoane, determină modul de existenţă perihoretic al Persoanelor divine.

Prin perihoreză se exprimă în acelaşi timp şi trinitatea Persoanelor divine pentru că prin perihoreză se afirmă că Fiinţa cea una şi neîmpărţită subzistă, se menţine deci întreagă în fiecare Persoană Care rămâne totuşi deosebită de celelalte 2.

5. Fără perihoreză, Persoanele divine ar fi concepute ca existând alături Una de Alta, fiind despărţite ca în lumea creată şi, în concluzie, s-ar afirma trei dumnezei, nu Unul singur. Dacă nu ar fi acceptată perihoreza în raportul dintre Persoanele divine sau nu ar fi corect înţeleasă, s-ar ajunge la erezii antitrinitare (gnosticism, triteism, tetrateism, sabelianism).

Pentru noi, taina perihorezei Persoanelor divine rămâne nepătrunsă cu toate că Sf. Părinţi au încercat să ne-o lămurească prin unele analogii. De pildă, prin întrepătrunderea mai multor ştiinţe în acelaşi spirit sau întrepătrunderea luminilor unui sfeşnic cu trei braţe. Acestea, însă, ne ajută prea puţin să pătrundem în transcendenţa misterului treimic.

C. Despre apropriere

1. Ce înțelegem prin „apropriere”? Scopul aproprierilor.
2. Numiri, însuşiri fiinţiale, lucrări externe apropriate Persoanelor divine.
3. Predicatele sau însuşirile personale externe. Treimea teologică şi iconomică.
4. Aproprierile nu sunt deosebiri reale, obiective între Persoanele divine, Ele acționând în lume în mod sinergic.
5. Împreună lucrarea Persoanelor Sf. Treimi în actele creației, revelației divine şi mântuirii.

1. Tot ce se referă la Ființa divină sau la acțiunile externe ale lui Dumnezeu, este comun celor trei Persoane. În Dumnezeu, există o singură Fință, există numai o singură voință şi o singură activitate externă. Când unele numiri, atribute sau activități ce se referă la toate trei Persoanele sunt împrumutate şi atribuite unei Persoane, vorbim de apropriere. Deci aproprierea ar fi atribuirea unei însuşiri sau unei lucrări comune, uneia dintre Persoanele Sf.Treimi. Aproprierea înseamnă a face ceva propriu din ceea ce este comun.

Scopul aproprierilor este de a caracteriza cât mai clar pentru noi Persoanele Sf. Treimi, de a ne ajuta să le înțelegem într-o măsură cât mai mare.

Ceea ce I se atribuie, ce I se apropriază unei Persoane, nu I se atribuie cu excluderea celorlalte Persoane. De exemplu, dacă spunem că Tatăl este puterea, Fiul înțelepciunea şi Duhul Sfânt bunătatea, nu trebuie înțeles că Fiul şi Duhul Sfânt sunt excluşi de la putere, sau Tatăl şi Fiul de la bunătate, iar Tatăl şi Duhul Sfânt de la înțelepciune, pentru că toate acestea ca şi celelalte atribute, sunt comune Persoanelor divine nedespărțite.

În general, toate însuşirile fiinţiale pot fi apropriate unei Persoane, după cum şi o însuşire sau lucrare poate fi atribuită celor 3 Persoane, întrucât ea nu este rezervată unei singure Persoane datorită unității Lor fiinţiale.

2. Tradiția patrisitică, potrivit Sf. Scripturi, a apropriat Persoanelor divine numiri de-ale lui Dumnezeu, însuşiri fiinţiale şi lucrări externe.

Observație: Însuşiri fiinţiale (divine) = atribute divine = energii divine necreate (există ca potențe din veşnicie în Dumnezeu, dar sunt actualizate în timp potrivit voinței lui Dumnezeu; de exemplu, bunătatea, mila, odată cu creația). Lucrări externe divine = manifestări în afară = acțiuni dumnezeieşti externe = activitate divină.(**obs.**)

Referitor la numirile date Persoanelor divine, Tatălui I se atribuie numele de Dumnezeu, Fiului numele de Domn, iar Duhului Sfânt de Duh, fără ca prin acestea să fie despărțite sau amestecate Persoanele dumnezeieşti, ci, fiind deofiinţă, poate fiecare în parte să fie numit Dumnezeu, Domn şi Duh.

Însuşirile fiinţiale se atribuie în general fiecărei Persoane astfel: Tatăl este eternitatea şi puterea; Fiul este adevărul, înţelpciunea; Duhul Sfânt este harul, darul, bunătatea.

Lucrările externe, şi ele, deşi aparţin celor trei Persoane, totuşi I se atribuie Tatălui hotărârea dimpreună cu planul de a le face, Fiului executarea, iar Duhului Sfânt desăvârşirea. Sau bazându-ne pe textul **Romani 11,36**: *„Pentru că de la El şi prin El şi întru El sunt toate"*, putem spune împreună cu **Sf. Atanasie cel Mare** că: *„Dumnezeu toate le face prin Fiul în Duhul Sfânt"*.

3. În ce priveşte activitatea divină în lume, Tatălui I se atribuie crearea, Fiului Răscumpărarea sau mântuirea şi Duhului Sfânt, sfinţirea. Aceste lucrări externe în lume: crearea, mântuirea şi sfinţirea sunt numite şi predicate pentru că Îl arată pe Dumnezeu ca subiect al lor, sau însuşiri personale externe, spre a nu se confunda cu proprietăţile sau însuşirile personale interne (nenăscut şi nepurces, născut, purces).

Acţiunile divine în lume sunt deci opera comună iconomică a Sf. Treimi. Sf. Părinţi, încă din secolul al IV-lea, fac distincţie între Treimea teologică, adică existenţa în Sine a lui Dumnezeu în Sf. Treime, fiinţa, viaţa şi relaţiile ipostasurilor divine în sânul Tatălui, şi lucrarea iconomică, adică manifestarea şi lucrarea iubirii lui Dumnezeu în lume, mai precis istoria întrupării şi răscumpărării prin Iisus Hristos. Treimea teologică, adică Dumnezeu în Fiinţa Sa, în transcendenţa Sa divină, ne este accesibilă numai prin iconomie, adică prin acţiunea divină comună în lume prin: creaţie, providenţă, revelaţie, întrupare, răscumpărare, judecată.

4. Am învăţat, deci, că Persoanele divine Se deosebesc în mod real Una de Alta prin proprietăţile sau însuşirile personale interne. Se poate spune că Persoanele divine Se disting între Ele şi prin ceea ce li se atribuie personal în activitatea dumnezeiască în lume, deci în relaţie cu iconomia. Astfel Tatăl este Creatorul, Fiul, Mântuitorul şi Duhul Sfânt, Sfinţitorul. Însă aceste deosebiri nu sunt reale, obiective, pentru că în lume Persoanele divine acţionează împreună, în comuniune, în mod sinergic, Ele fiind nedespărţite Una de Alta, căci *„Acelaşi Dumnezeu lucrează toate în toţi"* – **I Corinteni 12,6**. Lucrarea proprie fiecărei Persoane divine nu trebuie gândită ca petrecându-se separat de a celorlalte Persoane, ca şi cum Persoanele ar lucra fiecare izolat, ci ca o împreună – lucrare, întrucât toate sunt lucrări ale aceleiaşi voinţe a lui Dumnezeu.

5. Pentru a exprima activitatea divină comună în lume, Sf. Părinţi spun că orice lucrare porneşte din sau de la Tatăl, trece prin Fiul şi se desăvârşeşte în Duhul Sfânt. Astfel, în actul creaţiei, Tatăl este izvorul creaţiei, Fiul este mijlocul (prin care s-au creat toate), iar Duhul Sfânt este desăvârşitorul. **Sf. Vasile cel Mare** scrie: *„Există o singură sursă a tot ce există, care creează prin Fiul şi duce la desăvârşire prin Duhul"*. Revelaţia divină supranaturală, de asemenea, s-a făcut de Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt atât în perioada Vechiului Testament cât şi a Noului Testament. În lucrarea providenţei, Dumnezeu Tatăl este *„susţinătorul şi purtătorul de grijă al tuturor, prin Fiul, în Duhul Sfânt"* spune **Sf. Grigorie Sinaitul**. În Răscumpărarea lumii, Fiul a săvârşit întreaga operă mântuitoare prin Duhul Sfânt, împlinind voia

Tatălui. Sfințirea lumii este atribuită Duhului, Care vine de la Tatăl, fiind trimis în lume de Fiul.

Dar, deşi acțiunea dumnezeiască externă este produsul voinței celei una şi neîmpărțite a lui Dumnezeu, deci comună Persoanelor divine, totuşi fiecare Persoană îşi are contribuția personală prin lucrări proprii. Însă lucrarea proprie a fiecărei Persoane nu trebuie gândită ca petrecându-se separat de a celorlalte Persoane, ci doar ca o ieşire în prim-plan a Unei Persoane divine în desfăşurarea Revelației divine şi ca o împreună lucrare a Persoanelor Sf. Treimi. Totuşi, în lucrarea mântuirii lumii, numai Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat, a săvârşit opera mântuitoare ca om, numai El S-a răstignit, celelalte 2 Persoane divine conlucrează doar prin bunăvoință.

Aşadar, Tatăl este Creatorul lumii: *„De la El... sunt toate"* – **Romani 11,36** – şi autorul planului mântuirii *„mai dinainte de întemeierea lumii"* – **Efeseni 1,4**, ca prin Hristos *„toate să le împace cu Sine"* – **Coloseni 1,20**, împăcarea cu Sine fiind mântuirea înfăptuită de Fiul.

Fiul este Cel prin Care s-au făcut toate – **Ioan 1,3**: *„Toate prin El s-au făcut"* inclusiv mântuirea, adică *„dreptate şi sfințire şi răscumpărare"* – **I Corinteni 1,30**.

Duhul Sfânt este Desăvârşitorul lucrărilor Tatălui şi Fiului. El este pregătitor al mântuirii ca Cel ce a grăit prin prooroci; Duhul Sfânt este activ în Întruparea şi arătarea Domnului – **Luca 1,35** şi **Luca 3,22** – la Bunavestire şi Botezul Domnului; El este desăvârşitor al mântuirii şi sfințirii, ca Cel ce prin har, în colaborare cu oamenii, ne aduce mântuirea subiectivă. El este Mângâietorul Care rămâne pururea cu cei credincioşi după Înălțarea Domnului după cuvintele Mântuitorului: *„Şi Eu voi ruga pe Tatăl şi Alt Mângâietor vă va da vouă ca să fie cu voi în veac, Duhul Adevărului pe Care lumea nu poate să-L primească... voi Îl cunoaşteți, că rămâne la voi şi în voi va fi"* – **Ioan 14,16; 17**. Dar, fireşte, toate acestea Duhul Sfânt le săvârşeşte fiind în neîntreruptă legătură cu Tatăl şi cu Fiul.

Însemnătatea învățăturii despre Sf. Treime pentru viața creştină

Teologia trinitară susține că atât existența ipostatică a Persoanelor treimice, cât şi comuniunea interpersonală în sânul Tatălui sunt cu putință deoarece *„Dumnezeu este iubire"* – **I Ioan 4,8;16**. Din iubire, El Îl naşte pe Fiul şi-L purcede pe Duhul, ca ipostase libere. Numai un Dumnezeu Care este în Sine iubire supremă şi veşnică subzistă ca Treime. Comuniunea intratreimică nu este determinată de o cauză din afară. Iubirea este cauza unității Ființei şi Treimii Persoanelor divine. Dumnezeu este în Ființa Sa dumnezeiască şi veşnică iubirea însăşi după **Sf. Chiril al Ierusalimului** – *Cateheza VI, 5.*

Iar pogorârea lui Dumnezeu în istorie, prin care cunoaştem Treimea iconomică, se face tot din cauza iubirii şi tot în numele Treimii, având drept scop adunarea umanităţii şi a întregii creaţii la comuniunea cu însăşi viaţa lui Dumnezeu (**Coloseni 1,20**). Întruparea Fiului vizează tocmai transmiterea acestei vieţi de comuniune care există în sânul Tatălui. Fiul a fost trimis în lume pentru a o introduce şi a o atrage la modul de existenţă care se află în Sf. Treime. Misiunea Sa este, în esenţă, dăruirea de Sine a Sf. Treimi. La fel şi Duhul Sfânt, Care „iese" din Tatăl, este trimis să dezvăluie Fiinţa lui Dumnezeu ca viaţă de comuniune (conform **Ioan 14,26; I Corinteni 13,13**) şi să antreneze lumea să devină părtaşă la viaţa divină.

Învăţătura despre Sf. Treime are o însemnătate deosebită pentru viaţa duhovnicească a credincioşilor. Căci aşa cum Persoanele Sf. Treimi există Una în Alta, într-o unitate fiinţială, tot aşa creştinii formează o unitate şi o comuniune de credinţă, de nădejde şi de iubire în Dumnezeu. Creştinul participă prin har la viaţa Sf. Treimi: *„În ziua aceea, veţi cunoaşte că Eu sunt în Tatăl Meu şi voi în Mine şi Eu în voi"* – **Ioan 14,20**.

Biserica este un popor al lui Dumnezeu şi o comuniune de viaţă după chipul Sf. Treimi conform **Ioan 17,21**. Biserica şi Sf. Taine au un caracter prin excelenţă trinitar. *„Biserica este plină de Sf. Treime"* – spune **Origen**. Sf. Taine fac posibilă prezenţa şi lucrarea dătătoare de viaţă a Sf. Treimi în oameni. În acest sens, aspectul lor de comemorare a iconomiei mântuirii este completat cu cel de invocare şi revărsare a Duhului Sfânt. Sf. Liturghie nu este altceva decât o mare rugăciune şi jertfă pentru unirea tuturor, după modelul comuniunii Sf.Treimi: *„Iar pe noi pe toţi, care ne împărtăşim dintr-o pâine şi dintr-un potir să ne uneşti unul cu altul prin comuniunea Aceluiaşi Duh"* – **Liturghia Sf. Vasile**.

Aşadar, o înţelegere adecvată a creştinismului presupune nu numai acceptarea şi mărturisirea doctrinei despre Sf. Treime, ci şi transpunerea ei în practică, în cult şi într-un mod de viaţă trinitară
(Extras din studiile dogmatice despre Sf. Treime, vezi bibliografie).

Ereziile antitrinitare

În decursul timpului, s-au ivit numeroase erezii legate de dogma Sf. Treimi. Aceasta s-a întâmplat, pe de o parte, din pricina încercării unor oameni de a pătrunde taina mai presus de înţelegerea omenească a Sf. Treimi, iar pe de altă parte, din pricina lipsei de precizie în privinţa termenilor folosiţi pentru Fiinţa divină şi a celor folosiţi pentru Persoanele divine. Numai termenul de „persoană" era înţeles la început de toţi la fel. Abia la Sinodul al II-lea ecumenic în 381, s-au precizat termenii legaţi de Fiinţa şi Persoanele divine.

Ereziile antitrinitare se pot grupa în patru categorii: monarhianismul, subordinaţianismul, triteismul şi unitarianismul.

1) Monarhianismul. Ereziile monarhianiste susţin că există un singur Dumnezeu (monos = unul singur; arhin = a conduce, a domni), în El neputând exista pluralitate. Totuşi vorbesc şi ei de Persoane divine, pe care însă le confundă una cu alta, considerându-le numai puteri sau moduri de manifestare ale uneia şi aceleiaşi Persoane divine. Cei ce consideră Persoanele puteri, se numesc monarhieni dinamici, iar cei ce le consideră ca moduri de manifestare, se numesc monarhieni modalişti sau patripasieni (de la „pater passus est" = tatăl a suferit).

Cei mai cunoscuţi reprezentanţi ai monarhianismului dinamic sunt: Teodot Dubălarul, Teodot Bancherul şi, mai ales, Pavel de Samosata, fost episcop al Antiohiei (depus şi excomunicat la un sinod din Antiohia în 269).

Reprezentanţii monarhianismului modalist sunt: presbiterul (persoană hirotonită), Sabeliu din Roma (secolul al III-lea) etc. După ei, unica Persoană divină se manifestă în lume ca Tată, ca Fiu sau ca Duh Sfânt. Dar când se manifestă în lume ca Tată, Ea nu există ca Fiu şi Duh Sfânt şi invers. În privinţa întrupării, ei spun că s-a făcut în Persoana Tatălui. Deci Persoana care a creat lumea, S-a şi întrupat, a suferit şi a murit pe cruce. De aici, ei au fost numiţi şi patripasieni (Tatăl a suferit pe Cruce).

Modalismul a fost combătut de Tertulian, sf.: Ipolit şi Dionisie cel Mare, episcopul Alexandriei, dar mergând prea departe, aceştia au căzut într-un fel de subordinaţianism, de la care mai târziu Dionisie a revenit la dreapta credinţă.

2) Subordinaţianismul. Ca opinie teologică greşită, a apărut în secolul al II-lea, fiind bănuiţi că o acceptă mai mulţi părinţi şi scriitori bisericeşti: Iustin Martirul, Irineu, Ipolit, Tertulian, Origen, Dionisie al Alexandriei, Teofil al Antiohiei. Ca erezie, însă, apare numai în secolul al IV-lea sub forma arianismului şi a macedonianismului.

a) arianismul este cea mai puternică erezie subordinaţianistă al cărei protagonist a fost Arie. El afirma că Fiul este cea dintâi creatură a Tatălui, şi nu din Fiinţa Tatălui, ci din nimic. El nu este deci Dumnezeu adevărat. Scopul pentru care Dumnezeu l-a creat este crearea lumii, Fiul jucând rolul unei fiinţe intermediare între Dumnezeu şi lumea creată. Pentru că prin el Dumnezeu a creat lumea, este şi el Dumnezeu prin participare. Arianismul a fost condamnat la Sinodul I ecumenic la Niceea în 325. Arie, considerând creaturi pe Fiul şi Duhul, socotea creatura egală cu Dumnezeu.

b) macedonianismul a fost reprezentat mai ales de semiarianul Macedonie, fost episcop de Constantinopol, şi Maratoniu, episcop de Nicomidia. Ei negau dumnezeirea Duhului Sfânt, de aceea se numeau şi pnevmatomahi. Macedonianismul este o consecinţă logică a arianismului. Dacă arienii învăţau că numai Dumnezeu Tatăl este principiu necreat, macedonienii au dedus de aici că şi Duhul este tot o creatură, subordonat Tatălui şi Fiului.

Pnevmatomahii au fost combătuţi de: Sf. Vasile cel Mare în „Despre Duhul Sfânt"; de Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Ambrozie, Didim cel

Orb şi alţii. Macedonienii au fost condamnaţi la Sinodul al II-lea ecumenic la Constantinopol în 381.

3) Triteismul. Pornind de la ideea existenţei a trei Persoane în Dumnezeu, triteiştii au ajuns la concluzia că există trei dumnezei. Ei separă Persoanele divine, făcându-le entităţi deosebite, în care Fiinţa divină se repetă. Cel care a emis această erezie a fost filozoful alexandrin Ioan Filopon în secolul al VI-lea. De aceea, triteismul se mai numeşte filoponism.

Pentru combaterea triteismului sau chiar a tetrateismului, Biserica nu a luat hotărâri speciale pentru că combaterea lor era formulată deja la Sinodul I ecumenic la Niceea prin dogma despre deofiinţimea Fiului cu Tatăl.

4) Unitarianismul a apărut în sânul protestantismului. Cel ce l-a formulat a fost polonezul Faust Socinus (†1604). Unitarienii sau socinienii susţin că Dumnezeu este o singură Persoană: Tatăl.

Toate aceste erezii antitrinitare falsifică învăţătura adevărată a Bisericii despre Sf. Treime formulată, în esenţa ei, în Simbolul de credinţă la Sinoadele I şi al II-lea ecumenice.

Erezia *Filioque* = „şi din Fiul" şi combaterea ei

Vezi manualul pt. seminar Todoran-Zăgrean (pag. 127 - 133) – Anexa 2 (cu îndreptările de rigoare cu privire la numirea de „Biserică catolică")

DUMNEZEU CREATORUL

Crearea lumii în general

1) Însuşirea personală externă ce se atribuie Tatălui este crearea lumii. El o săvârşeşte împreună cu Fiul şi Duhul conform Sf. Scripturi;
2) Adevărul că Dumnezeu a creat lumea din nimic este promovat doar de religia creştină şi mozaică. Celelalte religii promovează concepţii greşite despre crearea lumii: panteismul, dualismul, materialismul;
3) Principalele idei susţinute de religia creştină despre crearea lumii:

a) lumea a fost făcută din nimic, prin voinţa lui Dumnezeu; are un început şi va avea un sfârşit;

b) în Dumnezeu există din veşnicie planul împreună cu scopul creării lumii. Scopul pentru care Dumnezeu a făcut lumea este ca să-şi manifeste iubirea, bunătatea Sa, iar pentru creaturi:

- împărtăşirea creaturilor de fericirea dumnezeiască;
- preamărirea lui Dumnezeu.

4) Întregul cosmos văzut a fost creat pentru om; are caracter antropocentric. Natura urmează destinul omului;
5) Întreaga creaţie era bună conform Sf. Scripturi în sensul că era înzestrată cu însuşirile necesare atingerii scopului ei;
6) Despre originea şi fiinţa răului.

1) Dogma Sfintei Treimi ne învaţă că Persoanele Sfintei Treimi au însuşiri fiinţiale şi lucrări externe, care sunt comune Celor Trei. Când unele din aceste proprietăţi comune celor trei sunt atribuite unei Persoane treimice, vorbim de apropriere (= a face ceva propriu). Deci aproprierea ar fi atribuirea unei însuşiri sau lucrări divine comune celor trei, doar Uneia din cele trei Persoane. Scopul aproprierilor este de a caracteriza cât mai clar pentru noi Persoanele Sfintei Treimi. Ceea ce trebuie să reţinem este că ceea ce I se apropriază unei Persoane, nu I se atribuie cu excluderea celorlalte Persoane. Singurele însuşiri prin care cele trei Persoane divine Se deosebesc Una de Alta sunt însuşirile personale interne.

Tradiţia patristică a apropriat Persoanelor divine numiri de – ale lui Dumnezeu, însuşiri fiinţiale şi lucrări externe.

Lucrările externe, deşi aparţin celor trei Persoane, totuşi prin apropriere I se atribuie Tatălui hotărârea de a le face, Fiului executarea lor, iar Duhului Sfânt desăvârşirea. Astfel, Tatăl face totul prin Fiul în Duhul Sfânt.

În ce priveşte activitatea divină în lume, Tatălui I se atribuie crearea, Fiului Răscumpărarea, Duhului Sfânt Sfinţirea. Crearea, Răscumpărarea şi Sfinţirea sunt însuşiri sau proprietăţi personale externe sau predicate.

Prin apropriere, deci, însuşirea specială de Creator revine Tatălui, ceea ce s-a precizat şi în articolul 1 din Simbolul Credinţei, dar, prin urmare, ea nu este străină celorlalte două Persoane treimice. Această participare la creaţie a fiecărei Persoane a Sfintei Treimi este mărturisită de Sf. Scriptură: *„Toate prin El* (Fiul, Cuvântul lui Dumnezeu) *s-au făcut şi fără de El, nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut*" – **Ioan 1,3**, iar despre Duhul Sfânt, Moise scrie în Geneză: *„Şi pământul era netocmit şi gol. Întuneric era deasupra adâncului şi Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor"* – **Geneză 1,2**. Participarea celor trei Persoane divine la creaţie o arată şi expresia: *„Să facem om după chipul şi asemănarea Noastră"* – **Geneză 1,26**. Astfel, după expresia Sfinţilor Părinţi, Dumnezeu Tatăl, Creatorul lumii, a adus totul la existenţă *„prin Fiul în Duhul Sfânt"*. Poate tocmai pentru că în creaţie se ia în considerare şi activitatea Fiului şi a Duhului Sfânt, când se vorbeşte despre crearea lumii, se spune simplu: Dumnezeu a creat lumea, fără să se specifice Persoana căreia I se atribuie creaţia.

Text facultativ: „Sfânta Scriptură consideră că întreaga lume văzută şi nevăzută a fost creată şi este menţinută în existenţă prin Cuvântul lui Dumnezeu (a doua Persoană treimică), Care păstrează ordinea universală şi unitatea creaţiei în Duhul Sfânt. *«Întreaga creaţie prin ordinea armonioasă şi raţională a ei, îşi are centrul de gravitaţie în Logosul Tatălui, prin Care toate s-au făcut* **Ioan 1,3** . *Deci,* zice Sfântul Atanasie cel Mare, *acelaşi cuvânt atotputernic, atotdesăvârşit şi sfânt al Tatălui, sălăşluindu-Se şi întinzând puterile Lui în toate şi pretutindeni şi luminând toate cele văzute şi nevăzute, le ţine şi le strânge, nelăsând nimic gol de puterea Lui, ci dându-le viaţă tuturor şi păzindu-le pe toate împreună şi pe fiecare în parte... uneşte părţile cu întregul şi cârmuindu-le pe toate cu porunca şi voia Sa, alcătuieşte o singură lume şi o unică rânduială armonioasă a ei, El Însuşi rămânând nemişcat, dar mişcându-le pe toate prin crearea şi orânduirea lor după bunăvoirea Tatălui».* Potrivit Revelaţiei divine, întreaga creaţie îşi păstrează unitatea ontologică în ordinea raţională care izvorăşte din Logosul divin" (Citat din D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, pg.140-141) – **fac.**

2) Doctrina creştină ne învaţă că Dumnezeu a creat lumea din nimic, fără să existe vreo materie preexistentă. Noţiunea de „nimic", aici vrea să ateste că lumea are un început şi că însăşi esenţa lumii din care a fost făcută ea, a fost creată tot de Dumnezeu. *„Dacă Dumnezeu nu este şi autorul materiei,*spune **Sfântul Atanasie cel Mare**, *ci a făcut lucrurile dintr-o materie deja existentă, atunci El apare slab, deoarece n-a putut să producă nimic fără materie, din cele existente, aşa cum slăbiciunea tâmplarului se arată prin aceea că nu poate face nimic fără lemn".* Dacă n-ar avea un început, dacă n-ar fi din nimic, lumea n-ar fi opera exclusivă a libertăţii şi iubirii lui Dumnezeu.

Această învăţătură despre creaţie, descoperită de Revelaţia supranaturală este specifică religiei creştine şi celei mozaice. De la iudei au luat-o şi mahomedanii,

ea lipsind în celelalte religii, care susțin alte concepții cu privire la crearea lumii ca: panteismul, dualismul, materialismul.

Panteismul este o concepție filozofică ce identifică pe Dumnezeu cu natura (vezi Dogmatica generală, pg. 13).

Dualismul este teoria care susține ideea că la baza întregii creații stau două principii opuse, indiferent care ar fi ele: binele şi răul, masculin şi feminin, lumea şi Dumnezeu, trupul şi sufletul, lumina şi întunericul. Forma clasică a dualismului în religie o întâlnim în parsism (religie din India) şi maniheism (sectă gnostică).

Materialismul este un sistem filozofic prin care se susține că nu există nimic afară de materie şi de combinațiile ei, nerecunoscându-se existența sufletului şi nici a lui Dumnezeu.

3) **Despre crearea lumii**, învățătura creştină cuprinde următoarele idei:

a) Lumea a fost creată de Dumnezeu din nimic, prin voința Sa şi prin puterea cuvântului Său: *„Şi a zis Dumnezeu... Şi a fost aşa"* - **Geneză cap. 1** sau *„El a zis şi s-a făcut, El a poruncit şi s-a zidit"* - **Psalmi 148,5**.

Lumea este creată în timp sau mai exact deodată cu timpul, căci timpul începe odată cu creația. Acest adevăr este exprimat de cuvintele: *„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul"* – **Geneză 1,1**. Cuvintele *„la început"* se referă la începutul timpului, odată cu începutul creației.

Aşadar, lumea are un început, va avea şi un sfârşit potrivit Revelației divine – învățătura eshatologică – deci ea nu este veşnică. Numai Dumnezeu este veşnic: *„Dintru început, Tu , Doamne, ai întemeiat Pământul şi lucrurile mâinilor Tale sunt cerurile. Acelea vor pieri, iar Tu vei rămâne şi toate ca o haină se vor învechi şi ca un veşmânt le vei împuțina"* – **Psalmi 101, 26-28** sau *„Mai înainte de a se fi făcut munții şi a se fi zidit pământul şi lumea, din veac şi până în veac eşti Tu"* - **Psalmi 89,2**.

Lectură: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, cap. *Crearea lumii în timp*, pg.143.

b) Dacă lumea are început şi Dumnezeu este veşnic, în Dumnezeu există din veşnicie planul de creare a lumii, pentru că nu putem concepe că în mintea lui Dumnezeu ar putea apărea o idee pe care El să nu o fi avut din veşnicie (datorită neschimbabilității Sale).

Iar dacă Dumnezeu a creat lumea potrivit planului Său din veşnicie, desigur că în acest plan se cuprind şi motivul şi scopul pentru care a fost creată. Acest scop există din două puncte de vedere: al Creatorului şi al creaturii. Din punct de vedere al Creatorului, Dumnezeu a creat lumea din bunătatea Sa, ca să-şi manifeste iubirea şi atotputernicia Sa, iar din punct de vedere al creaturii, ca să facă părtaşe şi alte ființe la iubirea Lui intratrinitară şi astfel, acestea să se împărtăşească de fericirea vieții dumnezeieşti şi să preamărească pe Dumnezeu. Cele două scopuri ale creației: 1) împărtăşirea creaturilor de fericirea dumnezeiască şi 2) preamărirea lui Dumnezeu sunt complementare (se completează reciproc), pentru că împlinirea unuia implică realizarea celuilalt şi formează, de fapt, un singur scop.

Deci scopul creării lumii este preamărirea lui Dumnezeu și fericirea creaturilor. Între ele este o strânsă legătură pentru că cu cât preamărește cineva mai mult pe Dumnezeu din iubire față de El, cu fapta și cu cuvântul – **Matei 5,16** – cu atât este mai fericit.

Sf. Părinți au scos în evidență bunătatea lui Dumnezeu ca motiv al creației, pentru a o opune ideii că Dumnezeu ar fi creat lumea dintr-o necesitate internă. **Sf. Dionisie Areopagitul** spune: „*Binele... întinde bunătatea la toate cele ce sunt. Chiar și plantele toate au viață nutritivă și mișcătoare din Bine. Și orice esență neînsuflețită și fără viață există din cauza Binelui*". Tot în acest sens, **Sf. Grigorie de Nyssa** scrie: „*Astfel, Dumnezeu Cuvântul, Înțelepciunea, Puterea a fost Creatorul naturii umane, nu împins de necesitate la crearea omului, ci în virtutea iubirii Sale pentru această ființă a cărei existență a produs-o. Trebuia ca lumina să nu fie nevăzută, slava să nu rămână fără martor, bunătatea să nu fie fără o altă persoană care să se bucure de ea și celelalte daruri care se văd în jurul firii dumnezeiești să nu rămână fără efect, nefiind cineva care să se împărtășească și să se bucure de ele*" (*Cuvântarea catehetică cea mare*). Iar **Sf. Maxim Mărturisitorul** declară că toate au fost aduse la existență ca să dobândească, prin mișcarea sau lucrarea lor liberă, existența bună și prin aceasta să ajungă la veșnica existență bună.

4) Dumnezeu a creat lumea ca ea să se împărtășească de iubirea Lui, să participe deplin la această iubire adică la o comuniune deplină cu El. Știind acestea putem afirma că Dumnezeu a creat lumea pentru om, adică întreaga creație văzută, universul neînsuflețit, regnul mineral, vegetal, cât și animal au fost create pentru om, ca să-l ajute să atingă scopul unirii sale cu Dumnezeu, să se îndumnezeiască. Numai omul, ca ființă personală și spirituală, se poate bucura în mod conștient de iubirea lui Dumnezeu, devenind partenerul lui printr-o relație liberă de comuniune în iubire cu El. Numai oamenii sunt conștienți de sensul existenței lor, iar acest sens constă în faptul că omul este menit să intre în comuniune veșnică cu Dumnezeu prin responsabilitatea pe care trebuie să o manifeste față de Dumnezeu și față de semeni, adică prin iubire.

De aceea, lumea ca natură este creată pentru subiectele umane, și nu omul pentru natură. Natura are caracter antropocentric (adică centrul creației văzute este omul) sau, spunem că natura este antroposfera omului. Ea urmează destinul omului. Astfel, prin căderea lui Adam, întreaga natură s-a supus stricăciunii, iar la sfârșitul lumii, prin ridicarea omului, natura se va transfigura și ea, devenind „*cer nou și pământ nou, în care locuiește dreptatea*" – **II Petru 3,13**.

5) Lumea, fiind opera lui Dumnezeu, Care este atotperfect și atotbun, nu poate fi decât bună. Dumnezeu nu poate crea ceva rău sau imperfect, întrucât aceasta ar veni în contradicție cu Ființa Sa, care este Binele suprem. Sf. Scriptură spune: „*Și a privit Dumnezeu toate câte a făcut și iată erau bune foarte*" – **Geneză 1,31**. Erau foarte bune nu în înțelesul că erau desăvârșite, ci în înțelesul că erau întru totul înzestrate de Dumnezeu cu însușirile necesare atingerii scopului pentru care El le-a creat, unirea lor cu Dumnezeu.

Astfel, omul a fost creat apt pentru ca, slujindu-se de darul libertății cu care l-a înzestrat Dumnezeu, să aleagă să colaboreze cu harul divin, prin puterile sale sufletești, și astfel să se întărească în virtute și în comuniune cu Dumnezeu prin iubire. Omul, însă, și-a folosit rău libertatea și a călcat voia lui Dumnezeu, săvârșind astfel răul moral – păcatul. A urmat răul fizic (durerile, moartea), care nu este decât o consecință a răului moral, a păcatului pentru că *„Plata păcatului este moartea"* – **Romani 6,23**, iar aceasta pentru că ordinea morală din lume cere ca răul să fie pedepsit, iar binele răsplătit.

6) Despre originea și ființa răului, Sf. Părinți spun că răul nu are ființă, întrucât el nu este creat de Dumnezeu, nu are existență absolută cum are numai Dumnezeu. Ființă au numai cele create de Dumnezeu. Răul nu este o entitate (existență determinată, de sine stătătoare), ci este numai o lipsă a binelui. El ține de voința libera a omului (sau a îngerului), nu de însăși ființa creației. El este cauzat de îndepărtarea făpturii de la bine. **Sf. Atanasie cel Mare** scrie: *„Ființa este binele, neființa este răul. Numesc binele ființă pentru că el are arhetipul său* (model inițial, original) *în Dumnezeu Care este Ființa"*. Iar **Sf. Vasile cel Mare** spune: *„Răul nu este o esență vie și însuflețită, ci o dispoziție în suflet opusă virtuții, dispoziție născută în cei ușuratici din cauza căderii lor de la bine"*.

Aceasta nu înseamnă că diavolii nu sunt ființe vii, reale, ci doar că nu există un ipostas al răului precum există un ipostas al Binelui, Dumnezeu fiind Binele absolut, izvorul Binelui.

Cum servește întreaga natură la atingerea scopului creației?
(adică unirea ei cu Dumnezeu împreună cu omul)

La această întrebare **Părintele Dumitru Stăniloae** răspunde: *„Dumnezeu ne arată iubirea Sa prin lumea ca dar, pentru ca să realizeze un dialog progresiv în iubire cu noi*[15]*. Însă pentru aceasta trebuie ca și noi să întoarcem lui Dumnezeu un dar. Dar omul nu are ce să dea lui Dumnezeu de la sine. Dumnezeu Se bucură ca omul să renunțe la unele din darurile primite, întorcându-I-le. Acesta este sacrificiul omului. Lumea este necesară pentru om nu numai întrucât omul are trebuință să-i*

[15] Potrivit Pr. D. Stăniloae, toată creația văzută, tot ce ne înconjoară este pus în slujba omului de la creație. Din natură omul își procură cele necesare vieții: hrana, îmbrăcămintea, căldura, locuința, se desfătează contemplând frumusețile naturii. Dumnezeu ne dăruiește toate acestea din bunătatea și iubirea Sa față de noi. Înțelegând acestea și primind darurile lui Dumnezeu, sufletul omului se umple de recunoștință și iubire pentru Creatorul și Purtătorul lui de grijă și dorește să-și manifeste, să-și dovedească la rândul său iubirea, oferindu-I și el lui Dumnezeu ceva: *„Ale Tale dintru ale Tale..."*.

fie dată, ci şi întrucât are trebuinţă de ea ca să o dăruiască, la rândul lui, pentru creşterea lui spirituală.

*Omul se foloseşte de lume şi prin faptul că o dăruieşte la rândul lui. Şi el n-o pierde total prin actul dăruirii, ci se îmbogăţeşte prin ea şi mai mult prin faptul că o dăruieşte: <<Mai fericit este a da decât a lua>>**F.A. 20,35**. Paradoxul se explică prin faptul că darul primit şi întors apropie persoanele în aşa măsură, încât obiectul darului devine comun*[16] *şi devine mijlocul celei mai depline comunicări între persoane*". Cel ce le dăruieşte cu bunăvoinţă, se îmbogăţeşte dobândind iubirea lui Dumnezeu, făcându-se fiu al lui Dumnezeu prin împlinirea voii Lui. În pilda bogatului nemilostiv deznodământul e tragic: „*Astfel se întâmplă cu cel ce îşi adună comori sieşi şi nu se îmbogăţeşte în Dumnezeu*" – **Luca 12,21**.

În continuare spune **Pr. D. Stăniloae**: „*Cel mai mare dar pe care cineva îl poate face lui Dumnezeu este darul vieţii însăşi. Desigur aceasta nu înseamnă un refuz al vieţii primite de la Dumnezeu. Cel ce şi-o dăruieşte lui Dumnezeu, nu ţine însă la ea în mod egoist, ci o dăruieşte lui Dumnezeu atunci când este necesar, sau în cazurile mai dese, o pune în slujba lui Dumnezeu.*

Pe de o parte, el mărturiseşte prin orice lucru oferit lui Dumnezeu că este darul lui Dumnezeu, că nu-l are de la sine, ci de la Dumnezeu. Pe de altă parte, că nu vrea să profite în mod egoist de darul lui Dumnezeu, ţinându-l la sine, ci îşi arată şi el iubirea faţă de Dumnezeu, dându-I măcar ceea ce are putinţă să-I dea, adică o parte din lucrurile primite de la El". De altfel, lumea este contingentă, adică nu Îi este necesară lui Dumnezeu, El putând exista şi fără lume (de această dăruire omul însuşi are nevoie pentru a creşte în iubirea faţă de Dumnezeu).

„*Pe lângă aceasta, mai trebuie observat că nimeni nu întoarce lui Dumnezeu lucrurile primite fără să fi adăugat la ele şi munca sa. Strugurii, pâinea, vinul, untdelemnul şi orice milostenie, date lui Dumnezeu, sunt nu numai darul lui Dumnezeu, ci şi munca omenească imprimată în ele. Desigur şi munca o prestează omul tot prin puterile date lui de Dumnezeu. Totuşi el ar fi putut să nu folosească aceste puteri pentru o muncă prin care să întoarcă lucrurile primite cu pecetea sa omenească, adică valorificate de el. El sporeşte prin aceasta talanţii primiţi, după cuvântul Mântuitorului. Şi Dumnezeu vrea ca omul să obosească pentru a pune o pecete valorificatoare a sa pe darurile primite, prin ceea ce le face şi daruri omeneşti*" – **Pr. D. Stăniloae**. Mântuitorul Însuşi spune că „*silitorii vor dobândi împărăţia lui Dumnezeu*" – **Matei 11,12**. Prin această strădanie, muncă a noastră, ne câştigăm mântuirea. Aceasta este crucea pe care fiecare creştin trebuie să o poarte în viaţă – adică a săvârşi lucrul lui Dumnezeu, împlinindu-şi datoria, înmulţind talanţii daţi lui de Dumnezeu şi dăruind şi altora din roadele muncii sale.

Însă, aceste bunuri, care se află la mijloc între Dumnezeu şi oameni, se cer după cruce, potrivit **Sf. Maxim Mărturisitorul**. Prin dezlipirea de ele, prin cruce (adică prin răstignirea voii proprii trupeşti, prin asceză) omul se întâlneşte cu

---

[16] În pilda fiului risipitor, tatăl simbolizând pe Dumnezeu spune fiului mai mare: „*Fiule, tu totdeauna eşti cu mine şi toate ale mele sunt ale tale*"- Luca 15,31.

Dumnezeu, Care este infinit mai mult decât toate darurile. Crucea prin care omul se dezlipeşte de ele şi uitarea lor duc pe om la înviere. **Sf. Maxim Mărturisitorul** spune că *„toate cele văzute se cer după cruce, adică după deprinderea de a stăvili afecțiunea față de ele a celor ce sunt duşi prin simțuri spre ele... Peste lume şi peste viața noastră stă astfel aşezată crucea şi toate sunt menite să ducă pe om spre înviere, adică spre viața eternă"*. În acelaşi sens, Apostolul Pavel zice: *„Lumea este răstignită pentru mine şi eu pentru lume"* – **Galateni 6,14**; *„Adică, lumea nu mai are pentru mine ceva care să mă atragă spre ea, nici în mine nu mai este ceva care să mă împingă spre lume. Sufletul se satisface deplin prin comuniunea cu Dumnezeu cel personal, nu prin lucruri"* – după **Pr. D. Stăniloae**. Şi aceasta este chiar desăvârşirea. Omul desăvârşit nu mai este preocupat de nimic material, ci doar cum să placă lui Dumnezeu, folosindu-se de cele din jurul său şi chiar orice gând, orice sentiment, orice faptă sunt aduse jertfă lui Dumnezeu. Acesta este scopul pentru care omul trebuie să folosească toate cele create: îndumnezeirea sa şi, în final, a întregii naturi.

Aşadar, Dumnezeu ne-a dat lucrurile ca daruri nu numai pentru a ne deprinde în tăria de a le depăşi înaintând spre El, ci şi pentru a le depăşi pentru semenii noştri, dăruindu-le lor. Bunurile lui Dumnezeu, ca daruri, servesc ca legătură a iubirii între persoane şi contribuie la realizarea unei adânci comuniuni umane. Lumea, deci, cuprinde darurile lui Dumnezeu pentru oameni, iar oamenii sunt chemați să pună crucea peste toate darurile, ca să nu le folosească în mod egoist, ci pentru păstrarea şi adâncirea comuniunii cu Dumnezeu şi cu semenii.

* * *

Potrivit învățăturii creştine, creația cuprinde două părți bine distincte: lumea nevăzută sau spirituală şi lumea văzută sau materială.

Crearea lumii nevăzute

Prin lumea nevăzută se înțelege lumea spirituală sau lumea îngerilor. Cuvântul înger - ἄγγελος - înseamnă sol, vestitor, trimis şi se referă la menirea principală a îngerilor de a fi vestitori ai voii lui Dumnezeu. De aceea, cu acest înțeles, în Sf. Scriptură se numesc îngeri uneori şi anumiți oameni sfinți, ca trimişi ai lui Dumnezeu. De exemplu, profeții: Moise, Ioan Botezătorul etc., conducătorii Bisericilor în Apocalipsa şi chiar Mântuitorul Hristos este numit *„Înger de mare sfat"* – **Isaia 9,5**.

În înțeles propriu, prin îngeri se desemnează ființe spirituale, reale şi personale, însă mărginite şi deosebite de Dumnezeu, mult inferioare lui Dumnezeu (fiind create şi mărginite), dar superioare oamenilor, create cu o menire specială.

Despre existența îngerilor avem nenumărate dovezi în Sf. Scriptură: heruvimul cu sabie de foc pus să păzească drumul spre pomul vieții, îngerul care a oprit pe Avraam să jertfească pe Isaac; Iacov în vis vede îngeri suind şi coborând pe

o scară de la pământ la cer. În Noul Testament, îngerul Gavriil este vestitorul Naşterii Domnului şi a Înaintemergătorului, în Apocalipsă se vorbeşte de mulţimi de îngeri etc.

Biserica a mărturisit de la început credinţa în existenţa îngerilor. Cele mai vechi Simboale de credinţă, precum şi Simbolul constantinopolitan, cuprind articole despre Creatorul tuturor celor văzute şi nevăzute. La Sinodul al VII-lea ecumenic (787) s-a mărturisit din nou credinţa în sfinţii îngeri, hotărându-se asupra cinstirii şi zugrăvirii lor. Îngerilor li se acordă cinste egală cu a sfinţilor potrivit hotărârilor Sinodului al VII-lea ecumenic, deci cult de venerare.

1. Originea îngerilor

Biserica a învăţat totdeauna că îngerii au fost creaţi de Dumnezeu din nimic. Cu privire la timpul când au fost creaţi îngerii, Sf. Părinţi au convingerea că ei au fost creaţi de Dumnezeu înaintea lumii văzute, înţelegând prin cuvântul *„cer"* din **Geneză 1,1**, lumea îngerilor. Dacă Moise nu vorbeşte lămurit despre originea îngerilor, este din teama ca evreii să nu-i divinizeze. Însă, deşi referatul biblic nu vorbeşte explicit despre crearea îngerilor, acest adevăr este exprimat implicit prin cuvintele: *„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul"* – **Geneză 1,1**. Cerul acesta înseamnă lumea spirituală, după cum pământul înseamnă lumea materială. Nu este aici vorba de cerul văzut, creat în a doua zi a creaţiei, ci de cerul nevăzut, cu locuitorii lui, îngerii, aşa cum potrivit Sf. Scripturi, oamenii sunt arătaţi ca locuitori ai pământului[17].

De asemenea, în cartea Iov: *„Când s-au făcut stelele, lăudatu-M-au cu glas mare toţi îngerii Mei"* – **Iov 38,7** – se arată clar că, în ziua a patra a creaţiei, când s-au făcut cei doi luminători mari şi stelele, îngerii erau deja creaţi. Iar dacă în ziua a patra erau creaţi, se presupune că au fost creaţi înainte de a se fi început crearea lumii materiale, pentru că ar fi greu de crezut că Dumnezeu, după primele trei zile ale creării lumii materiale, ar fi întrerupt-o pe aceasta pentru a-i crea pe îngeri, ca apoi să continue cu crearea lumii materiale.

2. Natura îngerilor şi menirea lor

Îngerii sunt fiinţe de natură spirituală: *„Cel ce faci pe îngerii Tăi duhuri şi pe slugile Tale pară de foc"* – **Psalmi 103.5.**

În privinţa însuşirilor, ei au raţiune, simţire şi voinţă; ei văd pururea faţa lui Dumnezeu: *„Vedeţi dar, să nu dispreţuiţi pe vreunul dintre aceştia mai mici, căci zic vouă că îngerii lor, în ceruri, pururea văd faţa Tatălui Meu"* – **Matei 18,10**; îngerii împlinesc voia lui Dumnezeu: *„Binecuvântaţi pe Domnul toţi îngerii Lui...*

---

[17] Alte dovezi despre originea îngerilor şi timpul creării lor înaintea lumii văzute: existenţa diavolilor la crearea lui Adam, ceea ce arată că îngerii căzuseră înaintea facerii omului.

cei puternici la virtute, care împliniți poruncile Lui și ascultați glasul cuvintelor Lui" – **Psalmi 102,20.** Ei preamăresc pe Dumnezeu: *„Și serafimii strigau unul către altul, zicând: sfânt, sfânt, sfânt, Domnul Savaot, plin este cerul și pământul de mărirea Lui"* – **Isaia 6,3**. Ei se bucură pentru întoarcerea păcătoșilor: *„Zic vouă, așa se face bucurie îngerilor lui Dumnezeu pentru un păcătos care se pocăiește"* – **Luca 15,10**.

În comparație cu oamenii, îngerii sunt ființe superioare lor în putere, în cunoștință, în virtute: *„Ce este omul că-ți amintești de el sau fiul omului, că-l cercetezi pe el? Micșoratu-l-ai pe dânsul cu puțin față de îngeri"* – **Psalmi 8,5**. Fiind ființe spirituale, îngerii sunt nemuritori, nu au nevoie de hrană, nu au gen, nu sunt supuși ispitelor și slăbiciunilor omenești. Mântuitorul zice saducheilor: *„La înviere,* (oamenii) *nu se vor însura, nici nu se vor mărita, ci vor fi ca îngerii lui Dumnezeu în ceruri"* – **Matei 22,30**.

Biserica îi numește „cereștile și netrupeștile puteri", „îngerii fără de trup". Totuși, adeseori Sf. Scriptură vorbește despre arătări îngerești – anghelofanii – sub forma unor tineri frumoși, câteodată înaripați. Aceasta se explică prin faptul că, fiind trimiși de Dumnezeu către oameni, înfățișarea lor în trup făcea posibilă comunicarea lor cu oamenii. Ei pot străbate spațiul cu viteza gândului, dar nu sunt omniprezenți ca Dumnezeu, ci sunt ființe mărginite pentru că sunt creaturi.

În privința cunoștinței, îngerii de asemenea sunt superiori oamenilor, cunoscând pe cele prezente, trecute și viitoare fără să posede atotștiința. Mântuitorul zice: *„Iar de ziua și ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, numai Tatăl"* - **Matei 24,36**. Ei pot face lucruri care nu stau în puterea omului, dar nu fac minuni decât din încredințarea (porunca) lui Dumnezeu.

Observatie: Îngerii sunt superiori oamenilor din cauza naturii lor spirituale, dar oamenii, spre deosebire de îngeri, se bucură de privilegiul de a putea acționa asupra naturii prin trupul lor sensibil. Îngerii sunt slujitorii lui Dumnezeu, în timp ce omul este stăpânul naturii în vederea spiritualizării ei.

Pe de altă parte, *„îngerii au fost creați în solidaritate cu lumea văzută. În felul acesta, întreaga creație se află într-o sobornicitate interioară, care implică o răspundere și o îndatorire de slujire a fiecăruia pentru toți și a tuturor pentru fiecare. Cine cade din această sobornicitate, cade într-o umbră a existenței"*- spune **Pr. D. Stăniloae**. Solidaritatea între îngeri și oameni arată legătura indisolubilă dintre lumea văzută și cea nevăzută în vederea spiritualizării întregii creații (**obs.**).

3. Scopul creării îngerilor

Pe temeiul Sf. Scripturi, Biserica învață că menirea îngerilor este de a sluji lui Dumnezeu și oamenilor pentru dobândirea mântuirii, din această slujire izvorând fericirea lor personală. Ei preamăresc pe Dumnezeu, însoțesc pe Mântuitorul în opera de Răscumpărare și ocrotesc pe creștini. După ce o parte din ei a căzut, numai

îngerii buni au rămas să-şi îndeplinească menirea dată lor de Dumnezeu: de a-L slăvi pe Dumnezeu, de a-L iubi şi de a-I sluji împlinindu-i voia Lui.

În raport cu oamenii, slujirea îngerilor este de a le face cunoscută voia lui Dumnezeu, de a-i povăţui spre bine, de a fi păzitori oamenilor, ferindu-i de rău, precum şi de a fi mijlocitori către Dumnezeu pentru oameni – *„Ocroteşte-ne pe noi cu sfinţii Tăi îngeri"*. Fiecare creştin îşi are un înger păzitor. Fiecare biserică, fiecare aşezare omenească, fiecare ţinut, fiecare ţară are îngerul său păzitor.

4. Numărul şi ierarhia îngerilor

În Sf. Scriptură nu se precizează numărul lor, dar se folosesc diferite numiri pentru a arăta mulţimea lor: legiuni, tabără, zeci de mii, mii de mii, mulţime de oaste cerească. **Sf. Ioan Gură de Aur** vorbeşte de *„popoare infinite de puteri netrupeşti, ale căror mii nu le poate număra nimeni"*. De la creaţia lor, se presupune că numărul lor a rămas acelaşi, ei fiind spirite, nu se înmulţesc, nici nu mor.

În această lume spirituală a îngerilor, există o anumită ordine ierarhică, întemeiată pe puterile şi slujba deosebită a lor. Nu toţi îngerii sunt egali între ei. În funcţie de însuşirile cu care au fost înzestraţi, sunt de mai multe categorii. În *Despre ierarhia cerească* **Sf. Dionisie Areopagitul**, întemeindu-se pe Sf. Scriptură, împarte îngerii în 9 cete, grupaţi în 3 triade:

1. Scaunele, Heruvimii, Serafimii;
2. Domniile, Stăpâniile, Puterile;
3. Începătoriile, Arhanghelii, Îngerii.

După numele fiecăruia, cunoaştem numai 3: sfinţii arhangheli Mihail, Gavriil şi Rafail. Cei din prima triadă sunt cei mai apropiaţi de Dumnezeu, stând în jurul tronului ceresc. Cu toată deosebirea după trepte ce există între ei, îngerii constituie o lume superioară unitară, fiind în perfectă comuniune spirituală. Ei se luminează unii pe alţii, potrivit superiorităţii rangului, anume cei mai de sus împărtăşesc celor mai de jos luminarea şi cunoştinţa de la Dumnezeu.

5. Starea morală a îngerilor

Ca fiinţe spirituale create, îngerii au aceleaşi însuşiri spirituale ca omul, şi anume: raţiune, sentimente şi voinţă liberă. Înzestraţi cu libertate ca şi omul, îngerii aveau la început posibilitatea să progreseze în virtute sau să păcătuiască. O parte dintre ei a folosit bine această libertate şi, împlinind statornic voia lui Dumnezeu, s-a întărit în virtute şi a primit de la Dumnezeu darul de a nu mai putea păcătui. O altă parte dintre ei, diavolii, (a noua parte), au folosit rău libertatea voinţei dată lor de la Dumnezeu şi au păcătuit, răzvrătindu-se împotriva lui Dumnezeu din mândrie.

Păcatul îngerilor a fost cel dintâi păcat în lume şi a fost pur spiritual, pentru că ei, fiind spirite, sunt lipsiţi de orice slăbiciune şi ispită trupească, iar păcatul lor este

numai al răutăţii. Ei nu au căzut prin vreun îndemn din afară, ci numai printr-o cu totul liberă şi conştientă hotărâre a voinţei lor proprii. În plus, îngerii, fiind fiinţe spirituale superioare omului, pentru ei, binele şi răul se prezintă cu mai multă evidenţă decât pentru om.

De aceea, căderea lor este rupere totală şi definitivă de Dumnezeu şi împietrire în rău care exclude cu desăvârşire posibilitatea mântuirii. Teoria lui Origen despre restaurarea finală a tuturor chiar şi a diavolilor – apocatastaza – a fost condamnată la Sinodul al V-lea ecumenic.

Cu toate acestea, după unii învăţători bisericeşti, poarta pocăinţei nu s-a închis definitiv chiar din primul moment al căderii îngerilor răi. Ca şi omului, Dumnezeu le-a acordat timp spre căinţă şi numai după ce, dispreţuind harul, s-au împietrit, căderea lor a devenit definitivă şi iremediabilă. După **Sf. Ioan Damaschin**: *„Ceea ce este moartea pentru oameni, aceea este căderea pentru îngeri. După cădere ei nu mai au posibilitatea pocăinţei, după cum nu o au nici oamenii după moarte"*. Mai presus de toate, existenţa îngerilor răi constituie dovada respectului pe care Dumnezeu îl are faţă de făpturile Sale pentru că acestea îşi pot hotărî ele singure destinul.

6. Îngerii răi sau diavolii

Numele de îngeri răi li s-a dat pentru că ei nu voiesc şi nu fac niciodată bine, ci numai răul. Ei se numesc: diavoli, draci, demoni, duhuri necurate, iar căpeteniile lor: Satan, Belzebul, Lucifer, Veliar sau ispititorul, începătorul răutăţii, stăpânul acestei lumi, tatăl minciunii.

Diavolii nu sunt personificări ale răului, cum afirmă unii, ci sunt fiinţe personale şi reale. Mântuitorul Hristos a dus o luptă înverşunată împotriva lor şi le-a nimicit puterea prin Jertfa de pe Cruce şi Pogorârea la iad. Prin Răstignire a împăcat neamul omenesc cu Dumnezeu şi i-a scos pe oameni din robia păcatului şi a diavolului şi din osânda iadului.

Sf. Scriptură vorbeşte despre Începătorii, Domnii şi Stăpânii ale întunericului. Căderea lor s-a petrecut înainte de crearea omului pentru că diavolul i-a ispitit pe protopărinţii noştri la păcat.

Însuşirile principale ale diavolului sunt: ura adevărului şi năzuinţa constantă după minciună; activitatea lui este direct opusă voinţei dumnezeieşti, iar împărăţia lui este a morţii spirituale şi a întunericului în opoziţie cu Împărăţia dragostei şi a păcii lui Iisus Hristos.

Diavolul lucrează pururea împotriva mântuirii oamenilor: *„Diavolul umblă ca un leu răcnind, căutând pe cine să înghită"* – **I Petru 5,8**. Puterea diavolilor de a ispiti pe oameni este îngăduită de Dumnezeu fie pentru încercarea şi întărirea celor buni, fie ca pedepsire a celor răi; dar ea nu depăşeşte niciodată puterea de rezistenţă a omului. Diavolul nu poate niciodată sili voinţa omului la păcat, omul fiind înzestrat de Dumnezeu cu libertate deplină. Omul poate rezista ispitei diavolilor,

folosindu-se de armele dumnezeieşti: rugăciunea şi postul şi cu ajutorul harului divin, poate învinge orice ispită, întărindu-se tot mai mult în virtute şi în dragostea de Dumnezeu. Depinde de libera alegere a omului ca să se apropie de Dumnezeu sau de diavol: *„Supuneţi-vă lui Dumnezeu. Staţi împotriva diavolului şi va fugi de la voi. Apropiaţi-vă de Dumnezeu şi Se va apropia de voi"* – **Iacov 4,7-8**. **Lectură**: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator* , pg. 164-167.

Crearea lumii văzute

Lumea văzută este lumea care cade sub simţurile omului. Ea cuprinde deci întregul univers, inclusiv omul. **Sf. Vasile cel Mare** învaţă că *„Lumea a fost făcută pentru om, iar omul pentru Dumnezeu"* (şi alţi Sf. Părinţi). Astfel, omul nu poate fi conceput în afara lumii văzute, aceasta fiind suportul material indispensabil pentru viaţa sa biologică, iar din punct de vedere spiritual, fiind mediul în care omul îşi lucrează mântuirea. Dar nici natura fără om, coroana întregii creaţii, nu ar avea sens să existe. Materia nu are sens prin ea însăşi, ci prin om, pentru care a fost creată. Întreaga creaţie văzută este menită să servească de treaptă spre desăvârşirea omului, de mediu în care acesta îşi lucrează mântuirea. (Lucrarea mântuirii este strâns legată de ceea ce ne înconjoară – faptele bune, asceza, credinţa ,contemplaţia, rugăciunea se sprijină pe cele văzute).

Omul, ca fiinţă mixtă, constituit din suflet şi trup, trebuie să fie puntea de legătură între cele două lumi: materială şi spirituală, între natură şi Dumnezeu. Prin om, cosmosul poate fi înălţat sau coborât, astfel căderea în păcat a protopărinţilor a avut ca urmare degradarea întregii naturi. De aici reiese responsabilitatea omului faţă de natură. El are datoria de a păstra echilibrul, armonia din natură şi de a o conduce spre adevărata ei finalitate – transfigurarea ei în viaţa viitoare şi unirea ei cu Dumnezeu. Natura este şi ea destinată să participe la slava viitoare, să se îndumnezeiască prin om, când Dumnezeu va face pentru oameni *„ceruri noi şi pământ nou în care locuieşte dreptatea"* – **II Petru 3,13**. După **pr. D. Stăniloae**: *„Omul trebuie să fie inelul de legătură între cosmos şi Dumnezeu. Numai prin om, cosmosul, ca un trup care se prelungeşte, poate primi harul"*.

Deci, natura şi omul au un destin solidar, influenţându-se reciproc. Natura numai prin om îşi împlineşte scopul ei, căci pentru om a fost creată, de aceea ea are caracter antropocentric. Şi după cum natura, în ansamblul ei, este menită să urce spre îndumnezeire prin om, la fel, fiecare din elementele ce o alcătuiesc trebuie să servească drept ajutor pentru om în dobândirea mântuirii şi a îndumnezeirii.

Lectură: Spiridon Logotetis, *Răspunsuri la întrebări ale tinerilor*, vol. I, Editura Sofia, Bucureşti, 2004, pg. 48-51, 63-84.

Referatul biblic despre crearea lumii văzute

Pe temeiul Revelației supranaturale, învățătura creștină susține că lumea văzută sau materială a fost creată de Dumnezeu din nimic, în timp, potrivit referatului biblic.

Motivul și scopul creării lumii sunt arătate de Sf. Părinți ca fiind bunătatea și iubirea lui Dumnezeu, Care vrea ca întreaga făptură să ajungă la o împărtășire deplină a iubirii Sale, adică la o comuniune deplină cu El.

Potrivit referatului biblic, crearea lumii s-a desfășurat astfel:

I-a zi a creației: Dumnezeu a făcut materia și lumina (o lumină care nu provenea de la aștri, ci era o lumină care deosebea ziua de noapte). Materia era într-o formă nedefinită, dezorganizată, haotică: *„Pământul era netocmit și gol"* – **Geneză 1,2**.

A II-a zi a creației: Dumnezeu a făcut cerul văzut și începe organizarea materiei.

A III-a zi: Dumnezeu a despărțit apele de uscat, făcând să apară oceanele, fluviile și pământul, din care Dumnezeu a făcut să crească plante.

A IV-a zi: Dumnezeu a făcut soarele, luna și stelele să lumineze pământul.

A V-a zi: Dumnezeu a făcut viețuitoarele din apă și păsările și le-a binecuvântat pentru a se înmulți.

A VI-a zi: Dumnezeu a făcut toate animalele, târâtoarele, fiarele, iar la urmă pe om.

Deși „Geneza" la sfârșitul fiecărei zile a creației, precizează că *„s-a făcut seară și s-a făcut dimineață"*, învățătura despre durata zilelor creației nu este o dogmă, ci o teologumenă. Deci nu este necesar să credem că aceste zile au avut o durată de 24 ore, ele putând fi socotite perioade de timp mai îndelungate: *„Căci înaintea ochilor Tăi, o mie de ani sunt ca ziua de ieri care a trecut și ca o strajă de noapte"* – **Psalmi 89,4** sau *„O zi înaintea Domnului este ca o mie de ani și o mie de ani ca o zi"* – **II Petru 3,8**. Căci pentru Dumnezeu Care este veșnic, durata timpului nu are importanță.

Dar indiferent de durata de timp în care a fost creată lumea materială, creația ei a fost progresivă și cu totul corespunzătoare scopului pe care Dumnezeu i l-a dat: *„Și a privit Dumnezeu toate câte a făcut și iată erau bune foarte"* – **Geneză 1,31**.

Lectură: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, pg.155-156; de căutat alte mărturii ale oamenilor de știință despre crearea și susținerea lumii de Dumnezeu.

ANTROPOLOGIA CREŞTINĂ

Crearea omului

Antropologia creştină este ştiinţa despre om pe care ne-o însuşim nu ca o ştiinţă naturală, ci mai ales ca ştiinţa fundamentată pe Revelaţia divină supranaturală.

Omul este ultima şi cea mai de seamă dintre creaturile pământului, el este încheierea şi coroana creaţiei. Creaţia nu este întreagă până ce Dumnezeu nu-i descoperă sensul ei în om: omul apare numai la sfârşit pentru că el are nevoie de toate cele anterioare, iar cele anterioare nu-şi găsesc sensul decât în om. Omul ocupă locul de mijloc între lumea spirituală şi cea materială; este punctul de întâlnire a celor două lumi. Celei dintâi îi aparţine cu sufletul său, celei din urmă cu trupul său. **Sf. Ioan Damaschin** îl numeşte pe om microcosmos, adică „lume mică”, pentru că el rezumă în sine întreaga creaţie, este o reprezentare a lumii celei mari – macrocosmosul, adică a universului fizic şi spiritual. Omul este însă şi un micro-theos pentru că are în el puterea lui Dumnezeu de a înveşnici şi a îndumnezei creaţia unind-o cu Ziditorul ei, omul fiind inelul de legătură dintre natură şi Dumnezeu.

Originea omului

Ca toate făpturile, omul îşi are originea de la Dumnezeu, dar pe când toate celelalte făpturi apar prin simpla exprimare a voinţei divine „Să fie”, omul este creat după sfat dumnezeiesc şi prin lucrarea directă, nemijlocită a lui Dumnezeu Însuşi.

Dacă în referatul biblic despre creaţie, Moise vorbeşte antropomorfic despre lucrările dumnezeieşti, el procedează aşa din nevoia de a fi înţeles de cei cărora li se adresează. (antropomorfism = credinţă mistică potrivit căreia se atribuie lucrurilor şi fenomenelor naturii însuşiri, sentimente omeneşti; reprezentare a zeilor sau a divinităţii cu formă de fiinţă omenească). În privinţa aceasta, **Teodoret** explică: „... *prin cuvânt nu înţelegem rostirea, ci voinţa, iar la formarea omului nu înţelegem lucrarea mâinilor, ci o grijă mai mare faţă de lucrul acesta*”. Iar **Sf. Ioan Gură de Aur** scrie: „*Cuvintele Scripturii au nevoie de ochii credinţei... Pentru noi, din pricina slăbiciunii noastre, dumnezeiasca Scriptură ni le istoriseşte astfel (Geneză 2,7), pentru ca prin acest pogorământ la nivelul înţelegerii noastre, să ne putem urca la înălţimea cunoaşterii*”.

Crearea omului potrivit Sf. Scripturi a fost aşa: „*Şi a zis Dumnezeu: să facem om după chipul şi asemănarea Noastră, ca să stăpânească peştii mării, păsările*

cerului, animalele şi tot pământul. Şi a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat şi femeie" – **Geneză 1,26-27**. În cap.2 se istoriseşte creaţia în special a omului: *„Atunci luând Dumnezeu ţărână din pământ, a făcut pe om şi a suflat în faţa lui suflare de viaţă şi s-a făcut omul fiinţă vie"* – **Geneză 2,7**. Apoi, *„a zis Dumnezeu: nu este bine să fie omul singur, să-i facem ajutor potrivit pentru el"* – **Geneză 2,18** şi *„Atunci a adus Dumnezeu asupra lui Adam somn greu; şi dacă a adormit, a luat una din coastele lui şi a plinit locul ei cu carne. Iar coasta luată din Adam a făcut-o Dumnezeu femeie şi a adus-o la Adam"* – **Geneză 2,21-22**. Referatul biblic despre crearea omului are caracter istoric, iar nu alegoric (alegoria, metafora nu au existenţă proprie şi nu interesează decât prin ceea ce preînchipuie), ideile principale despre creaţie fiind reluate în Sf. Scriptură, adică că omul a fost creat de Dumnezeu – **Luca 3,8**; că trupul omului a fost făcut din pământ, iar sufletul i s-a dat de la Dumnezeu – **Ecleziast 12,7**; că femeia a fost făcută după bărbat – **I Timotei 2.13**.

Originea întregului neam omenesc

Pe temeiul Revelaţiei divine, Biserica învaţă că întreg neamul omenesc descinde din unica pereche a primilor oameni, Adam şi Eva, protopărinţii neamului omenesc, singurii creaţi nemijlocit de Dumnezeu. Urmaşii lor s-au născut din ei potrivit binecuvântării lui Dumnezeu: *„Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l supuneţi"* – **Geneză 1,28**. Adam este deci *„părintele neamului omenesc"* – **Înţ. lui Solomon 10,1**, iar Eva *„mama tuturor celor vii"* – **Geneză 3,20**. De asemenea, Ap. Pavel spune: *„Dumnezeu a făcut dintr-un sânge tot neamul omenesc"* – **F.A. 17,26**.

Concepţia creştină despre originea neamului omenesc este aşadar monogenistă (monogeneză = punct de plecare unic într-un fenomen). Acest adevăr despre unitatea de origine a neamului omenesc constituie o premisă (idee de bază, punct de plecare într-un raţionament) a mântuirii tuturor oamenilor. Pe acest adevăr se întemeiază dogma universalităţii păcatului strămoşesc şi dogma universalităţii mântuirii în Hristos. Pentru că, spun Sf. Părinţi, cauza Întrupării şi Jertfei Fiului lui Dumnezeu este căderea lui Adam. Iar dacă am admite că nu toţi oamenii se trag din Adam, ar însemna că sunt oameni care nu moştenesc păcatul originar şi pentru aceştia nu S-a jertfit Hristos şi deci Hristos nu ar fi Mântuitorul lumii.

Unii eretici şi atei susţin poligeneza, adică că neamul omenesc descinde din mai multe perechi de oameni apăruţi simultan prin creaţie. O astfel de concepţie este teoria evoluţiei naturale a lui Darwin, care afirma că oamenii îşi au originea în unele vieţuitoare. Evoluţionismul consideră că lumea poate evolua la nesfârşit spre forme noi de existenţă, în mod autonom (ruptă de Dumnezeu).

Preexistențianismul, traducianismul și creaționismul

Urmașii primei perechi de oameni se nasc pe cale naturală, pe temeiul binecuvântării dumnezeiești. Nașterea naturală nu exclude însă acțiunea divină, căci tot Dumnezeu este Creatorul tuturor, dând *„tuturor viață, suflare și toate"* – **F.A. 17,25** – numai că în mod mijlocit, prin părinți. Cu privire la originea trupului, nu a existat niciodată vreo îndoială, fiind fapt cunoscut din experiență. Dar cu privire la sufletele urmașilor lui Adam, în lipsa unei învățături explicite a Revelației dumnezeiești despre originea acestora (cum ia ființă, cum este conceput sufletul în ființa umană cea nouă?) au apărut trei teorii:

a) Teoria preexistențianistă, inițiată de Origen sub influența lui Platon, a fost însușită de unii eretici (manihei, priscilieni, catari). Potrivit acestei teorii, sufletele au fost create toate deodată la începutul creării lumii. Păcătuind ele în acea stare, au fost puse în trupuri spre pedeapsă, ca prin suferința în trup să se curețe de păcate.

Această teorie stă în contradicție cu Sf. Scriptură și cu experiența omenească căci sufletul celui dintâi om s-a creat odată cu trupul – **Geneză 2,7**; păcatul a fost săvârșit de Adam în trup fiind – **Geneză cap.3**, iar oamenii, înainte de a se naște, nu au păcate personale pentru că nu săvârșesc nici bine, nici rău – **Romani 9,11**.

Preexistențianismul a fost condamnat la Sinodul al V-lea ecumenic.

b) Traducianismul, reprezentat de Tertulian, (tradux = răsad, în latină) încearcă să explice originea sufletelor prin analogie cu originea trupurilor. Adică sufletele urmașilor s-ar desprinde din sufletele părinților, „răsădindu-se" în urmași, în virtutea unei puteri creatoare cu care ar fi înzestrate sufletele părinților. În acest fel, pretind traducianiștii, s-ar explica transmiterea păcatului strămoșesc, prin proveniența sufletelor urmașilor din cele ale înaintașilor (adică, spun ei, dacă sufletele părinților sunt păcătoase, ce este născut din ei este păcătos).

Teoria aceasta nu poate fi adevărată pentru că:

1. Contrazice învățătura despre ființa sufletului, care este spiritual și simplu, neputându-se desface în alt suflet. De aceea nici îngerii nu se înmulțesc. **Mărturisirea Ortodoxă** declară: *„Dacă sufletul ar primi ființă din sămânță omenească, atunci împreună cu trupul ar pieri și s-ar preface în pulbere"*.

2. Sufletul copilului nu se poate forma din sufletele părinților pentru că nu există nici un indiciu în Revelație că părinții ar avea astfel de putere creatoare.

3. Dacă păcatul strămoșesc ar trece de la părinți la copii prin naștere, atunci copiii ar moșteni și păcatele personale ale părinților. Iar întrucât cei botezați nu mai au păcatul strămoșesc, ar urma ca cei născuți din ei să nu mai aibă nici ei acest păcat.

4. Textele scripturistice pe care își întemeiază traducianiștii doctrina sunt: **Geneză 5,3**: lui Adam *„i s-a născut un fiu după asemănarea sa și chipul Său"* – Set, om complet, asemenea lui Adam, nu cu altă constituție fizică sau sufletească și **Ioan 3,6** – unde sunt redate cuvintele Mântuitorului: *„ce este născut din trup, trup este și*

ce este născut din Duh, duh este". Dar din aceste texte nu rezultă nicidecum că sufletele urmaşilor s-ar desprinde prin naştere din sufletele părinţilor şi încă fără participarea creatoare din partea lui Dumnezeu.

Prin teoria lor, traducianiştii încearcă să explice, deci, transmiterea păcatului strămoşesc precum şi asemănările de caracter dintre părinţi şi copii, dar nu se poate explica identitatea personală a copilului, diferită de cea a părinţilor.

c) **A treia teorie** cunoscută sub numele de **creationism** învaţă că sufletul este de la Dumnezeu prin creaţie nemijlocită (nu ca trupul), dat atunci când se formează trupul şi este în stare să-l primească (la zămislire), devenind astfel principiu de viaţă pentru trup. Temeiuri scripturistice pentru această învăţătură: *„Ţărâna să se întoarcă în pământ, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu, Care l-a dat"* – **Ecleziast 12,7**; Dumnezeu a făcut inimile tuturor – **Psalmi 32,15** şi *„Dumnezeu zideşte duhul omului înăuntrul lui"* – **Zaharia 12,1** pentru că *„Tatăl Meu până acum lucrează şi Eu lucrez"* – **Ioan 5,17**. El este *„părintele sufletelor"* – **Evrei 12,9** şi El dă tuturor *„duh şi viaţă"* – **II Macabei 7,23** şi *„El dă tuturor viaţă şi suflare şi toate"* – **F.A. 17,25**.

Teoria creaţionistă poate explica diferenţa de identitate personală dintre copii şi părinţi, cel nou născut fiind o persoană umană nouă, irepetabilă, creată de Dumnezeu, dar nu poate explica asemănările de caracter existente între ei şi nici transmiterea păcatului strămoşesc. Pentru că dacă sediul păcatului este în trup (adică păcatul nu poate fi săvârşit de om decât în timpul vieţii sale pământeşti, cât timp este în trup), nu se poate explica în ce fel păcatul trece în sufletul creat curat. Aceasta rămâne o taină cunoscută numai de Dumnezeu.

Această teorie a fost susţinută de majoritatea Părinţilor Bisericii, de sfinţii: Atanasie cel Mare, Grigorie de Nyssa, Ioan Hrisostom. Cu toate că Biserica nu s-a pronunţat definitiv în această problemă, se admite îndeobşte că Dumnezeu creează sufletul copilului, dar nu din nimic, ci din sufletele părinţilor. Pe această cale se explică atât identitatea personală (subiect unic, irepetabil) a copiilor, diferiţi de părinţi, cât şi asemănările de caracter existente între ei, după cum se încearcă să se explice şi transmiterea păcatului strămoşesc.

Cu privire la momentul creării sufletului, Sf. Părinţi sunt de acord că aceasta are loc la zămislirea trupului, la concepţie. De asemenea, **Mărturisirea Ortodoxă** afirmă că *„sufletul se dă atunci când se formează trupul şi este în stare a-l primi"*. Pe această învăţătură dogmatică, confirmată în ultimul timp de oamenii de ştiinţă, îşi bazează Biserica învăţătura împotriva folosirii oricărui mijloc anticoncepţional.

Observaţie: Potrivit părerii pr. prof. D. Popescu cu privire la clonarea unei fiinţe din altă fiinţă prin ingineria genetică, clonele nu sunt decât copii ale originalului, lipsite de identitate personală. Procedeul genetic al clonării face abstracţie de intervenţia creatoare a lui Dumnezeu, Care poate oferi omului identitate personală netransmisibilă. După alţi ierarhi, procedeul clonării este împotriva moralei creştine pervertind modul de perpetuare a speciei umane potrivit voii lui Dumnezeu. Morala creştină promovează ideea necesităţii naşterii copilului ca rod al iubirii conjugale şi a creşterii lui în climatul familial al credinţei în

Dumnezeu şi al dragostei părinţilor. (vezi *Darul sacru al vieţii* de John Breck sau *Teologia şi bioetica* de George Stan) – **obs,**.

Teoria reîncarnării

Astăzi, un număr mare de creştini, deşi vor să ducă o viaţă curată şi să meargă pe calea mântuirii, sunt înşelaţi de credinţa orientală în **reîncarnare**. Prin această teorie se susţine că sufletul omului după moarte ar trece printr-un şir de întrupări succesive în oameni sau animale şi plante în vederea purificării. Această teorie este strâns legată de teoria preexistenţianistă şi de teoria apocatasatazei (promovată de Origen, prevede mântuirea tuturor în final, într-un timp viitor; restabilirea lor într-o stare de fericire). Acestea au fost condamnate la Sinodul al V-lea ecumenic de la Constantinopol (553), dar şi la alte sinoade.

Teoria reîncarnării este o gravă abatere de la adevăr; ca urmare cei ce primesc această învăţătură se rup de Hristos, de Biserică şi devin fii ai noii ere de apostazie (religie a lepădării de Dumnezeu). Acest lucru este semnalat şi mărturisit de un mare duhovnic al zilelor noastre, **pr. Cleopa Ilie**. care zice: *„Cea mai mare nebunie, păgânătate şi rătăcire de la adevăr este de a crede cineva că după moarte sufletul omului intră în alte trupuri de dobitoace...”*. Acestă afirmaţie exprimă de fapt atitudinea Bisericii noastre faţă de teoria reîncarnării.

Motivele mai importante pentru care un creştin crede în reîncarnare sunt următoarele:

1. pentru că se îndoieşte că Biserica deţine adevărul de credinţă şi că învăţătura ei este fără greşeală în întregime;
2. faptul că nu este conştient de păcatul ereziei în care cade, acceptând această teorie;
3. pentru că i se pare că în Sf. Scriptură s-ar afla dovezi pentru teoria reîncarnării;
4. pentru că, credinţa în posibilitatea omului de a se îndrepta într-o altă viaţă i se pare mai compatibilă cu iubirea de oameni a lui Dumnezeu;
5. nu găseşte o explicaţie mai potrivită pentru suferinţele unor oameni, decât aceea că ei ar suporta urmările propriilor greşeli din viaţa anterioară (după Danion Vasile în „Despre reîncarnare şi invazia extraterestră”, Ed. Egumeniţa, Galaţi, pg.64).

Însă, cel ce crede în reîncarnare, în primul rând nu cunoaşte şi nu acceptă învăţătura Bisericii despre viaţa viitoare şi pedepsele celor păcătoşi (învăţătură eshatologică).

Aşa zisele dovezi din Sf. Scriptură pentru susţinerea teoriei reîncarnării sunt următoarele:

a. Matei 11,11-14: *„Mântuitorul spune: Adevărat zic vouă: Nu s-a ridicat între cei născuți din femeie unul mai mare decât Ioan Botezătorul... Și dacă voiți să înțelegeți, el este Ilie, cel ce va să vină".*

Învățătura eretică a reîncarnării nu este confirmată însă de acest text, întrucât potrivit acestei concepții sf. Ilie trebuia întâi să moară și apoi să se reîncarneze, ori acest lucru nu s-a întâmplat pentru că sf. Ilie a fost ridicat cu trupul la cer.

De asemenea, la Schimbarea la Față, Mântuitorul S-a arătat pe munte împreună cu Moise și Ilie. Dacă ar fi fost adevărată afirmația acestor eretici, ar fi trebuit să se arate sf. Ioan Botezătorul în locul Sf. Ilie, ca unul ce ar fi purtat sufletul lui, pentru că sf. Ioan Botezătorul este cel mai mare născut din femeie.

b. Ioan 9,2-3: *„Și ucenicii Lui L-au întrebat, zicând: Învățătorule, cine a păcătuit: acesta sau părinții lui, de s-a născut orb? Iisus a răspuns: Nici el n-a păcătuit, nici părinții lui, ci ca să se arate în el lucrările lui Dumnezeu".*

Din acest text ereticii trag concluzia că omul s-a născut orb din cauza unor păcate săvârșite într-o viață anterioară. Aceasta nu reiese, însă, din cuvintele Mântuitorului, pentru că dacă ar fi fost așa, Mântuitorul, Care a vestit doar adevărul, ar fi răspuns simplu că omul suferă din cauza păcatelor săvârșite într-o viață de mai înainte.

Un argument scripturistic foarte important împotriva teoriei reîncarnării este textul de la **Evrei 9,27**: *„ Și după cum oamenilor le este rânduit să moară o singură dată, iar după aceea vine judecata".*

Cei care acceptă, fie și numai ca o ipoteză teoria reîncarnării, se îndepărtează de învățătura Sf. Părinți și a Bisericii și se apropie de diavol. Deci orice persoană care crede în reîncarnare, chiar dacă ea se consideră a fi creștină și ar duce o viață morală (procentul creștinilor rătăciți este foarte mare), o astfel de persoană, potrivit canoanelor Bisericii și ale Sf. Părinți este ruptă de Trupul lui Hristos și stă sub condamnarea anatemei.

Hotărârea luată de Sf. Părinți la Sinodul al VII-lea ecumenic este următoarea: *„Nimănui nu-i este îngăduit să prezinte, să scrie, să compună, să gândească sau să învețe pe altul o altă mărturisire de credință decât cea a Bisericii dreptmăritoare. Cei care încalcă această hotărâre, dacă sunt clerici să fie caterisiți, iar dacă sunt laici să fie dați anatemei".* Ca urmare a acestei hotărâri, și învățătura despre reîncarnare este condamnată.

În consens cu învățătura Bisericii, un sfânt părinte din zilele noastre spune: *„Cei care cred în reîncarnare nu mai pot să creadă și în Înviere, nici în Hristos. Ei sunt păgâni, eretici sau atei și nu pot avea nicio împărtășire cu Hristos, cu Biserica, făcându-se de bunăvoie moștenitori iadului".*

Dihotomism și trihotomism

Din referatul biblic despre creația omului rezultă că omul este constituit din două elemente: trup și suflet. Trupul omului este material, luat din pământ, iar

sufletul este spiritual, provine de la Dumnezeu prin creaţie, nu prin emanaţie din Dumnezeu (cum afirmau unii eretici), şi prin el omul stă în legătură cu Dumnezeu şi cu lumea spirituală.

Însă, în Sf. Scriptură, partea spirituală a omului este numită uneori suflet - ψυχή - alteori spirit, duh - πνεῦμα. Dar aceste numiri se referă la unul şi acelaşi element constitutiv al omului, la suflet. Şi Mântuitorul foloseşte pentru partea spirituală cele două numiri: suflet şi duh: *„Sufletul Meu îl dau pentru oile Mele"* - **Ioan 10,15** şi *„Părinte, în mâinile Tale îmi dau duhul Meu"* – **Luca 23,46.**

Concepţia despre cele două elemente componente ale naturii umane: trupul şi sufletul se numeşte dihotomism. Biserica a afirmat totdeauna şi neclintit această învăţătură. Ereticii apolinarişti susţineau însă trihotomismul, adică că omul ar fi constituit din trei elemente: trup, suflet şi duh sau: partea materială (trupul), sufletul senzitiv (animal) şi sufletul raţional (duhul). În doctrina lor greşită, ei erau influenţaţi de filozofia platonică şi interpretau greşit următoarele texte scipturistice: *„Dumnezeul păcii să vă sfinţească pe voi desăvârşit, şi duhul vostru, şi sufletul, şi trupul"* – **I Tesaloniceni 5,23** şi *„Cuvântul lui Dumnezeu este viu şi lucrător... şi pătrunde până la despărţitura dintre suflet şi duh, dintre încheieturi şi măduvă"* - **Evrei 4,12**.

Dar apolinariştii nu ţin seama că tot Apostolul Pavel afirmă limpede şi hotărât dihotomia naturii omului la: *„Ci eu, deşi departe cu trupul, însă de faţă cu duhul, am şi judecat ca şi cum aş fi de faţă pe cel ce a făcut una ca aceasta"* – **I Corinteni 5,3** şi *„Să daţi pe unul ca acesta Satanei, spre pieirea trupului, ca duhul să se mântuiască în ziua Domnului Iisus"* – **I Corinteni 5,5** precum şi *„Femeia nemăritată şi fecioară poartă grijă de cele ale Domnului ca să fie sfântă şi cu trupul şi cu duhul"* – **I Corinteni 7,34**.

Iar textelor amintite de apolinarişti forţat şi neîntemeiat li se atribuie înţeles trihotomic pentru că în Sf. Scriptură termenii de suflet şi duh (sau spirit) sunt întrebuinţaţi unul pentru altul desemnând aceeaşi parte din om – cea spirituală, deci nu două componente spirituale deosebite. În textele scripturistice amintite de eretici, numirile de suflet şi duh nu împart în două natura spirituală a omului, ci precizează două aspecte ale aceleiaşi naturi: aspectul inferior la vieţii organice şi aspectul superior al vieţii spirituale, duhovniceşti, adică al cunoaşterii raţionale şi desăvârşirii morale. Această împărţire, însă, nu exclude, aşa cum am arătat, întrebuinţarea ambilor termeni pentru a numi sufletul omului.

Sufletul omenesc este înzestrat de la creaţie cu anumite puteri sau facultăţi: voinţa, sentimentul, raţiunea, conştiinţa. Pe acestea omul este dator să le folosească şi să le cultive prin efortul propriu. Această dezvoltare a capacităţilor sufleteşti este însăşi viaţa duhovnicească, iar lucrarea aceasta face pe om duhovnicesc, adică îl pune în relaţie cu Dumnezeu. La acest aspect superior al vieţii sufletului, se referă uneori cuvântul „duh".

De asemenea, în concepţia paulină, cuvintele „suflet" şi „duh" au un sens moral. Omul cu suflet viu, adică omul firesc, neînălţat duhovniceşte, poate fi numit om

sufletesc - ἄνθρωπος ψύχηκον - pe când un om cu viață morală superioară devine un om duhovnicesc - ἄνθρωπος πνεύματικον - căci omul interior are două dimensiuni: prin suflet - ψυχή - se desemnează partea psihică, pătimașă, legată strâns de viața organică, de trup. Din această latură pătimitoare a sufletului se naște și păcatul (mânia, pofta). Iar duhul - πνεύμα - desemnează partea superioară, noetică (νούς = minte, inteligență, spirit), prin care omul este capabil de cunoașterea rațională a lui Dumnezeu prin voința liberă. Sf. Părinți spun: *„Cine nu devine duhovnicesc în trupul său, devine trupesc în sufletul său"*, iar dacă uneori Sf. Părinți vorbesc și ei de suflet și duh, aceasta o fac numai în spirit paulin.

Lectură: *Filocalia,* volumul IX, pg.254-258; Sf. Teofan Zăvorâtul, *Învățături și scrisori despre viața creștină*, pg.70-72.

Text facultativ:„Sf. Părinți definesc νούς (= minte, inteligență, spirit) ca fiind partea superioară și înțelegătoare a sufletului omenesc, adică spiritul sau duhul (πνεύμα), prin care omul cunoaște pe Dumnezeu. Această „minte" cunoscătoare, care ține de suflet, nu este nicidecum separată de „inima" simțitoare, care ține de trup, fiindcă cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu se bazează pe întâlnirea dintre minte și inimă, întâlnire care contribuie la desăvârșirea spirituală a omului întreg. Sf. Grigorie Palama spune că rostul spiritualității creștine nu este cel de a omorî partea pasională a omului, adică trupul, ci de a-l muta de la rău la bine.

Noúς - acest termen este luat de teologia creștină din filozofia neoplatonică unde desemna elementul dinamic, specific ființei umane, prin care aceasta tinde spre divinitate. În teologia patristică, νούς este simțul spiritual prin excelență, facultatea de cunoaștere misitică, experimentală a lui Dumnezeu. Noúς este organul de sesizare a sensurilor divine ale creației, care stau dincolo de țesutul ei material; νούς nu este o facultate separată față de suflet, ci sufletul conține νούς, acesta fiind latura superioară a sufletului; νούς este organul cunoașterii lui Dumnezeu prin contemplație; este locul unde se produce experierea lui Dumnezeu, extazul. Noi primim harul în suflet prin νούς, fiind poarta de intrare sau locașul cel mai intim al lui Dumnezeu în noi" (Extras din studiile teologice despre antropologia creștină, vezi bibliografie) – **fac**.

Noțiunea de persoană în teologie

Termenul persoană vine de la grecescul πρόσωπον = mască, față (către față). Acest termen este un concept teologic fundamental care s-a consacrat odată cu formula hristologică de la Calcedon în 451 (la Sinodul al IV-lea când s-a discutat despre cele două firi: divină și umană în unica Persoană a Mântuitorului Hristos).

În greacă, πρόσωπον înseamnă ființă orientată spre ceva ori cineva; o față care se întoarce spre fața altuia, privind față către față. Teologia consideră că omul este persoană, adică ființă relațională orientată către altă persoană. Specifice persoanei sunt deschiderea și libertatea pentru comuniune, ea este subiectul care are o existență rațională și liberă. Persoana are cugetare, conștiință de sine și libertate de hotărâre, adică autodeterminare, și este înzestrată cu anumite însușiri morale și intelectuale.

Persoana nu se poate defini nici pornind de la trup, nici de la suflet, nici de la inteligență; ea este o existență rațională și liberă, unică, irepetabilă, o realitate absolută care transcende elementele care subzistă în ea.

Omul ca persoană nu apare ca un individ al unei specii, ci ca o ființă conștientă de relația sa liberă și conștientă, inteligentă cu Creatorul său. Caracterul său personal constă tocmai în deschiderea și libertatea pentru comuniune.

Persoana nu se identifică cu individul. Persoana nu este un fragment sau o parte a naturii umane universale. Persoana recapitulează în existența sa concretă întreaga umanitate și o depășește, ea reprezintă ipostasul naturii umane universale. **Paul Evdokimov** scrie: *„Persoana este o categorie spirituală care conține în ea întreaga natură umană"*. Persoana umană nu se identifică cu individul, dar reprezintă un mod de existență ce presupune individualitatea (înțeleasă ca totalitatea particularităților specifice unei persoane, care deosebesc o persoană de alta).

Sufletul omenesc

Când am definit termenul de persoană, am arătat că spre deosebire de individ, specific persoanei este deschiderea spre comuniune. În continuare, deci, tratând despre antropologia creștină, tratând despre om ca persoană, vom avea mereu în vedere deschiderea lui spre comuniune, înaintarea lui continuă spre Dumnezeu.

Creat după chipul lui Dumnezeu, fără să fie ființă divină, omul este adus la existență de la început ca spirit întrupat sau ca o unitate constituită din suflet și trup, printr-un act creator special al lui Dumnezeu. Omul este o creatură din materie și suflul de viață al lui Dumnezeu. Fără acest suflu, omul devine materie. Trupul și sufletul formează un întreg indisolubil fiind aduse la existență în mod simultan conform **Geneză 2,7**, iar în timpul acestei vieți pământești, ele nu pot exista unul fără altul. Tradiția ortodoxă învață că trupul nu începe să se formeze de la sine, ci are de la început în sine sufletul, ca principiu de viață. Deci începutul existenței lor este concomitent (de la zămislire, odată cu actul sexual).

În planul lui Dumnezeu, omul are un rol superior în lume și un destin supranatural. Omul este creat de Dumnezeu pentru Dumnezeu. Dumnezeu a creat lumea pentru om, spre a fi oferită ca dar lui Dumnezeu. Vocația omului este de a stăpâni lumea și de a adora pe Dumnezeu rămânând în comuniune cu El. Scopul creației se împlinește prin aducerea la existență a persoanei conștiente create, pentru că și Creatorul este Persoană și pentru că creația are ca scop realizarea unui dialog între Persoana supremă și persoanele create[18]. Sufletul conștient al omului este astfel produsul Spiritului conștient etern care este Dumnezeu.

---

[18] Scopul creării omului este comuniunea lui cu Dumnezeu. În vederea realizării acestui scop, omul este creat ca persoană pentru că numai persoana are deschidere spre comuniune,

Ființa umană se cere respectată ca o ființă de valoare inestimabilă. Ea este prin suflet „cineva" nu numai „ceva"[19].

Sufletul omului nu îl putem defini în esența lui (după cum știm eul fiecăruia este transcendent chiar propriei persoane fiind cunoscut doar de Dumnezeu), dar îl putem descrie în manifestările lui, știind despre el, ca fapt esențial, că îl face pe om un subiect conștient și voluntar, unic și de neînlocuit. Sufletul este real și superior trupului care se întoarce în pământ, iar el la Dumnezeu: *„Pulberea să se întoarcă în pământ cum a fost, iar sufletul la Dumnezeu, Care l-a dat"* – **Ecleziast 12,7**.

Sufletul dă formă individuală și personală ființei omenești, făcând-o să se distingă atât de Dumnezeu cât și de celelalte creaturi. Deși Noul Testament folosește două numiri pentru suflet: ψυχή și πνεύμα - **Luca 1,46-47** și **Filipeni 1,27** - conținutul lor biblic este același: sufletul este substanța (nu în înțeles de materie, ci de esență) care dă identitate ființei umane, care face pe om om, ca ființă liberă, personală și nemuritoare.

Valoarea sufletului este arătată de Sf. Scriptură: *„Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă, temeți-vă de Acela care poate și sufletul și trupul să le piardă în gheenă"* – **Matei 10,28** și *„Pentru că ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul îl va pierde? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?"* – **Matei 16,26**.

În ce privește geneza sufletului, aceasta e o taină a Creatorului. Știm că el este creat nemijlocit de Dumnezeu, dar modul cum ia ființă, cum este adus la existență în pântecele mamei la zămislire, rămâne o taină pentru noi. Sf. Scriptură ne spune: *„Tu ai zidit rărunchii mei, Doamne, Tu m-ai alcătuit în pântecele maicii mele. Te voi lăuda că sunt o făptură așa de minunată... Nu sunt ascunse de Tine oasele mele, pe care le-ai făcut întru ascuns, nici ființa mea pe care ai urzit-o ca în cele mai de jos ale pământului"* – **Psalmi 138,13-15**.

Sufletul nu are un ipostas preexistent trupului omului. El este creat prin suflul dumnezeiesc dătător de viață, prin creație nemijlocită (deci direct de Dumnezeu, nu prin intermediul părinților precum trupul), prin voința lui Dumnezeu, într-un mod cunoscut numai de Creator. Sufletul este primit de la Dumnezeu odată cu trupul, în timpul zămislirii, astfel că ființa umană apare în lume ca o unitate psiho-somatică.

Sufletul omului este deci nemuritor, nematerial, superior trupului, având un destin supranatural, de a rămâne în comuniune cu Dumnezeu. Este adus la existență concomitent cu trupul.

---

are nevoie să fie în relație cu alte persoane (fiind ființă socială) și de asemenea, caracterul de Persoană al lui Dumnezeu permite această relație findcă numai cu o Persoană (având conștiință, cugetare) se poate intra în legătură. Deci sufletul conștient al omului (având caracter de persoană) este produsul spiritului conștient etern al Persoanei divine absolute.

[19] Nu trebuie uitat îndemnul Ap. Pavel la smerenie: *„De se socotește cineva că este ceva, deși nu este nimic, se înșeală pe sine însuși"* – **Galateni 6,3**. Când începem să ne socotim că suntem cineva, înseamnă că ne-am depărtat de Dumnezeu.

Sufletul omenesc este înzestrat cu trei puteri sau facultăţi: raţiunea sau mintea, sentimentul şi voinţa liberă. Acestea trei reflectă chipul lui Dumnezeu în om numai întrucât tind spre Dumnezeu. Ele sunt îndreptate spre Dumnezeu atunci când omul se foloseşte de ele pentru a ajunge la desăvârşire. Atunci când sunt îndreptate spre rău, ele slăbesc, se pervertesc.

Sufletul mai este înzestrat cu simţire sau sensibilitate faţă de tot ce-l înconjoară şi faţă de cele ce se petrec în propria sa fiinţă şi viaţă. Prin aceasta, simte omul identitatea sa, simte că este el însuşi în manifestări diferite; se simte legat de ceea ce este frumos, plăcut, adevărat, bun sau rău. **Sf. Ioan Damaschin** spune: *„Omul are cinci simţuri dar are şi cinci simţiri. Simţirea este o facultate a sufletului care percepe sau cunoaşte lucrurile materiale. Simţurile sunt organe sau instrumente prin care simţim. Sensibile sunt obiectele care cad sub simţire"*. Există în om o legătură strânsă între sensibilitatea corporală a celor cinci simţuri şi sensibilitatea spirituală. Prin simţuri, omul ia cunoştinţă de prezenţa obiectivă a lucrurilor, a vieţuitoarelor, a semenilor săi, formulând prin sensibilitatea spirituală, cu ajutorul minţii, o anumită atitudine şi judecată faţă de tot ce îl înconjoară.

Omul, fiinţă spirituală în trup

Omul ca fiinţă deplină există în unitatea indisolubilă a trupului şi a sufletului. Ele sunt de nedespărţit. Deşi inferior sufletului, trupul este şi el valoros prin sine, pentru că împreună cu sufletul a fost creat de Dumnezeu prin actul special al voinţei Lui - **Geneză 2,7**. Împreună cu sufletul, are imprimat chipul lui Dumnezeu de la creaţie. Împreună cu sufletul, colaborează la mântuirea omului, la transfigurarea lui după asemănarea cu Dumnezeu, transfigurare ce va fi deplină în viaţa viitoare, când trupurile vor învia şi se vor spiritualiza pe deplin şi se vor uni pentru totdeauna cu sufletul, participând împreună la fericirea veşnică.

Unii filozofi antici afirmau greşit că sufletul se află într-un anumit loc în trup, că trupul este temniţa sufletului, iar salvarea sa constă în eliberarea lui de trup. Împotriva acestei concepţii greşite, **Sf. Grigorie Palama** spune: *„Sufletul, susţinând trupul în care a fost zidit, este pretutindeni în trup (*nelipsind din nicio parte a acestuia*), dar nu ca în spaţiu, nici ca cel ce este cuprins, ci ca cel ce îl susţine, îl cuprinde şi îl face viu, fiind şi în această privinţă după chipul lui Dumnezeu"*. Iar **Sf. Grigorie Sinaitul** spune: *„Precum Dumnezeu ţine în lucrare şi mişcă toată zidirea, aşa sufletul ţine în lucrare şi în mişcare mădularele trupului şi îl mişcă pe fiecare spre lucrarea sa"*, iar **Sf. Talasie Libianul**: *„Precum lucrul lui Dumnezeu este să cârmuiască lumea, aşa a sufletului este să-şi cârmuiască trupul"*.

Aşadar, trupul nu este un reflex sau o umbră a sufletului, nici o închisoare a acestuia cum afirmă greşit unii filozofi şi eretici, ci este o componentă esenţială a omului, de origine dumnezeiască, menit să fie purtătorul şi organul de manifestare a

sufletului. *„Trupul este în întregime un aparat de o sensibilitate nesfârşit de complexă. Dar sensibilitatea lui e conştientă şi expresivitatea inepuizabilă şi depind în mare măsură de voinţă."* după **Pr. D. Stăniloae.**

Trupul participă la viaţa sufletului într-un mod sinergic (în cooperare), care depăşeşte planul bio-chimic şi fizic. Simţurile trupului sunt şi simţurile sufletului pentru că sufletul se serveşte de ele pentru cunoaşterea realităţii materiale, obiective şi tot prin trup, fiind indisolubil legat de suflet se exercită asupra lumii libertatea spiritului. Fiind organul de manifestare al său, sufletul acţionează prin trup potrivit voinţei sale libere, potrivit concepţiilor şi scopului pe care şi-l alege: bun sau rău. Prin trup, sufletul mişcă lumea spre sensurile alese de el pentru că fără trup, sufletul nu şi-ar putea exercita stăpânirea asupra lumii, nu şi-ar putea împlini năzuinţele, dorinţele, aspiraţiile sale. În felul acesta sufletul îşi actualizează potenţele şi poate ridica lumea spre scopul ei suprem – unirea ei cu Dumnezeu împreună cu omul. *„Astfel, trupul omului nu este numai materie, ci materie subiectivizată, adică participantă la spirit, ca subiect al ei"* – după **Pr. D. Stăniloae**.

Trupul omului nu este opus sau străin sufletului, ci este imprimat, pătruns de suflet într-un chip deosebit, într-o unitate intimă psiho-somatică, formând împreună fiinţa umană personală. Fiecare om îşi are sufletul şi trupul său într-o existenţă personală şi unică, nerepetată şi irepetabilă (deci care nu a mai existat în trecut şi care nu mai poate exista în viitor). Create simultan de Dumnezeu, ambele sunt bune conform **Geneză 1,31**, având o valoare pozitivă pentru om (omul, aşa cum a fost creat de Dumnezeu ca o unitate psiho-somatică, este apt să ajungă la scopul propus de Dumnezeu – desăvârşirea sa). Separarea lor nu poate fi realizată în lumea aceasta, ele sunt unite ontologic (printr-o legătură fiinţială, nu exterioară, de suprafaţă), iar prin lucrarea lor comună îl conduc pe om la mântuire.

Pr. D. Stăniloae scrie: *„Trupul este o mare taină şi trebuie respectat ca atare, fiind templul Sf. Duh – I Corinteni 6,19. El ne este într-un fel transcendent înţelegerii şi arbitrariului nostru* (nu dispunem de el cum ne place nouă, nici nu-l stăpânim cu uşurinţă), *pentru că nu este produs de noi, nici de părinţi, nici simplu de natură. Noi nu avem voie să-l lăsăm pradă pornirilor inferioare în raport cu natura. În acest caz cădem noi înşine de la starea de subiect liber, la starea de natură, aserviţi naturii. Destinaţia trupului este ca spiritul uman să lucreze prin el la transfigurarea şi spiritualizarea întregului cosmos, a întregii naturi împreună cu omul. El trebuie înnobilat şi transfigurat sau spiritualizat în simţirile lui, pentru ca prin el să transfigurăm lumea. Pilda şi puterea aceasta ni le dă Hristos"*.

Argumentele nemuririi sufletului

Nemurirea sufletului este o învăţătură fundamentală a religiei creştine, ca de altfel şi a celorlalte religii. De fapt, fără credinţa în nemurirea sufletului nu poate exista religie. Aceasta pentru că orice religie, dar mai ales creştinismul se întemeiază pe credinţa în existenţa unui Dumnezeu personal, spiritual şi veşnic şi pe credinţa în

existența sufletului omenesc spiritual și nemuritor, care numai așa poate sta într-o legătură veșnică cu Creatorul său. Religia (de la latinescul religare = a lega) este tocmai legătura conștientă și liberă a omului cu Dumnezeu, legătură care trebuie să fie neîntreruptă și veșnică.

Nemurirea sufletului înseamnă că sufletul, fiind substanță spirituală simplă nu se descompune, nu moare, ci la despărțirea sa de trup, continuă să trăiască în altă lume, în alt plan de existență, păstrându-și facultățile superioare, amintirea trecutului și sentimentul responsabilității. Moartea nimicește doar trupul material și aceasta numai până la înviere în ziua Judecății universale, iar sufletul fiind imaterial, nu poate fi supus legilor de descompunere a materiei.

Ideea nemuririi sufletului este afirmată de Revelația divină naturală, dar în mod clar de cea supranaturală. Există însă și argumente raționale care confirmă această idee. Acestea sunt argumentele ontologic, teleologic, moral și istoric.

1. Argumentul ontologic pornește de la natura sufletului care este spirituală și simplă în contrast cu trupul care este material și compus. Fiind spirituală și simplă, natura sufletului nu poate fi descompusă, nici nimicită. Numai ceea ce este material, ceea ce este compus se supune legilor materiei de schimbare și descompunere. Sufletul însă nu se transformă pentru că este simplu și rămâne pururea ce este în esența sa.

Acest argument îl aflăm și la Platon și Pitagora legat însă de teoria metempsihozei și a preexistenței sufletelor.

Argumentul creștin se mai deosebește de argumentul platonic prin faptul că nu socotește spiritualitatea și nemurirea sufletului ca principiu absolut, existent de la sine și prin sine, ci dependent de Dumnezeu și numai prin Dumnezeu, izvorul vieții și al întregii existențe, Cel Care a făcut toate și prin Care s-au făcut toate și Care susține viața.

2. Argumentul teleologic. Teleologia este doctrina filozofică potrivit căreia totul în natură ar fi organizat în conformitate cu un anumit scop. Acest argument pornește de la constatarea obiectivă a aspirației infinite a sufletului omenesc de a cunoaște misterul existenței, de a realiza desăvârșirea morală și de a dobândi fericirea deplină. Această tendință obiectivă este inerentă, universală și irepresibilă. Faptul că țelurile reclamate de suflet sunt absolut irealizabile în viața terestră, duce la concluzia inevitabilă că această menire trebuie să se împlinească în viața veșnică. Deci trebuie ca sufletul să fie nemuritor, pentru ca într-o altă viață, aspirațiile sale să-i fie împlinite deplin prin comuniunea veșnică cu Dumnezeu și cu toți sfinții.

3. Argumentul istoric se bazează pe credința universală, în spațiu și timp, în nemurire. Practic, toate religiile au avut și au, ca o componentă esențială, credința în nemurirea sufletului. Aceasta este dovedită prin cultul morților. Toate popoarele cinstesc trupurile morților, însoțind înmormântarea sau incinerarea lor cu diferite ceremonii, iar mormintele sunt mereu îngrijite. Spre a le feri de putrezire, trupurile erau, la vechii egipteni, îmbălsămate.

Fiind universală, această credință naturală nu poate fi un produs subiectiv al fanteziei sau dorinței omenești, ci trebuie să aibă o acoperire obiectivă, să fie un

adevăr natural. Aristotel spune: „ceea ce toți oamenii țin instinctiv ca adevărat, este un adevăr natural" (ca și legea morală naturală).

4. Argumentul moral pentru dovedirea nemuririi sufletului pornește de la existența și necesitatea respectării ordinii morale. Această ordine morală, bazată pe dreptate și echitate, cere ca starea de fericire sau nefericire să fie după faptele morale ale omului, ca binele să fie răsplătit și răul, nedreptatea, să fie pedepsite. Această ordine morală există real și se manifestă universal în conștiința umană (care este glasul lui Dumnezeu în om -**Romani 2,14-15**). Dar în realitate, noi constatăm că postulatul acesta nu este satisfăcut totdeauna, că de cele mai multe ori, drepții, în loc să fie răsplătiți, suferă aici, iar cei păcătoși se bucură de toate. Ființa noastră morală nu se împacă însă cu această nedreptate la infinit, ci postulează nemurirea sufletului și existența unei alte vieți după moarte, în care faptele omului vor fi răsplătite după dreptate. Dreptatea divină nu poate lăsa păcatul nepedepsit și virtutea nerăsplătită, ea cere ca ordinea morală să fie deplin restabilită și înstăpânită. Astfel se postulează atât existența unui Drept Judecător, cât și a unui suflet nemuritor, căruia i se vor răsplăti toate faptele săvârșite, cum cere dreptatea.

5. Argumentul teologic

Revelația supranaturală confirmă credința naturală a omului în nemurire. Potrivit învățăturii ortodoxe, nemurirea sufletului nu se întemeiază pe o indestructibilitate pe care ar avea-o sufletul în sine, ca la filozofii greci, fără voia lui Dumnezeu. Dacă sufletul este nemuritor, aceasta își are cauza în voința creatoare și conservatoare a lui Dumnezeu (Care își menține făgăduințele și hotărârile Sale neschimbate prin acțiunea Sa Proniatoare), Care vrea ca omul, prin suflet, să fie veșnic în comuniune cu El prin iubire (deci sufletul este nemuritor nu prin voia și puterea sa proprie, ci prin puterea și voința lui Dumnezeu). În acest scop, de la creație, Dumnezeu a înzestrat sufletul cu harul Său. Pedeapsa cea mai grea a păcatului originar a fost moartea – **Romani 6,23** – trupească și sufletească. Însă, prin moartea sufletească nu se înțelege întreruperea existenței sufletului, aneantizarea lui, ci ruperea de izvorul vieții duhovnicești, care este Dumnezeu, prin pierderea harului divin. Căci și după izgonirea lui Adam din rai, prin moartea naturală, trupul se întoarce în țărână, iar sufletul la Dumnezeu Care l-a dat – **Ecleziast 12,7**. Moartea sufletească înseamnă, deci, ruperea comuniunii harice cu Dumnezeu, izvorul vieții, neputința de a intra în împărăția lui Dumnezeu și osânda în iad, care urma să fie veșnică și este veșnică pentru cei răi și necredincioși.

Existența sufletelor după moarte este afirmată clar de Sf. Scriptură a Vechiului Testament. Din cuvintele *„Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov"* – **Exod 3,6** – repetate de mai multe ori în Vechiul Testament și din afirmația de la **Matei 22,32** că *„Dumnezeu nu este un Dumnezeu al morților, ci al viilor"*

reiese limpede că sufletele oamenilor trăiesc şi după moarte. Toţi drepţii Vechiului Testament considerau viaţa de aici ca o călătorie, o trecere spre altă viaţă – **Facere 47,9**; **Evrei 11,9**, iar moartea o socoteau ca o adăugare la strămoşii lor. Despre Avraam ne spune Sf. Scriptură că *„Slăbind, Avraam a murit la bătrâneţi adânci şi s-a adăugat poporului său"* – **Geneză 25,8** – nu în sensul că a fost înmormântat lângă strămoşii lui, căci aceştia odihneau în Mesopotamia, iar el în Canaan, ci că s-a adăugat la sufletele strămoşilor lui. În Vechiul Testament, toţi aveau convingerea că *„sufletele drepţilor sunt în mâna lui Dumnezeu şi chinul nu se va atinge de ele. În ochii celor fără de minte, drepţii sunt morţi cu desăvârşire... dar ei sunt în pace"* – **Înţelepciunea lui Solomon 3,1-4**.

Prin opera mântuitoare a lui Iisus Hristos s-a restabilit comuniunea omului cu Dumnezeu prin redobândirea harului divin, iar omul a fost eliberat din robia păcatului şi a morţii căci *„harul lui Dumnezeu este viaţa veşnică întru Hristos Iisus"* – **Romani 6,23**.

În Noul Testament, după Învierea lui Iisus Hristos, moartea este privită ca o trecere la Domnul, ca o descătuşare de cele materiale pentru a ajunge la comuniune deplină cu Dumnezeu: *„Cel ce ascultă cuvintele Mele şi crede în Cel ce M-a trimis are viaţă veşnică, şi la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte la viaţă"* – **Ioan 5,24** sau *„Ştiind că petrecând în trup, suntem departe de Domnul, avem încredere şi voim mai bine să plecăm din trup şi să petrecem la Domnul"* – **II Corinteni 5,6-8**. De asemenea, în pilda bogatului nemilostiv şi a săracului Lazăr, se vede că aceştia vieţuiesc şi după moarte cu sufletul, şi înainte de învierea trupurilor – **Luca 16,19-31**.

Sf. Părinţi învaţă unanim că sufletul omului este nemuritor, fără însă să trăiască prin el însuşi cum trăieşte Dumnezeu – **Sf. Iustin Martirul**. **Sf. Maxim Mărturisitorul** spune că sufletul este raţional şi cugetător în sine, prin firea sa, şi nu din pricina trupului, fiind de sine subzistent şi prin aceasta nemuritor.

Sf. Grigorie Palama spune: *„Sufletul fiecăreia dintre dobitoace este viaţa trupului însufleţit prin el (prin suflet). Iar sufletul fiecăruia dintre oameni este şi viaţa trupului însufleţit prin el, dar sufletul are viaţă şi ca fiinţă, fiind viu prin el şi pentru el însuşi. Căci se arată având viaţă raţională şi intelectuală, ca una ce este în chip vădit alta decât viaţa trupului"*.

Aşadar, învăţătura Bisericii Ortodoxe este că sufletul are viaţă în sine, este nemuritor prin participare la viaţa divină prin harul lui Dumnezeu, Care voieşte ca omul să fie veşnic în relaţie de iubire cu El. În plus, sufletul nu are binele sau răul prin fiinţă (nu este bun sau rău după fire), ci are numai capacitatea de a sluji binelui sau răului, adică de a se împărtăşi veşnic de harul divin sau de a-l refuza potrivit liberei sale alegeri.

Împotriva doctrinei ortodoxe, unii teologi protestanţi ca C. Stange, R. Otto, P. Althaus etc. susţin ideea distrugerii sufletelor îndată după moarte, a scufundării lor în nefiinţă, acestea fiind înviate din nou împreună cu trupurile la Judecata universală.

Despre cele trei facultăți sufletești: rațiunea, sentimentul și voința liberă

A. Ratiunea umană

Sufletul omului este înzestrat cu rațiune sau minte, căci după creare, Dumnezeu a dat omului stăpânire peste tot pământul și peste toate făpturile de pe el – **Geneză 1,28**: *„Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți... și stăpâniți peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ și peste tot pământul"*. Ca stăpân al lor, înzestrat cu rațiune, omul a știut să dea nume potrivit tuturor făpturilor vii – **Geneză 2,19-20**.

Despre această putere sufletească, **Sf. Ioan Damaschin** spune: *„ceea ce este ochiul pentru trup, aceea este și mintea pentru suflet"*. Iar **Sf. Atanasie cel Mare** afirmă că sufletul omului este rațional și argumentează această afirmație astfel: *„un mic semn că sufletul oamenilor este rațional este deosebirea lui de făpturile neraționale"* căci *„numai omul cugetă cele dinafară de sine și gândește la cele ce nu sunt de față și revine la cugetarea lor și, prin judecată, alege ceea ce este mai bun din cele cugetate. Și după ce a cugetat un lucru, revine iarăși prin cugetare la el, și fiecare simte dacă este prieten al adevărului, că mintea omului este altceva decât simțurile trupului. De aceea, fiind altceva, ea este judecătoarea simțurilor sau a lucrării simțurilor și a celor percepute de acestea"* (omul nu este mânat doar de instinct ca animalul).

În mintea omului se disting două laturi sau două lucrări. Sf. Părinți fac deosebire între rațiunea privită ca gândire logică, discursivă (care deduce prin raționament o idee din alta) – deci lucrarea strict rațională și, pe de altă parte, *νοῦς*, ca latură superioară a sufletului ce corespunde adâncului minții, deci unei lucrări mai profunde a ei. Termenul *νοῦς* este luat din filozofia neoplatonică, unde desemna elementul dinamic specific ființei umane, prin care aceasta tinde spre divinitate. În teologia patristică, *νοῦς* (minte, inteligență, spirit) desemnează puterea de înțelegere duhovnicească, inteligența spirituală, puterea de discernământ, prin care sufletul cunoaște pe Dumnezeu prin experierea conștientă a harului divin; *νοῦς* este deci facultatea de cunoaștere mistică (experimentală, prin har) a lui Dumnezeu.

După Sf. Părinți, prima – gândirea logică, discursivă, sălășluiește în creier, iar *νοῦς* în inimă – după **Sf. Evagrie Ponticul**. Iar mântuirea nu este dobândită doar printr-o simplă lucrare rațională, ci aceasta trebuie unită cu lucrarea inimii (cunoștința fără trăire îngâmfă pe om), deci se cere activată tocmai facultatea noetică, superioară a minții. De aceea, Sf. Scriptură ne arată că omul nu se mântuiește prin credința rece, înțeleasă ca act strict intelectual de primire a adevărului dumnezeiesc pentru că *„și demonii cred și se cutremură"* – **Iacov 2,19** – și *„de aș avea credință să mut și munții, dar dragoste nu am, nimic nu sunt"* – **I Corinteni 13,2**. Numai credința unită cu iubirea este mântuitoare, adică *„credința*

lucrătoare prin iubire" – **Galateni 5,6**. Această credință este credința adevărată, vie, mântuitoare, şi ia ființă şi se dezvoltă în inima – minte, adică este un rod al unirii minții cu inima în lucrarea duhovnicească a rugăciunii inimii. Este aceeaşi lucrare cu a cunoaşterii lui Dumnezeu în Duh prin iubire, pentru că desăvârşirea creştină se identifică cu cunoaşterea adevărată a lui Dumnezeu.

Mintea, care este o trăsătură a chipului lui Dumnezeu în om, dată acestuia pentru a fi în comuniune cu Dumnezeu, are viață în ea, este activă, numai dacă, unindu-se cu Dumnezeu, este luminată astfel şi înțelepțită prin harul divin. În aceasta constă viața minții şi starea ei firească. Iar îndepărtarea de Dumnezeu omoară mintea. Aceasta se întâmplă când mintea părăseşte inima unde sălăşluieşte Dumnezeu prin harul divin de la Botez. Atunci ea se întunecă, se perverteşte (ca după căderea lui Adam) şi conduce la moarte sufletul omului. Mintea este „căruța" care mână sufletul fie înspre Dumnezeu, fie înspre diavol şi păcat.

Dacă mintea împreună cu celelalte facultăți sufleteşti i-au fost date omului de Dumnezeu pentru a împlini scopul creației – acela de a se uni cu Dumnezeu prin iubire, prin această lucrare duhovnicească a minții se împlineşte tocmai acest scop. Lucrarea duhovnicească a omului constă în coborârea minții în inimă, aceasta fiind lucrarea rugăciunii curate a minții şi a inimii. Unirea minții cu inima în lucrarea rugăciunii curate înseamnă de fapt unirea ei cu Dumnezeu pentru că în inima celui vrednic sălăşluieşte Dumnezeu de la Botez. Din această unire, mintea primeşte putere, lumină şi viață şi omul întreg se sfințeşte.

Despre lucrarea minții, **Sf. Evagrie Ponticul** ne învață că: *„Precum pâinea este hrana trupului, aşa rugăciunea duhovnicească* (ca rod al unirii minții cu inima) *este hrana minții"*. Deci din unirea minții cu Dumnezeu, ea îşi primeşte puterea, lumina şi viața, iar această lucrare nu este alta decât rugăciunea curată a minții şi a inimii.

Mitrop. Ierotei Vlachos, în lucrarea sa *„Psihoterapia ortodoxă"*, vol I, vorbeşte despre bolile sufleteşti şi remediile lor. În legătură cu bolile minții, el afirmă următoarele: mintea, fiind o facultate a sufletului, bolile minții sunt de fapt boli sufleteşti, iar acestea ştim că sunt produse numai de păcat. Deci boală a minții este orice patimă care o întunecă şi o stăpâneşte. Între acestea sunt: închipuirea, întinarea, întunecarea, indiferența, impulsivitatea.

Vindecarea oricărei boli a minții se face prin coborârea ei în inimă – *„locaşul gândurilor"* după **Sf. Grigorie Palama** – care înseamnă, de fapt, împreunarea lucrării minții cu cea a inimii. Această unire rodeşte lacrimi de smerenie şi o dulce simțire a iubirii dumnezeieşti, urmată de o pace sufletească. *„Lacrimile de smerenie în timpul rugăciunii sunt un indiciu cert al unirii minții cu inima... De aceea, asceza creştină aşează lacrimile la temelia vieții duhovniceşti"* – **Arhim. Sofronie**.

Una din roadele tămăduirii minții este nepătimirea, adică pacea şi bucuria calmă în Domnul păstrată netulburată atât în necazurile, cât şi în bucuriile vieții acesteia. Şi numai mintea nepătimaşă, curată poate cunoaşte pe Dumnezeu prin experierea harului divin (*„Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu"*). Şi astfel omul devine teolog căci teologia se dobândeşte prin lucrarea Sf. Duh, Care sălăşluieşte în inima curată, iar nu prin simpla strădanie şi concentrare omenească.

De multe ori în Sf. Scriptură sau la Sf. Părinți, termenii de minte și inimă sunt folosiți unul pentru altul. De exemplu, *„Le-a deschis mintea să priceapă Scripturile"* – **Luca 24,45** (arătarea Mântuitorului înviat în drum spre Emaus), dar Dumnezeu poate fi cunoscut doar prin inimă. Această substituire a unui termen cu altul dintre cei doi arată tocmai datoria omului de a-și păstra neîncetat mintea unită cu inima (ceea ce ar permite această identificare între minte și inimă), căci atunci cele două devin una: mintea-inimă.

Lectură: Ierotei Vlachos, *Psihoterapia ortodoxă*, vol. I, Ed. Invierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 1998, pg. 152-178.

B. Despre sentiment (ca putere sufletească prin care omul se poate uni cu Dumnezeu)

Sf. Grigorie Palama socotește inima în care trebuie să se adune mintea - *νοῦς*, ca să experieze acolo harul lui Dumnezeu, cel mai lăuntric organ al trupului, dar în același timp ca sediul tuturor simțirilor sufletești și organul conducător al omului. De aceea, vorbind despre sentiment înseamnă să vorbim de fapt despre „inimă", nu ca organ anatomic, ci ca sediu în om al tuturor sentimentelor lui. Iar această tratare trebuie făcută în mod dinamic, ca întreaga antropologie creștină, adică în relația ei cu Dumnezeu.

Ca să se unească cu Dumnezeu, omul trebuie să reunească întâi, în el, toate puterile sufletești cu care a fost înzestrat de Dumnezeu pentru atingerea acestui scop. Astfel, mintea trebuie să coboare în inimă, prin atenție, mânată de voința liberă, deci la libera alegere a omului, și acolo să experieze prezența lui Dumnezeu – aceasta fiind lucrarea duhovnicească a rugăciunii inimii.

Sf. Grigorie Palama numește inima *„tronul harului unde trebuie să fie mintea și toate gândurile sufletului"*. După același sfânt, a lăsa mintea în cugetări abstracte, dezlegate de ființa integrală a omului (adică a lăsa mintea afară de inimă), este o adevărată rătăcire. Omul acela este departe de sine, de realitate și de Dumnezeu.

Aceasta ar fi ca atunci când am învăța teologia numai teoretic, fără să ne antreneze și sentimentul. Abia atunci când simțim căldură în inimă, dragoste pentru Dumnezeu și râvnă de a împlini cele învățate, putem spune că studiul teologiei nu este o simplă lucrare intelectuală, ci această lucrare a rațiunii este unită cu cea a inimii, și atunci studiul teologiei devine o lucrare duhovnicească ce ne aduce mult folos sufletesc, iar nu osândă.

După Sf. Părinți, adâncul minții - *νοῦς* - și inima sunt două realități distincte (o dovadă este că ele nu sunt totdeauna unite), ca și inima și sufletul.

Dacă relația dintre suflet și trup constă în aceea că sufletul se află pretutindeni în trup, nelipsind din nicio parte a acestuia, inima este, prin excelență, sălașul sufletului, organul prin care acesta conduce tot trupul.

Potrivit învățăturii Sf. Părinți, cuvântul inimă desemnează atât inima metafizică (ceea ce nu poate fi perceput de simțuri) sau duhovnicească, cât și inima trupească – ca organ și centru anatomic al ființei umane. Iar inima duhovnicească este situată în

inima trupească. La început, mintea descoperă inima trupească şi apoi, în adâncul acesteia, pe cea duhovnicească. Aceasta este experienţa comună a celor ce practică rugăciunea lui Iisus şi cunosc sfânta lucrare a coborârii minţii în inimă. *„Nevoitorul, prin atenţie şi voinţă, coboară în adâncurile inimii sale, la început în inima trupească şi de acolo în acele profunzimi care nu mai sunt ale trupului. Acolo îşi găseşte inima cea adevărată, atinge miezul metafizic, duhovnicesc al fiinţei sale"* spune **arhim. Sofronie**.

În continuare, ne vom ocupa de inima metafizică sau duhovnicească.

Ea este centrul supranatural al fiinţei umane pentru că în adâncul ei se sălăşluieşte şi lucrează harul divin de la Botez. Sf. Scriptură ne spune: *„Şi pentru că sunteţi fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte!"* – **Galateni 4,6** sau *„Iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre, prin Duhul Sfânt, Cel dăruit nouă"* – **Romani 5,5**. Inima este astfel focarul care iradiază şi pătrunde întreaga fiinţă a omului.

Este însă greu să o definim căci aşa cum spune **Sf. Macarie Egipteanul**: *„Abis necuprins este inima ta"*. Inima omului rămâne ascunsă în adâncul ei tainic. *„Cunoaşte-te pe tine însuţi!"* – dictonul filozofic se referă tocmai la acest adânc tainic. Cei înduhovniciţi spun: *„Intră în tine însuţi şi acolo găseşte pe Dumnezeu, pe îngeri şi Împărăţia cerurilor!"* pentru că în inimă sălăşluieşte Dumnezeu prin harul divin şi pentru că spune Mântuitorul Hristos: *„Împărăţia lui Dumnezeu este înăuntrul vostru"* – **Luca 17,21**, iar după **Sf. Ioan Gură de Aur**: *„Cel pe care cerurile nu Îl pot cuprinde, încape totuşi în fiinţa umană"*.

Întreaga viaţă duhovnicească, adevărata viaţă a creştinului, se desfăşoară în acest adânc al inimii, tăinuit de orice ochi străin şi chiar de posesorul ei, descoperit numai lui Dumnezeu. Nimeni nu poate ajunge în adâncul inimii. Eul nostru este transcendent chiar propriei noastre înţelegeri. În adevăr, eu sunt conştient de mine însumi, conştiinţa este a mea, dar ea nu poate să ajungă (să sondeze) la eul meu şi nici să-l înţeleagă. Sentimentele mele, cugetările, faptele, conştiinţa îmi aparţin, sunt „ale mele", dar eul este dincolo de „al meu". Numai prin lucrarea duhovnicească a lucrării inimii, omul se poate apropia de înţelegerea propriei sale persoane. Numai intuiţia mistică descoperă eul. Acest eu este simbolizat de inimă. *„Cine poate să cunoască inima?"* întreabă profetul **Ieremia 17,9-10** şi tot el răspunde: *„Dumnezeu cercetează inima şi rărunchii"*. Sf. Apostol Petru vorbeşte de *„homo cordis absconditus"* – **I Petru 3,4**, adică de omul ascuns al inimii, ceea ce înseamnă că „eul" omenesc, miezul, esenţa fiinţei umane, se găseşte în adâncul ascuns al inimii.

Astfel, lui *Deus absconditus* îi corespunde *homo absconditus*, iar teologiei apofatice, antropologia apofatică. **Pr. D. Stăniloae** afirmă: *„Precum există o teologie negativă care îndreaptă spre misterul Dumnezeirii, aşa există o antropologie negativă care îndreaptă spre misterul omului"*. Precum din Dumnezeu cunoaştem numai energiile Lui divine necreate, aşa şi din om cunoaştem numai energiile umane. Persoana umană este tocmai „omul cel tainic al inimii". Nici persoana, nici inima nu pot fi definite în termeni obişnuiţi. **Sf. Grigorie de Nyssa** spune: *„Dacă Dumnezeu este fără seamăn, inima omenească, pe care numai*

Dumnezeu o poate cerceta, conține acel ceva unic și neasemuit, ceva care o înrudește cu Dumnezeu, căci pentru a participa la Dumnezeu, trebuie ca omul să aibă în ființa sa ceva care să corespundă celui la care participă."

Din cele spuse până aici, se desprinde ideea că nu se poate da o definiție exactă a inimii duhovnicești, însă se poate spune că ea se revelează nevoitorului creștin prin har, pentru că este locul în care sălășluiește și Se revelează Însuși Dumnezeu. Deci, experiind prezența lui Dumnezeu în noi prin har, cunoaștem totodată și acest adânc al propriei noastre ființe.

Sfinții Părinți care au trăit astfel, au înfățișat **rolul inimii în viața duhovnicească**. Astfel, după învățătura lor, putem afirma că:

- inima este sălașul lui Dumnezeu: *„Și Hristos să Se sălășluiască prin credință, în inimile voastre"* – **Efeseni 3,17** și **Romani 5,5**. Pentru aceasta și Domnul Hristos a zis: *„Împărăția lui Dumnezeu este mijlocul vostru"* – **Luca 17,21**, referindu-Se la harul divin care se află înăuntrul inimii;
- sălășluindu-Se în inima noastră, Dumnezeu întipărește în ea poruncile și Legea Sa, așa cum spune Apostolul Pavel despre cei *„care arată fapta legii scrisă în inimile lor"* - **Romani 2,15**;
- având-L pe Dumnezeu în inima lor și Legea Lui înscrisă în ea, sfinții au dobândit mintea lui Hristos: *„Noi însă avem gândul (mintea) lui Hristos"* – **I Corinteni 2,16**. Mintea lui Hristos vine în noi ca să lumineze prin energiile ei puterea minții noastre și să o aducă la aceeași lucrare cu a lui Hristos;
- inima este țarina unde este ascunsă comoara (Hristos – mărgăritarul credinței primit la Botez); pe aceasta găsind-o omul, *„se duce și vinde tot ce are pentru a o cumpăra"* – **Matei 13,44**;
- inima este iadul în care se coboară Hristos pentru a o descătușa de patimi;
- inima este biserică și altar în care Hristos este preamărit și sfințit: *„Ci pe Domnul, pe Hristos, să-L sfințiți în inimile voastre"* – **I Petru 3,15**. În această biserică duhovnicească, omul este chemat să săvârșească neîncetat liturghie, aducând lui Dumnezeu jertfe duhovnicești, simțirile curate, rugăciunea curată a inimii; ea este altarul pe care este aprins focul dragostei duhovnicești;
- inima este cămara în care vorbim cu preadulcele Iisus, este vasul în care păstrăm untdelemnul harului divin;
- în inimă domnește pacea lui Dumnezeu: *„Și pacea lui Hristos... să stăpânească în inimile voastre"* – **Coloseni 3,15**.

Inima este deci omul cel tainic. Pentru mulți dintre noi, ea este un loc cu totul necunoscut, dar ea este cunoscută de către sfinți ca fiind cea prin care omul are viața adevărară, adică viața în comuniune cu Dumnezeu.

Prin urmare, în inimă are loc cea mai mare luptă a nevoitorului creștin. Cea mai importantă lucrare a omului este deci să intre în inima sa și să se războiască cu satana. Iar în acest război, creștinul poate învinge doar ajutat de Hristos. Altfel, inima, care este izvorul vieții trupești și duhovnicești, poate deveni și izvor al morții duhovnicești.

Bolile inimii: ignoranța și uitarea de Dumnezeu, învârtoşarea (împietrirea), necurăția prin orice sentiment păcătos, lipsa de înțelepciune (de discernământ) și iubirea de plăceri.

Ca remedii avem: pocăința și smerenia inimii, rugăciunea stăruitoare din inimă îndurerată; plânsul duhovnicesc.

Lectură: Ierotei Vlachos, *Psihoterapia ortodoxă*, pg. 191 – 197; vlădica Antonie Mărturisitorul, *Manualul ishiei* sau *Calea rugăciunii lăuntrice*, pg. 75 – 116.

C. Voința liberă

Omul este înzestrat și cu voință liberă. Pe aceasta nu a dobândit-o în timp, ci o are chiar de la creație; ea este puterea prin care omul se îndreaptă spre ceea ce mintea și simțirea îi arată ca demne de urmat (nu totdeauna binele). Prin voință, omul alege liber ceea ce dorește (de la „a voi"). O dovadă a voinței libere este faptul că omului i s-a dat legea morală de la creație, (în rai legea morală consta în oprirea gustării din pomul cunoştinței) ca să o urmeze, și că este socotit responsabil de Dumnezeu pentru încălcarea ei și că el însuşi este mustrat de conștiința sa când nu respectă poruncile divine.

Sf. Ioan Damaschin spune: *„Dorința ființelor neraționale, pentru că nu este rațională, nu se numește voință.* (Și animalele doresc din instinct ceva și împlinesc neîntrâziat ce doresc, dar asta nu înseamnă că au voință liberă pentru că nu au rațiune). *Iar voința este o dorință naturală și rațională a unui lucru. Căci puterea de a dori în mod rațional se află în sufletul omului. Aşadar, când dorința rațională se mişcă în mod rațional către un lucru, se numeşte voință, căci voința este o dorință și un elan rațional către un lucru"*. Deci voința, ca putere sufletească, în lucrarea ei este strâns legată de lucrarea minții.

Sf. Antonie scoate în relief cele 3 voințe care se confruntă în om:

1. cea a lui Dumnezeu, care trebuie să lucreze și mântuieşte, iar aceasta înseamnă teonomia, la care omul aderă în chip liber și și-o însuseşte cu ajutorul harului.
2. cea a omului, care fără să fie inevitabil vicioasă, este schimbătoare și problematică (uneori dorim noi înşine binele, alteori trebuie reprimată voința noastră pentru că dorește răul), iar aceasta înseamnă autonomie.
3. voința demonică, străină omului, iar aceasta este heteronomie (=care se supune unei legi venit din exterior).

Ascetismul își propune ca omul să renunțe la voința proprie, să se elibereze de orice constrângere care vine din sfera naturii. Pentru a se desăvârşi, omul trebuie să se ridice și să-și stăpânească pornirile fireşti, naturale, să învingă voința demonică și să se supună desăvârșit voinței dumnezeiești.

Nu trebuie să confundăm libertatea fizică cu libertatea spirituală. Această facultate sufletească se exprimă prin doi termeni: voință și libertate. Voința este dorirea rațională a unui lucru, iar prin libertatea voinței, nimic nu-l oprește pe om să

aleagă ce doreşte, chiar dacă din cauze obiective nu-şi poate realiza dorinţa, dar este judecat de Dumnezeu după intenţie. Omul poate fi privat de libertatea fizică (Mântuitorul spune: *„Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul şi apoi nu mai au ce face"* – **Matei 10, 28**), dar nu de libertatea spiritului, adică de libera voinţă, pentru că nimeni şi nimic nu ne poate constrânge să păcătuim, după cum nimeni nu ne poate sili să împlinim virtutea. Fiindcă păcatul săvârşit de silă nu este păcat, păcatul fiind o încălcare conştientă şi liberă a voii lui Dumnezeu, iar ceea ce se face din silă nu este virtute. Nici Tainele nu sunt valabile dacă sunt primite de silă: Botezul, Spovedania etc. Dacă nu ar fi liberă, voinţa ar fi neactivată, fără rost (ca un om legat fedeleş căruia i se dă voie să facă ce vrea), voinţa este lucrătoare prin libertate.

Prin libertatea voinţei se înţelege, deci, starea de independenţă spirituală, de autodeterminare. Prin libertatea cu care a fost înzestrat, omul are putinţa să aleagă calea care duce la desăvârşire, cea a îndumnezeirii, sau cea care duce la stricăciune şi la moarte. Răspunderea îi aparţine integral: *„Viaţa şi moartea ţi-am pus azi înainte. Binecuvântare şi blestem. Alege viaţa ca să trăieşti tu şi urmaşii tăi"* – **Deuteronom 30,19** (după darea Legii) şi *„De vrei să intri în viaţă, păzeşte poruncile"* spune Mântuitorul – **Matei 19,17**.

Sfinţii Părinţi arată că libertatea absolută cu care a fost înzestrat omul de la creaţie este o trăsătură a chipului lui Dumnezeu în om: „Baza măreţiei chipului dumnezeiesc în om stă în libertatea lui". Iar **Sf. Vasile cel Mare** spune: *„Ca să poată îndeplini ordinul de a deveni dumnezeu, omul trebuia să-l poată şi refuza. Dumnezeu nu-şi foloseşte atotputernicia Sa în faţa libertăţii umane, pe care nu voieşte să o încalce, pentru că ea provine din atotputernicia lui Dumnezeu. Omul a fost creat numai prin voinţa lui Dumnezeu, dar nu poate fi îndumnezeit numai prin ea. A fost necesară o singură voinţă pentru creaţie, dar este nevoie de două pentru îndumnezeire". (*O singură voinţă pentru a aduce la existenţă chipul, dar două pentru a face chipul asemănare*)*. Iubirea lui Dumnezeu este aşa de mare, că nu vrea să constrângă pe om căci nu este iubire fără respect. **Pr. D. Stăniloae** spune: *„Iar raportul de iubire este un acord între două libertăţi"*. Chiar în măreţia sa de a putea deveni dumnezeu, omul este capabil să poată cădea.

Tot **Sf. Vasile cel Mare** răspunde la întrebarea: de ce omul nu are în constituţia sa nepăcătuirea? *„Pentru că tu şi pe casnicii tăi îi ai binevoitori nu când îi ţii legaţi, ci când îi vezi îndeplinind de bunăvoie datoriile lor. Deci nici Dumnezeu nu iubeşte ceea ce facem fiind siliţi, ci ceea ce facem din virtute. Iar virtutea se săvârşeşte din libera alegere, nu din silă"*, fiind mai mult o stare interioară sufletească („Dumnezeu iubeşte pe cel ce dă de bunăvoie" – spune Ap. Pavel).

De fapt, este liber cine este stăpân pe sine (pentru că cine săvârşeşte păcatul, este rob păcatului, patimii). Dar stăpân pe sine este cel ce nu este stăpânit de patimi. **Sf. Macarie Egipteanul** scrie: *„Nicio fiinţă a naturii nu este liberă: nici soarele, nici luna, nici animalele. Dumnezeu, dimpotrivă, este liber şi omul, de asemenea, este liber. Tu eşti stăpân pe tine ca şi Dumnezeu, dar după fire eşti schimbabil. De aceea, poţi să te omori dacă vrei, poţi să huleşti pe Dumnezeu şi nimeni nu te poate*

opri. Pe de altă parte, oricine poate dacă vrea să se supună lui Dumnezeu și să-și stăpânească impulsurile și faptele sale".

Pr. D. Stăniloae spune că libertatea omului nu trebuie înțeleasă ca un liber arbitru absolut, pentru că o libertate absolut neutră nu există. În omul de după cădere, dată fiind slăbiciunea firii sau voinței, a concupiscenței (înclinația spre păcat), libertatea este dusă ușor spre cele rele, rezistând greu ispitelor.

Cum are loc libera conlucrare a omului cu harul divin? (temă tratată pe larg la capitolul *Dumnezeu Sfințitorul*).

Libertatea cu care a fost înzestrat omul de la creație nu înseamnă, însă, indiferență față de bine, ci este larg deschisă binelui, atunci când este întărită de harul divin. Numai harul este ambianța care face posibilă desfășurarea deplină a libertății. Omul este liber doar în bine, în care este întărit de har. Libertatea în bine este adevărata libertate și la ea nu poate omul să ajungă prin propria voință, ci doar conlucrând cu harul. Harul nu anulează și nu forțează libertatea, ci o eliberează de tot ce o poate împiedica sau mărgini, de orice stăpânire a răului, pentru ca omul, astfel, să-și poată desfășura toate puterile pentru a le pune în slujba unirii cât mai depline cu Dumnezeu. Legătura dintre om și Dumnezeu este o legătură de iubire, iar raportul de iubire este un acord între 2 libertăți. Harul ne îmbie, ne solicită, ne face să simțim iubirea lui Dumnezeu și ne dă putere să o manifestăm pe a noastră. Dar noi suntem liberi să răspundem pozitiv sau negativ la această solicitare, îndemn. În Prologul Evangheliei după Ioan se spune: *„Întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu L-au primit. Și celor câți L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu"* – **Ioan 1, 11-12**. Așadar, dacă alegem binele, harul ne ajută, ne întărește. Dacă refuzăm să ascultăm de Dumnezeu, harul se retrage pentru că nu poate conlucra cu noi împotriva lui Dumnezeu, iar noi devenim robi păcatului prin libera noastră alegere.

* * *

Aceste cunoștințe despre sufletul uman și facultățile lui, ne-au putut fi împărășite numai de către Sf. Părinți, care prin trăire proprie, fiind luminați de Duhul Sfânt, au ajuns să cunoască adâncimile sufletului și puterile lui, care nu pot fi cunoscute și nici înțelese de acei care s-au îndepărtat de harul dumnezeiesc. Pentru aceștia, natura umană rămâne complet obscură și necunoscută.

Concluzie: Întreaga antropologie trebuie tratată în mod dinamic în relația omului cu Dumnezeu, așa cum am precizat și la început.

Omul a fost creat pentru Dumnezeu, având un destin supranatural – acela de a rămâne în permanentă comuniune de iubire cu Dumnezeu. Pentru împlinirea acestui scop, omul a fost înzestrat de Dumnezeu cu anumite facultăți, puteri sufletești. Când aceste puteri sunt îndreptate spre alt țel afară de Dumnezeu, are loc o pervertire, o denaturare, o slăbire a lor pentru că harul divin este cel care le susține și le întărește, dar numai când au ca scop suprem unirea omului cu Dumnezeu (de exemplu, Adam după cădere a rămas cu chipul lui Dumnezeu alterat, adică cu rațiunea întunecată, sentimentul pervertit, voința slăbită).

Starea originară a omului.
Chipul lui Dumnezeu în om (εικών τού θεού)

Referatul Genezei ne spune că omul a fost făcut „după chipul lui Dumnezeu" – **Geneză 1,27**, dar nu ne dă nicio lămurire asupra „chipului", ci arată doar că omul a fost creat printr-un act aparte, deosebit de creația celorlalte ființe. Dumnezeu Însuși i-a format trupul din țărână cu mâinile Sale și i-a suflat în fața lui suflare de viață – **Geneză 2,7**.

Suflarea lui Dumnezeu sădește în om nu atât viața biologică, căci pe aceasta o au și animalele, care nu primesc o insuflare de la Dumnezeu, ci viața spirituală, viața comuniunii cu Dumnezeu care se realizează numai prin harul divin. **Sf. Chiril** afirmă: *„ceea ce a insuflat Dumnezeu în fața lui Adam nu a fost sufletul sau viața lui biologică, pe care deja o avea, ci Duhul Sfânt, pe Care Creatorul L-a imprimat ca o pecete în natura primului om"*.

Deci, trebuie să înțelegem că în momentul când Dumnezeu a suflat Duh din Duhul Său în fața lui Adam, - **Geneză 2,7** – Adam nu era mort„ ci viu; avea în el suflet biologic, adică viața, pe care nu trebuie să-l confundăm cu harul Duhului Sfânt ce i se dă prin insuflare divină, conform **Geneză 2,7**, ca o manifestare a relației lui Dumnezeu cu omul. Acesta, adică harul reprezintă în om „puterea" – **Ioan 1,12** – care impulsionează, mișcă sufletul rațional spre activitatea duhovnicească, spre a se ridica de la „chip" la „asemănarea" cu Dumnezeu.

Despre sufletul viu insuflat omului la creație, **Sf. Grigorie Palama** spune că acesta este *„veșnic viu, nemuritor și înzestrat cu harul dumnezeiesc. Căci așa este cu adevărat viu sufletul* (când pierde harul, sufletul moare fiindcă se desparte de Dumnezeu). *Iar aceasta înseamnă a fi după chipul lui Dumnezeu"*.

Deci sufletul și harul constituiau, în starea primordială, o unitate de viață și aceasta era chipul lui Dumnezeu deplin în om și starea normală, integrală a naturii umane.

Chipul lui Dumnezeu în om nu se referă la trup pentru că Dumnezeu nu are trup, dar chipul nici nu este cu totul străin de trup, pentru că în persoana umană, trupul este indisolubil legat de suflet și participă la viața acestuia. În acest înțeles trebuie luată afirmația Sf. Scripturi că omul întreg are chipul lui Dumnezeu – **Geneză 1,26**: *„... Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră"*.

Însă, Duh fiind Dumnezeu, chipul Lui în om se referă îndeosebi la natura spirituală a omului, adică la mănunchiul de puteri sufletești: rațiunea, voința și sentimentul, prin care omul tinde spre Dumnezeu și prin care poate fi în comuniune cu El. **Sf. Grigorie de Nazianz** spune: *„În calitate de pământ, sunt legat de viața de jos; dar fiind și o părticică dumnezeiască, eu port în mine dorința vieții viitoare."* Chipul lui Dumnezeu în om constă deci, în relația conștientă și voluntară (liber voită) a ființei noastre cu Dumnezeu datorită sufletului înrudit cu El. Sau, altfel spus, omul este după chipul lui Dumnezeu pentru că, având un suflet înrudit cu

Dumnezeu, tinde spre Dumnezeu, sau se află într-o relație vie cu El. Prin chipul lui Dumnezeu din ființa sa, care este chipul Sf. Treimi, omul a fost creat pentru o viață de comuniune cu Dumnezeu prin harul divin, şi nu pentru autonomie sau robie față de lume.

Prin suflet *„omul este înrudit cu Dumnezeu"* spune **Sf. Grigorie de Nyssa**. De asemenea, Apostolul Pavel: *„Noi suntem din neamul lui Dumnezeu"* – **F.A. 17,29**; iar **Sf. Macarie Egipteanul**: *„Între Dumnezeu şi om, există cea mai mare înrudire"*. **Sf. Maxim Mărturisitorul** declară că noi suntem *„părticică a lui Dumnezeu"*. Denumirea aceasta dată omului de „părticică divină" nu vrea să spună că sufletul omului este o fărâmă din ființa lui Dumnezeu, cum susține Serghie Bulgakov, pentru că atunci nu ar exista doar un Dumnezeu, ci milioane de dumnezei şi ar însemna că Însuşi Dumnezeu ar păcătui în om. Numirea de *„părticică divină"* dată omului desemnează participarea, împărtăşirea noastră reală de Dumnezeire prin energiile divine, adică unirea noastră reală cu Dumnezeu prin harul divin.

Text facultativ: Am afirmat mai înainte că chipul lui Dumnezeu în om se referă îndeosebi la facultățile sufleteşti ale omului în înclinația lor spre Dumnezeu. La o cercetare mai profundă a problemei, situația se prezintă însă astfel: Aceste facultăți sufleteşti, am învățat că nu constituie sufletul în esența sa, ci sunt doar manifestări ale lui. Ființa umană este focarul inepuizabil al tuturor manifestărilor ei, nu este însă identică cu ele. Eul nostru rămâne transcendent chiar propriei noastre înțelegeri, fiind sâmburele de mister al fiecărui om, care face din el o persoană unică şi irepetabilă. Astfel, aşa cum am mai spus, teologiei apofatice îi corespunde antropologia apofatică, iar lui *Deus absconditus* îi corespunde *„homo cordis absconditus"* – omul cel tainic al inimii – **I Petru 3,4**. Deci eul nostru se găseşte în omul ascuns al inimii, în cămara cea mai tainică a sufletului (în care Se sălăşluieşte şi Hristos de la Botez pentru că *„Împărăția lui Dumnezeu este mijlocul vostru"* spune Mântuitorul – **Luca 17,21**).

Şi pentru că chipul lui Dumnezeu în om se află imprimat în întreaga ființă umană, nu doar într-o parte a ei, reiese de aici că în acest ascuns al inimii omului, care constituie esența persoanei umane, se află mai ales imprimat şi chipul lui Dumnezeu.

Iar dacă nimeni nu cunoaşte adâncul inimii omului decât numai Dumnezeu potrivit Sf. Scripturi – **Ieremia 17,9-10**, şi chipul lui Dumnezeu în om scapă înțelegerii şi puterii noastre de definire. **Sf. Grigorie de Nyssa** spune: *„Dumnezeu fiind incomprehensibil, nu este posibil ca chipul să nu fie la fel"*.

Avem, aşadar, pe de o parte, identificarea chipului lui Dumnezeu în om cu toate însuşirile omului, iar, pe de altă parte, afirmația că chipul este incognoscibil şi indeterminabil. Chipul lui Dumnezeu în om este tot aşa de antinomic ca şi modelul său divin, ca şi Dumnezeu Însuşi, Care în Ființa Lui este incognoscibil, dar în manifestările Lui multiple, cognoscibil.

După **Paul Evdokimov**, omul este un microteos, pentru că totalitatea ființei umane este creată, plăsmuită după chipul lui Dumnezeu. Sf. Părinți văd chipul lui Dumnezeu manifestându-se în toate funcțiunile şi mişcările sufletului sau mai bine

zis ale ființei omenești (pentru că sufletul este indisolubil unit cu trupul). Toate se împărtășesc de chipul lui Dumnezeu, de capacitatea relației cu Dumnezeu și de aspirația după comuniunea cu El. *„Chipul lui Dumnezeu se manifestă în elanul dinamic al întregii noastre ființe spre arhetipul ei"* după **Origen**; este *„aspirația irezistibilă a spiritului nostru spre Dumnezeu ca Persoană infinită"* după **Sf. Vasile cel Mare**. Pe scurt, este setea nepotolită, dorul înfocat al omului după Dumnezeu (Extras din studii teologice despre antropologia creștină, vezi bibliografie) – **fac.**

Lectură: Dosoftei Morariu, *Despre dumnezeiescul har*, pg.76-80.

Despre asemănarea cu Dumnezeu

„Omul, spune **Sf. Vasile cel Mare**, *este o făptură care a primit porunca să devină Dumnezeu"*. Această țintă care trebuie atinsă de om este cuprinsă în planul dumnezeiesc al creației: *„Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră"* – **Geneză 1,26**.

În omul creat după sfatul Persoanelor treimice, chipul lui Dumnezeu este un dar, însă cuprinde în el și îndatorirea din partea omului de a înainta spre asemănarea cu Dumnezeu. Germenele „a fi creat după chip" trebuie să ducă, prin conlucrarea omului cu harul, la „a fi după asemănarea cu Dumnezeu". **Sf. Grigorie de Nazianz** scrie: *„Prin termenul de chip se arată ce este omul în sine de la creație, iar prin asemănare se sugerează ceea ce este omul în potență, sau ceea ce trebuie să devină"*.

Scopul pe care îl avem de îndeplinit este, deci, să devenim cu adevărat sfinți, desăvârșiți, dumnezei după har, potrivit poruncii divine: *„Sfințiți-vă și veți fi sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeul vostru, sfânt sunt"* – **Levitic 11,44** și *„Fiți desăvârșiți precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este"* – **Matei 5,48**.

Sporirea infinită în comuniunea cu Dumnezeu, care va continua în viața viitoare, unirea deplină cu Dumnezeu prin har fără contopirea cu El, aceasta este îndumnezeirea omului. În vederea ei, este dat chipul lui Dumnezeu în om, ca aspirație a omului spre modelul său absolut. În îndumnezeire își află chipul împlinirea sa, ca asemănare maximală cu Dumnezeu.

Deosebirea dintre chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om constă în aceea că chipul lui Dumnezeu în om se referă la natura spirituală a omului – rațiune, voință, sentiment – în aspirația ei către Dumnezeu. Iar asemănarea se referă la scopul spre care tinde omul, adică desăvârșirea lui morală, îndumnezeirea lui. Punctul de plecare spre asemănare este chipul, iar asemănarea este starea de sfințenie, de dreptate, câștigată prin statornicia în virtute a omului, cu ajutorul harului divin.

Astfel, așa cum am mai spus, după **Sf. Vasile**: *„chipul este asemănarea în potență* (ca posibilitate), *iar asemănarea este chipul în actualitate"* (realitate). Iar

Sf. Ioan Damaschin scrie: „*Cuvintele <<după chip>> indică raţiunea şi libertatea* (ca posedând în ele înclinaţia spre adevăr şi bine), *iar cuvintele <<după asemănare>> arată asemănarea cu Dumnezeu în virtute atât cât este posibil*". **Pr. D. Stăniloae** spune: „*Chipul dumnezeiesc constă în structura ontologică a omului făcut să tindă spre comuniunea cu Dumnezeu, iar asemănarea constă în activarea acestei structuri*".

Deosebirea dintre chipul şi asemănarea cu Dumnezeu în om se bazează pe textul Sf. Scripturi. Înainte de a-l crea pe om, Dumnezeu zice: "*Să facem om după chipul şi asemănarea Noastră*" – **Geneză 1,26**, iar după creare Sf. Scriptură spune: "*Şi a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său*" – **Geneză 1,27**, fără să adauge: şi după asemănare. Explicaţia este că, la creaţie, asemănarea era numai în potenţă. **Sf. Grigorie de Nyssa** spune: "*Suntem după chip prin creaţie, iar după asemănare ajungem prin noi înşine, prin voinţa noastră liberă... În creaţie am primit posibilitatea de a deveni asemenea lui Dumnezeu şi, dându-ne această posibilitate, Dumnezeu ne-a făcut pe noi înşine lucrători asemănării noastre cu El, spre a ne dărui răsplată pentru activitatea noastră şi pentru a ne deosebi de picturile lipsite de viaţă ieşite din mâna artistului*".

Important de reţinut este că asemănarea cu Dumnezeu nu este, însă, numai starea finală de îndumnezeire a omului – pe care, de altfel, nu putem să o atingem niciodată, dar înaintăm continuu în ea, (aici pe pământ şi în viaţa viitoare) - ci întreg drumul de dezvoltare a chipului dumnezeiesc în om, parcurs prin voinţa acestuia stimulată şi ajutată de harul lui Dumnezeu. Reţinem deci că asemănarea este scopul, starea de sfinţenie, dar şi întreg drumul parcurs până la ea. În mod analog, spunem că desăvârşirea nu se atinge niciodată, dar omul se desăvârşeşte.

Înţelegând astfel deosebirea dintre chip şi asemănare, înţelegem afirmaţia unor Sf. Părinţi că chipul lui Dumnezeu s-a păstrat în om după cădere, deşi acesta nu a păşit pe calea asemănării. Căci, deşi omul, după cădere, a mai păstrat o anumită aspiraţie spre bine şi o anumită capacitate de a-l face, ca şi o aspiraţie după adevăr şi o cunoaştere a unei frânturi din el, totuşi Sf. Părinţi nu spun că omul s-a menţinut prin aceasta în mişcarea asemănării. Cum să mai înaintăm spre asemănarea cu Dumnezeu prin virtute dacă ne-am supus de bunăvoie păcatului şi am devenit duşmani ai lui Dumnezeu rupţi de har? **Sf. Grigorie Palama** precizează: "*În fiinţa noastră după chip, omul este superior îngerilor, dar prin asemănare le este inferior, pentru că este nestatornic... după cădere, noi am lepădat asemănarea, dar n-am pierdut fiinţarea după chip*". Dar, într-o anumită măsură, chiar chipul a slăbit, neactivându-se deplin în lucrarea de asemănare (pentru că starea normală, integrală a naturii umane era în unire cu harul, acesta era chipul deplin al lui Dumnezeu în om). Un chip deplin este un chip ce se actualizează în mişcarea de asemănare. Un chip ce nu se activează este oarecum un chip slăbit, întunecat, alterat sau pervertit, deşi nu este deplin pierdut.

De aceea se spune că Hristos a restabilit sau a restaurat chipul lui Dumnezeu în om. El a dat omului putere din nou să lucreze în vederea asemănării cu

Dumnezeu, căci prin Jertfa Lui, am redobândit harul divin, prin care ne împărtăşim de dumnezeire.

Text facultativ: **Pr. D. Stăniloae** scrie: *„Chipul lui Dumnezeu în om se dezvoltă în asemănare printr-o atenţie îndreptată spre ceilalţi oameni şi spre lumea ca operă a lui Dumnezeu, asociată cu o frânare a pasiunilor ca porniri nesfârşite spre finit, cu o cultivare a virtuţilor care culminează în iubirea de persoane şi de Dumezeu ca Persoană. Raţiunea trează şi elanul autodepăşirii iubitoare se unesc într-o unică metodă în realizarea urcuşului uman spre infinitul dumnezeiesc".* **(fac.)**

Lectură: Dosoftei Morariu, *Despre dumnezeiescul har*, pg. 80-82; Sf. Teofan Zăvorâtul,„ *Viaţa lăuntrică,* Ed. Sofia, Bucureşti, 2004, pg. 241.

Starea originară a omului (continuare)

La creaţie omul a fost înzestrat de Dumnezeu cu toate puterile fizice şi spirituale necesare ajungerii la desăvârşire pentru că spune Sf. Scriptură: *„toate erau foarte bune"* – **Geneză 1,31**, nu desăvârşite. Aceste cuvinte ne arată că în starea paradisiacă, chipul lui Dumnezeu în om era perfect, iar asemănarea era numai în potenţă. Perfecţiunea primilor oameni era relativă, dependentă de om, în sensul că ei erau înzestraţi cu tot ce era necesar, şi spiritual şi fizic, pentru împlinirea misiunii pentru care au fost creaţi – de a rămâne în comuniune de iubire cu Dumnezeu prin împlinirea voii Lui.

Când spunem că chipul lui Dumnezeu era perfect în primii oameni, înţelegem că raţiunea omului era luminată, sănătoasă, fără prejudecăţi, fără rătăcire. Aceasta rezultă din faptul că omului i s-a dat în stăpânire tot pământul, că Adam a dat nume potrivite animalelor şi Evei. Tot astfel, puterea morală a primilor oameni era deplină, adică voinţa curată şi dreaptă, supusă raţiunii sănătoase şi lui Dumnezeu, fără luptă lăuntrică şi fără piedici, neaplecată spre rău, iar sentimentele curate, nepervertite de păcat.

De asemenea, trupul era perfect sănătos, nici muritor, nici nemuritor prin fire, doar în stare să ajungă la nemurire. **Fericitul Augustin** spune: *„Până la păcat, trupul omului putea într-o privinţă să se numească muritor, iar în altă privinţă nemuritor: muritor pentru că putea muri, nemuritor pentru că putea să nu moară... dacă n-ar fi păcătuit, ar fi putut să nu moară"* (posse non mori ⇒ non posse mori).

Natura nu se opunea stăpânirii omului, iar munca era doar un exerciţiu pentru menţinerea puterilor sale spirituale şi fizice – *„şi l-a pus în grădina cea din Eden, ca să o lucreze şi să o păzească"* – **Geneza 2,15**.

Deci în starea primordială, omul se găsea în deplină armonie cu sine, cu Dumnezeu şi cu natura.

El era conştient şi liber, iar în libertatea sa, avea tendinţa spre cele bune, având repulsie faţă de păcat. Libertatea sa nu era indiferenţă faţă de bine, ci era larg

deschisă binelui. Adam înainte de cădere nu era păcătos, însă nici împodobit cu virtuți câștigate prin efort personal și cu gânduri curate consolidate. Avea nevinovăția celui ce nu a gustat păcatul, dar nu pe cea câștigată prin respingerea ispitelor.

Starea omului înainte de cădere era, deci, o stare de nevinovăție a celui ce nu a gustat păcatul, o stare de pruncie duhovnicească, dar nu era sfințenie, dreptate desăvârșită, căci aceasta se dobândește numai prin respingerea ispitelor, prin statornicia în virtute și consolidarea în gânduri bune. Adam nu poate fi înălțat peste măsură, ca și cum ar fi posedat toată înțelepciunea și știința. Omul dintâi era perfect în sensul că avea totul, sufletește și trupește, pentru îndeplinirea menirii sale. Dar nu cunoștea totul, nu avea înțelepciune și știință deplină, căci nu avea cunoștința binelui și a răului, iar curăția nu era sfințenie și dreptate deplină, fiindcă virtuțile se dobândesc prin exercițiu și încercare.

Așadar, primii oameni nu posedau o perfecțiune intelectuală și morală absolută și nici Adam nu era o personalitate morală definitiv cristalizată. Protopărinții se aflau doar pe calea desăvârșirii. Dacă s-ar înțelege starea morală primordială ca desăvârșită, ea ar exclude posibilitatea căderii și atunci căderea ar rămâne cu totul inexplicabilă. Dar Adam nu ajunsese la asemănarea cu Dumnezeu.

Starea primordială a primilor oameni avea caracter ambivalent (ambivalență – existență concomitentă a 2 aspecte). Astfel, Adam și Eva erau muritori după fire, dar puteau deveni nemuritori după har, erau nemuritori în chip virtual.

Dumnezeu nu a creat pe om ca pe o piesă automată în angrenajul naturii asemenea celorlalte făpturi, supus unor legi implacabile, în virtutea cărora să ajungă la desăvârșire. Ci omul trebuia ca folosind bine libertatea să se supună voii lui Dumnezeu și astfel să ajungă la desăvârșire. Omul a fost creat ca subiect liber, capabil să facă binele de bunăvoie și să-și arate prin aceasta conformitatea cu voia cea bună a lui Dumnezeu, progresând în asemănarea cu El.

Astfel în om trebuia să se manifeste teonomia, (să se supună voii lui Dumnezeu). Libertatea omului nu însemna autonomie, adică închiderea în sine, independența față de Dumnezeu, căci aceasta conduce la păcat. Orice existență autonomă (ce se supune voii proprii), independentă de Dumnezeu, intră în neființă (diavolii) pentru că doar în Dumnezeu putem avea viață. La prima vedere, ar părea că autonomia este adevărata libertate, nu teonomia, dar raportul desăvârșit dintre om și Dumnezeu se aseamănă cu cel dintre copil și părinți. După cum libertatea copilului nu înseamnă înstrăinare de părinți, ci creșterea în relație iubitoare cu aceștia, tot așa esența libertății umane constă în creșterea duhovnicească a omului prin har, întărirea lui în bine cu ajutorul harului, care îl ferește pe om de orice stăpânire a răului.

Dacă omul împlinea porunca lui Dumnezeu, își afirma libertatea sa și se întărea în virtute (care se săvârșește numai de bunăvoie, nu de silă). Porunca nu urmărea aservirea omului, ci întărirea lui în libertate și comuniunea cu Dumnezeu prin săvârșirea virtuții de bunăvoie. Porunca dată în rai de Dumnezeu era toată legea morală și urmărea desăvârșirea omului prin respectarea ei de bunăvoie, deci

exercitarea în virtute. Porunca lui Dumnezeu nu însemna îngrădirea libertății omului, ci a fost dată de Dumnezeu în scopul desăvârșirii sale pentru că numai așa se putea exercita în virtute, dovedind libera sa ascultare față de voia lui Dumnezeu și deci ar fi înaintat în desăvârșire.

Menirea omului

Am învățat că țelul suprem sădit de Dumnezeu în om încă de la creație este asemănarea lui cu Dumnezeu pe cât îi este cu putință. Aceasta este menirea principală a omului, însă ea se ramifică în mai multe scopuri secundare atunci când o raportăm direct la Dumnezeu, la omul însuși și la natura înconjurătoare. Dar toate acestea sunt cuprinse în scopul principal după cum legea iubirii creștine cuprinde toate celelalte datorii morale ale credinciosului.

1. **Menirea omului în raport cu Dumnezeu**

După cum scopul întregii creații este preamărirea lui Dumnezeu și fericirea creaturilor, tot astfel și menirea omului este să-L cunoască, să-L iubească și să-L preamărească pe Dumnezeu, prin aceasta putând să ajungă la adevărata fericire. Pentru împlinirea acestui scop, omul a fost înzestrat de Dumnezeu cu mari daruri, cu rațiune, voință și sentiment, care tind spre adevăr, bine și fericire, cu conștiința morală, care îi arată mereu calea binelui și cu libertatea voinței.

Scopul omului în raport cu Dumnezeu este arătat de Sf. Scriptură: *„Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând ei faptele voastre cele bune, să mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri"* – **Matei 5,16** și *„Fie că mâncați, fie că beți, fie că faceți altceva, toate spre mărirea lui Dumnezeu să le faceți"* - **I Corinteni 10,31**. Aici se arată datoria noastră de a-L preamări pe Dumnezeu mai ales prin fapte, ca și în rugăciunea Tatăl nostru, prin cuvintele: *„sfințească-Se numele Tău"* sau în cuvintele Mântuitorului: *„Nu tot cel ce-Mi zice Mie: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu"* – **Matei 7,21**.

2. **Menirea omului în raport cu sine însuși** constă în înaintarea permanentă spre desăvârșire, prin trăirea virtuților până la asemănarea cu Dumnezeu. Această menire a omului nu este deosebită de prima, căci una se cuprinde în cealaltă. Înaintând în virtute și în desăvârșire, omul înaintează, de fapt, în cunoașterea, iubirea și preamărirea lui Dumnezeu, simțindu-se cu atât mai fericit cu cât este mai aproape de Dumnezeu. De aceea, Dumnezeu ne cere: *„Sfințiți-vă și veți fi sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeul vostru, sfânt sunt"* – **Levitic 11,44** și *„Fiți desăvârșiți precum și Tatăl vostru desăvârșit este"* – **Matei 5,48.**

3. **Menirea omului în raport cu natura înconjurătoare** este de a o stăpâni ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ și ca mijlocitor între Creator și făpturile neraționale: *„Să facem om după chipul și asemănarea Noastră ca să stăpânească*

toate vietăţile şi tot pământul" – **Geneza 1.26**. Omul este inelul de legătură între Dumnezeu şi creaţia văzută. Prin el natura se poate uni cu Dumnezeu. Prin propria sa desăvârşire, omul conduce întreaga natură spre îndumnezeire.

Despre cele 3 demnităţi ale omului revelate în Iisus Hristos

Sfinţii Părinţi, privind din altă perspectivă misiunea omului pe pământ, afirmă că, de la facere, omul avea menirea să fie rege, preot şi profet al întregii creaţii. Aceste 3 demnităţi ale omului au fost din nou revelate în Iisus Hristos. El a reunit în Sine toate aceste 3 demnităţi, fiind primul om de la Adam, Care le-a deţinut pe toate deodată. El este Hristos = Unsul (Χριστός; χρίω = a unge; το χρίσμα , -ατος = ungere; în ebraică –Mesia) prin excelenţă. Numirea aceasta nu este un nume propriu (numele propriu al Fiului lui Dumnezeu întrupat este Iisus, care înseamnă Mântuitorul), ci un titlu care se referă la originea şi misiunea divină a lui Iisus, în special la slujirea arhierească, dar şi la celelalte demnităţi: de profet şi de împărat. Aceasta pentru că în Vechiul Testament, regii lui Israel şi arhiereii erau supuşi ritualului ungerii cu untdelemn sfinţit atunci când primeau funcţiile respective, şi de aceea se numeau „unşii Domnului". Ungerea lor arăta chemarea de sus de la Dumnezeu şi investirea lor cu putere divină. Profeţii Vechiului Tetament sunt şi ei unşii Domnului pentru că erau chemaţi la misiune în mod direct şi miraculos de Însuşi Dumnezeu. Însă niciun om până la venirea lui Iisus Hristos nu a întrunit singur toate aceste demnităţi.

Restabilindu-se chipul originar în om prin Jertfa Mântuitorului, omul poate să-şi redobândească cele trei demnităţi specifice revelate în Hristos, aşa cum era menit de la creaţie, şi să devină astfel o fiinţă eclesială, adică biserică a lui Dumnezeu şi templu al Duhului Sfânt. Dar aceasta o poate realiza numai rămânând în comuniune cu Dumnezeu prin harul divin.

Text facultativ: Paul Evdokimov vede în faptul că fiecare creştin este uns după Botez, în Taina Mirungerii, fiind investit cu harul Sf. Duh (prin formula *„Pecetea harului Sf. Duh"*) tocmai iniţierea creştinului în aceste trei slujiri. Botezul, spune tot el, reîntipăreşte chipul dumnezeiesc întunecat, iar Mirungerea îi redă asemănarea cu Dumnezeu. De aceea, creştinii spre deosebire de păgâni, sunt numiţi în Sf. Scriptură: *„seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfânt"* – **I Petru 2,9**. Paul Evdokimov chiar atrage atenţia că hirotonia Noului Testament se face nu prin ungere cu untdelemn ca în Vechiul Testament, ci prin punerea mâinilor. Preoţia Noului Aşezământ, după el, este o preoţie prin participare la arhieria Mântuitorului pentru că Hristos este singurul Preot desăvârşit şi veşnic (prin ungere), în timp ce hirotonisirea prin ungere este doar cea a preoţiei împărăteşti de care se împărtăşesc toţi creştinii după Botez prin Mirungere. **(fac.)**

a. Ca **împărat** al tuturor făpturilor şi stăpân al pământului, creştinul – făptura cea nouă în Hristos, trebuie să mențină armonia existentă în natură, pentru că toate sunt solidare cu destinul omului: împreună cu el se ridică sau cad împreună cu el. Vocația împărătească a omului implică şi ideea că acesta nu trebuie să fie sclavul instinctelor şi al necesităților unei naturi autonome (adică, ce se conduce după legi proprii naturale implacabile), ci trebuie să fie împărat peste această natură şi mai presus de legile ei: *"Să fii ca un împărat în inima ta, înălțându-te în smerenie"* spun Sf. Părinți. Omul trebuie să se conducă de rațiune, nu de instinct, de pornirile naturale. Deci menirea omului este de a fi împărat, stăpân al întregii creații, dar şi al trupului său.

b. Omul a fost creat ca **preot** al lumii, ca să o ofere ca jertfă lui Dumnezeu din iubire față de El (vezi lecția despre scopul creației). Acesta este sacrificiul omului. Lumea este necesară pentru om nu numai pentru că omul are trebuință să-i fie dată, ci şi întrucât are nevoie de ea ca să o dăruiască la rândul lui pentru creşterea lui spirituală. Şi el nu o pierde prin actul dăruirii, ci se îmbogățeşte şi mai mult prin ea, prin faptul că o dăruieşte. Acest paradox se explică prin faptul că darul primit şi întors apropie atât de mult persoanele încât natura, ca dar comun, devine mijlocul celei mai depline comuniuni între Dumnezeu şi om.

Astfel, omul personalizează lumea, devine inelul de legătură al întregii creații văzute cu Dumnezeu şi conduce universul întreg spre scopul suprem pentru care a fost creat – unirea cu Dumnezeu. Lumea urmează astfel omului pentru că este antroposfera lui, ea are caracter antropocentric. Numai prin noi, cosmosul, ca un trup care se prelungeşte, poate primi harul (**Pr. D. Stăniloae**).

Aceasta este responsabilitatea omului față de întreaga creație, de a transforma întreaga creație într-o liturghie cosmică, de a dărui totul lui Dumnezeu din iubire față de El, întreaga sa viață, ființă, gânduri, sentimente, natură înconjurătoare, pentru a dobândi harul, pentru a-L câştiga pe Dumnezeu şi a se uni cu El după cuvintele Sf. Liturghii: *„Ale Tale dintru ale Tale, Ție Îți aducem de toate şi pentru toate"* (vezi lecția *Treptele mântuirii subiective* – despre despătimire).

c. Ca **profet**, omul trebuie să vestească prin cuvânt şi faptă voia lui Dumnezeu. Această chemare nu constă în a vesti viitorul, ci în a înțelege sensul şi scopul ultim al existenței întregii creații şi a-l împlini[20]. Iar această înțelegere în teologia ortodoxă, este strâns legată de eshatologie pentru că din Revelația

---

[20] Pentru că noi cunoaştem cele viitoare atât cât ne trebuie pentru mântuire – fiindcă Mântuitorul ni le-a descoperit. În El, Revelația divină s-a încheiat, nimeni nu mai poate adăuga nimic nou. În unele cazuri de morți clinice, cei înviați din morți nu ne descoperă nimic nou din lumea de dincolo, ci ceea ce cunoaştem deja din Revelația supranaturală.

Marile personalități ale istoriei omenirii s-au făcut faimoase prin talent, putere, avere, inteligență, geniu artistic. Însă, nu toți oamenii pot realiza aceasta pentru că nu toți sunt înzestrați. Dar sfințenia este oferită tuturor pentru că iubirea, împlinirea poruncilor lui Dumnezeu, răstignirea voii proprii, asceza, toate aceste mijloace care conduc la sfințenie, sunt în puterea tuturor oamenilor care vor să se mântuiască.

supranaturală cunoaştem evenimentele legate de sfârşitul lumii, adică viitorul şi scopul creaţiei; ceea ce avem de făcut este să ne pregătim pentru împlinirea lui.

Intervenţia profetică a creştinului în istorie nu se face brutal, prin violenţă, ci se face după modelul sfinţilor – persoanele marcante ale istoriei mântuirii – printr-o răstignire a egoismului pentru a muri păcatului şi a ne transforma interior şi a ne uni cu Hristos, împlinind astfel scopul existenţei noastre după cum afirmă Spiridon Logotetis.

În concluzie, din perspectiva teologiei ortodoxe, singura cale autentică de transfigurare a lumii o reprezintă restaurarea persoanei umane în Hristos Iisus – după **pr. D. Stăniloae**. Odată cu această restaurare se actualizează în viaţa credinciosului cele trei demnităţi specifice. Această cale este dificilă şi presupune efort zilnic din partea creştinului pentru a-şi transforma viaţa într-o liturghie personală.

Lectură: D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, pg. 254-258; Spiridon Logotetis, *Răspunsuri la întrebări ale tinerilor*, vol. I, pg. 48-51; 63-84.

Deosebiri confesionale despre starea primordială a omului

Atât după catolici, cât şi după protestanţi, starea originară a omului a fost perfectă în toate privinţele. Însă, după catolici, perfecţiunea dreptăţii originare rezulta dintr-un adaos supranatural, iar după protestanţi, ea aparţinea firii omului natural, din momentul creaţiei, spun ei, neexistând nicio deosebire între chipul şi asemănarea lui Dumnezeu în om.

A. Dar dacă întreaga perfecţiune primordială a omului se atribuie harului, **după catolici**, fiind constituită din darurile adăugate supranaturale, atunci pentru natura însăşi a omului nu mai rămâne nimic, adică se exclude orice participare personală a omului la desăvârşirea sa.

Pe când, după învăţătura ortodoxă, omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu cu menirea de a deveni asemenea Lui. Pentru aceasta, omul avea în sine germenii vieţii perfecte, urmând să-i dezvolte prin libera conlucrare cu harul. Desigur că în procesul de desăvârşire spirituală, rolul principal îl deţinea harul, dar libera conlucrare a omului cu harul era indispensabilă pentru desăvârşirea lui. Numai astfel, omul în starea primordială constituia o unitate armonică şi vie, nedivizându-se în etaje ca în catolicism.

Doctrina catolică prin care se afirmă starea primordială umană ca perfectă de la început şi se desparte constituţia naturală a protopărinţilor de dreptatea lor originară, care era, spun ei, exclusiv supranaturală, implică o serie de consecinţe dogmatice inadmisibile. Astfel, după catolici:

1. Dacă în virtutea dreptăţii originare, Adam era întru totul drept şi sfânt, căderea lui devine inexplicabilă şi imposibilă.

2. Dacă dreptatea originară, adică comuniunea cu Dumnezeu, curăția morală, nu cuprindea decât daruri supranaturale, atunci omul, indiferent de darurile revărsate asupra lui, deci în afara acestora, este redus la o stare strict naturală, nedeosebindu-se cu nimic de omul căzut, iar păcatul devine simplă privațiune de darurile adăugate (așa cum de fapt și afirmă ei că natura umană a rămas intactă prin cădere, omul lipsindu-se doar de darurile supranaturale adăugate). Dar punerea pe același plan a omului natural nevinovat adică înainte de cădere cu omul căzut înseamnă pelagianism.

3. Dacă dreptatea originară se adaugă omului ca o cunună pe cap, atunci ea se leagă doar extern și mecanic de ființa lui, nemaiformând împreună o unitate armonică și organică, iar viața religioasă devine ceva accesoriu, nu proprie și indispensabilă persoanei umane – ceea ce înseamnă tot pelagianism.

4. Dacă starea primordială a omului era perfectă și dacă acea perfecțiune se datora exclusiv harului, atunci nu se înțelege care mai era funcțiunea puterilor spirituale naturale ale omului căci dacă totul săvârșea harul, ele rămâneau inactive.

5. Dacă dreptatea originară nu era decât dar adăugat, ea nu aparținea propriu zis omului și atunci pierderea ei nu mai poate fi considerată drept cădere, întrucât omul este lipsit numai de ceea ce, altfel, nu aparținea naturii sale.

Prin urmare, numai concepția ortodoxă a perfecțiunii primordiale potențiale rămâne valabilă, putând să dezlege toate aceste probleme.

B. După concepția protestantă, omul în starea originară era drept și sfânt prin creație, el era perfect, fără să aibă nevoie de har. Se pierde astfel cu totul din vedere mărginirea firii omului, care de fapt, nu poate ajunge singur fără ajutorul harului la sfințenie deplină. Prin confuzia dintre chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om și prin înălțarea la maxim a stării naturale a primului om făcând din acesta o făptură desăvârșită, protestanții, ca și catolicii, nu pot explica cum a fost posibilă căderea primilor oameni și nici nu mai fac distincție între ce este natural și ce este supranatural în protopărinți.

CĂDEREA OMULUI ÎN PĂCAT

Lectură: Ion Mircea, articolul *Răscumpărarea în Noul Testament*, S.T. nr. 1-2/1972

Dogma despre păcatul strămoşesc are o importanţă deosebită pentru că acest păcat constituie premisa fundamentală a mântuirii. Pentru nimicirea acestui păcat şi a urmărilor lui S-a întrupat Fiul lui Dumnezeu.

Pe scurt, această dogmă se enunţă astfel: fiecare om ca urmaş natural al lui Adam, se naşte cu păcatul strămoşesc, care înseamnă o stare reală de păcătoşenie a naturii omeneşti după căderea lui Adam. Ea se întemeiază pe concepţia monogenistă a neamului omenesc.

Dogma păcatului strămoşesc cuprinde toată învăţătura Bisericii Ortodoxe despre izvorul, existenţa reală, fiinţa şi urmările acestui păcat, de care ne vom ocupa în continuare.

1. Originea păcatului strămoşesc

Vezi manualul pt. seminar Todoran-Zăgrean, pag. 167-169 – Anexa 3 şi cartea *Geneza,* cap.3 – Sf. Scriptură;

Lectură:

Ierotei Vlahos, *Predici la praznice împărăteşti*, Ed. Egumeniţa, Galaţi, 2004, pg. 37; pg.335-338;

D. Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, pg.175-176;

Dosoftei Morariu, *Despre dumnezeiescul har*, p. 50-58.

* * *

Completare: După **Sf. Teofil al Antiohiei**: *„Prin pomul cunoştinţei binelui şi răului, omul a cunoscut binele pe care l-a pierdut şi răul în care a căzut"*.

Mai trebuie spus că păcatul lui Adam nu este numai rezultatul lucrării diavolului, care ascunde răul sub o aparenţă de bine ca să-l înşele, ci se datorează şi libertăţii de voinţă a lui Adam. Ispita spre păcat îi vine omului din afară, de la diavol, dar el cade totuşi liber. Din porunca divină, Adam avea datoria să reziste ispitei, căci nu a fost silit, ci a căzut în păcat prin propria sa alegere. Diavolul îndeamnă, dar nu poate constrânge. Fără dorinţa de mărire şi independenţă faţă de Dumnezeu, omul n-ar fi căzut, cu toată uneltirea diavolului. Dimpotrivă, s-ar fi întărit în sfinţenie. Păcatul lui Adam constă, deci, în faptul că a voit să devină „dumnezeu" fără Dumnezeu, din mândrie, prin propria lui libertate de voinţă.

2. Izvorul păcatului strămoşesc şi gravitatea lui

Păcatul strămoşesc constă în nesupunere sau neascultare, neîncredere în cuvintele lui Dumnezeu (trezită de minciuna diavolului care-L arată pe Dumnezeu egoist şi invidios vrând să împiedice desăvârşirea omului) şi nerecunoştinţă, toate având la bază mândria (dorinţa de a ajunge dumnezei) ca principiu propriu păcatului (nu singurul, dar una din rădăcinile în care îşi are originea răul), potrivit Sf. Scripturi: *„Începutul păcatului este mândria"* – **<u>Înt. lui Isus Sirah 10,13</u>**. Iar după **<u>Sf. Ioan Gură de Aur</u>**: *„Primul om a căzut în păcat prin mândrie, dorind a fi ca Dumnezeu"*.

Stăpânit de mândrie, omul doreşte să ajungă la perfecţiune şi fericire numai prin mijloace proprii, rupând legătura cu Dumnezeu, izvorul vieţii (prin neascultare, neîncredere în El). De aceea, păcatul lui Adam este păcat de moarte.

Gravitatea lui reiese din faptul că:

a) Acest păcat a însemnat, de fapt, călcarea întregii legi morale căci această poruncă dată lui Adam – oprirea de a mânca din pom – era unică, exprimând întreaga voinţă a lui Dumnezeu cu privire la om, deci cuprindea întreaga lege morală. Astfel păzirea sau încălcarea ei însemna păzirea sau încălcarea întregii legi morale.

b) Uşurinţa cu care omul a săvârşit păcatul în ciuda însuşirilor superioare cu care a fost înzestrat (nu s-a luptat cu ispita, ci s-a lăsat biruit uşor de ea, deşi nu era aplecat spre păcat), precum şi din neînsemnata valoare exterioară a obiectului interzis prin poruncă (un simplu fruct). Apoi pentru că porunca divină era uşor de ţinut fiindcă nu oprea decât de la fructele unui singur pom. Dumnezeu, din bunătate, dă o singură poruncă şi uşor de păzit ca să nu supună pe om unei grele încercări.

c) Dar această poruncă uşoară era însoţită de ameninţarea unor pedepse foarte grele în cazul nerespectării ei pentru ca omul să fie îngrădit şi de frică pentru a nu călca porunca lui Dumnezeu. Deci gravitatea păcatului reiese şi din pedeapsa grea dată de Dumnezeu pentru săvârşirea lui care se arată în urmările lui grave.

3. Existenţa reală şi universală a păcatului strămoşesc

Biserica o afirmă pe temeiul Revelaţiei supranaturale, adică că toţi oamenii ca urmaşi naturali ai lui Adam, se nasc cu păcatul strămoşesc. Teoriile oferite de teologia ortodoxă şi catolică cu privire la transmiterea păcatului strămoşesc în toţi urmaşii lui Adam nu pot să ofere o explicaţie logică a acestei dogme. Această învăţătură a Bisericii rămâne mai presus de înţelegerea omenească, de aceea este primită prin credinţă, pe temeiul autorităţii divine a Sf. Scripturi şi a Sf. Tradiţii.

Realitatea şi universalitatea păcatului strămoşesc sunt mărturisite clar de Revelaţia supranaturală.

În Vechiul Testament: *„Cine este curat de păcat? Nimeni, chiar şi dacă viaţa lui pe pământ ar fi de numai o zi"* – **Iov 14,4** sau *„Că iată în fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea"* – **Psalmi 50,6**. În Vechiul Testament, conştiinţa unei păcătoşenii general umane este exprimată şi în alte texte, în unele rugăciuni, psalmi şi profeţii mesianice. Înainte de venirea Mântuitorului, această conştiinţă a fost exprimată de omenirea căzută prin diversele sacrificii religioase atât la iudei, cât şi la păgâni.

În Noul Testament: *„Ce este născut din trup, trup este..."* – **Ioan 3,6** sau *„... şi eram din fire fii ai mâniei ca şi ceilalţi"* – **Efeseni 2,3** sau *„Ştim că... lumea întreagă zace sub stăpânirea celui viclean"* – **I Ioan 5,19** sau textul clasic: *„De aceea, precum printr-un om a intrat păcatul în lume şi prin păcat moartea, aşa şi moartea a trecut la toţi oamenii, pentru că toţi au păcătuit în el"* – **Romani 5,12** sau *„Căci, dacă prin greşeala unuia moartea a împărăţit printr-unul..."* – **Romani 5,17** şi: *„Căci, precum în Adam toţi mor, aşa în Hristos toţi vor învia"* – **I Corinteni 15,22**.

Sf. Tradiţie mărturiseşte, de asemenea, realitatea şi universalitatea păcatului strămoşesc prin scrierile multor Sf. Părinţi şi scriitori bisericeşti.

Potrivit Revelaţiei divine, omul prin care a intrat păcatul în lume şi în care au păcătuit toţi este Adam. El este cauza păcătoşeniei universale şi a stricăciunii generale a naturii omeneşti. Păcatul lui Adam a adus moartea şi pentru cei care nu păcătuiseră personal conform **I Corinteni 15,22**; **Romani 5,22**. Moartea este consecinţa păcatului, dar nu a păcatelor personale, căci ea domneşte şi peste copii, ci a păcatului strămoşesc transmis tuturor urmaşilor naturali ai lui Adam (**Romani 5,14;17**).

Însă, nu trebuie să considerăm moartea ca o pedeapsă dată de Dumnezeu ca să se răzbune împotriva omului, căci Dumnezeu toate le lucrează din iubire, ca să ne aducă la căinţă şi mântuire. Astfel *„prin moarte este omorât nu omul, ci corupţia care îl învăluie, moartea naturală distruge închisoarea vieţii în stricăciune"* – **Pr. D. Stăniloae**. Moartea este îngăduită de Dumnezeu ca răul să nu fie fără de sfârşit, iar durerea ţine în om trează dorinţa izbăvirii lui.

În decursul timpului, unii eretici au contestat realitatea păcatului strămoşesc. Aceştia sunt: maniheii, priscilienii, origeniştii, pelagienii, socinienii şi raţionaliştii. Sinodul de la Cartagina, în 418, condamnându-i pe pelagieni, a confirmat credinţa Bisericii în realitatea şi universalitatea păcatului strămoşesc.

Singura excepţie de la universalitatea acestui păcat este Iisus Hristos. El, fiind om adevărat, dar şi Dumnezeu adevărat şi născându-Se pe cale supranaturală din Sf. Fecioară, nu a avut păcatul strămoşesc. Sf. Fecioară s-a născut cu păcatul strămoşesc, dar el a rămas ca o simplă potenţă în ea, nefiind actualizat prin păcate personale. Iar la zămislirea Fiului lui Dumnezeu în ea, s-a curăţat de acest păcat.

4. Urmările păcatului strămoșesc

Păcatul strămoşesc atrage inevitabil pentru toţi oamenii, o serie de urmări şi pedepse din partea lui Dumnezeu. Pedeapsa lui Dumnezeu se manifestă în multe feluri. În sufletul păcătosului se reflectă prin sentimentul vinovăţiei, zbucium sufletesc şi mustrări de conştiinţă. În viaţa externă, prin suportarea multor greutăţi şi suferinţe.

Dar pedeapsa cea mai mare pentru păcatul strămoşesc este moartea pentru că: *„Plata păcatului este moartea"* – **Romani 6,23** şi *„Sufletul care păcătuieşte va muri"* – **Iezechiel 18,120**. Ea este de trei feluri: trupească, sufletească şi veşnică.

- **Moartea trupească**, deşi apare ca rezultând din firea trupului, ca un fenomen normal natural, inerent vieţii pământeşti, ea este totuşi urmarea şi pedeapsa pentru păcatul originar conform Sf. Scripturi: **Geneză 2,17; Romani 5,12**. Omul avea să moară numai dacă avea să păcătuiască. Adică nemurirea trupului îi era dată ca putinţă de a nu muri (posse non mori) numai dacă avea să rămână în comuniune cu Dumnezeu.

- **Moartea sufletească** înseamnă ruperea legăturii harice dintre om şi Dumnezeu şi intrarea în robia păcatului. Fiind decădere morală şi stare de păcat, moartea sufletească face parte şi din conţinutul păcatului strămoşesc şi apare şi ca o urmare a acestuia.

- **Moartea veşnică** este despărţirea veşnică de Dumnezeu, neputinţa de a intra în împărăţia lui Dumnezeu pentru că *„... prin greşeala unuia a venit osânda pentru toţi oamenii"* – **Romani 5,18**. Aceasta însă numai până la mântuirea în Hristos, căci *„Precum în Adam toţi mor, aşa în Hristos toţi vor învia"* – **I Corinteni 15,22**.

Urmările păcatului strămoşesc se arată apoi în stricarea armoniei omului cu Dumnezeu, cu sine însuşi şi cu natura înconjurătoare, răsfrângându-se asupra omului întreg. Astfel:

A. **Cu privire la suflet**, păcatul are ca urmare pierderea nevinovăţiei originare, componentă şi condiţie a comuniunii cu Dumnezeu *„căci ce însoţire are dreptatea cu fărădelegea?"* – **I Corinteni 6,14**. Omul intră în moartea sufletească, pierzând harul divin şi rupându-se de izvorul vieţii duhovniceşti. El nu mai poate de aceea să facă binele (dar nu este o totală neputinţă) pentru a se mântui *„că, iată, cei ce se depărtează de Tine, vor pieri"* – **Psalmi 72, 26**.

Altă urmare cu privire la suflet este alterarea chipului lui Dumnezeu în om, ceea ce înseamnă: întunecarea raţiunii, pervertirea inimii şi slăbirea voinţei. Acestea nu se mai orientează spre adevăr şi bine, adică spre Dumnezeu, ci înclină mai mult spre rău. Lumina minţii scade atât de mult încât omul ajunge să-şi închipuie că se poate ascunde într-un tufiş de la faţa lui Dumnezeu, Care este omniprezent şi atotvăzător, şi că aruncarea vinei asupra femeii, a şarpelui şi chiar asupra lui Dumnezeu ar putea constitui o îndreptăţire pentru păcatul săvârşit. Inima îşi pierde curăţia originară, iar în locul încrederii filiale în Dumnezeu, al nădejdii în bunătatea

Lui şi al iubirii faţă de El, se arată doar frica de rob şi ruşinea. Voinţa, deşi liberă, cade în robia poftelor trupului, a concupiscenţei şi înclină adesea mai mult spre rău decât spre bine, pentru că *„omul a schimbat dragostea faţă de Dumnezeu în dragoste faţă de materie"* spune **Sf. Ioan Damaschin**.

Alterarea chipului lui Dumnezeu în om nu înseamnă, însă, desfiinţarea lui, căci omul a mai păstrat o anumită cunoştinţă a binelui, o anumită înclinaţie spre bine, precum şi o anumită putere de a-l săvârşi. Deci chipul lui Dumnezeu în om doar s-a întunecat nemaidezvoltându-se în asemănarea cu Dumnezeu, dar nu s-a distrus fiindcă Adam mai poate vorbi cu Dumnezeu chiar şi după căderea lui în păcat. Dovezi despre putinţa omului de a săvârşi binele şi după căderea lui avem în Sf. Scriptură: *„Când faci bine, oare nu-ţi este faţa senină?"* – **Geneză 4,7** şi *„Iată, Eu astăzi ţi-am pus înainte viaţa şi moartea, binele şi răul... binecuvântare şi blestem. Alege viaţa ca să trăieşti tu şi urmaşii tăi"* – **Deuteronom 30,15; 19**.

Despre această urmare a păcatului adamitic, **pr. D. Stăniloae** spune: *„Chipul lui Dumnezeu în om s-a umbrit numai şi s-a slăbit, însă nu s-a şters cu totul. Tocmai de aici vine şi chinul fiinţei noastre: din faptul că nu se poate împăca cu satisfacţii inferioare, cu răutatea, cu perspectiva morţii veşnice. Fiindcă ea continuă să păstreze o conştiinţă nemulţumită şi o suferinţă pentru neîmplinirea setei după comuniunea cu Dumnezeu, pentru căderea din calitatea de chip deplin a lui Dumnezeu. Ea nu se împacă cu un minus a ceea ce este. De aceea caută plusul, dar îl caută într-un mod care sporeşte şi el minusul. Ea caută să evite moartea prin tot felul de realizări în imanenţă, lipsite de durabilitate eternă. Mai ales ele nu îl pot scăpa de moarte. Firea coborâtă la starea unui simplu mijloc de satisfacere a nevoilor trupeşti îi opune tot felul de greutăţi."* (T.D.O., vol. I, pg. 508)

B. Cu privire la trup, păcatul a dus la stricarea armoniei dintre trup şi suflet, acestea devenind potrivnice. Păcatul a adus slăbiciuni, neputinţe, lipsuri şi suferinţă, boli şi moarte fizică – **Geneză 3,19**. Pentru că nemurirea potenţială dinainte de cădere nu s-a actualizat, moartea a devenit firească omului. Naşterea de fii va fi „întru dureri" după cădere, ca un indiciu că păcatul a venit prin femeie.

C. Cu privire la condiţiile externe, păcatul a dus la izgonirea din rai, la blestemarea pământului şi restrângerea stăpânirii omului asupra naturii. Omul a fost silit să lucreze pământul ca să-şi câştige existenţa prin sudoarea frunţii lui. După **pr. D.Popescu**, *„omul, fiindcă şi-a pierdut puterea spirituală, a înlocuit-o pe aceasta cu tehnica, ca să poată supravieţui. Cu toate că poate fi îndreptată împotriva omului şi a creaţiei, totuşi tehnica, care apare după căderea omului, constituie un mijloc de supravieţuire pe pământ şi de gospodărire a lumii"*.

Toate aceste urmări arată gravitatea primului păcat săvârşit de om.

5. Fiinţa păcatului strămoşesc

Păcatul lui Adam, fiind o încălcare a Legii dumnezeieşti, constituie o vină, care atrage pedeapsa dreptăţii divine, satisfăcându-se astfel ordinea morală.

Reiese de aici că păcatul strămoşesc poate fi cercetat după conţinut (în ce constă), după pedeapsă şi urmările lui impuse de dreptatea divină şi după aspectul vinei.

A. **După conţinut**, păcatul strămoşesc constă în călcarea Legii dumnezeieşti, ceea ce înseamnă totodată:

- pierderea nevinovăţiei, a dreptăţii originare;
- ieşirea din comuniunea cu Dumnezeu;
- retragerea harului divin;
- alterarea chipului lui Dumnezeu în om,

toate acestea apărând şi ca urmări.

B. **Sub aspectul pedepsei**, păcatul strămoşesc atrage inevitabil, pentru toţi oamenii, o serie de urmări pe care le-am arătat. Pedeapsa trebuie să urmeze păcatului pentru a se restabili ordinea morală tulburată prin păcat şi să se adeverească realitatea dreptăţii dumnezeieşti.

Trebuie subliniat că prin mântuirea adusă de Hristos, pedepsele şi urmările păcatului strămoşesc pierd caracterul de pedeapsă, dar numai în cei care îşi însuşesc mântuirea subiectivă începând cu Botezul. Pentru cei renăscuţi prin Botez şi înfiaţi prin har de Dumnezeu, ispitele, necazurile şi suferinţele din viaţă, rezultate din păcatul adamitic (în sensul că dacă Adam nu cădea, am fi fost în Eden) sunt doar prilejuri de exercitare a puterilor morale şi de întărire în virtute.

C. **Despre vina păcatului strămoşesc.** Vina înseamnă răspunderea omului pentru păcatul săvârşit, pe care o poartă înaintea lui Dumnezeu şi a dreptăţii divine, şi atrage după sine şi pedeapsa corespunzătoare. Vina este nota specifică a oricărui păcat. Vina este gravitatea păcatului raportată la persoana celui ce păcătuieşte, determinată deci, în general, de condiţii subiective (conştientizarea păcatului, uşurinţa cu care a căzut în păcat, adică lupta cu ispita înainte de cădere, motivul care l-a determinat să facă rău, împrejurările în care s-a săvârşit păcatul, care agravează sau atenuează păcatul, treapta de desăvârşire la care ajunsese cel ce a păcătuit – de exemplu, la un călugăr orice păcat atârnă mai greu şi deci şi vina este mai mare decât la un mirean). Fără vină, păcatul nu mai poate fi numit păcat (pentru că omul nu mai este responsabil), ci doar imperfecţiune, lipsă sau rău fizic. Deci păcatul atrage totdeauna după sine şi vina, răspunderea celui ce îl săvârşeşte (la un nebun, păcatul nu este păcat pentru că nu are vină).

Astfel păcatul strămoşesc, ca orice păcat, privit sub acest aspect, înseamnă vină înaintea lui Dumnezeu. Şi dacă, potrivit învăţăturii Bisericii despre realitatea şi universalitatea păcatului strămoşesc, acest păcat apare în toţi oamenii, înseamnă că în toţi există vina acestui păcat, care îi face responsabili în faţa dreptăţii dumnezeieşti.

Dacă vina pentru păcatele personale este evidentă, nu tot la fel pentru păcatul nesăvârşit personal. Însă ea reiese, într-o oarecare măsură, din analiza păcatului şi a stării pe care o produce el.

Păcatul este atât faptă personală izolată (săvârşită individual) – **păcatul actual** cât şi dispoziţia păcătoasă generală – **păcatul habitual** (care exista înainte de

venirea lui Hristos în toți oamenii) – care stă la rădăcina tuturor păcatelor și care, la rândul ei, se întărește prin acestea. Păcatul personal este actual când călcarea sau omiterea legii se săvârșește într-un singur moment, și habitual, când este vorba de o stare păcătoasă ce durează. Vina se găsește atât în păcatul actual, cât și în cel habitual, căci unde este păcat acolo este și vină. Păcatul implică vina. În păcatul strămoșesc se găsesc cele 2 aspecte ale păcatului, acela de faptă personală a lui Adam, pentru care evident că este vinovat el, și acela de dispoziție păcătoasă sau coruptibilitate a naturii umane, rezultată din prima călcare a voinței divine și transmisă și urmașilor săi ca viciozitate a naturii umane (înseamnă alterarea chipului lui Dumnezeu în om, adică pervertirea facultăților sufletești). Atât căderea personală cât și stricăciunea firii omenești, rezultată din cea dintâi sunt la fel de reale și opuse ordinii morale stabilite de Dumnezeu. De aceea, și în una și în cealaltă se găsește vina. Numai că urmașilor lui Adam nu li se impută păcatul ca faptă personală, ci ca o dispoziție sau stare păcătoasă a naturii fiecăruia. La Adam este o imputare directă, la urmași, o imputare indirectă.

Iar starea de păcătoșenie, implicit vina, produsă de fapta păcătoasă, durează până la ștergerea păcatului, adică până la revenirea în starea de har pierdută prin păcat. Până la recâștigarea harului, păcătosul este vinovat și supus pedepsei divine, ca *„fiu al mâniei"* – **Efeseni 2,3**. Aceasta este starea de păcătoșenie reală, lăuntrică, cu care ne naștem toți, numită păcat strămoșesc. Deci păcatul originar poate fi definit ca fiind condiția morală și spirituală nativă cu care toate ființele umane se nasc, generată de căderea lui Adam.

Jertfa Mântuitorului ne-a adus mântuirea obiectivă, Răscumpărarea noastră și împăcarea cu Dumnezeu. Prin Botez se face începutul mântuirii subiective adică însușirea de fiecare dintre noi a roadelor Jertfei Mântuitorului. Botezul înseamnă renaștere spirituală a omului și sălășluirea lui Hristos în el. Întrucât prin nașterea naturală toți oamenii sunt păcătoși (căci *„ce este născut din trup, trup este"* – **Ioan 3,6** – și *„din fire eram fiii mâniei"* – **Efeseni 2,3**), numai printr-o renaștere din apă și din Duh, este cu putință curățirea de păcatul naturii umane și intrarea în împărăția lui Dumnezeu – **Ioan 3,5**.

Astfel, prin Botez, Hristos șterge păcatul în om și vina pentru el, desființând și principiul păcatului, adică pervertirea puterilor sufletești, prin restaurarea chipului lui Dumnezeu. Harul iertării păcatului nu privește actul păcătos în sensul că din petrecut l-ar face nepetrecut (imposibilitate absolută), ci în sensul că desființează caracterul de vină al stării de păcătoșenie izvorâte din fapta păcătoasă, și restaurează natura omului. Dar și după Botez rămâne în om o aplecare spre păcat, *„datorită îndelungii stăpâniri a răului"* după **pr. D. Stăniloae**, numită **concupiscență.**

6.Concupiscența

Concupiscența sau pofta cea rea, din care pornesc ispitele interne, își are originea în păcatul strămoșesc. Ea constă dintr-o dispoziție dezordonată, opusă

virtuții (asemănătoare cu boala), din pornirile egoiste și dezordonate ale sensibilității, din revolta trupului contra duhului. De concupiscență nu sunt scutiți nici chiar drepții, căci ea a rămas la toți oamenii ca mijloc de probare a virtuții. Ea nu este păcatul, dar este „fitilul" poftei rele conform **Iacov 1,14**; **Romani 6,12**. Ea se manifestă cu deosebire ca o poftă a trupului, a ochilor și trufie a vieții – **I Ioan 2,16**. Această poftă rea nu exista înainte de căderea în păcat și, de aceea, atât la Adam, cât și la Mântuitorul Hristos, ispita spre păcat nu putea veni dinăuntru, ci numai din afară. În urma căderii în păcat, firea noastră s-a stricat, ispita din afară s-a prefăcut într-o ispită lăuntrică, ce îl conduce pe om la orice păcat. Cu toate acestea, pofta rea nu devine păcat decât atunci când consimțim la ea și, mai ales, când o ațâțăm cu dinadinsul: *„Fiecare se ispitește de a sa poftă fiind tras și amăgit"* – **Iacov 1,14**. Prin Răscumpărarea adusă de Iisus Hristos, în cel ce se mântuiește, concupiscența, însă, nu mai are caracter de păcat, ci, dimpotrivă, dă prilej omului să se întărească în virtute. Astfel, acesta își exercită libertatea voinței, luptând permanent împotriva ispitelor și lucrând binele, fiind întărit de har care îl ajută să se desăvârșească (**Iacov 1,12**).

7. Teoria imputațiunii indirecte

În starea cea veche a păcatului era prezentă vina pentru toți, deși fapta producătoare a acestei stări nu a fost săvârșită personal decât de primul om. Păcatul lui Adam ni se impută astfel indirect, fiindcă nu suntem autorii direcți ai acestui păcat, adică nu-l avem după aspectul lui actual, ci îl moștenim, adică posedăm starea păcătoasă, izvorâtă din el și opusă ordinii divine, avem așadar, acest păcat după aspectul lui habitual.

Prin această teorie admisă la ortodocși, teologia ortodoxă nu pretinde că ar dezvălui misterul dogmei despre păcatul strămoșesc, în special despre vina legată de acest păcat. Rămâne de neînțeles cum Dumnezeu cel drept impută oamenilor păcatul strămoșilor lor socotindu-i vinovați și pedepsind pe cei ce nu au luat parte la acest păcat, ci doar au moștenit relele rezultate din el. Pentru rațiunea omenească, problema este insolvabilă, căci păcatul și vina presupun voință liberă (păcatul este încălcarea liberă și conștientă a legii divine), iar în păcatul moștenit, libertatea voinței este cu totul absentă. Noi, însă, suntem datori să primim cu credință această dogmă a Bisericii Ortodoxe, recunoscând că misterul cuprins în ea depășește înțelegerea noastră, fără să ne îndoim că această hotărâre a lui Dumnezeu este dreaptă, deși misterioasă.

8. Alte teorii privind transmiterea păcatului strămoșesc

Mai sunt și alte teorii care încearcă să explice acest mister, dar reușesc și mai puțin decât teoria imputațiunii indirecte. Punctul lor slab constă în caracterul lor

strict juridic. Căci păcatul nu este simplă vină, ci şi modificare a naturii în adâncurile ei şi transmis cu aceasta tuturor, printr-o împărtăşire tainică, dar reală cu păcatul lui Adam.

Aceste teorii sunt:

1. **Teoria imputațiunii externe** prin care urmaşii lui Adam sunt socotiţi vinovați pentru simplul fapt că descind din Adam. Conform acestei teorii, păcatul strămoşesc ca păcat real rămâne doar al lui, dar nouă ni se impută doar ca un păcat exterior nouă, în baza descendenței din Adam.

Teoria aceasta este contrazisă de Sf. Scriptură şi Sf. Tradiție, după care păcatul strămoşesc este un păcat real în toți urmaşii lui Adam, şi nu doar imputat. De altfel, ar însemna că Dumnezeu consideră păcătos pe cel ce nu este în realitate şi pedepseşte fără motiv pe cel ce nu este de fapt vinovat.

2. **Teoria omului universal** (susținută de fericitul Augustin) **sau naturalistă**. Prin această teorie, pe baza textului de la **Romani 5,12**, Adam e considerat ca om universal care concentrează în sine întreaga natură umană, aşa că în căderea lui se cuprinde căderea întregii naturi omeneşti.

Neajunsurile acestei teorii sunt următoarele: ea nu este întemeiată suficient pe Sf. Scriptură, aşa cum se pretinde, căci la **Romani 5,12** nu se explică modul transmiterii păcatului strămoşesc (care, de altfel, nu se explică nicăieri în Sf. Scriptură), ci numai se arată realitatea şi universalitatea păcatului strămoşesc, precum şi originea lui în fapta lui Adam.

Apoi, teoria ar fi adevărată numai dacă am admite că toți oamenii ar fi existat în Adam ca persoane, cugetând şi voind împreună cu el. Dar aceasta este de neconceput pentru că cugetarea şi voința unei persoane nu există înainte de existența reală a persoanei respective.

Pe de altă parte, teoria ar conduce la responsabilitatea urmaşilor pentru greşelile şi caracterul moral al înaintaşilor pentru că s-ar cuprinde în aceştia conform acestei teorii. Lucrul acesta este inadmisibil din punct de vedere moral, pentru că urmaşii nu contribuie cu nimic la formarea înaintaşilor (se ştie din experiență) numai dacă personal s-au făcut părtaşi la faptele părinților. Numai raportul invers ar fi înțeles, adică înaintaşii sunt răspunzători de multe ori de caracterul descendenților, însă aceasta nu intră aici în discuție. Învățătura Bisericii (demonstrată şi de Genetică) este că urmaşii nu moştenesc stări morale de la părinți (ceva care să-i ducă cu sila spre păcat). Deşi uneori copiii suportă urmările păcatelor părinților, ei nu sunt moralmente vinovați (ei suferă uneori pedeapsa de la Dumnezeu pentru a-şi mântui părinții). Deci problema rămâne nerezolvată.

3. **Teoria păcatului strămoşesc ca păcat al naturii umane** prin care se susține că vina din păcatul strămoşesc se moşteneşte pentru că ea este cuprinsă în natura umană moştenită. Dar nici această teorie nu explică, de fapt, chipul transmiterii păcatului strămoşesc, ci arată doar realitatea universalității acestui păcat. Descendența după natură nu este suficientă pentru întemeierea vinei în urmaşi pentru un păcat ce nu l-au săvârşit.

4. **Teoria aligaţiunii** (de la alligo = a obliga). Prin această teorie se inventează o hotărâre a lui Dumnezeu prin care s-ar fi stabilit o legătură morală între voinţa lui Adam şi voinţa urmaşilor lui şi astfel, dacă Adam a călcat porunca, au călcat-o şi urmaşii lui. Această teorie bazată pe o hotărâre arbitrară a lui Dumnezeu, a cărui dreptate parcă ar fi dispărut, este inacceptabilă. Susţinătorii ei fac analogie cu mântuirea în Hristos, însă, deşi Mântuitorul Hristos reprezintă întreaga omenire, mântuirea realizată în El nu se împărtăşeşte decât celor renăscuţi duhovniceşte prin Botez. Iar condiţiile necesare primirii Botezului sunt voinţa de a se boteza, credinţa şi căinţa. Botezul săvârşit împotriva voinţei cuiva este nul. De la prunci aceasta nu se cere, dar ei nu se împotrivesc lucrării harului şi nu au păcate personale, şi au garanţi naşii. De aceea, analogia nu are valoare căci păcatul strămoşesc se transmite prin moştenire, iar voinţa omului nu are niciun rol aici.

Dificultatea înţelegerii modului de transmitere a păcatului strămoşesc se datorează şi faptului că nicăieri în Sfânta Scriptură nu este explicat. Sf. Scriptură afirmă doar realitatea acestui păcat în toţi urmaşii lui Adam, dar nicăieri nu se dă o explicaţie cât de vagă a modului transmiterii lui şi atunci nu se poate emite nicio dogmă, dacă nu are ca temei un adevăr revelat în Sf. Scriptură. În Biserică lucrează permanent Sf. Duh şi sinodul ecumenic este infailibil, dar Revelaţia supranaturală s-a încheiat, nu se mai descoperă adevăruri noi, iar Sf. Tradiţie ştim că doar explică, aprofundează Sf. Scriptură din punct de vedere doctrinar, dar nu o completează.

Observaţie: Păcatul habitual există şi în cei ce păcătuiesc greu după Botez, aceştia, căzând din starea de har, se rup de comuniunea cu Dumnezeu, căci harul nu lucrează silnic în om, ci doar în colaborare cu omul. Aceştia se pot ridica din nou prin Taina Pocăinţei. Se înţelege acest lucru cel mai bine din starea omului pătimaş care cu greu se mai poate abţine de la păcatul cu fapta datorită perversiunii firii sale (păcatele grele presupun deja perversiunea voinţei şi intenţie determinată). Spre deosebire de păcatul originar, acum păcatul habitual este rezultat dintr-un păcat actual săvârşit personal de cel în cauză. Cu cât greşim mai mult, cu atât se accentuează şi dispoziţia noastră generală păcătoasă, ne pervertim mai mult, căzând tot mai mult în robia păcatului şi a diavolului. Precum şi invers, dacă împlinim voia lui Dumnezeu, ne umplem de har şi ne apropiem de nepătimire (**obs.**).

9. Deosebiri confesionale cu privire la păcatul strămoşesc şi la urmările lui

A. **Doctrina catolică** afirmă că păcatul strămoşesc constă în pierderea darurilor supranaturale ale dreptăţii originare, iar urmările sunt dizgraţia şi pedeapsa, înrăutăţirea omului şi moartea. Păcatul în sine, fiind călcarea legii, este privit doar ca vină juridică şi osândă puse asupra oamenilor datorită înrudirii lor cu protopărinţii. Păcatul originar nu este privit, nici pentru Adam, nici pentru urmaşii lui, ca o stricăciune internă a omului, ci catolicii afirmă că natura umană a rămas intactă după cădere, lipsindu-se doar de darurile supraadăugate.

De aici rezultă însă următoarele:

1. Materia este rea în sine, prin creație, dacă după cădere este la fel ca înainte de cădere; iar opoziția dintre materie și spirit, dintre trup și suflet, ar fi esențială structurii ființei umane. Aceasta, însă, este o idee greșită promovată de eretici (dualiști, gnostici).

2. Reiese, de asemenea, că și în omul dinainte de cădere, existau slăbiciunile apărute după cădere, adică suferința, boala, moartea, și atunci cum *„a văzut Dumnezeu că toate erau foarte bune"* ? – **Geneză 1,31**.

B. Doctrina protestantă pornește de la aceeași idee că starea de dreptate originară era perfectă, dar se datora exclusiv firii naturale a omului. Apoi, spre deosebire de catolici, protestanții exagerează urmările păcatului strămoșesc, considerându-l ca o distrugere totală a chipului lui Dumnezeu în om. După cădere, omul este mort spiritual, nemaiputând nici să săvârșească și nici să voiască ceva bun (se mântuiește doar prin credință – *sola fide* – ca dar al grației – *sola gratia* – sădit în cine vrea Dumnezeu ⇒ teoria predestinației).

Doctrina protestantă este combătută de ortodocși cu următoarele argumente:

1. Prin cădere, oamenii nu au pierdut total cunoștința de Dumnezeu, la care pot ajunge prin Revelația naturală – **Romani 1,19-20**. De asemenea, o dovadă că în om mai exista oarecare putere să facă binele este vinovăția păgânilor înaintea lui Dumnezeu (care se aflau în starea omului căzut nebotezat) pentru relele săvârșite de ei cum arată Ap. Pavel – **Romani 1,32**.

2. Păcatul originar nu a nimicit libertatea, ci numai a diminuat-o. Căci atunci Legea lui Moise, făgăduințele și amenințările lui Dumnezeu pentru respectarea sau încălcarea ei nu ar avea niciun rost (**Deuteronom 30,19**), fără existența libertății morale, căci numai aceasta dă putință omului să asculte sau nu de Dumnezeu – **Matei 16,24**.

3. Chipul lui Dumnezeu nu a fost distrus în om căci *„de va vărsa cineva sânge omenesc, sângele lui de mână de om se va vărsa, căci Dumnezeu a făcut omul după chipul Său"* – **Geneză 9,6**.

4. Faptele bune ale omului natural căzut sunt cu adevărat bune și nu cum spun protestanții că omul, fiind un cadavru spiritual, nu mai poate face nimic bun, și chiar ce pare bun este pătat de egoism, mândrie, deci nu poate fi socotit bun. Dovadă pentru aceasta avem la **Exod 1,20** unde se spune că moașele egiptene au fost răsplătite de Dumnezeu. Faptele bune ale celor nerenăscuți prin Botez, fără a fi adevărate virtuți, nu sunt, însă, nici *„vicii splendide"* (după fericitul Augustin), ci ele sunt totuși meritorii pentru cei ce nu au decât legea morală naturală.

5. Dacă omul nu mai poate face niciun bine, este cu totul nedrept să fie pedepsit de Dumnezeu pentru viața păcătoasă pe care ar duce-o. Iar neavând vină, nici păcatul nu mai este de fapt păcat.

6. Istoria popoarelor păgâne confirmă ideea că după cădere omul nu a pierdut total cunoștința de Dumnezeu și nici putința de a săvârși binele. Toate popoarele au avut credința în Dumnezeu indiferent de modul cum și L-au imaginat. Unele popoare păgâne au ajuns la concepții morale, religioase, filozofice superioare.

Toate acestea constituie dovezi ale năzuinței lor către Dumnezeu și către desăvârșirea morală, precum și dovezi ale unor puteri spirituale pozitive, aceastea existând în sufletul lor și după cădere, ca o componentă a chipului lui Dumnezeu în om.

DUMNEZEU PRONIATORUL

Providenţa divină. Definiţia şi aspectele Providenţei

Lumea, fiind opera lui Dumnezeu atotbun şi atotperfect, nu poate fi decât bună. Dumnezeu a creat lumea din motivul bunătăţii şi iubirii Sale, pentru a-i face şi pe alţii părtaşi la fericirea dumnezeiască. Scopul creării lumii este preamărirea lui Dumnezeu şi prin aceasta, fericirea creaturilor.

Aşadar, dacă Dumnezeu a creat lumea din iubire pentru a-i împărtăşi din bunătatea Sa, ar fi de neînţeles ca Dumnezeu, după ce a adus făptura la existenţă să-şi întoarcă faţa Sa de la ea, nemaipurtându-i de grijă, şi aceasta cu atât mai mult cu cât creatura singură, fără ajutorul divin, nu poate împlini scopul pentru care a fost creată, ci s-ar întoarce în neant. Astfel, este logic şi absolut necesar ca acţiunii de creare a lumii, să-i urmeze şi cea de purtare de grijă permanentă a lui Dumnezeu. Ajungem astfel cu uşurinţă să înţelegem şi să acceptăm adevărul despre Pronia sau Providenţa divină.

Pronia divină este purtarea de grijă pe care Dumnezeu o manifestă permanent faţă de întreaga creatură şi, în mod special, faţă de om. Ea cuprinde trei aspecte sau momente sau acţiuni: 1. conservarea 2. cooperarea sau conlucrarea şi 3. guvernarea sau conducerea lumii.

1. Conservarea lumii este lucrarea dumnezeiască prin care fiinţele create sunt păstrate în forma lor originară. Deci Dumnezeu păstrează identitatea neschimbată a fiecărui lucru, a fiecărei specii, a fiecărui regn ca şi a întregii creaţii. De asemenea, omul îşi păstrează identitatea sa personală, cu toate că trece prin faze diferite ale dezvoltării lui psiho-fizice. Astfel, piatra rămâne piatră în toată existenţa ei, trandafirul rămâne trandafir, mărul măr, pisica nu se transformă în câine, fiecare vietate şi omul îşi păstrează identitatea de la naştere până la moarte, iar omul şi după moarte ca făptură unică, irepetabilă cu anumite însuşiri morale şi intelectuale.

Conservarea nu înseamnă o creaţie nouă pentru că Dumnezeu, după crearea omului, S-a odihnit – **Geneză 2,2** – adică a încetat de a mai crea fiinţe noi pe pământ. Dar această lucrare dumnezeiască poate fi numită „o creaţie continuă" pentru că ea constă, pe de o parte, din ferirea creaturii de distrugere, cât şi dintr-o influenţă continuă a lui Dumnezeu asupra făpturilor Sale.

Prin conservare, Dumnezeu dă făpturilor Sale putere de existenţă, de viaţă (după cum o centrală electrică furnizează curent electric pentru luminarea becurilor) ca să poată înainta spre ţinta finală (deci nu ca să vieţuiască oricum), care este desăvârşirea. Această acţiune divină nu înseamnă constrângere din partea lui Dumnezeu, ci este un imbold permanent şi o întărire a voinţei spre a face binele şi îndemn de a se feri de săvârşirea răului, precum şi o luminare a minţii pentru a cunoaşte binele şi răul.

2. **Cooperarea sau conlucrarea** este acțiunea prin care Dumnezeu împărtășește întregii creaturi ajutorul Său, pentru ca aceasta să-și atingă scopul ei. Dumnezeu conlucrează cu întregul univers și cu fiecare parte a lui pentru a-și atinge ținta finală. Dumnezeu nu intervine în creație în mod determinist, adică forțat, suprimând identitatea sau libertatea ființelor Sale, dar nici nu le abandonează, lăsându-le să se dezvolte la întâmplare. Dumnezeu fiind iubire, El cooperează cu fiecare lucru creat ori făptură potrivit cu specificul, cu identitatea și cu modul ei propriu de mișcare.

Dumnezeu cooperează în mod sinergetic cu întreaga Sa creație, prin întâlnirea dintre energiile necreate divine cu cele create ale fiecărei făpturi în parte și ale tuturor în comun, ca să păstreze unitatea creației și să o ajute să se transfigureze, să se îndumnezeiască.

Dumnezeu este prezent în întreaga creație, totuși conlucrarea Lui cu creaturile este variată. Căci într-un fel se manifestă activitatea Lui Proniatoare în făpturile neînsuflețite, altfel în plante și animale și cu totul altfel cu omul.

Cu creatura neînsuflețită, Dumnezeu conlucrează în sensul că veghează ca aceasta să-și desfășoare activitatea potrivit legilor specifice ei cum spune psalmistul *„Soarele și-a cunoscut apusul său, pus-ai întuneric și s-a făcut noapte”* – **Psalmi 103,20**.

Cu făpturile vii neraționale, Dumnezeu conlucrează prin instinctul lor. Dumnezeu a imprimat în animale legi după care se conduc. Prin aceste legi, prin instinct, păsările, de pildă, își fac cuiburi, albinele adună mierea, fără ca ele să cunoască în mod rațional de ce fac așa.

Conlucrarea lui Dumnezeu cu omul, ființă liberă și rațională, se realizează diferit potrivit cu calitățile sufletești ale acestuia. Cu omul, Dumnezeu colaborează mai ales prin rațiune, care este mai presus de instinct în om.

Ca persoană, omul este deschis lui Dumnezeu, Creatorul său. Omul are sădit în sine chipul lui Dumnezeu pentru ca să-l dezvolte în asemănarea cu Dumnezeu, adică să progreseze în virtute, prin strădiința proprie, rămânând în permanentă comuniune de iubire cu Dumnezeu. Desăvârșirea omului este rodul conlucrării liber consimțite a omului cu harul divin. Dumnezeu nu-l silește pe om la bine și nici nu-l oprește forțat de la rău, ci îi respectă libertatea cu care l-a înzestrat de la creație. La orice lucru bun, Dumnezeu îl ajută pe om prin harul Său. Când omul refuză să săvârșească binele, Dumnezeu își retrage ajutorul și omul este lăsat singur. Astfel, răul este numai opera omului, pe când binele este opera lui Dumnezeu și a omului.

Fără harul divin, nimeni nu poate lucra niciun bine: *„Fără Mine nu puteți face nimic”* – **Ioan 15,5** și *„Dumnezeu este Cel ce lucrează în voi și ca să voiți și ca să săvârșiți după a Lui bunăvoință”* – **Filipeni 2,13**. Dar și împreună – lucrarea omului liber voită este absolut necesară pentru mântuire: *„De vrei să intri în viață, păzește poruncile”* – **Matei 19,17**. Dumnezeu cheamă la comuniune de viață cu Sine pe toți căci *„voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină”* – **I Timotei 2,4**. Dacă, însă, nu toți se mântuiesc, este tocmai pentru că nu toți răspund la această chemare și nu se străduiesc ei înșiși să-și lucreze mântuirea, deși

Ap. Pavel îndeamnă pe toți: *„lucrați cu frică și cutremur la mântuirea voastră"* – **Filipeni 2,12**.

3. Guvernarea sau conducerea lumii este activitatea prin care Dumnezeu conduce întreaga creație, în general, și fiecare făptură, în special, spre împlinirea scopului ei. Și această lucrare se realizează în mod variat cu creația neînsuflețită și cu omul. Creația neînsuflețită este condusă de Dumnezeu prin legile pe care El le-a așezat în natură, după cuvântul psalmistului: *„Pus-ai hotar apelor peste care nu vor trece, nici se vor întoarce să acopere pământul"* – **Psalmi 103,9**.

Omul, care are voință proprie, este condus de Dumnezeu printr-o influență binefăcătoare și printr-o împreună lucrare la bine.

Omenirea este condusă de Dumnezeu spre scopul ei suprem prin diferite mijloace, prin diferiți oameni și prin diferite concursuri de împrejurări (de exemplu: persecuțiile creștinilor). Dumnezeu Se folosește nu numai de forțele bune, ci și de forțe rele (de răutatea oamenilor și a demonilor) spre conducerea istoriei spre trepte noi și mai înalte și, în ultimă instanță, spre mântuire și îndumnezeire.

Guvernarea lui Dumnezeu în lume se manifestă prin deschiderea unor trepte noi și conducerea omenirii spre ele, trepte care se identifică cu planul de mântuire și îndumnezeire a lumii.

Acțiunea de cârmuire *„pune în relief mai ales faptul că Dumnezeu nu este un Dumnezeu pur conservator al lumii, ci un Dumnezeu al unei lumi chemate la perfecțiunea vieții în unire cu El. De aceea, trebuie să credem că El lucrează și acum în moduri adecvate timpului nostru și va lucra și în viitor, descoperindu-Se tot mai adecvat în viitor, ca să Se descopere deplin în viitorul eshatologic"* (la Parusie) – **Pr. D. Stăniloae**.

Spre ce ne conduce Dumnezeu? Ținta finală a existenței omului este viața cea nouă în Dumnezeu despre care spune Sf. Scriptură: *„Iată, toate le fac noi"* – **Apocalipsă 21,5**. Este vorba aici de îndumnezeirea, transfigurarea creației, *„cerul nou și pământul nou"* spre care se îndreaptă făpturile. Dar pentru realizarea acestei înnoiri finale și oamenii trebuie să se înnoiască sufletește. Oamenii sunt noi și au devenit noi de la venirea lui Hristos (când s-a produs restaurarea naturii umane prin har): *„Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi"* – **II Corinteni 5,17**. Iar această noutate nu se învechește, ci în ea trebuie să umblăm și să sporim neîncetat: *„Ca și noi să umblăm întru înnoirea vieții"* sau să slujim *„în înnoirea duhului, iar nu după slova cea veche"* – **Romani 6,4** și **7,6**. A umbla „în înnoirea vieții" sau în „înnoirea duhului" înseamnă a fi mereu deschis harului Duhului Sfânt, care este mereu viu și lucrător în diferite forme, conducându-l pe cel ce îl primește în urcușul duhovnicesc pe trepte mai înalte de desăvârșire (potrivit teoriei epectazelor: a întinderii înainte, a urcării neîncetate din treaptă în treaptă, după **Sf. Grigorie de Nyssa**).

Guvernarea lumii de Dumnezeu mai este legată și de o anumită lucrare creatoare progresivă a lui Dumnezeu. Aceasta se deosebește de creația propriu-zisă, care a încetat după facerea omului, dar o are ca fundament (creația inițială). De

pildă, aducerea la viață a noi generații de oameni este opera de creație continuă sau progresivă a lui Dumnezeu.

Aceste trei aspecte ale activității Proniatoare a lui Dumnezeu se împletesc, se întrepătrund într-o acțiune divină unitară, prin care Dumnezeu le orânduiește pe toate spre folosul zidirii Sale.

Providența divină cuprinde atât creația în ansamblu, cât și fiecare făptură în parte. De aceea, spunem că Providența este generală și specială. Pe de altă parte, Providența este ordinară și extraordinară: cea ordinară se exercită prin mijloace, legi naturale fixate de la crearea lumii, iar prin cea extraordinară, Dumnezeu intervine direct în mersul creației prin acte supranaturale, mai presus de legile naturale.

Realitatea Providenței divine

În Sf. Scriptură sunt multe dovezi despre existența Providenței divine. Sf. Părinți au afirmat că, de fapt, întreaga Sf. Scriptură, fiind Cuvântul lui Dumnezeu dat nouă în vederea mântuirii noastre, constituie o dovadă de netăgăduit a realității Providenței divine. Sunt, însă, și unele texte care vorbesc mai lămurit despre Pronia dumnezeiască. Astfel, în Sf. Scriptură se arată că întreaga creație și omul se află sub Pronia lui Dumnezeu: *„Dacă Dumnezeu n-ar cugeta decât la Sine Însuși și dacă ar lua înapoi la Sine Duhul Său și suflarea Sa, toate făpturile ar pieri deodată și omul s-ar întoarce în țărână"* – **Iov 34,14-15**. Dumnezeu păstrează pământul și lumea întreagă, El dă putere de viață, de existență tuturor făpturilor: *„Tu ai întemeiat pământul pe întărirea lui și nu se va clătina în veacul veacului"* – **Psalmi 103,6**. El poartă de grijă tuturor ființelor: *„Toate către Tine așteaptă să le dai hrană la bună vreme. Dându-le Tu lor, vor aduna; deschizând Tu mâna Ta, toate se vor umple de bunătăți. Dar întorcându-ți Tu fața Ta, se vor tulbura; lua-vei duhul lor și se vor sfârși și în țărâna lor se vor întoarce"* – **Psalmi 103,28-30**. Dumnezeu este principiul existenței, al vieții și al mișcării tuturor: *„... El dă tuturor viață și suflare și toate... Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem"* – **F.A. 17,25; 28**.

Acțiunea Providenței, ca toate lucrările divine, este comună celor trei Persoane ale Sf. Treimi. Despre lucrarea Proniatoare a lui Dumnezeu Tatăl ne spune Mântuitorul: *„Deci nu vă îngrijiți zicând: ce vom mânca sau cu ce ne vom îmbrăca?... că știe Tatăl vostru cel ceresc că aveți trebuință de toate acestea."* – **Matei 6,31-32** și *„Tatăl Meu până acum lucrează și Eu lucrez"* – **Ioan 5,17** (și despre lucrarea Fiului). Iar despre Duhul Sfânt, psalmistul spune: *„Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului"* – **Psalmi 103,31**.

Obiecţii împotriva Providenţei

1. <u>Libertatea omului</u>

Una dintre principalele obiecţii împotriva Providenţei divine este următoarea: Dacă Dumnezeu guvernează lumea, spun unii necredincioşi, şi în special veghează asupra omului şi-l conduce pe acesta în acţiunile sale, aceasta înseamnă că El nimiceşte ori cel puţin restrânge libertatea omului. Această teorie ar conduce la o serie de modificări în învăţătura adevărată despre responsabilitate, merit şi vină. Astfel, având libertatea morală diminuată şi fiind determinat să săvârşească anumite fapte, omul nu ar mai fi deplin vinovat pentru păcat şi nici nu ar mai avea merit pentru virtute. Apoi această obiecţie ar veni şi în sprijinul teoriei greşite a predestinaţiei.

Această obiecţie este neîntemeiată pentru că Dumnezeu nici nu forţează, nici nu anulează libertatea omului pentru că Dumnezeu Însuşi este libertatea absolută, care nu manifestă nicio dorinţă de a-l stăpâni pe om: *„Duh este Domnul, şi unde este Duhul Domnului, acolo este libertate"* – **<u>II Corinteni 3,17</u>**. Omul, fiind creat după chipul lui Dumnezeu, este înzestrat cu darul libertăţii de la creaţie. Dumnezeu respectă libertatea omului cu care tot El l-a înzestrat din iubire faţă de el. Pentru că iubirea este acordul dintre două libertăţi şi *„Nu este iubire fără respect"* după **<u>pr. D. Stăniloae</u>**.

Dovezi scripturistice pentru libertatea morală a omului: *„Şi celor câţi L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu"* - **<u>Ioan 1,12</u>**; Mântuitorul răspunde tânărului bogat: *„De vrei să intri în viaţă, păzeşte poruncile... De vrei să fii desăvârşit, mergi, vinde-ţi averile"* – **<u>Matei 19,17-21</u>**.

Prin împreună lucrarea Sa cu omul, Dumnezeu îl eliberează pe acesta din robia păcatului şi îi dă putere să-şi folosească rodnic puterile sufleteşti în scopul mântuirii. Harul divin îl întăreşte pe om în adevărata libertate, în care el acceptă în mod liber binele, dăruindu-se iubirii lui Dumnezeu şi slujirii aproapelui. Pentru aceasta omul trebuie să colaboreze cu harul divin pentru a ajunge la *„libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu"* – **<u>Romani 8,21</u>**.

O altă dovadă că Dumnezeu respectă libertatea omului este existenţa atâtor oameni răi, care perseverează pe calea răului, fiind unelte ale diavolului şi aducând mari daune oamenilor. Totuşi Dumnezeu nu-i opreşte de la nelegiuirile lor, ceea ce constituie o dovadă clară a libertăţii omului, lăsându-i să zacă *„în poftele inimii lor"* – **<u>Romani 1,24</u>**, păstrându-i spre pedeapsă pentru ziua Judecăţii – **<u>II Petru 2,9</u>**.

2. <u>Existenţa răului în lume</u>. Această obiecţie este astfel formulată: Dacă Dumnezeu conduce lumea, cum şi de ce există răul în lume? Nu cumva Dumnezeu este cauza răului? Dacă însă, analizăm cauza răului în lume, ajungem la alte concluzii: În primul rând, putem afirma că răul existent în lume este de două feluri: răul fizic şi răul moral.

Răul fizic constă în diferite calamităţi naturale: erupţii vulcanice, cutremure de pământ, uragane, inundaţii, secete sau boli, suferinţe trupeşti şi moartea.

Răul moral este păcatul, care în mare parte este şi cauza răului fizic, căci suferinţele, bolile şi moartea, ca şi stricăciunea naturii, duşmănia animalelor faţă de om sunt urmări ale păcatului – *„Căci făptura s-a supus deşertăciunii nu de voie, ci din pricina celui ce a supus-o"* – **Romani 8,20**. Pe de altă parte, din cauza alterării chipului lui Dumnezeu în om, dragostea dintre oameni s-a răcit, au apărut neînţelegeri, nedreptăţi şi conflicte între oameni care au condus la omoruri şi la războaie. Astfel, însuşi omul a devenit autor al răului în lume.

De fapt, răul fizic, privit în sine, în afara relaţiei cu omul, nu este nici rău, nici bine, fiind vorba de fenomene naturale care devin rele numai atunci când cauzează pagube şi nenorociri în viaţa oamenilor. Dar trebuie să avem în vedere că, de multe ori, ele sunt mijloace de pedepsire a răului moral, adică a păcatului, precum şi prilejuri de aducere aminte că trebuie să ne pocăim pentru a nu cădea în aceeaşi osândă. Însuşi Mântuitorul ne atrage atenţia prin două exemple: galileenii ucişi de Pilat şi cei 18 peste care a căzut turnul Siloamului – **Luca 13,1-5**.

Aşadar, autorul răului în lume nu este nicidecum Dumnezeu, ci omul prin voinţa sa liberă. Sf. Părinţi subliniază adeseori că răul nu are existenţă proprie, deşi este o realitate, ci este o lipsă a binelui. **Sf. Vasile cel Mare** spune: *„Nu socotiţi pe Dumnezeu cauză a existenţei răului, nici nu închipui răul ca având o existenţă proprie. Căci răul este o lipsă a binelui... Răul nu este nici nefăcut* (se referă aici la concepţiile dualiste despre existenţa la baza universului a două principii: binele şi răul, egale într-un fel între ele, fiind ambele din veşnicie şi necreate, în permanentă opoziţie unul faţă de altul)*, nici creat* (e vorba de creaţia lui Dumnezeu)*. Căci dacă toate sunt din Dumnezeu cum ar fi răul din bine?"*

Răul, deci, potrivit concepţiei creştine este legat numai de libertatea omului şi, în afară de aceasta, o cauză suplimentară a răului este libertatea altor spirite, a diavolilor.

3. Disproporţia dintre merit şi răsplată

O altă obiecţie mai importantă împotriva Providenţei este formulată astfel: Dacă există Providenţă divină, deci dacă Dumnezeu guvernează lumea, de ce nu există un raport just între virtute şi fericire şi între răutate şi nefericire chiar în această viaţă? Cu alte cuvinte, de ce omul drept şi virtuos în această viaţă este deseori nefericit, iar cel nedrept şi păcătos se bucură de fericire aici şi se desfătează de multe bunătăţi?

Analizând mai bine situaţia, vedem că lucrurile în realitate stau altfel. Fericirea sau nefericirea sunt de fapt stări sufleteşti care nu depind de bogăţiile pământeşti sau de funcţiile sociale înalte. Fericirea este un dar dumnezeiesc prin care cel drept se împărtăşeşte de iubirea dumnezeiască ca răsplată pentru viaţa lui virtuoasă şi ca o arvună a fericirii veşnice. Fericirea oferită omului prin mângâierea harului divin întrece orice desfătare pământească. Sf. mucenici aveau o bucurie sufletească negrăită în timpul celor mai cumplite chinuri trupeşti. Acest dar

dumnezeiesc este oferit de Dumnezeu şi aici pe pământ aleşilor Săi care duc o viaţă potrivită voii Sale urmând calea virtuţilor (Fericirile din Predica de pe munte). **Sf. Ioan Gură de Aur** spune: *„Bucuria sărbătorii constă nu în bucate alese şi haine scumpe, ci într-o conştiinţă curată"*.

Astfel, cei drepţi, deşi de multe ori sunt lipsiţi de bogăţii şi slavă omenească, ei sunt de fapt fericiţi, având sufletul curat de păcat şi conştiinţa liniştită, îndestulându-se cu iubirea împărtăşită lor de către Dumnezeu. În timp ce cei nedrepţi, deşi par fericiţi în ochii oamenilor, de multe ori ei sunt chinuiţi de o conştiinţă împovărată de păcate, fiind lipsiţi de pacea şi bucuria sufletească.

Iar dacă uneori cei drepţi au parte în această viaţă în mod real de suferinţe, să nu uităm că acestea sunt mijloace de pedagogie divină şi de desăvârşire morală pentru ei. Sf. Evanghelie ne învaţă că prin răbdare ne câştigăm mântuirea. Răbdând încercările vieţii cu înţelepciune şi mulţumire, dreptul Iov s-a învrednicit de cununa dreptăţii (**Iov 1,21**). Sf. mucenici şi cuvioşi prin chinurile şi nevoinţele lor au dobândit răsplata sfinţeniei şi viaţa veşnică fericită.

Apoi, Ap. Pavel ne încredinţează că Dumnezeu pe cine iubeşte ceartă şi pe fiul pe care îl primeşte îl bate – **Evrei 12,7** (învăţătură preluată din Pildele lui Solomon). Iar dacă totuşi unii oameni răi se bucură de fericire aici, aceasta se datorează bunătăţii lui Dumnezeu, Care prin aceasta vrea să-i atragă la pocăinţă: *„Sau dispreţuieşti tu bogăţia bunătăţii lui Dumnezeu şi îngăduinţa şi îndelunga răbdare, neştiind că bunătatea Lui duce la pocăinţă?"* – **Romani 2,4**.

Pe de altă parte, să nu uităm că viaţa aceasta pământească este doar timpul de pregătire pentru cea veşnică. Atunci fiecare va primi răsplata pentru faptele sale şi se va satisface astfel deplin dreptatea dumnezeiască şi ordinea morală, stabilindu-se proporţia dintre merit şi răsplată.

4. Deismul. O altă obiecţie importantă împotriva Providenţei o ridică şi deiştii. Deismul este o concepţie filozofico-religioasă fondată de Herbert de Cherbury în Anglia, în secolul al XVII-lea. Învăţătura fundamentală a deismului este recunoaşterea lui Dumnezeu numai drept Creator al lumii, cu negarea totală a intervenţiei divine în continuare în creaţie. Aşadar deismul se opune întru totul ideii de Providenţă divină.

Dacă însă Dumnezeu a creat lumea din iubire pentru a împărtăşi şi făpturilor din bunătatea Sa, este de neînţeles ca, după ce a creat-o, Dumnezeu să nu mai poarte grijă făpturilor Sale, mai ales că creatura singură fără ajutorul harului divin, nu poate împlini scopul pentru care a fost creată şi nici nu ar putea să rămână în existenţă, ci s-ar întoarce în neființă.

Deiştilor li se potriveşte răspunsul pe care Dumnezeu l-a dat lui Iov: *„Cine este cel ce pune Pronia sub obroc prin cuvinte fără înţelepciune?"* – **Iov 38,22**.

CUPRINS
Volumul I

DOGMATICA SPECIALĂ

Cunoaşterea lui Dumnezeu

Ființa şi lucrările lui Dumnezeu

Atributele lui Dumnezeu

Dogma Sfintei Treimi

Dumnezeu Creatorul

Dumnezeu Proniatorul

ANEXE

ANEXA 1 (pentru pg 30): *Cuvânt al Sf. Atanasie cel Mare despre dreptul Melchisedec* din Proloage, vol. II, Ed. Bunavestire, Bacău, 1999, pag 772-774.

ANEXA 2 (pentru pg 131): *Erezia «Filioque» şi combaterea ei* din manualul pentru seminar Todoran-Zăgrean (cu îndreptările de rigoare cu privire la numirea de "Biserică" dată confesiunii catolice), Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2004, pg. 127-133.

ANEXA 3 (pentru pg 179): *Originea păcatului strămoşesc* din manualul pentru seminar Todoran-Zăgrean, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2004, pg. 167-169.

ANEXA 1
(pentru pag. 30)

<u>Cuvânt al Sf. Atanasie cel Mare despre dreptul Melchisedec</u> din **Proloage**, vol. II, Ed. Bunavestire, Bacău, 1999, pag 772-774:

"Pentru ca să cunoaştem cum s-a făcut Melchisedec preot al lui Dumnezeu şi cum, tot el este şi Împărat străin, şi în cel fel s-a numit, fără de mamă şi fără de tată şi fără spiţă de neam, făcându-se lui Hristos vie preînchipuire şi care este orânduiala lui, după care s-a făcut şi Domnul nostru Iisus Hristos "*Preot în veac*", precum s-a scris (Psalmi 102,4) trebuie, dintru început să povestim a lui Melchisedec sfântă istorie, pe care ne-o scrie marele nostru Părinte Atanasie.

Mai întâi, şi până a nu veni şi a se sălăşlui dumnezeiescul Avraam din părţile canaaneenilor, după dumnezeiasca poruncă, era la hotarele Palestinei, o împărătească anume Salim, purtând acelaşi nume cu cetatea întru care împărăţea ea. Deci, această împărătească a născut pe Salaad şi Salaad a născut pe Melhi. Iar Melhi a luat ca soţie pe o anume Salim asemenea cu numele împărătesei care era mătuşa sa, şi cu ea a născut doi fii, pe unul Melhi şi pe celălalt Melchisedec, numindu-l. Deci, era Melhi, tatăl acestor doi fraţi, închinător la idoli şi desfrânat. Şi, după ce a venit anul rânduit, în care se făcea o jertfă la idoli, cu mare rânduială şi cu tot poporul, împăratul acela Melhi a poruncit fiului său Melchisedec, zicând: «Să iei din slugile noastre împreună cu tine şi, mergând la cireada vitelor, sa-mi aduci şapte viţei ca să-i jertfesc la dumnezeii mei.» Deci, Melchisedec, mergând la cireada vitelor, şi pe drum ridicându-şi ochii la cer, după dumnezeiasca insuflare, privea cu luare aminte frumuseţea soarelui şi luminoasa lui strălucire, cunoscând de asemenea, şi pe cea a stelelor şi strălucirea cea cu luminoase raze a lunii. Apoi, cugetând întru sine, zicea: «Acela Care a făcut aceste luminoase şi înfrumuseţate zidiri şi se află dincolo de ele, mai sus şi mai înalt, Acesta este singurul Dumnezeu adevărat şi Domn a toate, nestricat, nevăzut şi nemuritor. Şi numai Aceluia se cuvine a-I aduce jertfe, iar nu la idolii cei muţi şi fără suflet. Deci, să mă întorc la tatăl meu să-i spun dumnezeiasca socotinţă ce am făcut şi, poate, mă va asculta şi îşi va veni în fire şi va lăsa amăgirea aceasta şi deşertăciunea.»

Deci, Melchisedec s-a întors către al său tată, neaducând nimic. Şi, fiind întrebat de acela pentru care pricină s-a întors fără împlinirea poruncii, dreptul Melchisedec, de curând luminat, a zis: «Eu am socotit, tată, că nu este cu dreptate ca noi, oamenii, fiinţe cuvântătoare fiind, să aducem viţei şi oi ca jertfă la idolii cei muţi şi fără de simţire, ci numai Împăratului Dumnezeu se cuvine să jertfim, Care a făcut cerul atât de luminos şi atât de mare, stelele, soarele, luna, lungimile şi lăţimile pământului, marea, dobitoacele şi oamenii şi toate văzutele zidiri, Cel singur nezidit,

nestricat, nevăzut, nemuritor şi mai presus de toate, neajuns şi necuprins cu mintea.» Acestea auzind de la fiul cel de Dumnezeu luminat, acel fără de Dumnezeu tată s-a tulburat mult şi de o mare mânie fiind cuprins, a zis cu necurată cunoştinţă şi cu mare urgie: «Mergi şi săvârşeşte îndată porunca mea, iar dacă nu mă vei asculta nici a doua oară, cu hotărâre te voi omorî.»

Deci, ducându-se Melchisedec a doua oară, la cireada vitelor, ca să aducă cei 7 viţei ai jertfei, după părintească şi păgâna poruncă, împăratul şi tatăl său Melhi a intrat la Salim, femeia sa, zicând: „Eu, femeie, am hotărât să jertfesc la zeii mei pe unul din cei doi fii ai noştri la viitorul praznic." Aceasta auzind şi cunoscând, ca o mamă iubitoare de fii, că sub chipul jertfei vrea să omoare pe fiul lor Melchisedec, care a jignit păgâneasca evlavie a tatălui său, împărăteasa a început a plânge fără mângâiere şi a se tângui mult, căci iubea mai mult pe Melchisedec. Deci, împăratul, văzând plângerile femeii lui cu tânguiri şi cu lacrimi, a zis: „Lasă că punem sorţi între noi şi la cine va cădea soarta, acela să dea spre jertfă pe fiul său." Şi a luat împăratul pe Melhi de partea lui, iar pe Melchisedec, l-a luat de partea ei împărăteasa. Dar, după dumnezeiască rânduială, a căzut soarta de partea împăratului. Şi ticălosul a pregătit îndată pe fiul său Melhi spre jertfă idolilor. Şi tot în acel ceas a sosit şi Melchisedec cu viţeii la casa părintească şi, înştiinţându-se de cele ce se făcuse, a găsit pe mama lui plângând cu amar şi tânguindu-se pentru înjunghierea copilului ce avea să se facă. Şi a plâns cu amar şi el şi s-a tânguit atât pentru amara moarte a fratelui său, cât şi pentru sălbatica cruzime a tatălui. Dar, urmând acelui păgân împărat, şi alţi mulţi taţi şi mame au pregătit spre jertfă pe fiii lor şi s-au adunat atunci ca la 500 de suflete, iar oi şi boi şi alte dobitoace, încât nici a le număra nu se putea. Deci, venind acel rânduit şi pângărit praznic, şi toţi cei din cetate şi din satele dimprejur, intrând în capiştea idolească, fericitul şi de Dumnezeu luminatul Melchisedec, neputând suferi a tatălui şi a mamei lui şi a tot poporului păgânătate şi cruzime, în acea zi a diavoleştii lor sărbători, de bunăvoia lui, fugar s-a făcut şi s-a dus.

Şi suindu-se în Muntele Tabor, a intrat înăuntru în desimea codrului, singur de tot fiind şi, plecându-şi genunchii, s-a rugat lui Dumnezeu zicând: „Doamne, Dumnezeul meu, Cel ce ai făcut cerul şi pământul, marea şi toate câte sunt în ele,văzute şi nevăzute, auzi-mă pe mine, nepriceputul şi nevrednicul robul Tău, şi pe toţi câţi s-au adunat la înjunghierea fratelui meu Melhi, de la mic până la mare, scufundă-i în prăpastie şi pierde-i cu totul. Facă-se iad tot locul acela ca să-i înghită de vii pe păgâni şi pe nebuni." Şi, slăvită minune, îndată, cuvântul dreptului Melchisedec, într-acel ceas, lucru s-a făcut, fiindcă pământul şi-a deschis gura sa fără de veste şi i-a înghiţit pe toţi şi n-au rămas nici capişti idoleşti, nici oameni, nici dobitoace, nici zidiri, nici copaci, nici nimic altceva. Şi, văzând tot acel loc scufundat şi nelocuit, de frică şi de spaimă fiind cuprins, s-a întors fericitul la Muntele Tabor degrabă şi, în desimea codrului acelui munte, a locuit vreme de 7 ani, singur, hrănindu-se precum mai pe urmă Ioan Mergătorul Înainte, din mugurii copacilor şi miere sălbatică şi adăpându-se din roua ce cădea de sus. Apoi, după cei 7 ani, a venit glas de sus către dumnezeiescul Avraam, zicându-i: „Avraam,

Avraam." Iar el a zis: „Iată-mă, Doamne." „Pune şeaua, îi zice, peste asinul tău şi, luînd împreună cu tine îmbrăcăminte nouă, suie-te în Muntele Taborului degrabă şi strigă acolo de trei ori către desimea codrului, cu strigare de glas mare, zicând: Omule al lui Dumnezeu celui Preaînalts. Şi după al treilea glas, va ieşi din desimea codrului un om sălbăticit. Văzând pe acest om, să nu te înfricoşezi nicidecum, ci rade-l pe cap şi taie-i unghiile lui şi îl îmbracă şi îl încalţă pe el şi de dânsul să fii binecuvântat." Deci dumnezeiescul Avraam, suindu-se în munte şi făcând după porunca Domnului, a strigat de trei ori spre desimea codrului cu strigăt de mare glas şi, iată, îndată a ieşit Sfântul Melchisedec, om sălbăticit, pe care văzându-l dumnezeiescul Avraam, s-a înfricoşat mult şi s-a înspăimântat. Iar el a zis: „Nu te înfricoşa, omule, ci spune-mi cine eşti? Şi pentru ce ai venit la această pustietate?" Iar dumnezeuescul Avraam a răspuns: „Domnul m-a trimis ca să te rad pe cap şi să-ţi tai unghiile şi să te îmbrac şi să te încalţ, ca pe o credincioasă slugă a Lui." Apoi, Melchisedec a zis: „Fă precum a poruncit Domnul." Şi aşa, dumnezeiescul Avraam a făcut toate câte i s-au poruncit.

Iar Sfântul Melchisedec, după trei zile, pogorându-se din Muntele Tabor şi luând un corn cu untdelemn, l-a uns şi l-a binecuvântat pe Avraam, zicând: „Binecuvântat eşti de Dumnezeul Cel preaînalt şi de acum, vei fi tată al multor neamuri, după cum ţi-a făgăduit ţie Domnul." Apoi, iarăşi după puţine zile, a venit glas din cer către dumnezeiescul Avraam, zicând: „Fiindcă nimic n-a mai rămas din neamul lui Melchisedec, pentru aceasta, se va numi fără tată, fără mamă şi fără spiţă de neam, nici începutul zilelor având, nici sfârşit, ci ca Fiul lui Dumnezeu, preînchipuit, rămâne preot în veac."

Deci, pentru că singur Melchisedec, dintr-un atât de mare număr de popoare, a cunoscut numai din îndemnul său pe Atotputernicul Dumnezeu, cum că Acesta singur este Adevăratul Dumnezeu, atoatefăcătorul şi pentru că, din însăşi dragostea lui de Dumnezeu, a defăimat şi a părinţilor dezmierdare şi a rudeniilor împărtăşire şi a prietenilor însoţire şi a patriei odihnă, precum şi slava împărăţiei părinteşti, şi a cinstit pe Dumnezeu mai presus de toate acestea, preţuind mai mult viaţa grea şi aspră a pustiului, pentru aceasta s-a învrednicit de la Domnul de atât de mult dar încât s-a sfinţit ca un profet, preot al lui Dumnezeu Celui Preaînalt. Şi înaintea venirii Darului, i s-a dat să lucreze ca o preînchipuire, toate cele ale Darului ce aveau să vie, şi să ungă împăraţi şi preoţi şi să binecuvinteze sfinţind, şi să aducă pâine şi vin pentru dumnezeiescul Avraam şi pentru cele 318 slugi ce erau cu dânsul când Avraam s-a întors de la tăierea lui Hodorlaomer. Că mai înainte a zugrăvit, cu dumnezeieşti vopsele, pe Domnul care avea să se nască din Fecioara, şi a fost preot în veac ca unul ce a făcut vie preînchipuirea Celui ce în anii cei de mai târziu, a venit cu trup în lume şi S-a sălăşluit cu oamenii ca să ne înalţe pe noi către cele cereşti.

Că Melchisedec, când s-a întors Avraam de la tăierea lui Hodorlaomer, pâine şi vin i-a adus înainte. Tot aşa şi Hristos la Cina cea de Taină, pâine şi vin le-a dat dumnezeieştilor Lui Apostoli, zicând: „Luaţi, mâncaţi, Acesta este Trupul Meu şi beţi dintru Acesta toţi, Acesta este Sângele Meu." Melchisedec a fost fără tată şi fără mamă şi fără spiţă de neam, pentru că n-a cunoscut nimeni pe părinţii lui şi pe

rudeniile lui. Iar Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu şi Dumnezeu a toate, este fără mamă pentru că Se naşte din Tatăl fără patimă, fără de ani, fără stricăciune şi mai presus de cuget, cum se naşte lumina din soare şi cuvântul din minte şi puterea cuvântătoare din sufletul cugetător. Şi iarăşi Hristos Însuşi este pentru noi şi Fiul omului şi desăvârşit om, dar fără tată pentru că fără sământă bărbătească, S-a zămislit din Duhul Sfânt, în pântecele Maicii lui Dumnezeu.

Vezi, dar, iubitule, adevărate şi tainice lucruri: pentru noi, duhovnicească împărtăşire. Deci, ai aflat iubitule, cu darul lui Dumnezeu, cine este străinul împărat şi totodată preot al lui Dumnezeu Celui Preînalt şi pentru ce Melchisedec se numeşte şi este a lui Hristos preînchipuire vie, în timpul Vechiului Testament. Urmează dar şi iubirii lui fierbinţi către Dumnezeu şi dragostei lui dumnezeieşti, pentru ca să te învredniceşti, ca şi el, de cununile date lui întru fericirea cea neîmbătrânitoare. Amin.

ANEXA 2
(pentru pag. 131)

Erezia „Filioque" şi combaterea ei

Din manualul pentru seminar Todoran-Zăgrean, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2004, pg. 127-133:

„Biserica ecumenică din primele opt veacuri, pe temeiul Sfintei Scripturi şi al Sfintei Tradiţii, a învăţat constant că în privinţa însuşirilor specifice ale Persoanelor Sfintei Treimi, ca şi a relaţiilor dintre ele, Duhul Sfânt purcede de la Tatăl, deci Tatăl din veşnicie Îl naşte pe Fiul şi Îl purcede pe Duhul Sfânt. De altfel, încă la al doilea Sinod ecumenic (381), în care s-a condamnat erezia lui Macedonie, în articolul 8 al Simbolului Credinţei s-a precizat clar că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl. Desigur, această precizare s-a făcut ţinând seama de cuvintele Mântuitorului: *„Iar când va veni Mângâietorul, pe Care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine"* (In 15, 26). Acest adevăr de credinţă este cuprins şi în simbolurile unor însemnate Biserici locale, de asemenea îl mărturisesc toţi Sfinţii Părinţi ai Bisericii. Spre deosebire de Biserica Ortodoxă, Biserica Romano-Catolică, pe temeiul unor speculaţii ale Fericitului Augustin, a început să înveţe, din veacurile V-VI, că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul, pentru ca mai târziu să introducă adaosul „Filioque" şi în Simbolul Credinţei. Pentru prima oară această învăţătură a apărut în Spania, prin hotărârea unui sinod de la Toledo, care afirma: *„Paracletus a Patre Filioque procedens"* (Mângâietorul purcezând de la Tatăl şi de la Fiul). Dar abia în alt sinod de la Toledo, cel din anul 589, Filioque a fost introdus într-un simbol întocmit şi aprobat de acelaşi sinod, pentru ca pe urma să pătrundă în Galia prin învăţatul Alcuin, care, la porunca împăratului Carol cel Mare, a scris o lucrare specială în favoarea acestei doctrine.

Care a fost motivul pentru care sinodul de la Toledo din anul 589 a oficializat această inovaţie?

Spre a înţelege aceasta, e necesar să amintim că vizigoţii, care se încreştinaseră cu un veac mai înainte, au primit creştinismul sub forma ariană. Spre a-i atrage pe vizigoţi - care între timp se stabiliseră în Spania - de la arianism la ortodoxie, episcopii spanioli au socotit că, dacă vor hotărî că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul, vor ridica astfel demnitatea Fiului la rangul de Persoană treimică, şi astfel vizigoţii arieni vor părăsi învăţătura că Fiul este cea dintâi creatură a Tatălui, aşa cum susţinuse Arie. Dar chiar dacă prin aceasta sinodul a reuşit să-i convingă pe vizigoţi să părăsească arianismul, el însuşi a căzut într-o nouă rătăcire, nu mai puţin periculoasă decât cea pe care o înlăturase.

Biserica din Răsărit n-a luat cunoştinţă de această rătăcire decât mult mai târziu. Prilejul s-a ivit când nişte călugări galicani, care au făcut un pelerinaj la

locurile sfinte, au cântat într-o biserică din Ierusalim Crezul cu adaosul „şi de la Fiul". Datorită acestui fapt, în biserică s-au produs sminteli şi dezordini, încât călugării au fost siliţi să părăsească Ierusalimul. Reîntorşi acasă, ei s-au plâns episcopilor de cele întâmplate, iar aceştia l-au încunoştiinţat pe papă. Acesta, în înţelegere cu Carol cel Mare, a convocat un sinod la Aachen (Aquisgram), în 809. Luând în dezbatere cauza, sinodul a găsit că adaosul „Filioque" e bine făcut, iar hotărârea au supus-o spre aprobare scaunului papal de la Roma. Papa Leon III a respins însă adaosul şi a pus să se graveze pe două plăci de aramă textul Simbolului Credinţei în greceşte şi latineşte, fără adaosul „Filioque", plăci care au fost fixate pe un perete al bisericii Sfântul Petru din Roma, având dedesubt inscripţia: „Haec Leo posui amore et cautela ortodoxae fidei" (Acestea le-am pus eu, Leon, din dragoste şi purtare de grijă pentru credinţa ortodoxă). Aceasta a însemnat că papa Leon al III-lea a dezaprobat şi condamnat acest adaos eretic la simbol.

Pentru prima oara, acest adaos a devenit subiect de dispută vie între Biserica răsăriteană şi apuseană pe vremea patriarhului Fotie (sec. IX), care l-a criticat aspru, socotindu-l o inovaţie şi o „încoronare a relelor", care distruge unitatea în divinitate. Cu toate acestea, papii de mai târziu au acceptat fără rezervă acest adaos la Simbol, inovaţia răspândindu-se astfel în toată Biserica apuseană. Fapt curios este însă acceptarea acestui adaos de către toţi reformatorii, când ştiut este că Reforma a denunţat numeroase inovaţii ale Bisericii papale, fără însă să-l sesizeze şi pe acesta.

Desigur, îndată ce acest adaos a fost introdus în Simbol de către Biserica apuseană, numeroşi teologi s-au străduit, iar unii se străduiesc şi astăzi, să dovedească adevărul acestei învăţături greşite, susţinând că deşi „Filioque" lipseşte în textul de la Ioan 15, 26, ca şi din articolul 8 din Simbolul Credinţei, totuşi din acest text, ca şi din altele, se subînţelege că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul. Iată argumentele pe care ei le invocă:

1. Textul de la Ioan 15, 26:„ *Iar când va veni Mângâietorul, pe Care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul adevărului, Care din Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine"* cuprinde adevărata învăţătură despre purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl şi de la Fiul, deoarece prin cuvintele: *„pe Care-L voi trimite de la Tatăl"* se arată că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul, întrucât, cu altă ocazie, Mântuitorul spune: *„Eu şi Tatăl una suntem"* (In 10, 30). Deci, conclud ei, dacă Tatăl şi Fiul sunt de o Fiinţă, Sfântul Duh trebuie să purceadă şi de la Fiul.

Dar o astfel de interpretare a acestui text e complet greşită. Cuvintele Mântuitorului: *„pe Care-L voi trimite vouă de la Tatăl"* nu arată nicidecum că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul, deoarece prin ele Mântuitorul vorbeşte despre trimiterea *în timp* a Duhului Sfânt în lume, în ziua Cincizecimii, ca despre un eveniment viitor, şi nicidecum despre purcederea din veşnicie a Duhului Sfânt din Fiul. Una este însuşirea personală a Duhului Sfânt de a purcede din veşnicie din Tatăl, şi alta este trimiterea Lui în lume - care urma să se întâmple în viitor - de către Fiul.

Raționamentul că dacă Fiul e una cu Tatăl, deci de o Ființă cu Tatăl, urmează că El trebuie să purceadă şi de la Fiul, este complet greşit, deoarece în acest fel se amestecă însuşirile comune Persoanelor Sfintei Treimi (*„Eu si Tatăl una suntem"*) cu însuşirile personale sau specifice fiecărei Persoane Treimice (Tatăl Il naşte pe Fiul din veşnicie şi Îl purcede pe Duhul Sfânt din veşnicie). Dacă prin cuvintele Mântuitorului: *„pe Care-L voi trimite de la Tatăl"* s-ar înțelege purcederea Duhului Sfânt din veşnicie din Fiul, ce rost ar mai fi avut precizarea pe care o face Mântuitorul, anume că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl?

2. Teologii apuseni, convinşi de lipsa puterii probante ce rezultă din interpretarea siluită a textului de la Ioan 15, 26, au recurs la alt raționament. Dacă Fiul - spun ei - Îl trimite pe Duhul Sfânt în lume, trebuie ca Duhul Sfânt să purceadă din veşnicie şi de la Fiul, căci dacă n-ar fi astfel, Fiul n-ar avea dreptul de a-L trimite pe Duhul Sfânt în lume.

Dar şubrezenia acestui argument iese uşor la iveală. Dacă lucrurile ar sta astfel, atunci înseamnă că Fiul e născut din veci şi din Duhul Sfânt, deoarece şi El a fost trimis în lume de Duhul Sfânt, cum rezultă clar din cuvintele Mântuitorului: *„Duhul Domnului este peste Mine, pentru că M-a uns să binevestesc săracilor"* (Lc 4, 18). În acest caz, ce se întâmplă cu afirmația unanimă a Sfinților Părinți, că în divinitate există un principiu unic? Şi cum se explică faptul că în Biserica celor Şapte Sinoade ecumenice există convingerea unanimă că unica, singura cauză a Duhului Sfânt este Tatăl? Aceste întrebări rămân fără răspuns.

3. Spre a dovedi adevărul doctrinei „Filioque", teologii apuseni se mai opresc şi asupra expresiilor: *„ din al Meu va lua "* şi *„ toate câte are Tatăl ale Mele sunt"*, din textul de la Ioan 16,14-15. Ei afirmă că *„din al Meu va lua "* înseamnă că Duhul Sfânt va lua Ființă din Fiul, deci purcede de la Fiul, iar cuvintele *„ toate câte le are Tatăl ale Mele sunt"* au sensul că precum Duhul Sfânt purcede de la Tatăl, la fel purcede şi de la Fiul, deoarece Tatăl şi Fiul au aceleaşi însuşiri, inclusiv pe cea a purcederii Duhului Sfânt.

Aceste deducții sunt însă cu totul false. Cuvintele *„din al Meu va lua"* au sensul că Duhul Sfânt, după făgăduința Mântuitorului, va continua opera Sa, învățându-i pe Apostoli precum i-a învățat şi El. Înțelesul cuvintelor: *„ toate câte are Tatăl ale Mele sunt"* este strâns legat de o altă afirmație a Mântuitorului: *„Învățătura Mea nu este a Mea, ci a Celui ce M-a trimis pe Mine, a Tatălui"* (In 7, 16). Aceasta înseamnă că învățătura propovăduită de Mântuitorul este aceea pe care a primit-o de la Tatăl, iar precizarea: *„pentru aceea am zis că dintru al Meu va lua şi va vesti vouă"*, Mântuitorul o face tocmai spre a dovedi Apostolilor că învățătura Sa este una şi aceeaşi cu a Tatălui, pe care va continua să o vestească şi Duhul Sfânt.

Dar teologii romano-catolici, atunci când susțin că *„toate câte are Tatăl ale Mele sunt"*, înseamnă că Fiul posedă, asemenea Tatălui, şi însuşirea de a purcede Duhul Sfânt, iarăşi fac un raționament greşit, deoarece nu fac distincție între însuşirile

comune ale Persoanelor Sfintei Treimi şi însuşirile personale ale fiecăreia dintre Persoanele Treimice.

4. În textul de la Romani 8, 9, Duhului Sfânt I se dă numirea de *„Duhul lui Hristos"*, iar în cel de la Galateni 4, 6, cea de *„ Duhul Fiului Său "* (şi la fel şi în alte texte, ca Filip 1, 19; I Ptr 1,11 ş.a.). Teologii apuseni susțin că aceste numiri care se dau Duhului Sfânt confirmă adevărul purcederii Duhului şi de la Fiul. Căci dacă Duhul Sfânt este numit *„Duhul Tatălui"* (Mt 10, 20), deoarece purcede de la Tatăl, la fel numirea de *„Duhul Fiului"* (Gal. 4, 6) arată că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul. Dovada acestui fapt o arată lipsa numirii din Sfânta Scriptura de „Fiul Duhului", pentru că Fiul nu Se naşte din Duhul.

Dar şi aceste raționamente sunt greşite. Dacă în Noul Testament se găsesc numirile de *„Duhul Fiului"*, *„Duhul lui Hristos"* şi *„Duhul lui Iisus"*, aceste numiri se dau Duhului nu pentru că El ar purcede de la Fiul, ci în baza consubstanțialității Sale cu Fiul, asemenea celei cu Tatăl. Cât priveşte lipsa din Sfânta Scriptură a expresiei de „Fiul Duhului", ea nu confirmă în niciun fel teza teologilor apuseni, deoarece o astfel de expresie ar fi contrară principiului unic din Sfânta Treime.

5. O altă dovadă despre purcederea Duhului Sfânt de la Fiul, teologii apuseni o găsesc în textul de la Ioan 20, 22: *„Şi acestea zicând, a suflat asupra lor şi a zis: Luați Duh Sfânt, cărora le veți ierta păcatele, se vor ierta lor..."*. Din acest text, spun aceştia, rezultă, în chip vizibil, prin suflare, că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul.

Dar faptul că Mântuitorul împărtăşeşte Apostolilor Duhul Sfânt prin suflare n-are nicio legătură cu purcederea Duhului Sfânt de la Fiul. Aici, suflarea este actul văzut prin care Mântuitorul a împărtăşit Duhul Sfânt Apostolilor, în Taina Preoției, iar aceştia, la rândul lor, au împărtăşit Duhul Sfânt în Sfintele Taine prin alte acte văzute.

Dacă din punct de vedere scripturistic, „Filioque" este lipsit de orice sprijin, învățătura Sfintei Tradiții la fel îl arată, în general cu totul neîntemeiat şi vrednic de respins. Cu toate acestea, teologii apuseni, deşi fără succes, fac eforturi serioase de a scoate din Sfânta Tradiție dovezi în favoarea tezei lor. În acest scop, ei invocă următoarele:

1. Simbolul zis *atanasian,* spun ei, în versiunea latină are pe „Filioque", ceea ce înseamnă ca acest adaos e testat într-un vechi simbol de credință. Dar acest simbol datează de la sfârşitul veacului V sau de la începutul veacului VI, fiind deci un simbol mult mai recent decât ale altor Biserici, şi ce e mai important, este faptul că *acest adaos nu se găseşte în versiunea greacă,* ci numai în cea latină. Explicația nu poate fi decât aceasta: că el a fost introdus în simbol mai târziu, în Apus, unde îşi făcuse loc această inovație.

2. Teologii apuseni se mai referă la faptul că Sinodul III ecumenic din Efes a condamnat simbolul de credință al lui Nestorie ca eretic, în acest simbol afirmându-se că Sfântul Duh purcede de la Tatăl şi nu şi de la Fiul. Dar dacă sinodul a condamnat ca eretic simbolul de credință al lui Nestorie, a condamnat numai ce era eretic în el, nu şi ce era ortodox.

3. În epistola Bisericii din Egipt către Nestorie, aprobată de acelaşi sinod, se

află expresia: „Sfântul Duh se revarsă din Fiul ca şi din Tatăl", ceea ce, spun apusenii, înseamnă că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul.

Dar expresia „se revarsă" nu înseamnă nicidecum „purcede", fiindcă aici este vorba de revărsarea Duhului Sfânt în lume, datorită trimiterii Lui de către Fiul şi Tatăl.

4. Anatematisma a IX-a a lui Chiril de Alexandria împotriva lui Nestorie, aprobată de acelaşi sinod, cuprinde expresia: „Duhul Sfânt este propriu Fiului". care, după părerea teologilor apuseni, ar arăta că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul. Aici însă Sfântul Chiril arată că Duhul Sfânt e de o Fiinţă cu Fiul, nu ceva străin Lui, cu ajutorul Căruia făcea minuni, cum susţinea Nestorie. De altfel, în epistola către Ioan din Antiohia, Sfântul Chiril afirmă că Duhul Sfânt este asemenea Fiului numai în ce priveşte Fiinţa, iar în scrierea contra lui Iulian spune clar că „Duhul Sfânt provine din Tatăl Cel viu după fire şi prin Fiul Se dăruieşte făpturii".

5. Dacă sinoadele de la Toledo (589) şi Aachen (809) au introdus şi aprobat în Crez adaosul „Filioque", ele nu pot constitui - cum vor teologii apuseni - o dovadă din Traditie cu privire la justeţea acestui adaos, deoarece n-au fost recunoscute de nici un Sinod ecumenic şi tocmai ele poartă vina de recunoaştere formală a ereziei că Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul.

6. Numeroşi Sfinţi Părinti folosesc în scrierile lor expresii ca: „Duhul Sfânt petrece în Fiul", „Duhul Sfânt odihneşte în Fiul", „Duhul Sfânt Se primeşte de Fiul", „Duhul Sfânt este icoana Fiului", „Duhul Sfânt îşi are izvorul în Fiul" şi altele asemănătoare. După teologii apuseni, toate aceste expresii arată în chip indirect purcederea Duhului Sfânt şi de la Fiul. Dar o cercetare mai atentă a acestor expresii arată că ele exprimă numai unitatea fiinţială a Fiului cu a Duhului Sfânt, deci consubstanţialitatea Fiului cu a Duhului Sfânt, şi nicidecum purcederea Duhului Sfânt de la Fiul.

7. Bazându-se pe faptul că unii Sfinţi Părinţi, precum: Chiril al Alexandriei, Grigorie de Nyssa, Maxim Mărturisitorul şi Ioan Damaschin folosesc expresia: „Duhul Sfânt purcede de la Tatăl prin Fiul" (διά τού φιού), teologii apuseni consideră că expresia „prin Fiul" este identică cu „din Fiul" (έξ φιού), aşadar, Sfinţii Părinţi care o folosesc pot fi invocaţi în sprijinul tezei lor. Dar prepoziţia διά are înţelesul „prin mijlocirea" numai atunci când e vorba de trimiterea temporală a Duhului Sfânt în lume; în celelalte cazuri, διά are înţelesul „deodată cu" sau „împreună cu", în sensul că Duhul Sfânt purcede din veci din Tatăl, „deodată sau împreună cu Fiul Cel născut din Tatăl".

Însă oricum s-ar înţelege textele respective, un fapt rămâne incontestabil: prepozitia διά = prin, raportată la Treimea transcendentă, nu poate fi înţeleasă în sens propriu, aşa cum, de altfel, explică înşişi Sfinţii Părinţi care o folosesc, numindu-L totdeauna pe Tatăl *singura cauză a Fiului şi a Duhului Sfânt.* Deci, fie că ea înseamnă arătarea Duhului în lume prin Fiul, fie că raportată la Treime, arată mijlocirea Fiului, care în cugetarea noastră e socotit anterior Duhului, potrivit ordinii: Tatăl, Fiul, Duhul Sfânt.

Precum s-a putut vedea din cele anterioare, nici Sfânta Scriptură, nici Sfânta Tradiție nu oferă vreun temei adaosului „Filioque" din Crez, el fiind cu totul nejustificat din punct de vedere dogmatic şi scripturistic. Biserica Oriodoxă îl respinge nu numai din aceste motive, ci şi pentru faptul că a fost introdus în Simbol nu doar fără aprobarea vreunui Sinod ecumenic, ci chiar împotriva unei hotărâri a Sinodului III ecumenic. Prin amintita hotărâre, sinodul opreşte orice adaos la Simbolul niceo-constantinopolitan, iar preşedintele acestui sinod, Sfântul Chiril al Alexandriei, i-a scris episcopului Ioan de Antiohia că nimănui nu i se permite „să schimbe vreun cuvânt din cele care se găsesc acolo, sau să calce vreo silabă". La fel s-au pronunțat şi Sinoadele ecumenice ulterioare şi chiar unii papi au consimțit la aceasta.

Prin introducerea ulterioară a acestei inovatii dogmatice în Crez, Biserica Romano-Catolică a deschis, pe de o parte, calea unei vehemente şi continue polemici între Biserica de Răsărit şi cea de Apus, iar pe de altă parte - ceea ce a fost mai dureros - a adus o importantă contribuție la dezbinarea şi ruperea unității Bisericii".

ANEXA 3
(pentru pag. 179)

Originea păcatului strămoșesc

Din manualul pentru seminar Todoran-Zăgrean, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2004,pg. 167-169:

"Se află în neascultarea protopărinţilor noştri, Adam şi Eva, care, ispitiţi de diavol, nesocotesc voinţa divină, călcând porunca lui Dumnezeu, de a nu mânca dintr-un anumit pom.

Cum s-a arătat mai înainte în expunerea despre starea primordială a omului, acesta a fost creat bun, după chipul lui Dumnezeu, şi cu menirea de a deveni şi *„după asemănarea"* lui Dumnezeu, putându-se desăvârşi prin dezvoltare şi întărire în virtute şi prin libera conlucrare cu harul divin. În vederea ajungerii la desăvârşire, Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu toate puterile spirituale şi fizice necesare atingerii desăvârşirii. Pentru aceasta mai trebuia încă un examen moral, încercarea prin care, în mod conştient şi liber, să recunoască şi să manifeste supunerea şi recunoştinţa faţă de Creatorul său atotbun şi să-şi câştige, totodată, şi vrednicie personală, cuprinsă în desăvârşire, pe de o parte, iar pe de alta, pentru a fi ferit, întărit fiind, de mândria prin care căzuse diavolul. Căci „nu era folositor ca omul să dobândească nemurirea fără să fie ispitit şi încercat, ca să nu cadă în mândria şi osânda diavolului", cum spune Sfântul Ioan Damaschin. Încercarea prealabilă apare ca necesară, căci cel neispitit şi neîncercat nu este vrednic de nimic. Astfel, porunca nu este semn de tiranie, ci manifestarea bunătăţii şi înţelepciunii din partea lui Dumnezeu, spre a-l ridica pe om la starea de libertate deplin întărită, iar nu pentru a-l robi. Căci puterea morală nu creşte decât prin exerciţiu şi după o normă morală aplicată în concret. Dumnezeu a dat omului porunca, spune Sfântul Grigorie Teologul, „spre a procura materie voinţei lui libere", spre exercitarea şi întărirea calităţilor morale.

Importanţa poruncii date primilor oameni constă şi în aceea că, unică fiind, cuprindea în sine întreaga lege morală, comunicată lor de Dumnezeu. În felul comportării omului faţă de legea morală se arată hotărârea conştientă şi liberă a lui faţă de Dumnezeu, prin încredere şi iubire faţă de Părintele Creator, sau, contrar, prin desprinderea de Acesta şi încercarea de înălţare prin puteri proprii.

Adam a primit porunca din raiul pământesc direct de la Dumnezeu, apoi a comunicat-o şi Evei, iar începutul păcatului se face prin nesocotinţa Evei, la care se aliază şi Adam.

Istorisirea biblică a căderii protopărinţilor, cuprinsă în capitolul 3 al Genezei, arată cum diavolul în chip de şarpe reuşeşte să o înşele pe Eva, insuflându-i, pe de o parte, îndoială şi neîncredere în Dumnezeu, prezentat de diavol ca invidios, Care, temându-se oarecum că prin mâncarea fructului oprit omul s-ar face

asemenea Lui, iar pe de altă parte, şarpele trezind în Eva mândria de a poseda, ca independenţă absolută, îndumnezeirea, prin mâncarea din fructul cunoştinţei binelui şi răului. Mândria punând stăpânire pe sufletul Evei, o duce la păcat, iar Adam, la îndemnul ei şi din aceleaşi motive, cade şi el în păcat, cu urmări atât de grele pentru toţi urmaşii.

După săvârşirea păcatului, a apărut conştiinţa vinovăţiei, cunoscând că *„erau goi"*, dar fără mărturisirea vinei, ci doar a ruşinii, prin *„sunt gol şi m-am ascuns"*. Arătându-i-se vinovăţia de către Dumnezeu, Adam o atribuie femeii şi prin ea chiar lui Dumnezeu: *„Femeia pe care mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom şi eu am mâncat"*. Întrebată la rândul ei, femeia dă vina pe şarpe, iar şarpele (diavolul) nu mai este întrebat, căderea lui fiind de mai înainte totală şi definitivă. Omul însă, nedând semne de căinţă şi de dorinţă de a se întoarce, rămâne, deşi nu definitiv, pe calea păcatului, cu toate consecinţele acestuia. Urmează blestemul asupra şarpelui, apoi asupra oamenilor, prima vestire a mântuirii, protoevanghelia (Fc 3, 15) şi dictarea pedepsei.

Referatul biblic despre cădere, asemenea celui despre creaţie, are caracter istoric. Orice interpretare alegorică se exclude atât prin importanţa faptului istorisit relativ la originea răului din lume, interpretarea alegorică neaducând aici decât confuzii, cât şi prin claritatea cu care vorbesc textele biblice ulterioare despre istoricitatea căderii primilor oameni (Şir 25, 27; Sol 2, 24; 2 Co 11,3; 1 Tim 2, 14). Cei doi pomi din grădina Edenului: pomul cunoştinţei binelui şi răului şi pomul vieţii, sunt pomi adevăraţi, obişnuiţi, reali, dar având un anumit scop, hotărât de Dumnezeu: primul, ca mijloc de exercitare spre virtute, al doilea, ca plată a virtuţii câştigate prin exerciţiu moral şi prin respingerea ispitei.

Cu privire la şarpele amăgitor, este neîndoielnic că sub înfăţişarea lui se ascundea diavolul. *„Acela (diavolul) dintru început a fost ucigător de oameni"* (In 8, 44); *„ şarpele a amăgit cu vicleşugul lui"* (2 Co 11, 3); *„şi nu Adam a fost amăgit, ci femeia fiind amăgită, s-a săvârşit călcarea poruncii"* (1 Tim 2, 14); *„prin pizma diavolului a intrat moartea în lume"* (Sol 2, 24); *„diavolul dintru început păcătuieşte; pentru aceasta S-a arătat Fiul lui Dumnezeu. ca să sfarme lucrările diavolului"* (1 In 3, 8).

Mai întâi a păcătuit Eva, dar gravitatea păcatului apare prin căderea în păcat a lui Adam, el fiind capul omenirii; păcatul însă nu este împărţit, el rămânând unul şi acelaşi".